

Mesnevî-i

Nûriye

Bediüzzaman Said Nursî

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan

Mesnevî - i Nûriye

(Türkçe Tercümesi)

Mütercim: Abdülmecid Nursî

Bediüzzaman

Said Nursî

İstanbul - 2007

MESNEVÎ-İ NÛRÎYE

Copyright © Şahdamar Yayınları, 2007

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Ltd. Şti.'ne aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Ltd. Şti.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ISBN

978-975-9090-84-5

Yayın Numarası

74

Basım Yeri ve Yılı

Çağlayan Matbaası

Sarnıç Yolu Üzeri No:7 Gaziemir / İZMİR

Tel: (0232) 252 20 96

Ekim 2007

Genel Dağıtım

Gökkuşaklı Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31

Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey / İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 00 Faks: (0212) 444 85 96

Şahdamar Yayınları

Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5

34676 Üsküdar / İSTANBUL

Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.sahdamaryayinlari.com

İçindekiler

İ'tizar	1
[Mukaddime]	2
Birinci Nokta	2
İkinci Nokta	2
Üçüncü Nokta	3
Dördüncü Nokta	3
Beşinci Nokta	4
Lem'alar	5
Tenbih	6
Birinci Lem'a	7
İkinci Lem'a	7
Üçüncü Lem'a	8
Dördüncü Lem'a	9
Beşinci Lem'a	9
Altıncı Lem'a	10
Yedinci Lem'a	11
Sekizinci Lem'a	11
Dokuzuncu Lem'a	12
Onuncu Lem'a	12
On Birinci Lem'a	13
On İkinci Lem'a	13
On Üçüncü Lem'a	14
On Dördüncü Lem'a	15

Reşhalar.....	16
Tenbih.....	16
Birinci Reşha.....	16
İkinci Reşha.....	17
Üçüncü Reşha.....	18
Dördüncü Reşha.....	18
Beşinci Reşha.....	19
Altıncı Reşha.....	20
Yedinci Reşha.....	20
Sekizinci Reşha.....	21
Dokuzuncu Reşha.....	21
Onuncu Reşha.....	22
On Birinci Reşha.....	23
On İkinci Reşha.....	24
Lâsiyyemalar.....	28
Hâlre.....	43
İfade-i Meram.....	43
Mukaddime.....	44
Birinci Bâb.....	46
Takriz.....	56
Hâtime.....	57
Nükte.....	60
Nokta.....	61
Nükte.....	61
Nokta.....	62
Nükte.....	63

Nokta	64
Nükte	64
Nokta	64
Nükte	65
Nokta	65
İ'tizar	66
Katre'nin Zeyli	67
Remiz	67
Remiz	67
Remiz	68
Remiz	68
Remiz	69
Remiz	69
Remiz	69
Remiz	70
Remiz	70
Remiz	70
Remiz	71
Remiz	71
Remiz	72
Remiz	72
Remiz	72
Remiz	73
Remiz	73
Remiz	73
Hubab	74
Bin Üç Yüz Otuz Dokuz Tarihinde, Meclis-i Meb'usan'a Hitaben Yazdığım Bir Hutbenin Suretidir	88

İ'lem Eyyühe'l-Aziz!.....	92
Zeylül'-Hubab.....	97
Habbe	105
Tazarru ve Niyaz.....	120
Zeylül'-Habbe.....	122
Zeylül'-Zeyl.....	130
Zühre	135
Mukaddime.....	135
Birinci Nota.....	135
İkinci Nota.....	136
Üçüncü Nota.....	136
Dördüncü Nota.....	137
Beşinci Nota.....	137
Altıncı Nota.....	144
Yedinci Nota.....	145
Sekizinci Nota.....	147
Dokuzuncu Nota.....	151
Onuncu Nota.....	153
On Birinci Nota.....	154
On İkinci Nota.....	154
On Üçüncü Nota.....	156
Birincisi.....	156
İkinci Mesele.....	158
Üçüncü Mesele.....	158
Dördüncü Mesele.....	160
Beşinci Mesele.....	161
On Dördüncü Nota.....	162

Birinci Remiz	162
İkinci Remiz	163
Üçüncü Remiz	163
Dördüncü Remiz	164
On Beşinci Nota	165
Birinci Mesele	165
Zerre	167
Semme	177
Onuncu Risale	189
Birinci Basamak	189
İkinci Basamak	189
Üçüncü Basamak	189
Dördüncü Basamak	190
Beşinci Basamak	190
Altıncı Basamak	190
Yedinci Basamak	191
On Dördüncü Reşha	213
Birinci Katre	213
İkinci Katre	213
Üçüncü Katre	213
Birinci Nokta	214
İkinci Nokta	214
Üçüncü Nokta	214
Dördüncü Nokta	214
Beşinci Nokta	215
Altıncı Nokta	215
Dördüncü Katre	215

Birinci Nükte.....	215
İkinci Nükte.....	217
Üçüncü Nükte.....	217
Dördüncü Nükte.....	217
Beşinci Nükte.....	217
Altıncı Katre.....	218
Şûle.....	219
Şûle'nin Zeyli.....	225
Nokta.....	227
İfade-i Meram.....	227
Birinci Burhan.....	228
İkinci Burhan.....	229
Üçüncü Burhan.....	233
Dördüncü Burhan.....	236
Tenvir.....	239
Münderecat Hakkında.....	240
Fihrist.....	241
İ'tizar.....	251

Mesnevî-i
Nûriye

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İ'tizar

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan “el-Mesneviyyü'l-Arabî” ile muanven büyük Üstad'ın cihan-baha pek kıymettar şu eserini de Allah'ın avn ve inâyetiyle Arabîden Türkçe'ye çevirmeye muvaffak olmakla kendimi bahtiyar addediyorum. Yalnız, aslındaki ulviyet, kuvvet ve cezaleti tercümede muhafaza edemedim. Evet o cevher-baha hakikatlere zarf olacak ne bir harf ve ne bir lafız bulamadım. Tercüme lisanı da, fikrim gibi nâkıs ve kâsır olduğundan, o azîm imanî ve cesîm Kur'ânî hakikatlere ancak böyle dar ve kısa bir kisveyi tedarik edebildim. Ne hakkın ve ne hakikatin hatırı kalmış. Fabrika-yı dimağiyemin bozukluğundan bu kadarını da müellif-i muhterem Bediüzzaman'ın manevî yardımları ile dokuyabildim.

Evet bir tavuk kendi uçuşuyla, şahinin veya kartalın uçuşlarını taklit ve tercüme edemez. Bu, hakikaten aslına uygun ve lâyük bir tercüme değildir. (Pek kısa bir meâl, bazen de tayyedilmiş, tercüme edememiş.) Çok yerlerde yalnız meâlini aldım. Bazı yerlerde de tayyettim. Ancak aslındaki hakâiki, evlâd-ı vatana gösteren küçük bir aynadır...

Risale-i Nur müellifinin neseben küçük kardeşi
ve on beş sene ondan ders alan
Abdülmecid Nursî

[Mukaddime]

Risale-i Nur'un Bir Nevi Arabî Mesnevî-i Şerif'i Hükmünde Olan Bu Mecmuanın Mukaddimesi "Beş Nokta"dır.

Birinci Nokta

Kırk elli sene evvel Eski Said, ziyade ulûm-u akliye ve felsefiyede hareket ettiği için, hakikatü'l-hakâike karşı ehl-i tarîkat ve ehl-i hakikat gibi bir meslek aradı. Ekser ehl-i tarîkat gibi yalnız kalben harekete kanaat edemedi. Çünkü aklı-fikri hikmet-i felsefiye ile bir derece yaralı idi; tedavi lâzımdı. Sonra hem kalben, hem aklen hakikate giden bazı büyük ehl-i hakikatin arkasında gitmek istedi. Baktı, onların her birinin ayrı cazibedar bir hâssası var. Hangisinin arkasından gideceğine tahayyürde kaldı. İmam Rabbânî de ona gaybî bir tarzda "Tevhid-i kible et!"¹ demiş; yani "Yalnız bir üstadın arkasından git!" O çok yaralı Eski Said'in kalbine geldi ki: "Üstad-ı hakikî Kur'ân'dır. Tevhid-i kible bu üstadla olur." diye, yalnız o üstad-ı kudsinin irşadıyla hem kalbi, hem ruhu gayet garip bir tarzda sülûke başladılar. Nefs-i emmâresi de şükûk ve şübehatıyla onu manevî ve ilmî mücahedeye mecbur etti. Gözü kapalı olarak değil; belki İmam Gazalî (*rafîmetullâhî aleyhî*), Mevlâna Celâleddin (*rafîmetullâhî aleyhî*) ve İmam Rabbânî (*rafîmetullâhî aleyhî*) gibi kalb, ruh, akıl gözleri açık olarak, ehl-i istiğrakın akıl gözünü kapadığı yerlerde, o makamlarda gözü açık olarak gezmiş. Cenâb-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki Kur'ân'ın dersiyile, irşadıyla hakikate bir yol bulmuş, girmiş. Hatta

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَذُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ²

hakikatine mazhar olduğunu, Yeni Said'in Risale-i Nur'uyla göstermiş.

İkinci Nokta

Mevlâna Celâleddin (*rafîmetullâhî aleyhî*) ve İmam Rabbânî (*rafîmetullâhî aleyhî*) ve İmam Gazalî (*rafîmetullâhî aleyhî*) gibi, akıl ve kalb ittifakıyla gittiği için, her şeyden evvel kalb ve ruhun yaralarını tedavi ve nefsin evhamdan kurtulmasını temine çalışıp, –lillâhilhamd– Eski Said Yeni Said'e inkılap etmiş. Aslı Farişi

¹ İmâm Rabbânî, *el-Mektûbât* 1/87 (75. Mektup)

² "Bütün her şeyde Allah'ın varlık ve birliğini gösteren bir âyet (işaret) vardır." (Bkz.: *el-Esfehanî, el-Eğânî* 4/39; *el-Kalkaşendî, Subhu'l-a'sâ* 12/413; *el-übşeyhî, el-Müstatraf* 1/16, 2/280)

sonra Türkçe olan Mesnevî-i Şerif gibi o da Arapça bir nevi Mesnevî hükmünde Katre, Hubab, Habbe, Zühre, Zerre, Şemme, Şûle, Lem'alar, Reşhalar, Lâsiyyemalar ve sâir dersleri ve Türkçe'de o vakit Nokta ve Lemeât'ı gayet kısa bir surette yazmış; fırsat buldukça da tab'etmiş. Yarım asra yakın o mesleği Risale-i Nur suretinde, fakat dahilî nefis ve şeytanla mücadeleye bedel, hariçte muhtaç mütehayyirlere ve dalâlette giden ehl-i felsefeye karşı Risale-i Nur, geniş ve küllî mesnevîler hükmüne geçti.

Üçüncü Nokta

O Yeni Said'in münazarasıyla, nefis ve şeytanın tam mağlup edilmesi ve susturulması gibi, Risale-i Nur dahi yaralanmış tâlib-i hakikati kısa bir zamanda tedavi ettiği gibi, ehl-i ilhad ve dalâleti de tam ilzam ve iskât ediyor. Demek bu Arabî Mesnevî mecmuası, Risale-i Nur'un bir nevi çekirdeği ve fidanlığı hükmündedir. Bu mecmuanın yalnız dahilî nefis ve şeytanla mücadelesi, nefis-i emmârenin ve şeytan-ı cinnî ve insinin şübehatından tamamıyla kurtarıyor. Ve o malumat ise, meşhûdat hükmünde ve ilmelyakîn ise, aynel-yakîn derecesinde bir itmînan ve bir kanaat veriyor.

Dördüncü Nokta

Eski Said ilm-i hikmet ve ilm-i hakikatin çok derin meseleleriyle meşgul olması ve büyük ulemâlarla derin meseleler üzerinde münazarası ve medresenin yüksek derslerini gören eski talebelerinin fehimlerinin derecesine göre yazması ve Eski Said'in de terakkiyat-ı fikriye ve kalbiyesinde, yalnız kendisi anlayacak bir surette, gayet kısa cümlelerle ve gayet muhtasar bir ifade ile uzun hakikatlere kısa kelimelerle işaretler nev'inde o mecmuayı yazdığı için, bir kısmını en müdakkik âlimler de zorla anlayabilir. Eğer tam izah olsa idi, Risale-i Nur'un mühim bir vazifesini görecekti. Demek o fidanlık Mesnevî, turuk-u hafiye gibi enfüsî ve dahilî cihetinde çalışmış; kalb ve ruh içinde yol açmaya muvaffak olmuş. Bahçesi olan Risale-i Nur, hem enfüsî, hem ekseri cihetinde turuk-u cehriye gibi âfâkî ve hariçî daireye bakıp mârifetullaha geniş ve her yerde yol açmış. Adeta Mûsâ (*aleyhisselâm*)'ın asâsı gibi nereye vurmuş ise su çıkarmış...

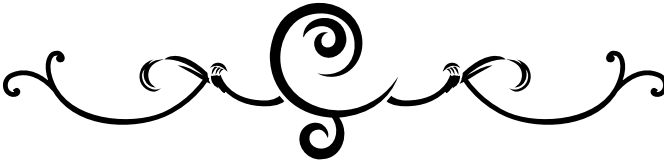
Hem Risale-i Nur, hükemâ ve ulemânın mesleğinde gitmeyip, Kur'an'ın bir i'câz-ı mânevîsiyle, her şeyde bir pencere-i mârifet açmış; bir senelik işi bir saatte görür gibi Kur'an'a mahsus bir sırrı anlamıştır ki bu dehşetli zamanda hadsiz ehl-i inadin hücumlarına karşı mağlup olmayıp galebe etmiş.

Beşinci Nokta

Eski Said'in Yeni Said'e inkılâp etmesi zamanında, yüzer ilimlerle alâ-kadar binler hakikatler, ayrı ayrı birer risaleye mevzu olacak kıymette iken, o Said telif ederken, meselelerin başında "İ'lem, İ'lem, İ'lem"lerle, her bir hakikati –ki bir risale olacak derecede ehemmiyetli iken– birkaç satırda, bazen bir sayfada, bazen bir-iki satırda zikrediyorlar. Adeta her bir "İ'lem", bir risalenin şifresidir.

Hem "İ'lem"ler, birbirine bakmayarak muhtelif ilimlerin ve hakikatlerin fihristeleri hükmünde yazıldığından, o mecmuayı okuyanlar, bu noktaları nazara alıp itiraz etmesinler.

Said Nursî

Lem'alar

(Türkçe Risale-i Nur'un Yirmi İkinci Söz'ü ile aynı meâldedir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ۖ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ¹

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ²

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ³

مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا⁴

Ey daire-i esbaptan zuhur eden işleri, hâdiseleri esbaba isnad eden gafil, cahil! Mal sahibi zannettiğin esbap, mal sahibi değildir. Asıl mal sahibi, onların arkasında iş gören kudret-i ezeliyedir. Onlar, ancak o kudretten gelen hakikî tesirleri ilân ve neşretmekle muvazzaftırlar. Demek daire-i esbap, hükümetin kalem dairesi hükmündedir ki yukarıdan gelen emirlerin tebligatı o daireden yapılıyor. Çünkü izzet ve azamet perdeyi iktiza eder; tevhid ve celâl dahi şirketi reddeder, tesiri esbaba vermiyor.

Evet Sultan-ı Ezeli'nin memurları vardır ama, icrâatçıları değildir ki saltanat ve rubûbiyetinde ortak olsunlar. Ancak o memurların vazifesi delâllıktır ki kudretin icrâatını ilân ediyorlar. Veya o memurlar, nâzır müşahitlerdir ki gördükleri evâmîr-i tekviniyeye karşı yaptıkları itaat ve inkıyat ile istidatlarına göre bir nevi ibadet yapmış olurlar. Demek esbap, ancak ve ancak kudretin izzetini, rubûbiyetin haşmetini izhar için vaz' edilmiş bir takım

¹ “Her şeyi yaratan Allah'tır. Her şey O'nun tasarruf ve yönetimindedir. Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun nezdindedir.” (Zümer sûresi, 39/62-63)

² “Sübhandır, münezzehdir o Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet O'nun elindedir.” (Yâsîn sûresi, 36/83)

³ “Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın.” (Hicr sûresi, 15/21)

⁴ “Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın.” (Hûd sûresi, 11/56)

vasıtalaradır. Yoksa, kudretin acz ve ihtiyacı için muavenet eden yardımcı de-ğillerdir.

Beşer sultanlarının memurları ise; sultanların ihtiyaç ve aczlerini def için tayinlerine zaruret hâsıl olan yardımcı ve ortaklarıdır. Binâenaleyh Allah'ın memurlarıyla insanın memurları arasında münasebet yoktur. Yalnız gafil ve cahil olanlar hâdiselerde ve vukuattaki hikmetleri, güzellikleri göremediklerin-den, Cenâb-ı Hak'tan şekva ve şikâyetlere başlarlar. İşte o şekva ve şikâyetle-rin hedefini değiştirmek için esbap vaz' edilmiştir.. Çünkü kusur onlardan çı-kıyor, onların kabiliyetsizliğinden ileri geliyor. Bu sırra bir misal-i latîf suretin-de bir temsil-i mânevî rivâyet ediliyor ki:

Hazreti Azrail (*aleyhiesselâm*), Cenâb-ı Hakk'a demiş ki:

– Kabz-ı ervah vazifesinde senin ibâdın benden şekva edecekler, benden küsecekler.

Cenâb-ı Hak lisan-ı hikmetle ona demiş ki:

– Seninle ibâdımın ortasında, musibetler, hastalıklar perdesini bırakaca-ğım; tâ şekvaları onlara gidip senden küsmesinler.¹

Evet nasıl ki hastalıklar perdedir, ecelde tevehhüm olunan fenalıklara mercidirler. Ve kabz-ı ervahta hakikî olarak hikmet ve güzellik, Hazreti Azrail (*aleyhiesselâm*)'ın vazifesine mütealliktir. Öyle de Hazreti Azrail (*aleyhiesselâm*) da bir perdedir. Kabz-ı ervahta zâhiren merhametsiz görünen ve rahmetin kemâline münasip düşmeyen bazı hâlâta merci olmak için o memuriyete bir nâzır ve kudret-i ilâhiyeye bir perdedir.

Evet izzet ve azamet ister ki esbap perdedar-ı dest-i kudret ola aklın nazarında; tevhid ve celâl ister ki esbap ellerini çeksinler tesir-i hakikî-den...

Tenbih

Arkadaş! Tevhid iki çeşit olur:

Birisi âmiyâne tevhiddir ki: “Allah'ın şeriki yok ve bu kâinat O'nun mül-küdüdür.” der. Bu kısım tevhid sahiplerinin fikirce gaflet ve dalâlete düşmeleri korkusu vardır.

¹ Ebu's-Şeyh, *el-Azame* 3/897, 917; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 5/51; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâ-diru'l-usûl* 1/177-178; es-Suyûtî, *ed-Dürre'l-mensûr* 6/543.

İkincisi hakikî tevhiddir ki: “Allah birdir, mülk O’nundur, vücud O’nundur, her şey O’nundur.” der; lâyetelzel bir itikada sahiptirler. Bu kısım tevhid sahipleri, her şeyin üstünde Cenâb-ı Hak’ın sikkesini görür ve her şeyin cephesinde bulunan mührünü, damgasını okur. Ve bu sayede huzurî bir tevhid melekesi mâliki olurlar ki dalâlet ve evhamın taarruzundan kurtulurlar.

Kur’ân-ı Hakîm’den istifade ettiğimiz ikinci kısım tevhidin birkaç mertebelerini birkaç lem’a zımında izah edeceğiz:

Birinci Lem’a

Bakınız! Her bir masnûun yüzünde öyle bir sikke vardır ki ancak her şeyi halk eden Hâlık’a mahsustur. Ve her bir mahlûkun cephesinde öyle bir hâtem vurulmuştur ki her şeyi yapan Sâni’den mâadâ kimsede o hâtem bulunmaz. Ve kudretin neşrettiği mektuplarından her bir mektubun âhîrinde, taklidi kâbil olmayan öyle bir turra vardır ki ancak Sultan-ı Ezel ve Ebed’e hastır. O gibi sikkelerden yalnız hayat üzerinde parlayan sikke-i i’câza bakınız ki; hayat ile bir şeyden pek çok şeyler husûle gelir, îcad edilir. Ve pek çok şeyler dahi bir şey-i vâhîde emr-i rabbânî ile inkılâp ederler. Mesela su, bir şey-i vâhîd iken pek çok uzuvlara, cihazlara Allah’ın izni ile menşe olur, îcad edilirler. Ve mideye giren pek çok muhtelif yemekler ve meyvelerden Hâlık-ı Teâlâ tek bir cismi îcad eder, tek bir cisim husûle getirir.

İşte kalb, akıl, şuur sahibi olan bir adam, bu ciheti düşünürse anlar ki bir şeyden çok şeyleri îcad edip çıkartmak ve çok şeyleri bir şeye tahvil etmek, ancak her şeyi halk eden ve her şeyi yapan Sâni’e mahsus bir sikkedir.

İkinci Lem’a

Sayırsız hâtemlerden canlı mahlûkâta vaz’ edilen hayat hâtemine bakınız! Evet canlı bir mahlûk, câmiyeti itibarıyla, kâinata küçük bir misaldir, seçere-i âleme güzel ve tatlı bir meyvedir, kevn ve vücuda bir nüvedir ki Cenâb-ı Hak o nüvede pek çok âlemlerin örneklerini dercetmiştir. Sanki o zîhayat gayet hakîmâne muayyen nizamlar ile bütün vücudlardan sağılmış bir katre veya bir noktadır. Bu itibarla bir zîhayatı halketmek, bütün kâinatı yed-i tasarrufuna alan Cenâb-ı Hak’tan mâadâ hiçbir şeye isnad edilemez.

Evet akıllı bozulmayan bir şahıs, teemmülü neticesinde anlar ki: Mesela bal arısını pek çok şeylere fihriste yapan ve kitab-ı kâinatın ekser mesâilini insanın mahiyetinde yazan ve incir nüvesinde incir ağacının programını derceden ve

insanın kalbini binlerce âlemlere örnek ve pencere yapan ve beşerin kuvve-i hâfızasında tarih-i hayatını taallukatıyla beraber yazan, ancak ve ancak her şeyi yaratan Hâlık olabilir. Ve böyle bir tasarruf, yalnız ve yalnız Rabbu'l-âlemin'e mahsus bir hâtemdir.

Üçüncü Lem'a

Cenâb-ı Hakk'ın canlı mahlûkâta bastığı hayat hâteminin gayr-i mütenâhi nakış ve keyfiyetlerinden bir numûneyi göstereceğiz, şöyle ki:

Nasıl ki suyun katrelerinden, şişenin parçalarından tut, seyyar yıldızlara kadar şeffaf veya şeffaf gibi her şeyde şemsin cilvelerinden şemse mahsus bir turra, bir cilve bulunur. Kezalik Şems-i Ezelî'nin de bütün canlı mahlûkâtta "ihya ve nefh-i hayat" cihetiyle bir tecelli-i ehadiyeti vardır ki bütün esbap iktidar ve ihtiyâr sahibi oldukları farz edilse dahi, o sikkenin ne mislini ve ne taklidini, ne münferiden ve ne müçtemian yapmaktan âcizdirler. Buna binaen şeffaf şeylerde görünen o timsâller şemsin timsâli olup, şemsten o şeffaf şeylere in'ikâs etmiş olduklarına hükmedilmediği takdirde, o sayısız katrelerde ve zerrelere (her birisinde) hakikî bir şemsin maddesiyle mevcut bulunduğuna hükmetmek lâzım gelir.

Kezalik Şems-i Ezelî'nin şualar menzilesinde olan tecelli-i esmâsının nokta-yı merkeziyesi olan hayat, Şems-i Ezelî'ye isnad edilmediği takdirde, bir sineğe, bir çiçeğe varıncaya kadar her bir zîhayatta nihaysiz bir kudret, muhit bir ilim, mutlak bir irade gibi Vâcibü'l-vücûd'dan mâadâ hiçbir şeyde vücudu mümkün olmayan sair sıfatların mevcut olmasına cahilâne, ahmakane, gülünç bir bâtl hüküm lâzım gelir. Ve aynı zamanda, şu bâtl hükümle her bir zerreye ve her bir sebebe bir ulûhiyet-i mutlakayı isnad etmekle sayısız şerikleri isbat etmek mecburiyeti hâsıl olur.

Maahâzâ tohum olacak bir habbe veya bir çekirdekteki garip, acîb, muhtazam vaziyete bakınız ki; o habbe, tohumu olacak cismin bütün eczasıyla münasebettar olduğu gibi, nev'iyle yani ebnâ-yı cinsiyle de ve bütün mevcudât ile de münasebetleri vardır. Ve onlara karşı o münasebetleri nisbetinde vazifeleri vardır. Eğer o tohumcuk habbenin Kadir-i Mutlak'tan nisbeti kesilip kendi nefesine isnad edilirse, yani kendi kendine olmuştur denilirse, her bir tohumda, her şeyi görececek bir gözün ve her şeye muhit bir ilmin bulunmasını itikat etmek lâzım gelir. Bu ise sâbık temsilde her bir şeffaf zerrede hakikî bir şemsin vücudunu iddia etmek gibi gülünç bir hamâkattir.

Dördüncü Lem'a

Bir kitap el yazısıyla yazılırsa, yalnız bir adama ve bir kaleme ihtiyaç vardır. Fakat matbaada basılırsa, kalem işini gören pek çok demir kalemler lâzımdır. Ve o demir harfleri yapmak için ustalar ve âlât ve edevat ve mürettipler gibi çok şeylere ihtiyaç olur. Kezalik şu kitab-ı kâinatta yazılı satırlar, kelimeler ve harflerin bir Vâhid-i Ehad'ın kalem-i kudretiyle yazılmış olduğu cihete hükmeden adam, pek rahat ve kolay ve mâkul bir yola sülûk etmiş olur. Fakat o yazıları, o harfleri tabiata ve esbaba isnad eden herifler, imtina ve muhalin en suûbetli ve çıkmaz bir yoluna zehab etmiş olurlar. Çünkü bu yola zehap edenler için tek bir zîhayatın tab' ve bastırılması için ekser kâinatın tab'ına lâzım olan techizat lâzımdır. Bu ise vehmin kabul edemediği bir hurafedir.

Ve keza toprağın, suyun, havanın her bir cüzünde nebâbât adedince mânevî gizli matbaalar lâzımdır ki mahiyetleri ve cihazları mütehalif sayısız meyve ve çiçeklerin teşkilâtını yapabilsinler. Veyahut o nebâbâtı o kadar zînet ve intizamlarıyla beraber yeşillendirmek için, o üç unsurun her bir cüzünde bütün ağaçların, meyvelerin ve çiçeklerin hâssalarını, cihazlarını ve mizanlarını bilip yapabilecek bir kudret, bir ilim lâzımdır. Çünkü bu üç unsurun her bir cüzü, her bir nebatın teşkiline medar ve menşe olabilir. Evet bir saksıdaki toprak, cihazları ve şekilleri ve sair sıfatları muhalif olan herhangi bir nebatın tohumunu yeşillendirmeye kabiliyeti vardır. Binâenaleyh ikinci yola zehap edenlerce o küçük saksı içerisinde sayısız gizli makine ve fabrikaların vücudu lâzım gelir ki hurafeciler dahi bundan utanıyorlar.

Beşinci Lem'a

Bir kitapta yazılı bir harf, yalnız bir cihetle kendisini gösterir ve kendisine delâlet eder. Fakat o harf, kâtibine çok cihetlerle delâlet eder ve nakkaşını tarif eder.

Kezalik kitab-ı kâinatta mücessem olarak yazılan her bir kelime, kendi miktarınca kendini gösterirse de pek çok cihetlerden münferiden ve müçtemi'an Sâni'ini gösterir, esmâsını izhar eder. Ve kendi evsafıyla, eşkâliyle, nakışlarıyla adeta Sâni'ini medh için yazılmış bir kasidedir. Buna binaen, meşhur Hebenneka gibi ahmaklaşan bir adam dahi Sâni-i Zülcelâl'in inkârına gitmek gerektir.

Altıncı Lem'a

Cenâb-ı Hak, bütün cüz ve cüz'ilerde sikke-i mahsusasını.. ve bütün küll ve küllîlerde has hâtemini vaz'ettiği gibi, aktar-ı semâvât ve arzı hâtem-i vâhidiyetle.. ve mecmu-u kâinatı sikke-i ehadiyetle mühürlemiştir. Mezkûr sikke ve hâtemlerden, mesela

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُنْحَى الْمَوْتِ
وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

âyetinin işaret ettiği ihya ve nefh-i ruh keyfiyetindeki hâtem-i ilâhîye bakınız ki pek çok garip garip haşirleri, acib acib neşirleri göresiniz!

Evet bilhassa arzın ihyasında, her sene üç yüz binden fazla saha-yı vücudada getirilen mahlûkâtın nevilerinde haşir ve neşirler vardır. Lâkin, bilinmez bir hikmete binaen, şu haşir ve neşirlerin ekserisinde iâde edilen emsal aralarındaki misliyet o kadar ayniyete karibdir ki hemen hemen, dirilen evvelkinin ne aynı ve ne gayrıdır, denilebilir. Her ne ise.. misliyet, ayniyet mevzubahis değildir. Her nasıl olursa olsun, o haşir neşirler beşerin sühûlet-i haşrine delâlet ettikleri gibi, beşerin haşrine birer misal ve birer örnek olabilirler.

İşte birbirine muhalif nihayet derecede karışık olan o envâ-ı kesireyi kemâl-i imtiyaz ile ihya etmek ve hatasız, haltsız, galatsız olarak mümtazâne iade etmek nihayetsiz bir kudrete ve muhit bir ilme sahip olan Zât-ı Zülcelâl'in hâtem-i has ve sikke-i mahsusasıdır.

Ve keza sath-ı arz sayfasında kusursuz, noksansız, sehivsiz kemâl-i intizamla üç yüz binden fazla risaleleri yazmak, öyle bir Zât'ın sikke-i mahsusasıdır ki her şeyin iç yüzü, her şeyin kilidi O'nun elindedir. Ve hiçbir şey O'nun teveccühünü başkasından çevirip kendisine hasredemez.

Hülâsa: Sath-ı arzda altı ay zarfında, beşerin haşrini temsil eden o sayısız haşir ve neşirlerde görünen rubûbiyetin o tasarruf-u azîminde pek yüksek, büyük ve ince nakışlı bir hâtemi vardır. Mahlûkâtın îcadında görünen şu intizamlar, sühûletler, süratler, imtiyazlar hep o hâtemin parıltısından meydana geliyorlar. Evet her bahar mevsiminde pek hakîmâne, basîrâne, kerîmâne faaliyetler başlar ve hârikulâde sanatlar yapılır. Ve bütün bu ameliyat, kemâl-i süratle, sühûletle muntazaman cereyan etmekte olduğu görünür.

¹ “İşte bak, Allah'ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları yapan kim ise, ölüleri de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir.” (Rûm sûresi, 30/50)

İşte bu hârikulâde faaliyetler öyle bir Zât'ın hâtemidir ki hiçbir mekânda olmadığı hâlde, her mekânda ilim ve kudretiyle hâzır ve nâzırdır.

Yedinci Lem'a

Bakınız! Aktâr-ı semâvât ve arz sayfaları üstünde hâtem-i ehadiyet görüldüğü gibi, kâinatın heyet-i mecmuasının büyük sayfası üzerinde de pek vâzih bir surette hâtem-i tevhid görünmektedir.

Evet bu âlem pek muhteşem bir saray veya muntazam bir fabrika veya mükemmel bir şehirdir. Bu fabrika-yı kâinatın eczası, efrâdı ve envâi, âlât ve edevâtı arasında hakîmâne bir muarefe ve tanışmak ve dostâne bir mükâleme ve konuşmak ve pek kerîmâne bir muavenet ve yardımlaşmak vardır ki kemâl-i süratle pek uzun mesafelerden birbirinin savtını یشitir ve ihtiyacını görür gibi derhal imdadına yetişir, ihtiyacını defeder. Evet semâdaki ecam ve yıldızların birbirine ve arza verdikleri ziya, hararet, bilhassa arza yaptıkları sair yardımlarını görüyorsunuz. Ve keza bulut ile arz arasında cereyan eden su alış-verişine bakınız ki arz suyu buhar şeklinde buluta veriyor, bulut da kendi fabrikalarında lâzım gelen ameliyatı yaptıktan sonra buz, kar, yağmur şeklinde iade ediyor. Sanki o câmid cirmeler, lisan-ı hâllerıyla telsiz telgraf gibi bir-biriyle konuşur ve yekdiğerine arz-ı ihtiyaç ediyorlar. Bilhassa bütün o ecam adeta el ele vermiş gibi, kemâl-i ciddiyetle zevilhayaata lâzım olan şeyleri tedarik etmek hizmetinde sa'y ediyorlar ve bir Müdebbir'in emrine bağlı olup bir gayeye teveccüh ediyorlar.

Evet şu teavün kanununa ittibaen şems, kamer, gece ve gündüz, yaz ve kış taraflarından yapılan yardımlar sayesinde, şu hayvanların erzakını yetiştiren nebâbât izn-i ilâhî ile meydana gelir. Hayvanât da emr-i rabbânî ile beşerin ihtiyacatını yerine getirir. Bal arısıyla ipek böceğinin insanlara yaptıkları yardımlar, bu dâvâyı isbat eder.

Evet bu gibi eşya-yı câmidenin yekdiğerine yaptıkları şu yardımlar, pek aşîkâr bir delildir ki onlar Kerîm bir Müdebbir'in hademesi ve amelesi olup O'nun emri ile, izni ile iş görürler.

Şekizinci Lem'a

Gıda olarak mahlûkâta, bilhassa hayvanâta taksim edilen rızıklara dikkat lâzımdır ki bu rızık vakt-i muayyeninde yetişir, vakt-i ihtiyaçta sevk edilir. Ve derece-i ihtiyaç nisbetinde yapılan sevkiyatta büyük bir intizam vardır. İşte,

bu umumî rızık hakkında görünen geniş ve muntazam rahmet ve inâyetler, ancak her şeyin mürebbîsi ve her şeyin müdebbiri ve her şey yed-i teshirinde bulunan bir Zât'ın hâtem-i hâssı olabilir.

Dokuzuncu Lem'a

Bakınız! Âlem-i arz ve bütün cüz'iyat üstünde hâtem-i ehadiyet bulundu-ğu gibi, dağınık neviler ve muhit unsurlar üstünde de aynen o hâtem-i eha-diyet bulunur.

Evet bir tarlaya tohum ekilmesinden anlaşılıyor ki o tarla tohum sahibi-nin mülküdür. Ve o tohum da, o tarla sahibinin malıdır. Yani o buna, bu da ona şehâdet ediyorlar.

Kezalik kâinattaki masnûât, tohum gibidir. Âlem ve anâsır da tarla gibi-dir. Her iki tarafın lisan-ı hâllerıyla ettikleri şehâdete göre, masnûât ile âlem-i anâsır, yani tohum ile tarla ve muhit ile muhat, (hep) bir Sâni-i Vâhid'in yed-i tasarrufundadır. Demek ednâ bir mahlûka yapılan tasarruf-u hakikî ve zayıf bir mevcuda edilen tevcih-i rubûbiyet, âlem ve anâsır kabza-yı tasarrufunda bulunan Zât'a mahsus olduğu gibi, herhangi bir unsurun da tedvir ve tedbi-ri, bütün hayvanât ve nebâbâtı kabza-yı rubûbiyetinde tutup terbiye eden ay-nen o Zât'a mahsustur. İşte hâtem-i tevhid dediğimiz budur.

Eğer bir şeye temellük etmeye niyetin varsa, meydana çık, kendini tecrü-be et, bak ne söylüyorlar! En cüz'î bir ferd, “Ancak nev'imî yaratan beni ya-ratabilir.” diyor. Çünkü efrâd arasında misliyet vardır. Ve arzın her tarafında dağınık bir surette bulunan en küçük bir nev, “Beni yaratabilen ancak arzı ya-ratandır.” söylüyor.

Arza bak ne söylüyor? Semâ ile aralarında alış-verişi bulunduğu için “Beni halk edebilen, ancak mecmu-u kâinatı halk eden Zât'tır.” diyor. Çünkü aralarında tesanüd vardır.

Onuncu Lem'a

Arkadaş! Hayat ve ihya ve zevilhayat ile her bir cüz ve cüz'îye ve her bir küll ve küllîye ve kâinatın heyet-i mecmuasına darb edilen tevhid hâtemle-rinden bir kısım misalleri, mezkûr beyanattan anlaşıldı. Şimdi dinle! Envâ ve külliyat üstüne vaz' edilen vahdaniyet sikkelerinden bir taneyi zikredeceğiz, şöyle ki:

Tek bir semere ile semeredar şecerenin yaratılışlarındaki suûbet ve sühûlet birdir. Çünkü ikisi de bir merkeze bakar, bir kanuna bağlıdır, terbiye ve keyfiyetleri birdir. Malumdur ki merkezin ittihadı, kanunun vahdeti, terbiyenin vahdaniyeti sayesinde külfet, meşakkat, masraf azalır ve öyle bir kolaylık hâsıl olur ki pek çok semereleri olan bir ağaç yed-i vâhide, tek bir semerenin yapılışı da eyâdi-i keşîreye tevdi edildiği zaman, her iki tarafın yapılışları sühûletçe bir olur. Ve aralarında yaratılışça fark yoktur. Çok adamlar tarafından yapılan bir semerenin terbiyesi için lâzım olan cihâzât ve âlât ü edevat ve sair, bir adam tarafından yapılan semeredar şecerenin terbiye ve yapılması için de aynen o kadar malzeme lâzımdır. Yalnız keyfiyetçe fark olabilir.

Mesela bir ordu askere yapılan elbise tedariki için ne kadar âlât, edevat ve makine lâzımdır; bir neferin elbisesi için de o kadar âlât ü edevat lâzımdır. Ve keza bir kitabın bin nüshasıyla bir nüshasının ücreti matbaaca birdir. Bazen de tek bir nüshanın tab'ı daha fazla bir ücrete tâbi tutulur. Buna kıyasen, bir matbaayı bırakıp çok matbaalara baş vurulursa, birkaç kat fazla ücretlerin verilmesi lâzımgelir. Evet kesret vahdete isnad edilmediği takdirde, vahdeti kesrete isnad etmek mecburiyeti hâsıl olur. Demek, dağınık bir nev'in îcadındaki sühûlet-i harika, vahdet ve tevhid sırrına bağlıdır.

On Birinci Lem'a

Arkadaş! Bir nev'in efrâdı arasındaki tevafuk ve bir cinsin envâr arasında âzâ-yı esasiyede bulunan müşâbehet, sikkenin ittihadına, kalemin vahdetine delâlet ettiklerinden anlaşılıyor ki bütün mütevacfık ve müteşabihler, yani birbirine benzeyen çokluk, bir Zât-ı Vâhid'in eser-i sanatıdır.

Kezalik inşa ve îcadlarda görünen şu sühûlet-i mutlaka, bütün mevcudâtın bir Sâni-i Vâhid'in eseri olduğunu, vücûb derecesinde istilzam ediyor. Aksi hâlde suûbet, güçlük öyle bir derece-i imtina ve muhaliyete çıkacaktır ki o cins ve nevilerin ademden vücuda çıkmalarına bir sed çekilmiş olur. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ında şeriki olmadığı gibi –çünkü intizam bozulur, âlem fesada gider– fiilinde de şeriki yoktur. Çünkü suûbetten, güçlükten dolayı âlemin ademden çıkmamasına sebep olur.

On İkinci Lem'a

Arkadaş! Hayat, Hâlık'ın ehadiyetine burhan olduğu gibi, mevt de devam ve bekasına bir delildir. Evet nasıl akan nehirlerin, dalgalanan denizlerin

kabarcıkları ve yeryüzünde bulunan sair şeffaflar, şemsin ziyâ ve timsâllerini göstermekle şemsin vücuduna şehâdet ettikleri gibi; o kabarcık gibi şeffaflar ölüp söndükten sonra yerlerine müteselsilen gelip geçen emsalleri, yine şemsin ziya ve timsâllerini gösterdiklerinden, şemsin devam ve bekasına ve bütün o şuâat, celevat ve timsâllerin bir Şems-i Vâhid'in eseri olduklarına şehâdet ediyorlar. İşte o şeffaflar, vücudlarıyla şemsin vücuduna.. ve ademleri ve ölümleriyle de şemsin devam ve bekasına delâlet ediyorlar.

Kezalik mevcudât, vücuduyla "Vâcibü'l-vücûd'un vücûb-u vücuduna.. ve ölüm ve zevaliyle, teceddüdî bir teselsül ile yerlerine gelen emsali, Sâni'in ezeli ve ebedî vâhidiyetine şehâdet ediyorlar.

Evet leyl ve neharın ihtilâfı, fusul-ü erbaanın tahavvülü ve unsurların tebeddülü hengâmalarında meydana çıkan şu güzel mevcudât ve bu latîf masnûâtta devamla cereyan eden mübâdele ve devr u teslim muamelesi kat'î bir şehâdetle, sermedî, âlî, daimü't-tecellî bir Sahib-i Cemâl'in vücuduna ve bekasına ve vahdetine şehâdet eden kat'î bir burhandır.

Ve keza senevî inkılâplarda, müsebbebat ile esbabın birlikte ölüm ve zevali ve sonradan ikisinin yine birlikte iadeleri, esbabın da müsebbebat gibi âciz masnû ve mahlûklardan olduğuna delâlet ettiği gibi; bu masnûât ve mevcudâtın, bir Zât-ı Vâhid'in müteceddid bir sanatı olduğuna da şehâdet eder.

On Üçüncü Lem'a

Arkadaş! Zerrelere tut, seyyarelere kadar ve nakışlardan şemslere varıncaya kadar her şey, zâtında, hakikatinde sabit olan "aciz ve fakr"ın lisan-ı hâliyle Sâni'in vücûb-u vücudunu ilân eder. Ve keza acziyle beraber, nizam-ı umumînin bozulmaması için, hâmil bulunduğu acîb ve mühim vazifeler cihtiyle Sâni'in vahdetine delâlet eder. Binâenaleyh Sâni'in vâcib ve vâhid olduğuna her şeyde iki şahit olduğu gibi, Hâlik'in Ehad ve Samed olduğuna da her bir zîhayatta iki âyet vardır.^{1(Hâşiye)}

¹ (Hâşiye) **İhtar:** Kâinatın eczasından her bir cüzün elli beş lisanla Vâhid-i Ehad ve Vâcibü'l-vücûd'u ilân etmekte olduğunu, Kur'ân'ın feyzinden fehmedip, icmâlen "Katre" namındaki eserimde beyan etmişimdir. Arzu eden oraya müracaat etsin.

On Dördüncü Lem'a

Arkadaş! Mevcudât, Cenâb-ı Hakk'ın vücûb-u vücud ve vahdetine şehâdet ettiği gibi celâlî, cemâlî, kemâlî olan cemî sıfâtına da delâlet etmekle Hâlık'ın zâtında naks ve kusur olmadığını.. ve şuûnâtında, sıfâtında ve esmâsında ve ef'âlinde de naks ve kusur bulunmadığını ilân ediyor.

Zira eserin kemâlî bilmüşahede fiilin kemâline, fiilin kemâlî bilbedahe ismin kemâline, ismin kemâlî bizzarure sıfatın kemâline, sıfatın kemâlî hads-i yakînle şuûnâtın kemâline delâlet eder. Şe'nin kemâlî ise hakkalyakîn bir suretle zâtın kemâlini gösterir.

Binâenaleyh bir kasrın ve bir sarayın nukuş ve tezyinatındaki mükemmeliyet, Sâni ve mühendisin yaptıkları o nakışlar üstünde ve tezyinat altında görünen ef'âlin mükemmeliyetine delâlet eder.

Ef'âlin mükemmeliyeti dahi, o Sâni'in taktığı isim ve lâkapların mükemmeliyetini gösterir. Esmânın mükemmeliyeti, sıfâtın mükemmeliyetine delâlet eder. Sıfâtın mükemmeliyeti, şuûnâtın mükemmeliyetini tasrih eder. Şuûnâtın mükemmeliyeti dahi o nakkaşın mükemmeliyet-i zâtına delâlet eder.

Kezalik kâinatta görünen âsârın kemâlî, hadsî bir müşahede ile ef'âlin mükemmeliyetine, ef'âlin kemâlî de fâilin kemâl-i esmâsına, esmânın kemâlî sıfâtın kemâline, sıfâtın kemâlî şuûnât-ı zâtiyenin kemâline, şuûnâtın kemâlî Zât-ı Zülcelâl'in kemâline delâlet eder.

Reşhalar

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Tenbih

Hâlık-ı âlem'i bize tarif ve ilân eden deliller ve burhanlar, lâ-yüad ve lâ-yuhsâdır. O delillerin en büyükleri üçtür:

Birincisi: Bazı âyetlerini gördüğün, işittiğin şu “kitab-ı kebîr-i kâinat”tır.

İkincisi: Bu kitabın âyetü'l-kübrâsı ve divan-ı nübüvvetin hâtemi ve kü-nûz-u mahfiyenin miftahı olan Hazreti Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)'dır.

Üçüncüsü: Kitab-ı âlemin tefsiri ve mahlûkâta karşı Allah'ın hücceti olan Kur'an'dır.

Şimdi, birkaç reşha zımında ikinci burhanı tariften sonra sözlerini dinleyeceğiz.

Birinci Reşha

Arkadaş! Hâlıkımız'ı tarif eden, pek büyük bir şahsiyet-i mâneviyeye mâlik, burhan-ı nâtık dediğimiz “Hazreti Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*) kimdir?” diye yapılan suâle **cevaben deriz ki:**

Hazreti Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*) öyle bir zâttır ki azamet-i mânevîyesinden dolayı sath-ı arz, o Zât'ın Mescid-i Aksâ'sıdır. Mekke-i Mükەرreme O'nun mihrabı, Medine-i Münevvere O'nun minber-i fazl-ı kemâlidir. Cemaat-ı müminîne en son ve en âlî imam ve nev-i beşerin hatîb-i şehîridir; saadet düsturlarını beyan ediyor. Ve bütün enbiyânın reisidir; onları tezkiye ve tasdik ediyor. Çünkü dini, bütün dinlerin esâsâtına câmi'dir. Ve bütün evliyanın başıdır. Şems-i risaletiyle onları terbiye ve tenvir ediyor.

O Zât (*aleyhissalâtü vesselâm*) öyle bir kutup ve nokta-yı merkeziyedir ki O'nun halka-yı zikrinde bulunan bütün enbiyâ-yı ahyar, ebrar-ı sadıkın O'nun gelmesine müttelik ve kelâm-ı nutkuyla nâtıktırlar. Ve öyle bir şecere-i

nuraniyedir ki damar ve kökleri, enbiyânın esâsât-ı semâviyesidir. Dal ve budakları, evliyanın maarif-i ilhamiyesidir.

Bu itibarla, herhangi bir dâvâyı iddia etmiş ise bütün enbiyâ mu'cizeleri-ne istinaden ve bütün evliya kerametlerine müsteniden O'na şehâdet etmişlerdir. Evet bütün dâvâlarının tasdiklerini iş'âr eden, bütün kâmillerin hâtem ve mühürleri vardır.

Ezcümle: O Zât'ın (*aleyhissalâtu vesselâm*) dâvâlarından biri “tevhid”dir. Bu dâvâyı tasrih ve ifade eden ¹لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ kelime-i mübarekesidir. O Zât'ın hal-ka-yı din ve zikrine giren bütün geçmiş ve gelecek insanlar o kelime-i mukaddese-yi rûkn-ü iman ve vird-i zeban etmişlerdir. Demek, o dâvânın hak ve hakikat olduğuna kanaat ve itmînân ve iz'anları hâsıl olmuş ki zaman ve mekâna şamil bir tarzda, o kelime-i mübareke, meşrepleri, meslekleri, an'aneleri mütehalif, mütebâyin insanların ağızlarında mevlevîler gibi semâvî deveran ve cevelân ediyor.

Binâenaleyh gayr-i mütenâhi şahitlerin tasdikiyle hak ve hakkaniyeti tahakkuk eden bir dâvâyı, hiçbir vehmin haddi değildir ki ona dest-i itirazı uzatabilsin.

İkinci Reşha

Arkadaş! Tevhidi isbat ve nev-i beşeri irşad eden o nuranî burhan; biri sağında, diğeri solunda, biri mütevâtir, diğeri mecma-ı aleyh bulunan nübüvvet ve velâyetle mücehhezdir. Ve aynı zamanda, irhâsat denilen kable'n-nübüvvet kendisinden zuhur eden harika hâllerin rumuzatıyla ve kütüb-ü semâviyenin beşaratıyla ve hevâtif denilen –gayptan verilen– tebşîrat-ı müteaddide ile musaddaktır.

Ve keza o burhan-ı nuranîden zuhur eden inşîkak-ı kamer², parmakların-dan fıskıran sular³, ağaçların O'nun davetine icabetleri⁴, duasının akabinde yağmurun nüzûlü⁵, pek az bir yemekten çokların yiyip doymaları⁶ ve kurt⁷,

¹ “Allah'tan başka ilâh yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

² Buhârî, *menâkıb* 27, *menâkıbü'l-ensâr* 36, *tefsîru sûre* (54) 1; Müslim, *münâfîkin* 43-48.

³ Bkz.: Buhârî, *menâkıb* 25, *meğâzî* 35; Müslim, *fezâil* 6, 7, *imâre* 72, 73.

⁴ Bkz.: el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve* 2/228; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 16/216. Ayrıca bkz.: Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 32; Müslim, *salât* 153.

⁵ Buhârî, *cum'a* 34, 35, *istiskâ* 6-15, *menâkıb* 25, *edeb* 68, *deavât* 24; Müslim, *istiskâ* 8-12.

⁶ Buhârî, *şerike* 1, *cihâd* 123; Müslim, *lukata* 19.

⁷ Kadî İyâz, *eş-Şifâ* 1/311; İbnî Kesîr, *el-Bidâye* 6/146; el-Kurtubî, *el-i'lâm bimâ fi dîni'n-nasârâ* s.361.

ceylân¹, deve², taş³ ve sâirenin konuşmaları gibi mu'cizelerinin delâlet ve şehâdetiyle tasdik edilmiş bir Zât'tır (*aleyhissalâtü vesselâm*).

Ve keza dünya ve âhîret saadetlerini temine kâfil ve kâfi olan şeriatı, nübüvvetini tasdik ve isbata kâfidir. Geçen derslerde, şems-i şeriatından bazı şuaları gördük. Tatvil-i kelâmı mûcip tekrarları lâzım değildir.

Üçüncü Reşha

Arkadaş! O Zât (*aleyhissalâtü vesselâm*), delâil-i âfâkiye denilen haricî delillerle musaddak olduğu gibi delâil-i enfûsiye denilen zâtında ve nefsinde sabit delil ve işaretler ile dahi musaddaktır. Çünkü o Zât şems gibidir; zâtını zâtı ile ziyalandırarak gösterir. Mesela bütün ahlâk-ı hamîdenin en yüksekleri o Zât'ta içtima etmiş olduğuna bütün âlem şehâdet ediyor. Ve keza en nezih hasletleri ve huyları ve en yüksek seciyeleri câmi' bir şahsiyet-i mâneviye sahibi olduğuna icma vardır. Ve keza o Zât'ın en yüksek derecede bulunan zühd ve takva ve ubûdiyeti şehâdetleriyle mâlik olduğu kuvvet-i imaniye ile musaddaktır. Ve keza siyer-i nebeviyenin şehâdetiyle derece-i vüsûku ve kemâl-i ciddiyet ve metaneti ve bütün işlerinde ve harekâtında kuvvet-i emniyeti, hakka mütemessik ve hakikate sâlik olduğunu tasdik eden kat'î delillerdir. Evet yaprakların yeşilliği, çiçeklerin taravet ve güzelliği ve semerelerin tazeliği; ağacın canlı, hayatlı, hayy olduğuna sadık şahittirler.

Dördüncü Reşha

Arkadaş! Tûl-ü zaman ve bu'd-u mekânın muhakemat-ı akliyyede tesiri çoktur. Maahâzâ, ⁴لَيْسَ الْحَبْرُ كَالْعَيْنِ düsturuna ittibaen, şu zaman ve muhitin hayalâtından çıkarak tayy-ı zaman ve mekân ile hayalen Ceziretü'l-Arab'a gidelim ve Medine-i Münnevver'e de nuranî ve yüksek minber-i saadetine çıkmış,

¹ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 23/331; es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-kübrâ* 2/101.

² İbni Abbas: el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve* 6/30; Enes İbni Mâlik: Dârimî, *mukaddime* 4; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 3/158; Hz. Âişe: Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 6/76; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-nübüvve* s.380; Ya'lâ İbni Mürre: Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 4/173; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-nübüvve* s.382-383; Ya'lâ İbni Siyâbe: Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 4/172; İbni Mes'ud: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-üvat* 9/81.

³ Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi'* li *ahkâmî'l-Kur'an* 10/268; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 1/19; el-Halebî, *es-Sîratü'l-Halebiyye* 1/361.

⁴ "Bir şeyi gözle görmek, o meselenin sadece haberini işitmek ve o mevzu ile alakalı hususları duymak gibi değildir." (Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/215, 271; İbni Hibbân, *es-Sahîh* 14/96; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-üvat* 1/12)

nev-i beşere hitaben irşâdatta bulunan o Zât-ı Muallâ'yı bizzat görüp, sözlerini dinlemeliyiz.

İşte hayalen oraya gittik. Bak harika bir surette hüsn-ü suretle hüsn-ü sî-reti cem' eden o Mürşid-i Umumî, o Hatib-i Kudsî cevahir dolu bir Kitab-ı Mu'cizü'l-Beyan eline alarak, bütün insanlara mele-i âlâdan nâzil olan bir hutbe-i ezeliyeyi okuyor. Ve bütün benîâdemi ve cinleri ve mevcudâtı dinletiyor. Evet pek büyük bir emirden haber veriyor. Hilkat-i âlemin acib muammasını açıyor. Kâinatın sırr-ı hikmetine dair tılsımı açıyor. Felsefe ve fenn-i hikmetin, nev-i beşere "Siz kimlersiniz? Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz?" diye irad ettiği, akılları acz ve hayrette bırakan üç suâl cevap veriyor.

Beşinci Reşha

Arkadaş! Şu Zât-ı Nuranî (*aleyhissalâtü vesselâm*), Mürşid-i İmanî, Resûl-i Ekrem (*aleyhissalâtü vesselâm*), bak nasıl neşrettiği hakikatin nuruyla, hakkın ziyasıyla, nev-i beşerin gecesini gündüze, kışını bahara çevirerek, âlemde yaptığı inkılâp ile âlemin şeklini değiştirerek nuranî bir şekle sokmuştur. Evet o Zât'ın nuranî güzelliğiyle kâinata bakılmazsa, kâinat bir matem-i umumî içinde görünecekti. Bütün mevcudât birbirine karşı ecnebi ve düşman durumunda bulunacaktı. Cemâdât, birer cenaze suretini gösterecekti. Hayvan ve insanlar, eytâm gibi zeval ve firakın korkusundan vaveylâlara düşeceklerdi. Ve kâinata, harekâtıyla, tenevvüyle ve tagayyüratıyla, nukuşuyla tesadüfe bağlı bir oyuncak nazarıyla bakılacaktı. Bilhassa insanlar, hayvanlardan daha aşağı, zelil ve hakir olacaktı.

İşte, o Zât'ın telkin ettiği iman nazarıyla kâinata bakılmadığı takdirde, kâinat böyle korkunç, zulûmatlı bir şekilde görünecekti. Fakat o Mürşid-i Kâmil'in gözüyle ve iman gözlüğüyle bakılırsa; her taraf nurlu, ziyadar, canlı, hayatlı, sevimli, sevgili bir vaziyette arz-ı didar edecektir.

Evet kâinat iman nuruyla matem-i umumî yeri olmaktan çıkıp mescid-i zikir ve şükür olmuştur. Birbirine düşman telâkki edilen mevcudât, birbirine ahabab ve kardeş olmuşlardır. Cenaze ve ölü şeklini gösteren cemâdât, ünsiyetli birer hayattar ve lisan-ı hâliyle Hâlık'ının âyâtını nâtik birer musahhar memuru şekline giriyorlar. Ağlayan, müteşekki ve eytâm kıyafetinde görünen insan, ibadetinde zâkir, Hâlık'ına şâkir sıfatını takınıyor. Ve kâinatın harekât, tenevvüat, tagayyürat ve nukuşu abesiyetten kurtuluyor. Rabbânî mektuplar, âyât-ı tekviniyeye sayfalar, esmâ-yı ilâhiyeye aynalar suretine inkılâp ederler.

Hülâsa: İman nuruyla âlem öyle terakki eder ki, “hikmet-i samedaniye kitabı” namını alıyor. Ve insan, zelil ve fakir ve âciz hayvanların sırasından çıkar; zaafının kuvvetiyle, aczinin kudretiyle, ubûdiyetinin şevketiyle, kalbinin şuâıyla, aklının haşmet-i imaniyesiyle hilâfet ve hâkimiyetin zirvesine yükselmiştir. Hatta acz, fakr, ihtiyaç ve akıl onun sukutuna esbap iken, suûd ve yükselmesine sebep olurlar. Zulmetli, karanlıklı bir mezar-ı ekber suretinde görünen zaman-ı mâzi, enbiyâ ve evliyanın ziyasıyla ziyadar ve nuranî görünmeye başlar. Karanlıklı gece şeklinde olan istikbal, Kur’ân’ın ziyasıyla tenevvür eder. Cennetin bostanları şekline girer. Buna binaen, o Zât-ı Nuranî olmasa idi kâinat da insan da her şey de adem hükmünde kalır, ne kıymeti olur ve ne ehemmiyeti kalır.

Binâenaleyh bu kadar garip, acîb, güzel kâinat için böyle tarifat ve teşri-fatçı bir Mürşid-i Harika lâzımdır. “Eğer bu Zât (*aleyhissalâtü vesselâm*) olmasa idi kâinat da olmazdı.” meâlinde, ¹لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلَاقَ olan hadîs-i kud-sî şu hakikati tenvir ediyor.

Altıncı Reşha

Arkadaş! O hutbe-i ezeliyeyi okuyan Zât, kâinatın kemâlâtını keşfeden canlı bir güneştir. Saadet-i ebediyeyi ihbar ve tebşir ediyor. Nihayetsiz rahmeti keşfetmiş, ilân ediyor. Saltanat-ı rubûbiyetin mehâsininin dellâli ve es-mâ-yı ilâhiyenin gizli definelerinin keşşâfıdır.

Evet! O Zât (*aleyhissalâtü vesselâm*) vazifesi itibarıyla, hakkın burhanı, hakikatın ziyası, hidayetin güneşi, saadetin vesilesidir. Şahsiyet ve hüviyet cihetiyle, muhabbet-i rahmâniyenin misali, rahmet-i rabbaniyenin timsâli, hakikat-i insaniyenin şerefi, şecere-i hilkatın en kıymetli ve kıymetli bahadar bir semeresidir. Tebliğ ettiği dini de harika bir süratle şark ve garbı ihata etmiş, nev-i beşerin beşte biri kabul etmiştir. Acaba böyle bir Zât’ın dâvâlarında, nefis ve şeytanın münakaşa ve itirazlarına bir imkân var mıdır?!

Yedinci Reşha

Arkadaş! O Zât’ı harekete getirip o inkılâpları kendisine yaptıran ancak bir kuvve-i kudsiyedir. Evet bilhassa Ceziretü’l-Arab’da yaptığı inkılâp ve icraata bak!..

¹ “Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım.” (Aliyyülkârî, *el-Esrârü’l-merfûa* s.385; el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 2/214. Ayrıca yakın ifadeler için bkz.: et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 6/314; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/672)

O sahralarda, o çöllerde, âdetlerini muhafazada çok mutaassıp ve asabiyetlerinde fevkalâde inatçı ve kasâvet-i kalb ve merhametsizlikte emsalsiz ve hatta diri diri kızlarını toprağa gömüp öldürürlerken müteessir bile olmayan pek çok vahşi kavimler oturmakta idiler.¹ O Zât-ı Nuranî kısa bir zamanda o kavimlerin ahlâk-ı seyyielerini kaldırarak ahlâk-ı hasene ile tebdil ettirdi. Hatta o Zât-ı Mürşid'in (*aleyhissalâtü vesselâm*) telkin ettiği iman nuru sayesinde o vahşi insanlar, insan âleminde insanlara muallim oldular. Ve medeniyet dünyasında, medenîlere üstad oldular. O Zât'ın (*aleyhissalâtü vesselâm*) şu kadar geniş ve azîm saltanatı, yalnız zâhirî bir saltanat değildir. Daha geniş ve daha derin yerde saltanat-ı bâtniyesi vardır ki bütün kalbleri ve akılları kendisine cezb ve celb etmiştir. Ve bütün ruhları ve nefisleri teshir etmiştir ki kalblere mahbub, akıllara muallim ve tenvir edici ve nefislere mürebbi ve ruhlara sultan olmuş ve olmaktadır.

Şekizinci Reşha

Arkadaş! Bilirsin ki sigara gibi küçük bir âdeti, bir şeyi tiryakisinden ref etmek pek zahmettir. Hatta büyük bir hâkim, büyük bir azim ile küçük bir kavimde itiyad edilen bir hasleti kaldırmakta büyük müşkülâta rast gelir. Hâlbuki bu Zât-ı Nuranî, pek çok âdetleri, pek çok asabî, inatçı kavimlerden, cüz'î bir kuvvetle, kısa bir zamanda kaldırarak, yerlerini yüksek, nezih ahlâk ve âdetler ile doldurmuştur.

Evet Hazreti Ömer İbnü'l-Hattab (*radîyallâhu teâlâ anhî*)'ın İslâmiyet'ten evvel ve sonraki hâlleri bu meseleye güzel bir misaldir. Bunun gibi icraat-ı esasiyesinden binlerce harikalar vardır. O Zât'ın o zamandaki icraatına harika diyoruz. Acaba bu zamanın yüzlerce feylesofları, o zamanda o vahşet-âbâd cezireye gidip, pek uzun zamanlarda o vahşileri ıslah için çalışsalar, o Zât-ı Mürşid'in bir senede muvaffak olduğu kadar, onlar elli senede muvaffak olabilirler mi? Hâşâ!..

Dokuzuncu Reşha

Arkadaş! Akli başında olan bir adam münazaralı dâvâlarda yalan söyleyemez. Çünkü bilâhare yalanının açığa çıkıp mahcup olmasından korkar. Ve keza bir insan yalan söylediği takdirde pervasız, lâübalî bir tarzda söyleyemez.

¹ Bkz.: En'âm sûresi, 6/140, 151; Nahl sûresi, 16/58-59; İsrâ sûresi, 17/31; Tekvir sûresi, 81/8-9; Dârimî, mukaddime 1.

Ve keza serbest, heyecanlı söylenmesine girilemez. –Velev âdi bir mesele, küçük bir cemaat içinde, küçük bir vazifede bulunan küçük bir şahıs olsun.–

Acaba büyük bir vazife ile vazifedar, pek büyük bir meselede, pek büyük bir şeref ve haysiyet sahibi, pek büyük bir cemaat içinde, pek şedit hasımların karşısında iddia ettiği bir dâvâda yalan ve hilâf-ı hakikat söyleyebilir mi?

İşte o Zât-ı Nuranî, okuduğu o hutbe-i ezeliyeyi öyle bir tarz ile okuyor; ne tereddüdü var ne hicabı, ne korkusu var ne teessürü... Hem samimî bir sa-fâ-yı kalble, hâlis bir ciddiyetle, hasımlarının damarlarına dokundurmak üzere akıllarını tezyif, nefislerini tahkir edip, izzetlerini kırıyor. Acaba böyle bir dâvâda, böyle bir makamda, böyle bir şahıstan zerre miskal bir hilenin bu meseleye karışmasına imkân var mıdır? Hâşâ, ¹ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيِي يُوحَىٰ Evet hak hileye muhtaç değil, hakkı söylemekte hile ve iğfal ihtimali yoktur. Hakikati gören bir nazar halkı iğfal etmez, hilâf-ı hakikat söylemez, hayal ile hakikati temyiz eder; aralarında iltibas olamaz.

Onuncu Reşha

Arkadaş! O Zât-ı Mürşid, nev-i beşeri korkutmak için pek müthiş hakikatlerden bahsediyor. Ve insanları tebşir için, kalbleri cezb ve akılları celp eden meselelerden haber veriyor.

Yahu! Hakâik ve garâibi keşif için insanlarda öyle bir şevk, öyle bir merak vardır ki garip bir hakikati keşif yolunda canlarını, mallarını feda ediyorlar. Bu Zât'ın (*aleyhissalâtü vesselâm*) keşif ve ihbar ettiği hakâike ne için ehemmiyet vermiyorlar? Hâlbuki bütün enbiyâ ve evliya ve sıddıkîn gibi ehl-i şuhûd ve ashab-ı ihtisas, bilittifak o Zât'ı tasdik etmiş ve ediyorlar.

Bu Zât (*aleyhissalâtü vesselâm*), öyle bir Sultan'ın şuûnundan bahsediyor ki kamer O'nun mülkünde bir sinek gibidir. Acîb harikalardan bahsettiği gibi pek müthiş infilâk ve inkılâplardan da haber veriyor. Bakınız! O hutbe-i ezeliyede ² إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ³ ، إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ⁴ ، إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا gibi tilâvet ettiği âyetlere dikkat ediniz!

¹ “O, kendisine vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir.” (Necm sûresi, 53/4)

² “Güneş dürülüp ışığı söndüğü zaman.” (Tekvir sûresi, 81/1)

³ “Gök yarıldığı zaman.” (İnfitâr sûresi, 82/1)

⁴ “Yer o müthiş depremiyle sarsıldığı zaman...” (Zilzâl sûresi, 99/1)

Ve beşer için öyle bir istikbalden haber veriyor ki dünyevî istikbal ona nisbeten bir katre hükmündedir. Ve öyle bir saadetten müjde veriyor ki dünya saadetleri ona nazaran rüyalar gibi olur. Evet bu kâinatın perdesi altında çok acaip şeyler vardır, bizleri bekliyorlar. Biz de onları intizar ediyoruz. Binâenaleyh o acaibi görüp bize keyfiyetlerini hikâye etmek için hârikulâde bir insan lâzımdır ki o harika garâibi görsün ve gördüğü gibi bize de söylesin.

Ve keza o Zât, Hâlıkımız'ın bizden talep ettiği şeylerden bahsediyor ve çok hakikatlerden, meselelerden haber veriyor ki onlardan kurtuluş yoktur. Feyâ acaba! Ekser nâs neden böyle hak şeylerden göz yumuyorlar, hakikatlerden kulak tıkıyorlar?!

On Birinci Reşha

Arkadaş! Şu minber-i âlîde hutbe-i ezeliyeyi okuyan ve şahsiyet-i mâneviyesiyle bizlere meşhud.. ve yüksek şuûnâtıyla âlemde meşhur olan Zât-ı Nuranî (*aleyhiissalâtü vesselâm*), vahdaniyet-i ilâhiyeye bir burhan-ı sadık-ı nâtık ve tevhidin hakikat olduğuna bir delil-i hak ve saadet-i ebediyenin de vücuda gelmesine kat'î bir delil ve zâhir bir burhandır.

Ve keza o Zât, insanları hidayete davet etmekle saadet-i ebediyenin (hüsulüne sebep olduğu gibi), vusulüne de sebeptir.

Ve keza o Zât, duasıyla, ubûdiyetiyle o saadetin vücuduna ve îcadına vesiledir. Evet bak! O Zât, nev-i beşere imamdır. Mescidi, yalnız Ceziretü'l-Arab değildir, küre-i arzdir. Cemaati de yalnız o zamanın insanları değildir. Belki Âdem zamanından kıyâmete kadar her bir asrın halkı bir saf olup, bütün asırlar safları O'nun arkasında, O'nun duasına "âmîn!" diyorlar.

Bilhassa o Zât, o cemaat-ı uzmâda umum zevilhayata şamil pek şedit bir ihtiyac-ı azîm için dua eder. Ve O'nun duasına yalnız o cemaat değil, belki arz ve semâ ve bütün mevcudât "âmîn!" söyler. Yani, "Yâ Rabbenâ! O'nun duasını kabul eyle. Biz de o duayı ediyoruz. Biz de O'nun talep ettiğini talep ediyoruz!"

Bilhassa o cemaat-ı uzmâ önünde kıldırıldığı namazda, öyle bir tazarru ve tezellül ile öyle bir iştiyakla öyle bir hüzn ile niyaz ve dua eder ki kâinat bile heyecana gelir; O Zât'ın duasına iştirak eder. Evet öyle bir maksat için niyaz eder ki eğer o maksat husûle gelmezse, yalnız mahlûkât değil âlem bile kıymetsiz kalır, esfel-i safiline düşer. Çünkü o Zât'ın matlubuyla mevcudât

yüksek kemâlâta erişir. Acaba o Zât, o matlubu kimden istiyor? Evet öyle bir Zât'tan talep eder ki en gizli ve en küçük bir hayvanın cüz'î bir ihtiyacı için lisan-ı hâliyle yaptığı duayı işitir, kabul eder, ihtiyacını yerine getirir.

Ve keza en ednâ bir emeli, en ednâ bir gaye için en ednâ bir zihhayatta görür ve onu ona yetiştirmekle ikram ve merhamet eder. Bu duaların neticesinde yapılan terbiye ve tedbirler öyle bir intizamla cereyan eder ki o terbiyelerin ancak bir Semî ve Basîr, bir Alîm ve Hakîm'den olduğuna şüphe bırakmaz.

Acaba o Zât, o minberde arşa müteveccihen ellerini kaldırarak yaptığı dua ile ne istiyor ki bütün mahlûkât "âmîn!" söylüyor?

Evet o Zât, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını ve cennette mülâkat ve rû'yetiyle sadet-i ebediyeyi istiyor. Bu istenilen şeylerin îcadına rahmet, hikmet, adalet gibi sayısız esbap olmadığı takdirde, o Zât-ı Nuranî'nin tek duası ve tazarru ile niyaz etmesi, cennetin îcadına ve îtâsına kâfidir. Binâenaleyh o Zât'ın risaleti, imtihan ve ubûdiyet için şu dünyanın kurulmasına sebep olduğu gibi o Zâtın ubûdiyetinde yaptığı dua, mükâfat ve mücâzât için dâr-ı âhiretin îcadına sebep olur.

Evet bu yüksek intizam ve geniş rahmet ve güzel sanat ve kusursuz cemâl ile zulüm ve çirkinlik arasında tezat vardır. İhtimaları mümkün değildir. Evet ednâ bir sesi, ednâ bir kimseden, âdi bir iş için işitip kabul etmekle; en yüksek bir savtı, en büyük bir iş için işitip kabul etmemek, emsalsiz bir kubuh ve çirkinlik ve bir kusurdur. Bu ise mümkün değildir. Çünkü hüsn-ü zâtî, kubh-u zâtîye inkılâp eder. İnkılâb-ı hakâik ise muhaldir.

On İkinci Reşha

Arkadaş! O Hatîb-i Mürşid'den gördüğün, işittiğin kâfidir. Çünkü ahvâlini tamamıyla ihata etmek mümkün değildir. Öyle ise ondan sonra gelen asırların o Zât'tan aldıkları feyizlere dikkat etmek üzere geri dönelim. Bak arkadaş! Bütün bu asırlar, o asr-ı saadetin güneşinden Ebû Hanîfe, Şafîî, Bayezid Bistâmî, Cüneyd Bağdadî, Abdülkadir Geylânî, İmam Gazalî, Muhyiddin Arabî, Ebû Hasen Şâzelî, Şah-ı Nakşibend, İmam Rabbânî (*radiyallâhu anhüm ecmaîn*) gibi binlerce nuranî ziyadar yıldızlar ayrılp, âlem-i beşeri tenvir etmişlerdir.

Meşhudatımızın tafsîlâtını başka vakte tehir ederek mu'cizat sahibi o Zât-ı Nuranî (*aleyhissalâtü vesselâm*)'a bir salât ü selâm getirelim.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَىٰ هَذَا الذَّاتِ التَّوَّابِي الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْفُرْقَانَ الْحَكِيمَ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنَ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ سَيِّدَنَا مُحَمَّدٍ أَلْفَ أَلْفِ صَلَاةٍ وَأَلْفَ أَلْفِ سَلَامٍ بَعْدَ حَسَنَاتِ أَمَّتِهِ.

عَلَىٰ مَنْ بَشَّرَ بِرِسَالَتِهِ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَالزَّبُورَ، وَبَشَّرَ بِنُبُوتِهِ الْإِزْهَاصَاتُ وَهَوَاتِفُ الْجَنِّ وَأَوْلِيَاءُ الْإِنْسِ وَكَوَاهِنُ الْبَشَرِ، وَأَنْشَقَّ بِإِسَارَتِهِ الْقَمَرُ سَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ أَلْفَ أَلْفِ صَلَاةٍ وَأَلْفَ أَلْفِ سَلَامٍ بَعْدَ أَنْفَاسِ أُمَّتِهِ.

عَلَىٰ مَنْ جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ الشَّجَرُ، وَنَزَلَ شُرْعُهُ بِدُعَائِهِ الْمَطَرُ، وَأَظْلَلَتْهُ الْعِمَامَةُ مِنَ الْحَرِّ، وَشَبَّعَ مِنْ صَاعٍ مِنْ طَعَامِهِ مَاتٌ مِنَ الْبَشَرِ، وَنَبَعَ الْمَاءُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كَالْكَوْثَرِ وَسَبَّحَ فِي كَفِّهِ الْحَصَاةَ وَالْمَدْرُ، وَأَنْطَقَ اللَّهُ لَهُ الضَّبُّ وَالطَّيِّي وَالذَّبُّ وَالْجَدُّ وَالذَّرَاعُ وَالْجَمَلُ وَالْجَبَلُ وَالْحَجَرُ وَالشَّجَرُ، صَاحِبِ الْمِعْرَاجِ وَمَا زَاغَ الْبَصَرُ، سَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَشَفِيعَنَا مُحَمَّدٍ أَلْفَ أَلْفِ صَلَاةٍ وَأَلْفَ أَلْفِ سَلَامٍ بَعْدَ كُلِّ الْحُرُوفِ الْمَشْكَلَةِ فِي الْكَلِمَاتِ الْمُتَمَثِّلَةِ بِإِذْنِ الرَّحْمَنِ فِي مَرَايَا تَمْوُجَاتِ الْهَوَاءِ عِنْدَ قِرَاءَةِ كُلِّ كَلِمَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ قَارِئٍ مِنْ أَوَّلِ التُّرُودِ إِلَىٰ آخِرِ الزَّمَانِ وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا يَا إِلَهَنَا بِكُلِّ صَلَاةٍ مِنْهَا. آمِينَ آمِينَ آمِينَ¹

¹ “Ey varlığıyla varlığımızı ışıkladıran, gözlerimize nurlar serpip, bizleri nefsanî karanlıklardan kurtaran Rahmeti Sonsuz Rabbimiz! Arş-ı Azîm’den Kur’ân-ı Hakîm’i üzerine indirdiğin nurani Zât, yani Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetinin hasenâtı adedince milyonlarca salât ve milyonlarca selâm olsun!

Risaletini Tevrat, İncil ve Zebur’un müjdelediği; nübüvvetini irhâsâtın (doğumundan hemen önce ve doğumu anında meydana gelen harikulâde hâllerin); cinlerin hâtîflerinin, insanlık âleminde Allah dostlarının ve beşerin kâhinlerinin müjdelediği; bir işaretiyle ayın parçalandığı Efendimiz, Mevlâmız Hazreti Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetinin nefesleri adedince milyonlarca salât ve selâm olsun!

Davetine ağaçların koşup geldiği; duâsıyla yağmurun hemen iniverdiği; sıcağın korumak için bulutların ona gölge yaptığı; bir ölçek yiyeceğiyle yüzlerce insanın doyduğu; parmaklarının arasından üç defa Kevser gibi suların çağladığı; avuçlarının içindeyken çakıl taşları ve toprağın Allah’ı tesbih ettiği; O’nun hürmetine Allah’ın, kertenkeleyi, ceylânı, kurdu, ağaç kütüğünü, zehirli keçinin kolunu, deveyi, dağı, taşı ve ağacı konuşturduğu, Mirac’ın ve “Resûl’ün gözü başka yana kaymadı (ki, gördüğünü yanlış görmüş olsun), görebileceğinin ötesine yönelmedi (ki, bir illüzyon görmüş olsun).”¹ âyetinin mazharı olan Efendimiz, Mevlâmız ve Şefimiz Hazreti Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), nüzûlünden bu yana Kur’ân’ı okuyan her bir okuyucunun okuduğu her bir kelimenin hava dalgalarının aynalarında

Arkadaş! Risalet-i Ahmediye'yi isbat eden deliller pek büyük bir yekûn teşkil ediyor. On Dokuzuncu Söz namındaki risalemde o delillerden bir kısmı zikredilmiştir. O Zât'ın izhar ettiği bine yakın mu'cizeleriyle Yirmi Beşinci Söz namındaki eserimde tafsil edilen kırk vech-i i'câza bâliğ olan Kur'ân, risalet-i Ahmediye'ye (*aleyhissalâtü vesselâm*) şehâdet ettiği gibi, bu kâinat da -âyâtıyla- o Zât'ın nübüvvetine delâlet eder. Evet kâinatta yazılan sayısız âyetler Zât-ı Ehad'in vahdaniyetine şehâdet ettikleri gibi risalet-i Ahmediye'ye de (*aleyhissalâtü vesselâm*) delâlet ve şehâdet ederler.

Ezcümle: Kâinatta görünen hüsn-ü sanat dahi risalet-i Ahmediye'ye (*aleyhissalâtü vesselâm*) delâlet ve şehâdet eden kat'î bir delildir. Zira, şu zînetli masnûâtın cemâli, hüsn-ü sanat ve zîneti izhar eder. Sanat ve suretin güzelliği, Sâni'de güzelleştirmek ve zînetlendirmek isteği mevcut olduğuna delâlet eder. Güzelleştirmek ve zînetlendirmek sıfatları, Sâni'in sanatına olan muhabbetine delâlet eder. Bu muhabbet ise masnûâtın en ekmeli insan olduğuna delildir. Çünkü o muhabbetin mazhar ve medarı insandır. İnsan dahi masnûâtın en câmi ve en garibi olduğundan şecere-i hilkate bir semere-i şuuriyedir. İnsan bir semere gibi olduğu cihetle kâinatın eczası arasında en câmi' ve baîd bir cüzdür. İnsan zîşuur ve câmi' olduğu cihetle, nazarı âmm, şuuru küllî olur. Nazarı âmm olduğundan şecere-i hilkati tamamıyla görür; şuuru da küllî olduğundan Sâni'in makasidini bilir. Öyle ise insan, Sâni'in muhatap-ı hâsıdır.

Evet âmm ve şümullü olan nazar ve şuurunu Sâni'in ibadetine ve muhabbetine sarf ve sanatını istihsan, takdir ve teşhirine tevcih ve nimetlerinin şükrüne istimal eden bir ferd, verdiği nimetlere karşı şükür isteyen ve yarattığı mahlûkâtı ibadete, şükre davet eden Sâni'in has muhatap ve habibidir.

Ey insanlar! Zikredilen ahvâl ve şûnâtla muttasıf olan Hazreti Muhammed'in (*aleyhissalâtü vesselâm*) Sâni'in o ferd-i ferîd dediğimiz muhatap-ı hâssı olmamasına imkân var mıdır?! Ve tarihinizin gösterdiği nev-i beşerden en büyük insanlar arasında, bu makama daha lâayık diğer bir şahıs var mıdır?!

Ey gözleri sağlam ve kalbleri kör olmayan insanlar! Bakınız, insan âleminde iki daire ve iki levha vardır:

Rahmân'ın izniyle temessül eden bütün kelimelerinin bütün harfleri adedince, milyonlarca salât ve selâm olsun.

Bütün bu salâvatlardan her biri hürmetine bizi mağfiret et, ey İlâhımız, bize merhamet et, âmin, âmin, âmin..."

*1 Necm sûresi, 53/17.

Birinci daire: Rubûbiyet dairesidir.

İkinci daire: Ubûdiyet dairesidir.

Birinci levha: Hüsn-ü sanattır.

İkinci levha ise: Tefekkür ve istihsandır.

Bu iki daire ile iki levha arasındaki münasebete bakınız ki: Ubûdiyet dairesi bütün kuvvetiyle rubûbiyet dairesi hesabına çalışıyor. Tefekkür, teşekkür, istihsan levhası da bütün işaretleriyle hüsn-ü sanat ve nimet levhasına bakıyor. Bu hakikati gözün ile gördükten sonra, rubûbiyet ve ubûdiyet dairelerinin reisleri arasında en büyük bir münasebetin bulunmamasına aklınca imkân var mıdır?! Ve Sâni'in makasidına kemâl-i ihlâs ile hizmet eden ubûdiyet reisinin Sâni ile azîm bir münasebeti ve kavî bir intisabı ve o intisap ile her iki daire reisleri arasında bir muarefe ve mükâleme ve alış-verişin olmamasına ihtimal var mıdır?! Öyle ise bilbedahe tahakkuk etti ki; ubûdiyet reisi, rubûbiyetin has mahbup ve makbulüdür.

Ey insan! Bu süslü masnûâtı envâ-ı mehâsinle tezyin eden ve bütün zî-hayat olanların zevklerine, iştihalarına göre bu kadar nimetleri in'am eden Sâni'in en kâmil, en cemil ve ibadetine kemâl-i iştiaqla teveccüh eden.. ve Sâni'in mehâsin-i sanatına takdir ve istihsanâtıyla arş ve ferşi târâba, sevinmeye getiren.. ve Sâni'in ihsanâtına yaptığı teşekkürat ve tekbirat ile berr ve bahri cezbeye getiren şu güzel mahlûk ve masnûuna iltifat edip sözünü nazar-ı itibara almaması ve teşekküratına mukabele etmemesi ve teveccüh edip kendisiyle konuşmaması ve iktidarına göre bütün mahlûkâta bir imam ve mürşid yapmaması imkânı var mıdır?!

Lâsiyyemalar

[Onuncu Söz'ün bir cihette esası ve Yirmi Sekizinci Söz'ün
Arabî ikinci makamıdır.]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Kâinatın bütün zerrâtı –müctemian ve münferiden– lisan-ı acz ve fakr ile vücûb-u vücud ve vahdetine şehâdet ettikleri Sâni-i Hakîm'e hamdler, senâlar, şükürler olsun! Ve kâinatın tılsımını açıp, âyâtını keşif ve beyan eden Resûlü ile âl ü ashabına ve sâir enbiyâ ve mürselîn ihvanına ve ibâd-ı sâlihîne salât ü selâmlar olsun!..

Arkadaş! Tabiat ve esbap, bazı insanlara şükür kapısını kapatıp şirk ve küfür kapısını açmıştır. Hâlbuki şirkin temeli sayısız muhalâtan kurulmuş olduğundan haberleri yok. O muhalâtan bir taneyi beyan edeyim ki şirkin ne kadar fenâ bulunduğunu kör gözleriyle görsünler, şöyle ki:

Şirk sahibi, cehalet sarhoşluğunu terk ve ilim gözüyle küfrüne baktığı zaman, o küfrü iman ve iz'an edebilmek için, bir zerre-i vâhideye bir ton ağırlığında bir yük yükletmeye ve her zerrede sayısız matbaaları îcad edip tabiat ve esbabın eline vermeye ve bütün masnûâtta bütün sanat inceliklerini tabiata ders vermeye muhtar ve mecbur olur. Zira hava unsurundan mesela her bir zerre bütün nebatlar, çiçekler, semereler üstünde konup bünyelerinde vazifesini yapmak selâhiyetindedir. Eğer bu zerreler, yaptıkları vazifelerde memur olup Cenâb-ı Hakk'ın emir ve iradesine tâbi oldukları kâfirâne inkâr edilirse, o zerre herhangi bir bünyeye girse, o bünyenin bütün cihâzâtını, keyfiyetiyle teşekkülünü bilmesi lâzımdır. Bu bilginin o zerrede bulunmasını ancak o kâfir itikat edebilir.

Maahzâ bir semere, bir şecerenin bir misal-i musağğandır. Ve o semeredeki çekirdek, o şecerenin defter-i a'mâlidir. O ağacın tarih-i hayatı o çekirdekte yazılıdır. Bu itibar ile, bir semere şecerenin tamamına, belki o şecerenin nev'ine, belki küre-i arza nâzırdır. Öyle ise, bir semerenin sanatındaki azamet-i mâneviyesi, arzın cesameti nisbetindedir. O zerreyi, sanatça hâvi olduğu

o azamet-i mâneviye ile bina eden, arzı haml ve bina etmekten âciz olmaya-
caktır. Acaba o kâfir münkir, kalbinde böyle bir küfrü taşımakla, akıl ve zekâ
iddiasında bulunması kadar bir ahmaklık var mıdır?!

Arkadaş! Her bir şey için iki suret ve şekil vardır:

Biri: Maddiyedir ki adeta bir gömlek gibi, her şeyin vücuduna göre kade-
rin takdiriyle biçilmiş şu görünen suretlerdir.

Diğeri: Mâkuledir ki bir şeyin yaşadığı bir ömürde mürûr-u zamanla de-
ğiştirdiği muhtelif maddî suretlerin içtimâından tasavvur edilen bir suret-i veh-
miyedir.

Bir ateşin süratle tedvirinden hâsıl olan daire-i vehmiye gibi her şeyin ta-
rih-i hayatını bildiren ve kadere medar olan ve mukadderat-ı eşya denilen şu
ikinci suret, mâkuledir. Suret-i maddiye itibarıyla her şeyin bir nihayeti, bir
gayesi olduğu gibi suret-i mâneviye itibarıyla da bir nihayeti ve gizli bazı hik-
metler için bir gayesi de vardır. Binâenaleyh her şeyin suret-i maddiyesinde
kudret-i rabbânî ustadır, kader mühendistir. Suret-i mâneviyesinde ise kader
mistardır yani teşekkülâtın çizgilerini çizer, kudret masdardır yani o çizgiler üs-
tünde yapılan teşekkülât, kudretten sudûr eder.

Ey kâfir! Bunu işittikten sonra iyice düşün! Bir zerreye, bir terzilik sanâtı-
nı öğretmeye kudretin var mıdır? Kendine hâlık ittiğın tabiat ve esbap,
her şeyin muhtelif ve mütenevvi suretlerini biçip dikmesine kudretleri var mı-
dır?

Bak, ey gözden mahrum kâfir! Şecere-i hilkatın semeresi ve kuvvet ve ih-
tiyârca esbaptan üstün olan insan, terziliğın bütün kabiliyetlerini, bilgilerini
cem edip dikenli bir şecerenin âzâlarına uygun bir gömleği dikemez. Hâlbuki
Sâni-i Hakîm her şeyin nemâsı zamanında pek muntazam, cedit ve taze ta-
ze gömlekleri ve yeşil yeşil hulleleri kemâl-i sürat ve sühûletle yapar, giydirir.
Fesühânallah!..

Evet münezzehtir, her şeyin vücudu emrine bağı olan Allah münezzehtir.
Her şeyin iç yüzü elinde bulunan Sâni münezzehtir. Bütün mahlûkâta merci
olan Sâni münezzehtir.

Arkadaş! Her bir mevcudun üstünde, Sâni-i Ehad-i Samed'in bir sikkesi,
bir hâtemi olup, o mevcudun Sâni-i Ehad-i Samed'in mülkü ve eser-i sanâtı
olduğuna şehâdet ediyorlar. Evet gayr-i mütenâhi ehadiyet sikkelerinden ve
samediyet hâtemlerinden, yalnız bahar mevsiminde sayfa-yı arza darbedilen

sikkeye bak ki şu zikredilecek müteselsil fıkralar, cümleler o sikkeyi güneş gibi gösteriyorlar ve izhar ediyorlar.

Evet sayfa-yı arzda pek garip, hakîmâne bir îcad görünüyor. Bu görünen îcadın gösterdiği kuvvet ve faaliyeti görmek istersen şu gelen fıkralara dikkat et!

1- O îcad fiili, pek azîm ve geniş bir sehâvet-i mutlakadan geliyor.

2- Bir sühûlet-i mutlaka ile bir kuvvet-i mutlakadan çıkıyor.

3- Mutlak bir intizamla, sürat-i mutlakada meydana geliyor.

4- Mevzun ve mizanlı olarak bir vüs'at-i mutlakada bulunuyor.

5- Güzel bir eser-i sanat olmakla beraber, mutlak bir ucuzlukta görünüyor.

6- Taalluk ettiği şeyler pek karışık olmakla beraber, büyük bir imtiyaz-ı mutlak ve adem-i iltibas ile yapıyor.

7- Mahall-i taalluku gayr-i mütenâhi olmakla beraber, eserlerinde çirkinlik görünmez, ahsen şekilde husûle gelir.

8- Efrâd ve envâ arasında, bu'd-u mutlak ile beraber, tevâfuk-u mutlak var.

Arkadaş! Bu fıkraların her birisi tek başına da o sikkeyi izhar etmeye kâfidir. Bakınız, en harika bir sehâvetle en harika bir hüsn-ü sanat, muhit bir kudretin hâssasıdır. Ve intizamla beraber harika bir sühûlet hiçbir şeyden âciz olmayan muhit bir ilim sahibine mahsustur. Tartılmış gibi gayet mizanlı olmakla beraber, mucizâne bir sürat-i mutlaka, her şeyi emrine ve kudretine teshir eden Zât'a mahsustur. Nevilerin pek dağınık bulunmasından, pek geniş bir tasarruf ile harika bir hüsn-ü sanat, ilim ve kudretiyle her şeyin yanında bulunan Zât'a hastır. Kesret ve mebzuliyet ile beraber her ferdin sanat itibarıyla kıymettar olması, sonsuz bir zenginlikle gayr-i mütenâhi hazinelere mâlik olan Zât'a mahsustur. Efrâdın ziyadesiyle karışık olmasıyla beraber iltibassız ve fevkalâde imtiyaz ve teşahhuslara mazhar olmaları, her şeye basîr ve her şeye şehîd ve her bir fiili kendisini diğer bir fiilden men etmeyen Zât'a mahsustur.

Ve keza arzda dağınık bulunan efrâd arasındaki uzaklıkla beraber suretçe, vücutça, teşkilâtça aralarında husûle gelen tevafuk, küre-i arz yed-i tasarrufunda, ilminde, hükmünde, hikmetinde bulunan Zât'a mahsustur.

Ve keza nev'in kesret-i efrâdıyla beraber her ferdin hârikulâde bir hüsn-ü hilkate mâlik olması, Kadîr-i Mutlak'a hasır ki az-çok, küçük ve büyük her şey O'na nisbeten birdir.

Geçen fıkraların her birisinde, her şeyin tek bir Sâni'in sun'u ve sanatı olduğuna delâlet eden başka bir âyet daha vardır. Evet sehavet ile kuvve-i iktisadiye arasında ve sürat ile mizanlı olmak arasında ve ucuzlukla kıymetli olmak arasında ve karışık olmakla mümtaz bulunmak arasında tezat vardır. Bu zıtları bir fiilinde cem etmek, ancak kudreti hadsiz bir Sâni-i Kadîr'e mahsustur.

Hülâsa: Her bir fıkra, tek başına hâtem-i ehadiyeti izhara kâfi olduğu takdirde, fıkraların heyet-i içtimaiyesi pek zâhir bir tarîk-i evlâ ile hâtem-i ehadiyeti gösterir. İşte bu izahtan, ¹ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ âyet-i kerîmesinin sırrı zâhir oldu. Yani, o inatlı münkire "Hâlık-ı semâvât ve arz kimdir?" diye sorulduğu zaman çarnâçâr "Allah'tır." diyecektir.

Arkadaş! Ulûhiyet, risalet, âhîret, kâinat arasında hakikatte telâzum vardır. Yani, bunlardan birisinin vücud ve sübutu, ötekisinin de vücud ve sübutunu istilzam eder. Birisine iman, ötekisine de imanı îcab ettirir. Evet mesela her bir kelimesi bir kitabı ve her bir harfi bir satırı içerisinde tutan bir kitabın, kâtipsiz vücudu mümkün değildir. Kâinat kitabı da Nakkaş-ı Ezelî'nin vücûb-u vücuduna bağlıdır. Sarhoş olmayanlar ancak Nakkaş-ı Ezelî'ye iman etmekle kitab-ı kâinata şahit olabilirler.

Ve keza pek çok sanat harikalarına ve nakış ve zînetlerin garâibine müştemil olan bir binanın bâni ve sâni'siz vücudu mümkün olmadığı gibi, bu âlemin vücudu da Sâni'in vücuduna tâbidir. Dalâlet sarhoşluğuyla sarhoş olmayanlar, onu bunsuz tasdik edemezler.

Ve keza deniz ve nehirlerin yüzünde, şemsin aksini gösteren kabarcıklar-daki güneşin parıltısı, şemsin vücudunu inkâr etmekle mümkün olmadığı gibi aklı bozuk olmayanlar için, kemâl-i intizam ile tahavvül ve teceddüd eden şu kâinatın şuhûdu, Bâni ve Sâni'in vücûb-u vücudunun tasdikiyle olabilir. Çünkü şu muhteşem kâinatı, meşiet ve hikmetiyle tesis.. ve kaza ve kaderinin düsturlarıyla tafsil.. ve âdetinin kanunlarıyla tanzim.. ve inâyet ve rahmetinin namuslarıyla tezyin.. ve esmâ ve sıfâtının cilveleriyle tenvir eden ancak ve ancak Bâni ve Sâni'dir. Evet Hâlık-ı Vâhid kabul edilmediği takdirde, kâinatın zerrât ve mürekkebatı adedince sonsuz ilâhların kabulüne mecburiyet

¹ "Onlara 'Gökleri ve yeri kim yaratmıştır?' diye soracak olsan, elbette 'Allah!' diyeceklerdir." (Zümer sûresi, 39/38)

hâsıl olur. Ve aynı zamanda, her bir ilâhın şu kâinatı halketmeye kadir olması lâzımdır. Çünkü zihayatın her bir cüz'îsi zevilhayatın küllüne (yani umumuna) bir fihristedir. Cüz'îyi halk eden küllîyi de halketmeye kadir olmalıdır...

Ve keza zıyasız güneşin vücudu mümkün olmadığı gibi, ulûhiyet de teza-hürsüz olamaz. Tezahürü ise irsâl-i rusûl ile olur. Ve keza hadd-i kemâle ba-liğ olan en yüksek bir cemâlin bilinmesi, görünmesi, gösterilmesi için resûllerin tarifi lâzımdır.

Ve keza kemâl-i cemâle baliğ olan kemâl-i hüsn-ü sanat, resûllerin delâletiyle olur.

Ve keza rubûbiyet-i âmme, ubûdiyet-i külliye ister. Bu da zülcenâheyn resûllerin vahdet-i ilâhiyeyi halka ilân etmeleri ile mümkün olur.

Ve keza bir hüsün sahibinin isteği olmasa ve bir ayna bulunmasa ve ta-rif edici bir şahıs tavassut etmezse, onun hüsnünün görünmesi, gösterilmesi mümkün değildir. Bu da ancak resûller vasıtasıyla olur. Çünkü resûl, ubûdiye-tiyle Hâlık'ın hüsnüne aynadır; risaleti cihetiyle de halka izhar ve ilân eder.

Ve keza bir zâtın cevahir ile, zıkıymet eşya ile dolu hazinelerini açıp halka göstermek ve arz etmekle o zâtın kudretini, zenginliğini, saltanatını ilân etmek için ancak o zâtın müsaadesiyle ve iradesiyle emir ve tayin edilmiş bir memur lâzımdır. İşte o me'mur resûldür.

Arkadaş! Bu sıfatları hâiz, bu vazifeleri en mükemmel görebilecek Hazreti Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)'dan başka âlemde bir şahıs yoktur. En câmi', en kâmil, en fâzıl o Zât'tır. Tam tamına teşhir, tebliğ, tarif, tavsif, izhar, ilân eden o Zât'tır.

Aziz arkadaş! "İman-ı billâh" ile "Âhiret imanı" arasındaki telâzuma gel-dik. Hazır ol, dinle!

Bir sultan, itaat edenlere mükâfat ve isyan edenlere de mücâzât etmez-se, saltanatı inhidama yüz çevirir. Ve keza bir sultanın sağında lütuf ve mer-hamet.. ve solunda kahr ve terbiye lâzımdır. Mükâfat, merhametin iktizasıdır. Terbiye de mücâzâtı ister. Mükâfat ve mücâzât menzilleri âhirettir.

Ve keza yüksek bir hikmet ve adalet sahibi olan bir sultan, saltanatının şâ-nını kusurdan saklamak üzere, kendisine iltica edenleri taltif.. ve hâkimiyetinin haşmetini göstermek için milletinin hukukunu muhafaza eder. Bu cihetlerin mühim bir kısmı âhirette olur.

Ve keza lebâleple dolu hazinelere mâlik ve sehavet-i mutlakaya sahip olan bir Sultan için umumî ve daimî bir dâr-ı ziyafet lâzımdır. Ve ayrı ayrı ihtiyaç sahiplerinin devam ve bekalarını ister. Bu da ancak âhirette olur.

Ve keza bir cemâl sahibi, daima hüsün ve cemâlini görmek ve göstermek ister. Bu ise âhiretin vücudunu ister. Çünkü daimî bir cemâl, zâil ve muvakkat bir müştaka râzî olmaz; onun da devamını ister; bu da âhireti ister.

Ve keza yardım isteyenlere yardım ve dua edenlere cevap vermek hususunda, pek rahîmâne bir şefkat sahibi olan bir Sultan –ki ednâ bir mahlûkun ednâ bir isteğini derhal yapar, verir– elbette bütün mahlûkâtın en büyük bir ihtiyacını kemâl-i sühûletle yapar. Böyle umumî ve en mühim bir ihtiyaç ancak âhirettir.

Ve keza icraatından, faaliyetinden anlaşılan pek harika bir ihtişâm içinde bir saltanatı varken, milletin içtimaları için yalnız dar bir misafirhâne yapılmış; daimî olarak milleti istiaf edemez, daima dolar boşalır. Ve bir imtihan meydanı var; her vakit değişir, tebeddül eder. Ve sultanın bazı âsâr-ı sanatına ve ihsanâtına bazı numûneler göstermek için meclisleri var; zaman zaman tahavvül eder. Bu vaziyet, bu dar menzil ve meydan ve meşherden sonra daimî bir menzil, sabit saraylar, açık hazineler bulunup ve sâkinleri sabit ve daimî kalacaklarına bilbedahe delâlet eder.

Ve keza dikkat sahibi bir Sultan ki milletin bütün a'mâllerini, ef'âllerini, hizmetlerini, hacetlerini tamamıyla yazar ve yazdırır ve mülkünde cereyan eden her bir hâdis ve her bir vâkıanın suretlerini, fotoğraflarını alıp tesbit ve hıfzederse, elbette bu vaziyet, bir muhasebenin, bir muhakemenin, bir mükâfat ve mucâzâtın vukua geleceğine kat'î bir surette delâlet eder.

Ve keza mükâfat ve mucâzât hakkında tekrar ile pek çok vaadleri ve tehditleri olursa ve o vaad ü vaîd edilen şeyler kudretine ağır gelmezse ve o şeyler raiyeti için pek ehemmiyetli olursa, elbette söz verdiği şeylerde hilâf olmayacaktır. Çünkü hulfü'l-vaad, kudretin izzetine zıddır.

Ve keza hadd-i tevâtüre balığ olan muhbirlerin ittîfak ve icmalarına göre, o muhteşem ve azîm saltanatın medarı ve cevelangâhı ancak âhiret memleketidir. Bu küçük menziller, meydanlar o azamete daimî bir mekân olamaz. Çünkü bu gibi zâil, mütebeddil şeyler, o müstakar saltanata makar olamaz.

Evet o Sultan şu küçük menzilde ve meydanda çok şeyleri, içtimaları, iftirakları gösteriyor. Fakat bizzat maksat o şeyler değildir. Ancak âhiretin

meydan-ı ekberinde vukua gelecek hâllerin, emirlerin numûnelerini göstermektedir. Çünkü o mahşer-i azîmde yapılacak muameleler, bu küçücük numûnelere göre cereyan edecektir. Demek bu menzilde gösterilen fânî, zâil hâller o âlemde bâkî ve daimî semereler verecektir.

Evet o Sultanın şu fânî menzillerde ve korkunç meydanlarda gösterdiği hikmet, inâyet, adalet, rahmet ve şefkatin fevkinde bir derecenin tasavvuru imkân haricidir. Elbette bu kadar yüksek ve geniş harika sanatlar, daimî mekânları, sabit meskenleri ve zevalsiz sâkinleri isterler ki o büyük hikmet ve adaletin hakikatlerine mazhar olsunlar. Ve illâ şu görünen hikmet, inâyet ve merhametin inkârı lâzım gelir. Ve aynı zamanda, bu kadar hikmetinden ve inâyetinden zuhur eden fiiller sahibinin –hâşâ– zalim, gaddar, sefih olduğuna zehap edilir. Bu ise inkılâb-ı hakâiki istilzam eder.

Ve keza şu muvakkat menzillerin saltanat-ı daimeye makar olacak bir şekle gireceğine pek çok deliller, burhanlar vardır. Maahâzâ, bu âlemi îcad edip öteki âlemi îcad etmemek ve bu kâinatı vücuda getirip öteki kâinatı getirmemek, bu dünyayı yaratıp öteki dünyayı yaratmamak imkânı yoktur. Çünkü rubûbiyetin saltanatı mükâfat ve mücâzâtı ister.

Ve keza Sâni-i âlem'in her şeyi içine almış ve her şeyi istilâ ve istiab etmiş bir rahmet-i vâsiası vardır. Vâlidelerin, hatta bir cihette nebâbâtın evlâdına olan şefkatleri ve küçük, zayıf yavrularının sühûlet-i rızıkları, o rahmet deryasından bir katredir. O bahr-i rahmetin azametiyle şu fânî dünyada, bu kısa ömürde şu kadar zahmet ve belâlarla karışık, zâil ve gayr-i sabit olan şu nimetler ve ebedî bekayı isteyen insanlar arasında münasebet yoktur. Ve aynı zamanda iade edilmemek üzere zeval; nimeti nikmete, şefkati zahmete, muhabbeti musibete ve lezzeti eleme ve rahmeti zıddına kalbeder.

Ve keza âlemde görünen tasarrufattan anlaşılıyor ki Sâni-i âlem'in pek yüksek, celâllî, izzetli bir haysiyeti vardır ki ubûdiyetle Sâni'î tazim etmeyenlerin veya istihfaf edenlerin te'diplerini tehir ve imhal etse bile ihmal etmez.

Ve keza o Sultan'ın emirlerini, nehiyelerini kıymetsiz görüp iman ile imtisal etmeyenler ve ibadetle kendilerini sevdirmeyenler ve şükran ile hürmette bulunmayanlar için rubûbiyetin ebedî karargâhında elbette bir dâr-ı mükâfat ve mücâzât olacaktır.

Ve keza bütün mahlûkâtta görünen hüsn-ü sanatlar, intizamlar ve ihtimamlardan ve her şeyde takip edilmekte olan maslahat ve faydalardan anlaşılıyor

ki; kâinat taht-ı tasarrufunda bulunan Sâni-i Zülcelâl'de pek büyük bir hikmet-i âimme vardır ki itaat ile iltica edenlerin büyük taltif ve in'amlara mazhar olacakları o hikmet-i âmmenin iktizasındandır.

Ve keza görünüyor ki her şey lâyık mevkiine vaz' ediliyor. Ve her hak, hak sahibine veriliyor. Ve her ihtiyaç sahibinin haceti, istediği gibi yapılır. Ve her suâl edenlerin matlupları –bilhassa istidat lisanıyla veya ihtiyac-ı fitrî lisanıyla veya ızdırar ve zaruret lisanıyla olsun– cevaplandırılıyor. Böyle eserleri görünen bir adalete bir mahkeme-i kübra lâzımdır ki rubûbiyetin hâkimiyetiyle hukuk-u ibad muhafaza edilsin. Çünkü fâni olan şu dünya menzili, o büyük adalet-i hakikiyeye mazhar olamaz. Öyle ise o büyük Sultan-ı Âdil için bir cennet-i bâkiye, bir cehennem-i dâime lâzımdır.

Ve keza görünüyor ki bu âlemin sahibi –yaptığı şu kadar fiillerin delâletiyle– harika bir sehavete sahip olduğu gibi, nur ve ziya ile dolu güneşler.. ve meyve ve semereler ile hâmile eşcar ve ağaçlar misillü pek çok hazineleri vardır. Binâenaleyh bu ebedî sehavet, tükenmez servet ebedî bir ziyafetgâhı ister ve devam ile muhtaçların da devam-ı vücudunu iktiza eder. Zira nihayet bir sehavet, harika bir kerem, daima halka ihsan ve in'am etmek iktiza eder. Bu ise ihsan ve in'amlara minnettar ve muhtaç olanların devam-ı vücudlarını ister.

Ve keza şu mu'cizeli ve hikmetli ef'âl-i kerîmânenin tezahüratından anlaşıyor ki Sâni-i Fâil'in pek gizli kemâlâtı vardır. Ve daima o kemâlâtı, enzâr-ı âleme arz ve teşhir etmek ister. Çünkü daimî bir kemâl, daimî bir tezahür ile takdir edicilerin devam-ı vücudlarını iktiza eder. Çünkü adem-i mutlaka namzet olan insan, kemâlâta kıymet vermez ve istihsan ve takdire bedel istiskal ve tahkir eder.

Ve keza bu güzel, müzeyyen, münevver masnûâtın Sâni'i için mücerred mânevî bir cemâl vardır. Ve O'nun, o mahfî hüsün ve cemâl için pek çok mehâsin ve letâifi vardır ki kısa akıllarımız ile idrak edemeyiz. Ezcümle, o cemâlin kesif aynalarından biri sath-ı arzıdır. Bu sath-ı arz her asırda, her mevsimde, her vakitte daima tecelli etmekte olan o cilvelerin gölgelerini teşhir, tavsif, ilân ve izhar eder.

Ve keza hakâik-i sabitedendir ki yüksek bir cemâl sahibi bizzat kendi gözüyle ve bilvasita başkasının gözüyle, cemâlini ve cemâlinin inceliklerini görmek istiyor. Binâenaleyh cemâl sermedi ve daim olursa, behemehal onun inceliklerini gösteren aynalarının da ebedî ve daimî olması zarurîdir. Çünkü

bâki bir hüsün, fâni bir müştaka razı olamaz. Ve zâil ve fâni bir âşıkın, ebedî ve bâki olan mahbubuna muhabbeti adavete kalbolur. Evet insan, eli veya fehmi yetişmediği güzel bir şeyi, kendisini teselli için takbih eder. Bu itibarla bu âlem Sâni’i istilzam ettiği gibi Sâni de âlem-i âhireti istilzam eder.

Ve keza bu âlemin Sâni’inde pek rahîmâne bir şefkat vardır. Zira görüyoruz ki: Bu âlemdede yardım isteyen bir musibetzedeye kemâl-i süratle yardım ediliyor. Dergâh-ı izzete iltica eden kurtuluyor. Suâl eden sâillerin istekleri veriliyor. En âdi bir zîhayatın sesi işitiliyor ve haceti kabul ediliyor. İşte böyle bir Şefkat Sahibi, nev-i beşerin en büyük, en lâzım, en zarurî, şedit bir haceti hakkında, bütün insanlar namına yaptığı duada istediği cenneti ve saadet-i ebediyeyi ve ba’sü ba’de’l-mevt’i yapacaktır. Bilhassa o Reis-i Muhterem’in şu umumî duasına, bütün zevilhayat, bütün mahlûkât “Âmîn! Âmîn!” diyorlar.

Bak, o Zât öyle bir maksat, öyle bir gaye için saadet isteyip dua ediyor ki insanı ve bütün mahlûkâtı, esfel-i safilîn olan fenâ-yı mutlaka sukuttan, kıymetsizlikten, faydasızlıktan, abesiyetten âlâ-yı illiyyîn olan kıymete, bekaya, ulvî vazifeye, mektubat-ı samedaniye olması derecesine çıkarıyor. Bak, hem öyle yüksek bir fizar-ı istimdadkârâne ile istiyor ve öyle tatlı bir niyaz-ı istirhamkârâne ile yalvarıyor ki güya bütün mevcudâta, semâvâta, arşa işittirip, vecde getirip, duasına “Âmîn! Allahümme âmîn!” dedirtiyor.

Acaba bütün benîâdemi arkasına alıp, şu arz üstünde durup, Arş-ı Âzam’a müteveccihen el kaldırıp, nev-i beşerin hülâsa-yı ubûdiyetini câmi hakikat-i ubûdiyet-i Ahmedîye (*aleyhissalâtü vesselâm*) içinde dua eden şu şeref-i nev-i insan ve ferîd-i kevn ü zaman olan Fahr-i Kâinat ne istiyor, dinleyelim. Bak, kendine ve ümmetine saadet-i ebediye istiyor, beka istiyor, cennet istiyor. Hem mevcudât aynalarında cemâllerini gösteren bütün esmâ-yı kudsiye-i ilâhiye ile beraber istiyor; o esmâdan şefaât talep ediyor, görüyorsun.

Eğer, âhiretin hesapsız esbab-ı mûcibesi, delâil-i vücudu olmasa idi, yalnız şu Zât’ın tek duası, baharımızın îcadı kadar Hâlık-ı Rahîm’in kudretine hafif gelen şu cennetin binasına sebebiyet verecekti. Demek nasıl ki o Zât’ın risaleti, şu dâr-ı imtihanın açılmasına sebebiyet verdi, **لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ** 1 sırrına mazhar oldu; onun gibi ubûdiyeti dahi öteki dâr-ı saadetin açılmasına sebebiyet verdi.

¹ “Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım.” (Aliyyülkârî, *el-Esrâru’l-merfûa* s.385; el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 2/214. Ayrıca yakın ifadeler için bkz.: et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 6/314; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/672)

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى ذَلِكَ الْحَبِيبِ الَّذِي هُوَ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَفَخْرُ الْعَالَمِينَ وَحَيَاةُ الدَّارَيْنِ وَوَسِيلَةُ السَّعَادَتَيْنِ وَذُو الْجَنَاحَيْنِ وَرَسُولُ الثَّقَلَيْنِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ وَعَلَى إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ، آمِينَ¹

Ve keza bu âlemin geliş ve gidişatında ve bütün mahlûkâtın bir hedefe sevkinde ve semâvî, süflî bütün ecreamın bir kudrete bağlı ve musahhar olmasında pek büyük bir saltanat eseri görünüyor. Ve bundan anlaşılıyor ki bu mevcudâtta tasarruf eden Sâni'in azîm rubûbiyetinde harika bir saltanatı vardır. Hâlbuki bu dünya menzili tahavvülâta, zevale maruzdur. Sanki misafirler için yapılmış bir handır ki daima dolup boşalıyor. Ne kendisinin sabit bir şekli vardır ve ne de içinde oturanların bir kararı vardır. Ve Sâni-i âlem'in garip ve acîb sanatlarının numûnelerini teşhir ve ilân için tahavvûlden hâlî kalmayan bir meşherdir. Bu itibarla o handa ve o meşherde içtima eden insanlar sabit kalacak değiller. Çünkü meskenleri sabit değildir.

İşte bu hâl ve şu vaziyet, bu fâni menzilden sonra o sermedî saltanata karargâh olmak üzere, sabit, bâkî ebedî, sermedî saadetlerin, cennetlerin ve sarayların olacağına kat'î bir delâletle şehâdet eder. Çünkü fâni, bâkîye makam ve medar olamaz. Evet bir melikin gelip giden misafirleri için yolda yaptığı şu menzile ve o menzilde oturan misafirlere bakıldığı zaman görülüyor ki milyonlarca lira ile yapılan o menzil, pek az bir zaman içindir. Ve ondaki zînetler, kıymetli şeyler, hep sûret ve örneklerdir. Ve misafirler o nefis taam ve yemeklerin yalnız tadına bakıp, karınlarını doyuracak derecede yemiyorlar. Ve her bir misafir, hususî makinesiyle o menzildeki zînetlerin resimlerini alırlar. Ve melikin de gizli memurları onların bütün harekât, ef'âl ve muamelelerini yazıyorlar. Ve o melik, her mevsimde milyonlarca o zînetleri, o güzel şeyleri yeni gelecek misafirler için tahrip ve tecdit ediyor. Ve hâkeza pek çok garip ve acîb şeyler görünüyor.

İşte bu vaziyet gösterir ki o muvakkat menzil sahibinin pek yüksek kıymetli menzilleri, daireleri ve ebedî, sermedî sarayları vardır. Bu küçük menzilde görünen şeyler, hâller misafirleri ebedî menzillerdeki yüksek şeylere teşvik için gösterilen numûnelerdir.

¹ Allahım! İki cihanın Efendisi, iki âlemin medar-ı iftihar, dünya ve âhiretin hayat kaynağı, iki cihan saadetinin vesilesi, zülcenâheyn, cin ve insan peygamberi olan şu Habîbine, bütün âl ve ashabına, nebi ve resûl kardeşlerine salât ve selâm et, âmin!

Kezalik bu dünya menziline ve içinde oturan insanların ahvâline dikkat edilirse anlaşılıyor ki: Bu dünya ebedî kalmak için yaratılmış bir menzil değildir. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın ebedî ve sermedî olan “Dârü's-Selâm” menziline dâvetlisi olan mahlûkâtın içtimâları için bir han ve bir bekleme salonudur. Bu dünya menziline görünen leziz şeyler, lezzet ve zevk için değildir. Çünkü vîsallerinin lezzeti, firaklarının elemine mukabil gelmez.

Maahâzâ o lezzetlerden hiç kimse tam manasıyla muradına nâil olamaz. Ya o lezzetlerin ömürleri kısa olur veya insanın ömrü kısa olduğundan muradına yetişemez. Ancak, o lezzetler ve o nefis şeyler ibret ve şükre sevk içindir. Çünkü onlar Cenâb-ı Hakk'ın ehl-i iman için cennetlerde ihzar ettiği hakikî nimetlere numûnelerdir. Ve o müzeyyen masnûât-ı fânîye, fenâ ve adem için değildir. Ancak, onların suretleri ve misalleri, manaları, neticeleri alınır; âlem-i bekada, ehl-i beka için ebedî manzaraların yapılmasına medar olurlar. Yahut ebedî âlemde Sâni-i Ebedî istediği şekillere sokar. Çünkü o masnûât, beka içindir. Onların o zâhirî ölüm ve fenâları; vazifelerinden terhistir, idam değildir.

Evet onların ölümleri fenâ olsa bile, yalnız bir cihetten fenâyâ gider, çok cihetlerden bâki kalır. Mesela kudret-i ezeliyenin yarattığı şu gül çiçeğine bak! Evet nasıl bir kelime ağızdan çıkar çıkmaz zâhiren fenâyâ giderse de Allah'ın izniyle kulaklarda, kâğıtlarda, kitaplarda milyonlarca timsâlleri kaldığı gibi, akıllarda da akıllar adedince manaları kalır.

Kezalik o gül kısa bir zamanda vazifesi tamam olur olmaz solar, ölür gider. Amma onu gören bütün insanların kuvve-i hâfızalarında ve halefiyle hâmile olan tohumlarında suretleri, manaları bâkidir. Demek o gülün tohumu olsun, kuvve-i hâfızalar olsun, o gül çiçeğinin suretini, zînetini, menziline hıfz için sanki birer fotoğraf ve bekası için birer menzildir.

Ey arkadaş! İnsan da başıboş, serseri, sahipsiz bir hayvan değildir. Ancak onun da bütün harekât ve ef'âlî yazılıyor, tesbit ediliyor ve a'mâlinin neticeleri hıfzediliyor ki muhasebe-i kübrâda ona göre derece alsın. Hülâsa, her güz mevsiminde yapılan tahribat, gelecek bahar mevsimlerinde gelen yeni misafirler için yer tedarik etmek ve bir nevi terhis ve izinlerdir.

Ve keza bu âlemde tasarruf eden Sâni'in öyle bir kitab-ı mübini vardır ki ne küçük ve ne büyük, o kitapta yazılıp hıfzedilmemiş hiçbir şey yoktur. O kitabın maddelerinden âlemde görünen yalnız nizam ve mizan maddelerine bak! Evet görüyoruz ki herhangi muvazzaf bulunan bir şey, vazifesinden

terhis edilmekle daire-i vücuddan çıkarsa, Fâtır-ı Hakîm onun çok suretlerini “Levh-i Mahfuz”larda tesbit eder. Ve tarih-i hayatını, tohumunda ve neticesinde nakşeder ve pek çok gaybî aynalarda ibka eder. Mesela bir şecere, meyvesiyle hâmile olduğu gibi, tohumu da meyve ile hâmileler. Demek, ağacın bünyesinde semeresi mevcut olduğu gibi, tohumunda da semere mevcuttur. Ve keza vücuddan çıkmış pek çok şeyler, insanın kuvve-i hâfızasında mevcut kalır.

İşte bu misallerden, hıfz ve hafiziyet kanunu ne derece ihatalı olduğu anlaşıldı. Evet bu mevcudâtın Sahibi pek büyük bir ihtimam ile mülkünde cereyan eden her şeyi taht-ı hıfz ve muhafazasına almıştır. Ve hâkimiyetinin muhafazası için sonsuz bir dikkati vardır. Ve rubûbiyetinde tam bir intizam ve saltanat vardır ki ednâ bir hâdiseyi, âdi bir hizmeti yazar ve yazdırır. İşte bu derece ihatalı, ihtimamlı bir hıfz kanunu, elbette âlem-i âhirette yapılacak bir divan-ı muhasebata bakar. Şu muhafaza kanunu, bütün eşyada câri olduğu gibi, mahlûkâtın en eşrefi olan insana da şamildir. Çünkü insan Cenâb-ı Hakk’ın rubûbiyetine ait şuûnât ve ahvâline şâhittir. Ve mahlûkâtın cemaatleri içinde Allah’ın birliğine dellâldır. Ve mevcudâtın tesbihatına müşahit ve hilâfet-i kübra ile tekrim ve teşrif edilmiştir. İnsan bu keramete, bu şerefe nâil olduğu hâlde, kendisini başıboş ve gayr-i mesul zannetmesin. Onun da divan-ı muhasebatta pek karışık hesapları vardır. Ondan kurtulduktan sonra, müstehak olduğu yere gidecektir.

Evet kudret-i ezeliyeye nisbetle, ölümden sonra haşrin gelmesi, güzden sonra baharın gelmesi gibidir. Evet nebâbât gibi insanın da bir güzü, bir de baharı vardır. Evet geçmiş zamanda vukua gelmiş olan mu’cizat-ı kudret, Sâni’in bütün imkânât-ı istikbaliyeye kadir olduğuna kat’î şahit ve burhanlardır.

Ve keza bu âlemin Mâliki, kendi kudretine pek kolay ve pek ehven ve ibadına fevkalâde mühim ve pek şedidü’l-ihtiyaç olan haşrin tekrar be tekrar vaa-dinde bulunmuştur. Mâlûmdur ki hulfü’l-vaad kudretin izzetine, rubûbiyetin merhametine zıttır. Zira vaa-din hilâfını yapmak, cehlin veya aczin âlâmetidir. Bu ise Kadîr-i Mutlak, Hakîm-i Mutlak olan Zât’a muhaldır.

Maahzâ insanların haşri, nebâbâtın haşri gibidir. Bunu gören onu nasıl inkâr eder?! Haşrin îcadına olan vaadi ise bütün enbiyânın tevatürüyle ve büyük insanların icmasıyla sabit olduğu gibi Kur’ân-ı Kerîm’in lisânıyla da sabittir.¹

¹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/28, 203; Âl-i İmran sûresi, 3/158; Nisâ sûresi, 4/87; ...

Ezcümle: لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَضْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا¹ olan âyet-i kerîme, büyük bir şiddet ve kuvvetle haşrin îcadına söz veriyor. Fakat bazı insan pek nankördür ki bütün mevcudât, sıdkına ve hak olduğuna delâlet ettiği o Mâlikü'l-mülk'ün sözlerini tasdik etmez, kendi hezeyanına ve ahmaklığına itimat eder.

Ve keza bu âlemde pek ihtîşamlı bir rubûbiyet âsârıyla şâşaalı bir saltanatın şuaları görünmektedir. Evet görüyoruz ki: Koca arz –sekenesiyle beraber– ehlî, zelil, muti bir hayvan gibi o rubûbiyetin emri altında beslenir. Güzde ölmesi, baharda dirilmesi ve bir mevlevî gibi raks ve hareketi ve sair bütün işleri o emre tâbi olduğu gibi şemsin de seyyaratıyla tanzim ve teshiri ve sair vaziyetleri o emre bağlıdır. Hâlbuki azametli şu rubûbiyet-i sermediye ve bu saltanat-ı ebediye şöyle zayıf, zâil, muvakkat temeller ve esaslar üzerine bina edilemez. Ve bu mütebeddil, belâlî, kederli, fâni dünya üzerine kaim olamaz. Ancak, bu dünya o azametli rubûbiyetin pek azîm ve geniş dairesi içinde insanları tecrübe ve imtihan, kudretin mu'cizelerini teşhir ve ilân için kurulmuş muvakkat bir menzildir ki tahrip edilip pek muazzam, geniş, ebedî ve bâkî bir âleme cüz olmak için tebdil edilecektir. Binâenaleyh bu tebeddülât ma'râzı olan âlemin Sâni'i için diğer tagayyürsüz, sabit bir âlemin vücudu zarurîdir.

Maahâzâ, zâhirden hakikate geçen ervah-ı neyyire ashabı ve kulûb-ü münevvere aktâbı ve ukûl-ü nuraniye erbabı ve kurb-u huzur-u ilâhîde dahil olanlar, o Zât-ı Zülcelâl'in mutîler için bir dâr-ı mükâfat ve âsiler için bir dâr-ı mucâzât ihzar ettiğini ve pek metin vaadler ile şedit tehditleri olduğunu kat'î ihbar ediyorlar. Mâlûmdur ki vaadleri îfa etmemek bir züldür. Hâlık-ı âlem zül ve zilletlerden münezzehtir. Ve aynı zamanda, o hakikati ihbar eden ehl-i hakikat ve enbiyâ ve evliya ve asfiya cemaatlerine kâinat bütün âyâtıyla, kelimatıyla zâhir olarak ihbarlarını teyit ve takviye ediyor. Ey insan! Bu haberden daha doğru bir haber ve bu sözden daha doğru bir söz var mıdır?!

Ve keza bu âlemin mutasarrıfı, dar ve muvakkat şu arz meydanında, âlem-i âhiretin büyük meydanının çok misallerini, numûnelerini her vakit gösteriyor.

Ezcümle: Bahar mevsiminde arzın sathında yapılan nebatî haşirlere dikkat lâzımdır. Evet altı gün zarfında, o karışık nebâbâtın tohumlarından ölmüş,

¹ “Allah, o hak mâbuddur ki Kendisinden başka hiçbir tanıı yoktur. Kıyamet günü hepinizi bir araya toplayacaktır. Bunda hiç şüphce yoktur. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?” (Nisâ sûresi, 4/87)

çürümüş, kaybolmuş olan cesetleri galatsız, haltsiz –kemâ fi's-sâbık– inşâ ve iade etmekle arz meydanında nebatî haşirleri yapan kudret, semâvât ve arzı altı günde halketmesinden âciz değildir. Ve o kudrete nazaran göz işareti kadar kolay olan haşr-i insanîyi yapmamak imkânı var mıdır?! Evet haşr-i nebatîde kelimeleri, yazıları tamamen silinmiş üç yüz bin kadar sayfaları, birlikte, bilâ-halt ve bilâ-galat kısa bir zamanda eski yazılarını iade eden bir kudrete, tek bir sayfadan ibaret bulunan haşr-i insanî ağır gelir mi?! Hâşâ!

İşte o Kudret Sahibi, lisan-ı Kur'ân ile emrettiği

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتَىٰ
وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

âyet-i kerîmesi bu meselenin hakikat olduğuna sarahat ile şehâdet ediyor.

Ey aziz arkadaş! Cenâb-ı Hakk'ın şu tasarrufatından ve şuûnâtından anlaşıldı ki arz meydanında yapılan nebatî haşirler ve neşirler ve sair içtima ve iftiraklar maksud-u bizzat değildir. Çünkü öteki âlemin meydan-ı kebîrinde yapılan o büyük ve mühim ihtifaller ile kısa bir zamanda yapılan şu cüz'î gayr-i sabit bu semereler arasında münasebet yoktur. Ancak bu cüz'î semereler, bir takım misal ve numûnelerdir ki bunların suret ve neticelerine o mecma-ı kebîrde muameleler tatbik ve icra edilsin. Demek bu fânî şeylerin suretleri o âlemde bâkî semereleri meyve verecektir.

Ve keza görüyoruz ki: Sâni-i Sermedî, Sultan-ı Ebedî, şu inhidama meyyal menzillerde ve zevale mahkûm meydanlarda öyle bir hikmet-i bâhirenin ve bir inâyet-i zâhirenin ve bir adalet-i âliyenin ve bir merhamet-i câmianın âsârını izhar ediyor ki kalbi paslanmamış, gözü kör olmamış bir insan, aynel-yakîn ile anlar ki o hikmetten daha ekmel bir hikmet olamaz. Ve o âsârı gören inâyetten daha ecmel bir inâyet kabil değil. Ve o emârâtı görünen adaletten daha ecell bir adalet yoktur. Ve o semeratı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilemez. Öyle ise o Sultan'ın memleketinde daimî mekânlar, sabit meskenler, daimî ve mukim sâkinler bulunmazsa, şu görünen hikmet, inâyet, merhamet ve adaletin, kalb ve fikir sahiplerince inkârları lâzım gelir. Ve aynı zamanda o ef'âl-i hakîme sahibinin, –hâşâ– sefih, zalim olmasını istilzam eder. Bu ise hakikati zıddına kalbeden bir muhaldir.

¹ “İşte bak, Allah'ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları yapan kim ise, ölüleri de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir.” (Rûm sûresi, 30/50)

Ey sözlerimi dinleyen arkadaş! Haşrin vücuduna ve vukuuna dair delillerin, şu zikredilen kısma, emârelere münhasır olduğunu zannetme. Kur'ân-ı Kerîm'in gösterdiği gayr-i mütenâhi emârelerden istihrac edilen hakikat şudur ki: Hâlıkımız, şu muvakkat dünya meşherlerinde daimî olan rubûbiyetinin sabit karargâhına bizleri nakledecektir. Ve bu seyyal memleketi sermedî bir memlekete tebdil edecektir. Ve yine zannetme ki haşir ve âhireti iktiza eden, esmâ-yı hüsnâdan yalnız “Hakîm, Kerîm, Rahîm, Âdil, Hafîz” isimleridir. Belki kâinatın tedbiriyle alâkadar olan her bir isim, âhiret ve haşri iktiza eder.

Hülâsa: Haşir meselesi öyle bir hakikattir ki celâliyle, cemâliyle, esmâsiyla Hâlık-ı Zîşan, bütün kütüb-ü semâviye ile enbiyâ ve evliya ve asfiyanın icmalarını tazammun eden Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan¹ ve Fahr-i Kâinat Hazreti Muhammed² (*aleyhissalâtü vesselâm*)—ekmelü'l-halk ve eşrefü'l-insan— haşrin geleceğine ittifakla hükmettikleri gibi şu kâinat dahi, bütün âyâtıyla ve kelimatıyla haşrin vücud ve îcadına şehâdet ediyor. Hatta her bir cüzün, cüz'î olsun küllî olsun, cüz olsun küll olsun, iki vechi vardır. Bir vecihle Hâlık'a bakar, vahdaniyete delâlet eder. Diğer vecihle de âhirete nâzırdır ki haşrin, âhiretin vücudlarını ister.

Mesela bir insan kendi vücuduyla, hüsn-ü sanatıyla Sâni'in vücûb-u vücuduna ve vahdetine delâlet ettiği gibi âmâl ve istidatları ebede kadar uzandığı hâlde pek süratle ölüm ve zevali, âhiretin vücuduna delâlet eder. Bütün mevcudâtta görünen intizam-ı hikmet, tezyin-i inâyet, taltif-i rahmet, tevzin-i adalet, Sâni-i Hakîm'in vücud ve vahdetine şahit oldukları gibi âhiretin ve sadet-i ebediyenin de îcad ve vücudlarına delâlet ederler.

اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ وَاحْشُرْنَا فِي زُمْرَةِ السُّعَدَاءِ وَأَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ السُّعَدَاءِ
بِشَفَاعَةِ نَبِيِّكَ الْمُخْتَارِ، فَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ كَمَا يَلِيقُ بِرَحْمَتِكَ وَبِخُزْمَتِهِ، آمِينَ
آمِينَ آمِينَ³

¹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/28, 203; Âl-i İmran sûresi, 3/158; Nisâ sûresi, 4/87; ...

² Bkz.: Buhârî, enbiyâ 8, 48, *tefsîru sûre (5)* 14, (21) 2, *rıkak* 45; Müslim, *cennet* 58.

³ Allahım! Senin o seçkinlerden seçkin Nebinin şefaatine mazhar ederek bizi saadet ehlinde eyle, cennetlik kullarının zümresiyle haşret, onlarla birlikte bizi de cennete koy. O'na (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) ve bütün âline, Senin rahmetine ve O'nun hürmetine yaraşır bir şekilde salât ve selâm et, âmîn, âmîn, âmîn...

Katre

(Tevhid Denizinden)

İfade-i Meram

Malûmdur ki insan, hasbe'l-kader çok yollara sülûk eder. Ve o yolda çok musibet ve düşmanlara rast gelir. Bazen kurtulursa da bazen de boğulur. Ben de kader-i ilâhînin sevgiyle pek acîb bir yola girmiştim. Ve pek çok belâlara ve düşmanlara tesadüf ettim. Fakat acz ve fakrımı vesile yaparak Rabbime iltica ettim. İnâyet-i ezeliye beni Kur'ân'a teslim edip Kur'ân'ı bana mualim yaptı. İşte Kur'ân'dan aldığım dersler sayesinde o belâlardan halâs olduğum gibi nefis ve şeytan ile yaptığım muharebelerden de muzafferden kurtuldum. Bütün ehl-i dalâletin vekili olan nefis ve şeytanla ilk müsademe, سُبحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ¹ kelimelerinde vuku buldu. Bu kelimelerin kalelerinde tahassun ederek o düşmanlarla münakaşalara giriştim. Her bir kelimedede otuz defa meydan muharebesi vukua geldi. Bu risalede yazılan her bir kelime, her bir kayıt, kazandığım bir muzafferiyete işaretler.

Bu risalede yazılan hakikatler, zıtlarına bir imkân-ı vehmî kalmayacak derecede yazılmıştır. Uzun bir hakikate (delili ile beraber) bir kayıt veya bir sıfatla işaret yapılıyor...²(Hâşiye)

¹ “Allah, her türlü noksandan münezzehtir. Bütün hamdler, övgüler Allah’adır. Allah’tan (celle celâlühi) başka ilâh yoktur. Allah, büyük’tür. Hareket ve güç, ancak yüceler yücesi ve pek büyük olan Cenâb-ı Hakk’ın dilemesi ile olur.” (Buhârî, *teheccüd* 21; Ebû Dâvûd, *salat* 135; Nesâî, *iftitah* 32; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 4/353)

² (Hâşiye) İhtar: Bu zamanın cereyanı, benim gibi çoklarını vehmî tehlikelere atmıştır. İnşâallah, bu eser Allah’ın izniyle onları kurtaracak ümidindeyim.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّهِ¹

(Bu risale, Dört Bâb ile bir Hâtîme ve bir Mukaddîme üzerine tertip edilmiştir.)

Mukaddîme

Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim; tafsilen beyan edilecektir. Burada yalnız icmâlen işaret edilecektir.

Kelimelerden maksat: Mana-yı harfî, mana-yı ismî, niyet, nazardır. Şöyle ki, Cenâb-ı Hakk'ın mâsivâsına (yani kâinata) mana-yı harfiyle ve O'nun hesabına bakmak lâzımdır. Mana-yı ismiyle ve esbap hesabına bakmak hatadır.

Evet her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakk'a bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakk'a bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffaf bir cam parçası gibi, altında Hakk'a bakan cihet-i isnadı gösterecek bir perde gibi olmalıdır. Binâenaleyh nimete bakıldığı zaman Mün'im, sanata bakıldığı zaman Sâni', esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakikî zihne ve fikre gelmelidir.

Ve keza nazar ile niyet, mahiyet-i eşyayı tağyir eder. Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet niyet âdi bir hareketi ibadete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyata esbap hesabıyla bakılırsa cehalettir. Allah hesabıyla olursa, mârifet-i ilâhiyedir.

Birinci Kelâm: إِنِّي لَسْتُ مَالِكِي Ben kendime mâlik değilim. Ancak Mâlikim kâinatın Mâlikî'dir. Fakat kendime mâlik nazarıyla bakıyorum ki Mâlik-i Hakikî'nin sıfâtını ve sıfatların bir derece mahiyetini ve hududunu bileyim. Evet mevhum, mütenâhi hududum ile Mâlik-i Hakikî'nin sıfatlarının bir cihette gayr-i mütenâhi hududunu bildim.

¹ Vücûdu bütün varlığın dayanağı, kudreti her şeyin güç kaynağı, iradesi eşya ve hadiselerin üzerinde akıp giden biricik yörünge, mârifeti de canlarımızın canı olan Rabbimiz'e hamd ü senâ.. yolda kalmışların biricik rehberi Hazreti Muhammed Mustafa Efendimiz'e salât ü selâm olsun.

İkinci Kelâm: ¹ **الْمَوْتُ حَقٌّ** Ölüm hakktır. Evet bu hayat ve bu beden şu azîm dünyaya direk olacak kabiliyette değildir. Zira onlar demir ve taştan değildir. Ancak et, kan ve kemik gibi mütehalif şeylerden tereküp etmiş. Kısa bir zamanda tevafukları, içtimaları varsa da iftirakları ve dağılmaları her vakit mel-huzdur.

Üçüncü Kelâm: **رَبِّي وَاحِدٌ** Rabbim birdir. Evet herkesin bütün saadetleri, bir Rabb-i Rahîm'e olan teslimiyete bağlıdır. Aksi takdirde pek çok rablere muhtaç olur. Çünkü insan, câmiyeti itibarıyla bütün eşyaya ihtiyacı ve alâkası vardır. Ve her şeye karşı (hissederek veya etmeyerek) teessürü, elemeleri vardır. Bu ise tam cehennem gibi bir hâlettir. Fakat erbab tevehhüm edilen esbap yed-i kudretine bir perde olan Rabb-i Vâhid'e teslimiyet, firdevsî bir vaziyettir.

Dördüncü Kelâm: **أَنَا** ile tabir edilen benlik, yani kendisine bir vücud, bir kıymet vermektir ki; bu ene, Cenâb-ı Hakk'ın sıfâtını, şuûnâtını bilmek için bir santral ve bir vâhid-i kıyasîdır.

¹ “Ölüm kesin bir gerçektir.” (Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 3/180. Ayrıca, ölüm gerçeğini ifade eden âyet-i kerîmeler için bkz.: Bakara sûresi, 2/28; Âl-i İmran sûresi, 3/185; Hac sûresi, 22/66; Câsiye sûresi, 45/26; Kaf sûresi, 50/19; Cum'a sûresi, 62/8; Mülk sûresi, 67/2)

Birinci Bâb

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ¹ beyanındadır.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدٍ
وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ²

Allah'tan başka hak bir ilâhın bulunmadığını kalben tasdik ve lisanen ıkrar ettiğime, bütün gören ve görünen eşyayı şahit gösteriyorum.

Öyle bir Allah ki vücûb-u vücuduna ve Vâhid, Ehad, Ferd, Samed olduğuna Hazreti Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*) bir şahid-i sadık ve bir burhan-ı nâtıktır.

Öyle Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*) ki icma ve tasdiklerine mazhar olmakla, enbiyâ ve mürseline siyâdet unvanını; ve ittifak ve tahkiklerini almakla, imamü'l-evliya ve'l-ulemâ lâkabını almıştır. Ve öyle Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*) ki âyât-ı bâhire, mu'cizat-ı kâtia ve secâyâ-yı sâmiye ve ahlâk-ı âliye sahibi olmakla mehit-i vahy-i ilâhî olmuştur. Ve öyle bir Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*) ki âlem-i gayb ve melekûtu seyr ve ziyaret etmekle, ervahı müşahede ve melâike ile musahabe, cin ve insanlara irşad vazifesini almıştır. Ve öyle bir Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)dır ki şahsiyet-i mâneviyesiyle kâinatın kemâline bir fihriste olmakla, bütün saadetlerin ve medeniyetlerin düsturlarını hâvi bir şeriata sahiptir. Ve öyle bir Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)dır ki âlem-i şehâdette iken gaybiyattan haber verir bir beşîr ve nezîr olup bütün kuvvetiyle, kemâl-i ciddiyetle ve vüsuk ile ve itmînân ile yüksek bir iman ile nev-i beşere karşı “tevhid dini”ni³ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ile ilân ve ilâm ediyor.

Ve keza öyle bir Allah ki vücûb ve vücuduna, celâl ve cemâline, Vâhid-i Ehad olduğuna şehâdet edenlerden birisi de “Furkan-ı Hakîm”dir.

Ve öyle bir Furkan-ı Hakîm'dir ki bütün enbiyâ kitaplarının tasdiklerine mazhardır. Ve öyle bir Furkan-ı Hakîm'dir ki bütün akıllar ve kalbler, hükümlerini kabul ve tasdiğe icma ettikleri ve cihât-ı sittesinden nur-efşan bir kitaptır.

¹ “Allah'tan başka ilâh yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

² Âlemlerin Rabbi, Rahmân ve Rahîm Allah'a, üzerimizdeki hadd ü hesaba gelmez lütufları adedince hamd ü senâ.. bütün insanlığa rahmet ve kurtuluş vesilesi olarak gönderdiği habibi Hazreti Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)a, nezih aile fertlerine ve seçkin ashabına salât ü selâm olsun.

³ “Allah'tan başka ilâh yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

Ve öyle bir Furkan-ı Hakîm'dir ki mazhar-ı vahiy olan resûllerce, mahz-ı vahiydir. Ehl-i keşif ve ilhamca ayn-ı hidayetdir. Maden-i iman ve mecma-ı hakâiktir. Hükümleri delâil-i aklıye ile müeyyed ve fitrat-ı selîmenin şehâdetiyle musaddaktır. Lisanü'l-gayb olup, âlem-i şehâdette nev-i beşeri **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** ile tevhide emir ve davet ediyor.

Öyle bir Allah ki vücûb-u vücud ve vahdetine, şu kitab-ı kebîr denilen âlem, bütün yazıları ve fasıllarıyla, sayfalarıyla, satırlarıyla, cümleleriyle, harfleriyle şehâdet ettiği gibi; şu insan-ı kebîr denilen kâinat da bütün âzâsıyla, cevârihiyle, hüceyratıyla, zerratıyla, evsafıyla, ahvâliyle delâlet eder. Yani bu kâinat, ihtiva ettiği bütün envâıyla **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ**² ve o âlemlerin erkânıyla **لَا خَالِقَ إِلَّا هُوَ**³ ve o erkânın âzâsıyla **لَا صَانِعَ إِلَّا هُوَ**⁴ ve o âzânın eczasıyla **لَا مُدَبِّرَ إِلَّا هُوَ**⁵ ve o eczanın cüz'iyatıyla **لَا مُرَيِّبَ إِلَّا هُوَ**⁶ ve o cüz'iyatın hüceyratıyla **لَا مُتَصَرِّفَ إِلَّا هُوَ**⁷ ve o hüceyratın zerratıyla **لَا خَالِقَ إِلَّا هُوَ**⁸ ve o zerratin tarlası olan esîriyle **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ**⁸ söyleyerek; bütün envâıyla, erkânıyla, âzâsıyla, eczasıyla, hüceyratıyla, zerratıyla, esîriyle (elli beş lisan ile) vücûb-u vücud ve vahdetine şehâdet ve delâlet eder. Şu lisanların tafsili gelecektir. Şimdi icmâl ile zikredeceğim, şöyle ki:

Kâinat terkiplerindeki intizam, cereyan-ı ahvâldeki nizam, suretlerdeki garâbet, nakışlarındaki zînet, yüksek hikmetler, eşyadaki muhalefet ve mü-maselet, câmidattaki muavenet, birbirinden uzak olan şeylerdeki tesanüd, hikmet-i âmm, inâyet-i tâmm, rahmet-i vâsia, rızk-ı âmm, hayatlar, tasarruf, tahvil, tağyir, tanzim, imkân, hudûs, ihtiyaç, zaaf, mevt, cehil, ibadet, tesbihat, daavat ve hâkeza pek çok sıfatlar lisanlarıyla Hâlık-ı Kadîm-i Kadîr'in vücûb ve vücuduna ve evsâf-ı kemâliyesine şehâdet ettikleri gibi; esmâ-yı hüsnâyı tilâvet ederek, Cenâb-ı Hakk'a tesbih ve Kur'ân-ı Hakîm'i tefsir ve Resûl-i Ekrem'in (*aleyhi'ssalâtü vesselâm*) ihbâratını tasdik ediyorlar.

1 "O halde şu gerçeği hiç unutma ki: Allah'tan başka ilah yoktur." (Muhammed sûresi, 47/19)

2 "Allah'tan başka ilâh yoktur." (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

3 O'ndan başka yaratıcı yoktur.

4 Her şeyi sanatlı olarak yapan O'ndan başka gerçek bir yaratıcı yoktur.

5 Bütün mahlûkâtı terbiye edip, yetiştiren, eğiten O'ndan başka biri yoktur.

6 Asla O'ndan başka her şeyi terbiye eden yoktur.

7 Bütün kâinatı yöneten ve onda dilediği gibi tasarruf edip hükmeden, O'ndan başka biri yoktur.

8 "Allah, o hak Mabuddur ki kendisinden başka hiçbir Tanrı yoktur." (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87; En'âm sûresi, 6/102, 106; ...)

Geçen lisanların tafsiline geçiyoruz, şöyle ki:

Kâinatta görünen tanzimat, nizamât, muvazenat; kabza-yı tasarrufunda bir mizan ve nizam bulunan Hâlık'ın vücûb-u vücuduna delâlet etmekle **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** cümlesini okur.

Ve keza kâinatta intizam ve ittîrad hüküm-fermâdır. Bu iki sıfat, mutasarrıfın vahdetine ve bir olduğuna şehâdet etmekle **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** hakikatini ilân ediyor.

Ve keza semâvât sayfasını güneş ve yıldızlarla yazan kudretle, bal arısı-yla karıncanın sayfalarını hüceyrat ve zerrat ile yazan kudret bir olduğundan **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile (meselenin ilânıyla) Hâlık'ın bir olduğuna delâlet ve şehâdet eder.

Ve keza mesela bulut ile arz gibi câmid ve mütehalif şeylerde tecavüb ve muavenet, yani birbirinin hacetine cevap vermek ve seyyarat gibi şemsten pek uzak olan yıldızların şemse veya birbirine tesanüd etmeleri, bütün eşyanın bir Müdebbir'in idaresinde bulunduğuna şehâdet ederek **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile ilân eder.

Ve keza semâvâtın yıldızlar gibi âsâr-ı muntazamadaki müşabehet ve arzın birbirine benzeyen çiçeklerinde, hayvanâtındaki münasebet, Hâlık'ın bir olduğuna delâletle şehâdetini **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile ilân eder.

Ve keza her bir zihayat, çok isim ve sıfatların tecellisine mazhardır. Mesela bir zihayat vücuda geldiğinde Bârî isminin cilvesine, teşekkülünde Musavvir sıfatının cilvesine, gıdalandığı zaman Rezzak isminin cilvesine, hastalıktan şifa bulunduğu Şâfi isminin tecellisine ve hâkeza tesirde mütesanid, âsârda mütehalif, çok sıfat ve isimlere mazhardır. Bu sıfatların ve isimlerin hedefleri bir olduğundan, elbette müsemmaları da bir olur. İşte her bir zihayat, şu mazhariyetle Hâlık'ın bir olduğuna dair olan şehâdetini **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile ilân eder.

Ve keza manzume-i şemsiye ile bal arısının gözleri arasındaki irtibat ve keyfiyetçe birbiriyle münasebetleri, ikisinin bir Nakkaş'ın nakşı olduğuna olan delâletlerini **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile ilâm ediyorlar.

¹ “Allah o ilâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur.” (Bakara sûresi, 2/255; Âl-i İmran sûresi, 3/2; Nisâ sûresi, 4/87; Tevbe sûresi, 9/129; Tâhâ sûresi, 20/8; Neml sûresi, 27/26; Kasas sûresi, 28/70; Teğâbün sûresi, 64/13)

Ve keza zerrat arasındaki cazibenin, güneş ve yıldızlar arasında bulunan cazibeye kardeş olması, her iki kısmın da bir kalem-i vâhidin yazısı olduğunu **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile izhar ediyorlar.

Ve keza terkip ve mürekkebatla görünen intizam, o mürekkebatdaki her zerrenin, lâıyk mevziine konulmasıyla hâsıl olmuştur. Binâenaleyh o zerrelere, aralarındaki münasebetler bozulmamak şartıyla, lâıyk mevkilerine koyabilmek, ancak bütün o mürekkebatı yaratabilecek bir kudret sahibine hastır. İşte zerrattaki intizam ve şu vaziyetin lisanıyla **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** diyerek **اللَّهُ أَكْبَرُ**¹ 'yu okur.

Ve keza bir neviden bir ferdin, bütün efrâddan imtiyazını temin edecek teşahhus ve taayyününün kalem-i kudretle yazılması, bütün nev-i beşerin, mesela efrâdının nazar-ı kudrette meşhud ve melhuz olduğunu istilzam eder. Çünkü bir ferd, alâmet-i fârikası cihetiyle bütün efrâda muhalif olacaktır. Eğer bütün efrâd hazır bulunmazsa, taayyünlerinde, alâmatlarında muhalefetin bulunmaması ihtimali vardır. Bu ihtimal ise bâtıldır. Öyle ise bir ferdin Hâlık'ı bir nev'in Hâlık'ı olacaktır.

Ve keza bir nev'e Hâlık olabilmek, cinse de Hâlık olabilmeye mütevakkıftır. En nihayet iş, **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** 'da nihayet bulur.

Ve keza hilkat ve yaratılışın Vâcibü'l-vücûd'a isnad edilmesini, nazarları çok kısa olanlar, baîd, garip, külfetli olduğunu tevehhüm etmekle inkârına zehap ediyorlar. Hâlbuki esbaba isnad edilir ise onların tevehhüm ettikleri bu'd, garâbet, külfet kat kat muzaaf olarak hakikate inkılâp eder. Çünkü vâcibe daha kolay olur. Mesela bir adamdan birkaç şeyin sudûru, birkaç adamdan bir şeyin sudûrundan daha ehvendir. Mesela bal arısının hilkati, kudret-i ilâhiyeye isnad edilmezse nihayetsiz müşkülât olur.

Maahâzâ vâhidin kesrete yaptığı vaziyet ve maslahatı, kesret çok meşakkatlerden sonra yapabilir. Mesela bir kumandanın pek çok neferlere verdiği intizam vaziyeti, o neferlere verilse sühûletle yapamazlar. Demek Hâlık-ı Vâhid'e yapılan isnadda, zâhiren bu'd ve garâbet varsa da esbap ve kesrete edilen isnadda, muzaaf olarak müteselsil muhaller vardır, şöyle ki:

Her bir zerrede, Vâcibü'l-vücûd'un sıfatlarını farzetmek lâzım geliyor. Çünkü nakıştaki kemâl, sanattaki hüsün o sıfatları ister. Hem şirketi kabul

¹ Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah'tır.

etmeyen vücûb hakkında, gayr-i mütenâhi şeriklerin farzı lâzımdır. Hem her bir zerrenin, bütün zerrelere hem hâkim-i mutlak, hem mahkûm-u mutlak olması lâzım geliyor. Çünkü nizam ve intizam öyle ister. Hem her bir zerrede, ihatalı bir şuur, tam bir ilim lâzımdır. Çünkü zerrelere arasında tesanüd ve muvâzene vardır. Bu tesanüd ve muvâzene ise ilim ile olur.

İşte eşyayı esbaba isnad etmekte bu kadar muhaller vardır. Amma sahib-i hakikî olan Vâcibü'l-vücûd'a isnad edildiği vakit, o zerrelere şöyle bir vaziyete girerler ki şemsin cilvelerine, timsâllerine, lem'alarına mazhar olan su katreleri gibi; kudret-i ezeliyenin nuranî tecellisine, cilvelerine, lem'alarına o zerrelere de mazhar olup, Sahib-i Kudret'in izniyle, gayr-i mütenâhi olan ilim ve iradesiyle, o zerrelere teşekkülât ve terkibat yapılır. Binâenaleyh kudret-i ezeliyenin bir lem'ası kudretin hâsiyetine mâlik olduğundan, esbabın binler lem'asından ve esbabın sultanından daha tesirlidir. Çünkü bunda tecezzi ve inkısam vardır, kudret-i ezeliyede ise yoktur. Ve keza külfet ve uğraşmak da yoktur. Çünkü kudret Sâni'in Zât'ına zâtîdir, arazî değildir. Acz, kudretine tahallül edemez. Kudretin bir lem'asına zerrelere, şemsler mütesâvidir. Büyük, küçükten ağır ve zahmetli değildir.

Ve keza hayat, vücud, nur gibi şeylerin zâhir ve bâtınları şeffaf olduğundan, icadları zamanında, vesât-i esbap altında kudretin tasarrufu görünür. Evet hayatın vaziyetlerine ve derecelerine dikkat edilirse, kudretin tasarrufu görünür. Mesela bir salkım üzümün yapılması için ince, câmid bir dal ve bir cam parçasında şemsin timsâlini tersim için küçük bir delikten ziyanın geçmesi ve bir evi tenvir için bir kibrit tavassut ediyor. Ve bu gibi basit esbap altında yapılan o azîm ve garip işlerde kudretin tasarrufu gündüz gibi görünmesi âşikârdır.

Ve keza eşyanın esbaba isnadındaki istib'addan ve istiğraptan hâsıl olan inkârdan neşet eden dalâletlerden hâsıl olan ızdırâbat, bütün akılları, ruhları Vâcibü'l-vücûd'a firar ve iltica etmeye mecbur eder. Çünkü ancak O'nun kudretiyle, iradesiyle her müşkül hallolur ve kapalı kapılar açılır. Ve O'nun zikriyle kalbler mutmain olurlar. Binâenaleyh necat ve halâs ancak Allah'a iltica ile olur.

فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ¹ ، أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ²

¹ "O halde, Allah'a kaçın, çabuk Allah'ın himayesine koşun." (Zâriyât sûresi, 51/50)

² "İyi bilin ki gönüller ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Ra'd sûresi, 13/28)

İşte kâinat şu hakikatin lisanıyla **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** 'yu söylüyor.

Ve keza esbab-ı zâhiriye pek basit, mahdud, fakir, câmid, şuursuz, iradesiz ve kanunlar kısmı da itibarî, mevhum şeylerdir. Müsebbebatta bulunan harika nakışlar, zînetler, garip ve acîb sanatların o gibi kıymetsiz esbap ile katiyen münasebetleri yoktur. Binâenaleyh mesela bedenün hüceyratındaki nizam-ı, intizamlı teşekkülâtı, ekmek yemesine.. ve kuvve-i hâfızada yazılan gayr-i mahdud muntazam nakışları, kulaktaki ve baştaki telâfife.. ve konuşmakta, tefekkürde, harflerin teşekkülâtına ve suver-i zihniyenin husûlüne, lisan ve zihnin hareketleri gibi esbaba isnadları ahmakçasına bir hükümdür. Ancak o gibi müsebbebat, gayr-i mütenâhi bir kudret ile bir ilim ve bir iradeyi iktiza ediyorlar. Bu hakikate binaen sabittir ki kevn ve vücudda müessir-i hakikî, ancak kudreti gayr-i mütenâhi bir Hâlık-ı Kadîr'dir. Esbap ise bahanelerdir, ve-sâit de perdelerdir. Havas ve hâsiyetler dahi kudretin tecelliyâtına ve lem'alarına isim ve unvanlardır. Hem kanunlar ve nevâmis denilen şeyler, ancak ilim ile irade ve emrin envâa olan tecellilerinin isimleridir. Evet *kanun emirdendir, namus iradedendir*. İşte kâinat müsebbebatın lisanıyla **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile Hâlık-ı Hakikî'yi ilân ediyor.

Ve keza kâinat sayfasında pek büyük bir itina ve ihtimam ile harika bir tarzda yazılan nakışlar, münferiden ve müçtemian, gayr-i mütenâhi bir kudreti iktiza ettiklerinden, kâinat da bir Vâcibü'l-vücûd, bir Hâlık-ı Kadîr'in vücuduna bizzarure delâlet eder ki o Hâlık'ın tesir-i kudretine nihayet olmadığından, şeriklerden bilbedahe müstağnidir, şerike ihtiyacı yoktur.

Maahâzâ, şerik haddizâtında mümtenîdir. Bir ferdinin vücudu mümkün değildir. Çünkü kudret-i kâmilinin tesiri gayr-i mütenâhidir. Şerik olduğu takdirde, kudretin tesiri mahdud olur. Mütenâhi olmadığı halde mütenâhi olur, inkitâa uğrar. Bu ise birkaç cihetten muhaldir. Öyle ise istiklâl ve infirad, ulûhiyet için zâtî hâssalardır.

Maahâzâ şerike bir mahal, bir makam, bir imkân-ı zâtî yoktur. Ve şerikin vücudu hakkında ne bir delil.. ve ne de bir delilden neşet eden bir ihtimal.. ve ne de bir emâre.. ve kâinatın hiçbir cihetinde şerike bir mevzi yoktur. Bilakis hangi şeye, hangi cihete bakılırsa tevhid sikkisi görünür. *Demek müessir-i hakikî ancak ve ancak Allah'tır*.

¹ "Allah o ilâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur." (Bakara sûresi, 2/255; Âli İmran sûresi, 3/2; Nisâ sûresi, 4/87; Tevbe sûresi, 9/129; Tâhâ sûresi, 20/8; Neml sûresi, 27/26; Kasas sûresi, 28/70; Teğâbün sûresi, 64/13)

Evet insan kâinatın en eşrefi ve esbab içinde ihtiyârı en geniş olduğu halde, ef'âl-i ihtiyârîsi içinde yemek ve içmek gibi en âdi bir fiilinde, yüz cüzünden ancak bir cüzü insana ait olabilir. Esbabın sultanı olan insan, böyle eli bağlı, tesirsiz olursa öteki esbab-ı câmide ne halt edebilir?!

İşte kâinat şu hakikatten tebarüz eden vücud ve vahdet lisaniyla $\text{هُوَ \text{ٱللّٰهُ} \text{لَا} \text{إِلَٰهَ} \text{إِلَّا} \text{هُوَ}}$ 'yu tilâvet eder.

Ve keza kâinatın bütün ecza ve zerratına tecelli eden esmâ-yı ilâhiye arasındaki tesanüd, yani birbirine dayanarak tecelli ettikleri bir temâzüc, yani elvân-ı seb'a gibi birbiriyle memzuc olarak eşyayı cilvelendirdikleri eserleri bir olduğu gibi, müsemmalarının da vâhid, ehad olduğuna şehâdet eder. Ve bu şehâdet lisaniyla, kâinat $\text{هُوَ \text{ٱللّٰهُ} \text{لَا} \text{إِلَٰهَ} \text{إِلَّا} \text{هُوَ}}$ diyerek ilân ediyor.

Ve keza kâinatın –külli ve cüz'î– ihtiva ettiği bütün eczasını istilâ eden bir hikmet-i âimme görünür. Ve bu hikmet-i âimme; kasd, şuur, irade, ihtiyâr sıfatlarını tazammun ediyor. Bu sıfatlar, bir Hakîm-i Mutlak'ın vücûb-u vücuduna delâlet eder. Çünkü kâinat mef'ul ve münfaildir. Mef'ul fâilsiz olamadığı gibi, mef'ulün câmid bir cüzü de fâil olamaz.

Ve keza kâinat sayfasında bir inâyet-i tâmmeye parlıyor. Bu inâyet; tazammun ettiği hikmet, lütuf, tahsin sıfatlarıyla bir Hâlık-ı Kerîm'in vücûb-u vücuduna delâlet eder. Çünkü in'am ve ihsan, mün'im ve muhsinsiz olamaz.

Ve keza kâinatı müştemilâtıyla beraber içine alan pek geniş bir merhamet görünüyor. Bu merhamet, rahmet, hikmet, inâyet, in'am gibi çok sıfatları tazammun ediyor. Bu sıfatlar, bir Rahmân-ı Rahîm'in vücûb-u vücuduna şehâdet eder. Çünkü sıfat mevsufsuz olamaz.

Ve keza zevillhayat ve canlı mahlûkâta tevzi edilen bir rızk-ı âmm vardır. Ve bu rızık sıfatı, geçen sıfatları istilzam etmekle bir Rezzak-ı Rahîm'in vücuduna delâlet eder. Çünkü fiil fâilsiz olamaz.

Ve keza bütün kâinatta intişar eden bir hayat vardır. Bu hayat sıfatı dahi, geçen sıfatları iktiza etmekle bir Hayy-ı Kayyum, bir Muhyî ve Mümît Hâlık'ın vücûb-u vücuduna delâlet eder.

Arkadaş! Elvân-ı seb'a gibi memzuc olan şu beş hakikat, kâinata bir Rab, Kadîr, Âlîm, Hakîm, Kadîm, Rahîm, Rahmân, Rezzak, Hayy-ı Kayyum zarurî olduğuna bilbedahe delâlet ve şehâdet eder. Ve kâinat bu şehâdetlerini $\text{هُوَ \text{ٱللّٰهُ} \text{لَا} \text{إِلَٰهَ} \text{إِلَّا} \text{هُوَ}}$ ile ilân eder.

Ve keza kâinat yüzünde hüsn-ü zâtîyi gösteren bir hüsn-ü arazî ve bir cemâl-i mücerredî gösteren bir cemâl-i hazîn ve mahbub-u hakikiye işaret eden bir aşk-ı sadık ve bütün esrarı cezbeden bir hakikat-i cazibeye işaret eden bir cezbe ve bir incizap vardır. Bu hakikatler, kâinata bir Rabb-i Vâcibü'l-vücûd lâzım ve zarurî olduğuna şehâdet ettiklerini, kâinat **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile talim ve ilâm ediyor.

Ve keza bütün envân cüz'iyatında bir tasarruf var. Bu tasarruf, faydalı iş ve maslahatlar içindir. Ve nebâbât ve hayvanâtta bir tebeddül ve tahavvül var. Bu da pek çok menfaatler içindir. Küre-i arzda gece ve gündüz cihetiyle bir tağyir var. Bu dahi büyük büyük gayeler içindir. Kâinata hükümferma olan nizam ve intizamla beraber, faaliyet hususunda elvân-ı seb'a gibi tebarüz eden şu hakikatler, bilbedahe bir mutasarrıf-ı hakîm, kadîr, fâil-i muhtar gibi bütün evsaf-ı kemâliye ile muttasıf bir Hâlık'ın vücûb-u vücuduna yaptıkları delâleti, kâinat **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ile tebliğ ediyor.

Ve keza kâinatın ihtiva ettiği bütün envâ ve ecza ve zerratı istilâ eden *hüdûs*, *bir muhdis ve bir mûcidi iktiza eder*.

Ve keza kâinat bütün eczasıyla beraber gayr-i mütenâhi eşkâl ve vaziyetlere kabiliyeti, ihtimali, imkânı varken bu şekl-i hâzıra girmesi, elbette bir Hâlık-ı Vâcibü'l-vücûd'un ihtiyâr, irade ve tercihiyle olmuştur.

Ve keza büyük bir fakr u ihtiyaçta bulunan kâinatın envâ ve eczasına lâzım olan işlerini, hacetlerini evkât-ı münasipte **لَا يَحْسِبُ**¹ ifa ve is'âf etmek, bir Rezzak-ı Kerîm'in vücûb-u vücuduna delâlet eder.

Ve keza kâinat, umumî ve hususî, maddî ve mânevî pek büyük ihtiyaçlar içindedir. Gerek vücuduna ve gerek bekasına lâzım şeyleri, işleri görmekten âcizdir. Bu gibi matluplarının şuuru olmaksızın yerine getirilmesi, elbette Rahmân-ı Rahîm ve Vâcibü'l-vücûd bir Sâni-i Hakîm tarafındandır.

Ve keza kevn ve vücudda; imkân, kesret, infial mertebeleri vardır. İmkân mertebesi, vücub mertebesine bakar ve onu istilzam eder. Kesret mertebesi, vahdet mertebesine nâzırdır, onu iktiza eder. İnfial mertebesi, fâiliyet mertebesine mütevakkıftır. Bu mertebeler arasındaki istilzam, bizzarure vâcib, vâhid, fa'âl bir Hâlık'ı iktiza ve istilzam eder.

¹ "...hiç ummadığı yerlerden (rızklandırır)." (Talâk sûresi, 65/3)

Ve keza bakıyoruz ki kâinatta herhangi bir şey, hadd-i kemâle vâsıl olmayınca hareket etmekten durmuyor. Kemâline vâsıl olduğu zaman hareketi terk edip sükûnda oturur. Bundan anlaşılıyor ki vücud kemâlî ister, kemâl de sübutu iktiza eder. Öyle ise, vücudun vücudu kemâl iledir. Kemâlin kemâlî de devam ile olur. Öyle ise, bir Vâcib-i Sermedî, Kâmil-i Mutlak var ki mümkinatın bütün kemâlâtı, O'nun nur-u kemâlinin cilvelerine birer gölgedir. Öyle ise Cenâb-ı Hak; zâtında, sıfâtında, ef'âlinde kâmil-i mutlaktır.

Ve keza her şeyin bâtını zâhirinden daha latîf, daha şeffaftır. Bu ise Sâni'in o şeyden hariç ve baîd olmamasına delâlet eder. O şeyin sair eşya ile nizam ve muvâzenesinin Sâni tarafından temin edildiği cihetle de, Sâni'in o şeyde dahil olmamasını iktiza eder. Öyle ise, bir masnûun zâtına bakılırsa, Sâni'in ilim ve hikmeti görünür. Gayrisıyla birlikte bakılırsa, Sâni'in fevka'l-küll bir sem' ve basara mâlik olduğu görünür. Bu hakikatten anlaşıldı ki: Sâni-i âlem, âlemde dahil olmadığı gibi âlemden hariç de değildir. İlmi ve kudreti ile her şeyin içinde olduğu gibi, her şeyin fevkindedir. Bir şeyi gördüğü gibi, bütün eşyayı da beraber görür.

Bu hakikatler, kavs-i kuzeh renkleri gibi macun, bir takım nuranî âyetlerdir. Kâinat bütün evsaf-ı kemâlîye ile muttasıf bir Hâlık'ın vücûb-u vücud ve vahdetine delâlet ve şehadet eder. Evet kâinat o Hâlık'ın nurunun gölgesi, es-mâsının tecelliyâtı, ef'âlinin âsândır.

Arkadaş! Kâinatın şu geçen hakikatlerin lisanıyla söylediği ¹لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ delâiliyle ²لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ isbat eder. Ve keza ³لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ hakikati ⁴مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ da, imanın beş rüknünü tazammun ettiği gibi, sıfât-ı rubûbiyete de mazhar ve mir'attır. Bu sırra binaendir ki ⁵لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ imanının mizan ve terazisinde ve müvâzi olmuştur. Nübüvvet, sıfât-ı rubûbiyete nâzır ve mazhar olduğundan,

¹ "Allah o ilâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur." (Bakara sûresi, 2/255; Âl-i İmran sûresi, 3/2; Nisâ sûresi, 4/87; Tevbe sûresi, 9/129; Tâhâ sûresi, 20/8; Neml sûresi, 27/26; Kasas sûresi, 28/70; Teğâbün sûresi, 64/13)

² "Hareket ve güç, ancak Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ile olur." Peygamber Efendimiz (sallâllâhu aleyhi ve sellem)'bu sözün, cennet hazinelerinden bir hazine olduğunu bildirmiştir. Bkz.: Buhârî, meğâzî 38, deavât 51, 68, kader 7; Müslim, zikir 44-46.

³ "O halde şu gerçeği hiç unutma ki: Allah'tan başka ilah yoktur." (Muhammed sûresi, 47/19)

⁴ "Muhammed Allah'ın resûlüdür." (Fetih sûresi, 48/29)

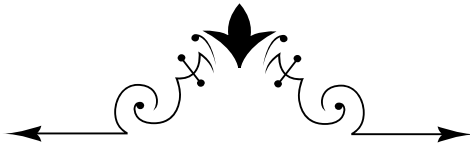
⁵ "Allah'tan başka ilâh yoktur." (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

umumî bir câmiyyete mâliktir. Velâyet ise, hususî ve cüz'îdir. Aralarındaki nisbet ¹ رَبُّ الْعَالَمِينَ ile ² رَبِّي arasındaki nisbet gibidir ki birisinde izafe umumîdir, ötekisinde hususîdir. Veya arzdan arşa olan miraçla secdedeki miraç arasında veya arş ile kalb arasındaki nisbet gibidir.

Arkadaş! Şu yüksek olan matluba zikrettiğimiz burhanlar, matlubu ihata eden bir dairedir. Matlup olan vücûb-u vücud ve vahdet o dairenin merkezin-dedir. Daireyi teşkil eden burhanların her birisi, parmağını uzatıp, matlubun hak ve sâdık olduğuna imza atıyorlar. O burhanlardan zayıf olanların aralarında tesanüd vardır. Yani, birbirini teyid ve takviye etmekle, zayıf burhanların zaafiyeti zâil olur. Zâil olmasa bile itibardan düşmez. İtibardan düşse bile, dairenin bozulmasına sebep olmaz. Ancak daire küçülür.

Maahâzâ burhanların heyet-i mecmuasına terettüp eden matlubun kuvvet ve vuzuhunu her ferdden istemek ve her ferdde aramak, aklın hastalığına, zihnî cüz'iyetine işaret olup, matlubu red ve inkâr için bir zemin teşkil ediyor. Binâenaleyh bir burhana bakıldığı zaman zaafiyetten dolayı vehimler başgösterirse, öteki burhanlardan süzülen kuvvet ile ortada zaafiyet kalmaz, vehimler de dağılır.

Maahâzâ bazı burhanlar suya benziyor, bir kısmı da havaya benziyor, bir kısmı da ziya gibidir. Binâenaleyh bu gibi burhanları gayet latîf ve dikkatli in-ce bir fikir ile arayıp tutmalıdır ki dökülmesin, sönmesin, uçmasın!..

¹ “Âlemlerin Rabbi” (A'râf sûresi, 7/54; Şuarâ sûresi, 26/23; Kasas sûresi, 28/30; Mü'min sûresi, 40/64; Fussilet sûresi, 41/9; Tekvir sûresi, 81/29; Hâkka sûresi, 69/4)

² “Rabbim” (Bkz: Şûrâ sûresi, 42/10; Zuhuruf sûresi, 43/64; Cin sûresi, 72/20; ...)

Takriz

(Fâzıl-ı muhterem Meclis-i Mesâhif ve Tedkik-i Müellefât-ı Şer'îye Reis-i Âlisi Şeyh Safvet Efendi Hazretlerinin takrizidir.)

Cenâb-ı Hakk'a hamd ve kendisine Kur'ân nâzil olan Peygamberimiz'e ve dinin binasını tahkim ve temhid eden âl ü ashabına salât ü selâm olsun!

“Tevhid Denizinden Bir Katre” namındaki risale gözüme tecelli etti. O denizle bu katre arasında bir fark göremedim. Çünkü o katre hakikatte o denizden geliyor ve o denize dökülüyor. Tevhid denizinden avuçla su içmekte ve İslâmiyet memesinden süt emmekte kardeşimiz olan allâme Bediüzzaman Said Nursî'nin sa'yinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a hadsiz şükürler olsun.

El-fakir, türâbü akdâmi'l-ulemâ

Safvet (*rahmetullâhi aleyhi*)

Hâtime

(Şu hâtime, dört çeşit hastalıkları beyan eder.
Ve tedavi çarelerini gösterir.)

Birinci Hastalık: “Yeis” tir.

Arkadaş! Amele ve tâate muvaffak olamayan azaptan korkar, yeise düşer. Böyle bir me'yusun gözüne, dinî meselelere münâfî ednâ ve zayıf bir emâre, kocaman bir burhan görünür. Böyle birkaç emâreyi elde eder etmez, diğer emârelerin sâikasıyla ilân-ı isyan ederek İslâm dairesinden çıkar, şeytanın ordusuna iltihak eder. Binâenaleyh a'mâle muvaffak olamayanlar, yeise düşmemek için şu âyete müracaat etsin:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ¹

İkinci Hastalık: “Ucub” dur.

Arkadaş! Yeise düşen adam, azaptan kurtulmak için, istinad edecek bir noktayı aramaya başlar. Bakar ki bir miktar hasenat ve kemâlâtı var, hemen o kemâlâtına bel bağlar. Güvenerek der ki: “Bu kemâlât beni kurtarır, yeter.” diye bir derece rahat eder. Hâlbuki a'mâle güvenmek ucubdur; insanı dalâlete atar. Çünkü insanın yaptığı kemâlât ve iyiliklerde hakkı yoktur; mülkü değildir, onlara güvenemez. Hem insanın vücudu ve cesedi bile onun değildir. Çünkü kendisinin eser-i sanatı değildir. O vücudu yolda bulmuş, lakîta olarak temellük de etmiş değildir. Kıymeti olmayan şeylerden olduğu için yere atılmış da insan almış değildir. Ancak o vücut hâvi olduğu garip sanat, acîb nakışların şehâdetiyle, bir Sâni-i Hakîm'in dest-i kudretinden çıkmış kıymetdar bir hâne olup, insan o hanede emaneten oturur. O vücutta yapılan binlerce tasarrufattan ancak bir tane insana aittir.

Ve keza esbap içerisinde en eşref, en kuvvetli bir ihtiyâr sahibi insan iken, ef'âl-i ihtiyârîye namıyla kendisine mal zannettiği ef'âlin ekl, şûrb gibi en âdi bir fiilin husûlünde, yüz cüzünden ancak bir cüzü insana aittir.

¹ “De ki: Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, gafur ve rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır).” (Zümer sûresi, 39/53)

Ve keza insanın elindeki ihtiyâr pek dardır. Havâssının en geniş hayal olduğu halde, o hayal akıl ve aklın semerelerini ihata edemez. Bunları, bu kadar büyük iken, nasıl daire-i ihtiyârına idhal edip, onlarla iftihar ediyorsun?

Ve keza şuurî olmaksızın, senin lehine ve aleyhine çok fiiller cereyan etmektedir. O fiiller şuurî oldukları halde, şuurun taalluk etmediğinden sabit olur ki o fiillerin fâili bir Sâni-i Zîşuur’dur. Ne sen fâilsin ve ne senin esbabın... Binâenaleyh mâlikiyet dâvâsından vazgeç. Kendini mehâsin ve kemâlâta masdar olduğunu zannetme. Ve katiyen bil ki senden sana yalnız noksan ve kusur vardır. Çünkü sû-i ihtiyârınla, sana verilen kemâlâtı bile tağyir ediyorsun. Senin hânen hükmünde bulunan cesedin bile emanettir. Mehâsinin hep mev-hûbedir; seyyiâtın meksûbedir. Binâenaleyh لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ² de.

Üçüncü Hastalık: “Gurur”dur.

Evet gurur ile insan maddî ve mânevî kemâlât ve mehâsinden mahrum kalır. Eğer gurur sâikasıyla başkaların kemâlâtına tenezzül etmeyip, kendi kemâlâtını kâfi ve yüksek görürse, o insan nâkıstır. Böyle insanlar, mâlûmat ve keşfiyatlarını daha yüksek görmekle, eslâf-ı izâmın irşâdat ve keşfiyatlarından mahrum kalırlar. Ve evhama maruz kalarak bütün bütün çizgiden çıkarlar. Hâlbuki eslâf-ı izâmın kırk günde yaptıkları bir keşfiyatı, bunlar kırk sene-de bulamazlar.

Dördüncü Hastalık: “Sû-i zan”dır.

Evet insan hüsn-ü zanna memurdur. İnsan, herkesi kendisinden üstün bilmelidir. Kendisinde bulunan sû-i ahlâkı, sû-i zan sâikasıyla başkalara teşmil etmesin. Ve başkaların bazı harekâtını –hikmetini bilmediğinden– takbih etmesin. Binâenaleyh eslâf-ı izâmın hikmetini bilmediğimiz bazı hallerini beğenmemek, sû-i zandır. Sû-i zan ise, maddî ve mânevî içtimaiyatı zedeler.

Arkadaş! Tahte’l-arz yaptığım hayalî bir seyahatta gördüğüm bazı hakikatleri zikredeceğim:

Birinci hakikat: Arkadaş! Mâlik-i Hakikî’den gaflet, nefsin firavunluğuna sebep olur. Evet taht-ı tasarrufunda bulunan bütün eşyanın Mâlik-i Hakikî’sini

¹ “(Varlıklar üzerinde) mutlak mülkiyet ve hakimiyet O’nundur, bütün hamd de O’na mahsustur.” (Teğâbün sûresi, 64/1; Tirmizî, *deavât* 36; Nesâî, *menâsik* 163; İbni Mâce, *ticârât* 40, *menâsik* 84)

² “Hareket ve güç, ancak Cenâb-ı Hakk’ın dilemesi ile olur.” Peygamber Efendimiz (*sallâllâhu aleyhi ve selâm*) bu sözün, cennet hazinelerinden bir hazine olduğunu bildirmiştir. (Bkz.: Buhârî, *meğâzî* 38, *deavât* 51, 68, *kader* 7; Müslim, *zikir* 44-46)

unutan, kendisini kendisine mâlik zannederek hâkimiyet tevehhümünde bulunur. Ve başkaları da, bilhassa esbabı kendisine kıyas ile, hâkim ve mâlik defterine kaydeder. Ve bu vesile ile, Allah'ın mülkünü, malını kendilerine taksim ederek ahkâm-ı ilâhiyeye karşı muaraza ve mübarezeye başlar.

Hâlbuki Cenâb-ı Hak tarafından insanlara verilen benlik ve hürriyet, ulûhiyet sıfatlarını fehmetmek üzere bir vâhid-i kıyasî vazifesini görüyor. Maalesef sû-i ihtiyâr ile hâkimiyet ve istiklâliyet âlet ederek tam bir firavun olur.

Arkadaş! Bu ince hakikat, tam vuzuh ve zuhuruyla şöyle bana göründü ki: Gaflet suyu ile tenebbüt eden benlik, Hâlık'ın sıfatlarını fehmetmek için bir vâhid-i kıyastır. Çünkü insanlar görmedikleri şeyleri kıyas ve temsiller ile bilirler. Mesela: Bir adam Cenâb-ı Hakk'ın kudretini anlamak için bir taksimat yapar: “Buradan buraya benim kudretimdedir, bundan o yanı da O'nun kudretindedir.” diye vehmî bir çizgi çizmekle meseleyi anlar. Sonra mevhum hattı bozar, hepsini de ona teslim eder. Çünkü nefis, nefesine mâlik olmadığı gibi cisminde de mâlik değildir. Cismi, ancak acîb bir makine-i ilâhiyedir. Kaza ve kader kalemiyle kudret-i ezeliye (bir cilveciği) o makinede çalışıyor. Binâenaleyh insan o firavunluk dâvâsından vazgeçmekle, mülkü mâlikine teslim etsin, emanete hıyanet etmesin! Eğer hıyanetle bir zerreyi nefesine isnad ederse, Allah'ın mülkünü esbab-ı câmideye taksim etmiş olacaktır.

İkinci hakikat: Ey nef-i emmâre, katiyen bil ki senin hususî ama pek geniş bir dünyanın vardır ki; âmâl, ümit, taallukat, ihtiyacat üzerine bina edilmiştir. En büyük temel taşı ve tek direği, senin vücudun ve senin hayatındır. Hâlbuki o direk kurtludur; o temel taşı da çürüktür. Hülâsa, esastan fasit ve zayıftır. Daima harap olmaya hazırdır.

Evet bu cisim ebedî değil, demirden değil, taştan değil.. ancak et ve kemikten ibaret bir şeydir. Anı olarak senin başına yıkılıyor, altında kalıyorsun. Bak zaman-ı mâzi senin gibi geçmiş olanlara geniş bir kabir olduğu gibi, istikbal zamanı da geniş bir mezaristan olacaktır. Bugün sen iki kabrin arasındasın; artık sen bilirsin!...

Arkadaş! Bildiğimiz, gördüğümüz dünya bir iken, insanlar adedince dünyaları hâvidir. Çünkü her insanın tam manasıyla hayalî bir dünyası vardır. Fakat öldüğü zaman dünyası yıkılır, kıyâmeti kopar.

Üçüncü hakikat: Şu gördüğün dünyayı, bütün lezâiziyle, sefahetleriyle, safâlarıyla pek ağır ve büyük bir yük gördüm. Ruhu fasit, kalbi hasta olanlardan başka kimse o ağır yükün altına giremez. Çünkü bütün kâinatla alâkadar

olmaktansa ve her şeyin minnetine girmektense ve bütün esbap ve vesâite el açıp arz-ı ihtiyaç etmektense, bir Rabb-i Vâhid, Semî ve Basîr'e iltica etmek daha rahat ve daha kârlı değil midir?

Dördüncü hakikat: Ey nefis!^{1(*)} Kâinatın uzak çöllerine gidip Sâni'in isbatına deliller toplamaya ihtiyaç yoktur. Bir kulübecik hükmünde bulunan, içerisinde oturduğun cisim kafesine bak! Senin o kulübenin duvarlarına asılan îcad silsilelerinden, hilkatin mu'cizelerinden ve harika sanatlarından.. kulübeden harice uzatılan ihtiyaç ellerinden.. ve pencerelerinden yükselen "ah!, oh!" ve enînler lisan-ı hâliyle istenilen yardımlarından anlaşılır ki o kulübe-yi müştemilâtıyla beraber yaratan Hâlık'ın o âh u enînleri iştirir, şefkat ve merhamete gelir, hâcât ve âmâlin ne varsa taht-ı taahhüde alır. Zira sineğin kafasındaki o küçük küçük hüceyratın nidalarına "Lebbeyk" söyleyen o Sâni-i Semî-i Basîr'in, senin dualarını işitmemesi ve o dualara müsbet cevaplar vermemesi imkân ve ihtimali var mıdır?!

Binâenaleyh ey bu küçük hüceyrelere mürekkep ve "ene" ile tabir edilen hüceyre-i kübrâ! O kulübeciğin küçüklüğüyle beraber, dolu olduğu harika icadlarını gör, imana gel! Ve: "Yâ İlahî! Yâ Rabbî! Yâ Hâlıkî! Yâ Musavvirî! Yâ Mâlikî ve Yâ men lehü'l-mülkü ve'l-hamd! Senin mülkün ve emanetin ve vedîan olan şu kulübecikte misafirim, mâlik değilim." de; o bâtlı temellük dâvâsından vazgeç! Çünkü o temellük dâvâsı, insanı pek elîm elemelere maruz bırakır.^{2(**)}

Nükte

Arkadaş! İman bütün eşya arasında hakikî bir uhuvveti, irtibatı, ittisali ve ittihat rabitalarını tesis eder.

Küfür ise, bürûdet gibi bütün eşyayı birbirinden ayrı gösterir ve birbirine ecnebi nazarıyla baktırır. Bunun içindir ki müminin ruhunda adavet, kin,

1 (*) Müellif-i muhterem, kendi nefsine tasrihen, başkalarına da târizen söylüyor.

2 (**) Mütercim'in bir itizarı:

Mesnevî-i Nuriye'nin Arabî asıl nüshasında bulunan ve yeri burası olan شَيْخَانُ اللَّهِ 'e dair çok kıymetli ve ehemmiyetli bir kısmı, üslûbunu ve fesâhatını muhafaza edememek ve evrad makamında okunabilen o hakikatleri Türkçe'ye çevirmekle, kıymet-i asliyesini haleldâr etmek endişesiyle tercüme etmedim. Kârilerden özür diler, rahmet ve hayır dualarını beklerim.

vahşet yoktur. En büyük bir düşmanıya bir nevi kardeşliği vardır. Kâfirin ruhunda hırs, adavet olduğu gibi nefsinin iltizam ve nefsinin itimadı vardır. Bu sırada binaendir ki dünya hayatında bazen galebe kâfirlerde olur. Ve keza kâfir, dünyada hasenatının mükâfatını –filcümle– görür. Mümin ise, seyyiatının cezasını görür.

Bunun için dünya kâfire cennet (yani âhirete nisbeten), mümine cehennemdir (yani saadet-i ebediyesine nisbeten). Yoksa dünyada dahi mümin yüz derece ziyade mesuttur, denilmiştir.

Ve keza iman, insanı ebediyete, cennete lâıyk bir cevhere kalbeder. Küfür ise ruhu, kalbi söndürür, zulmetler içinde bırakır. Çünkü iman, kabuğunun içerisindeki lübbü gösterir. Küfür ise, lüb ile kabuğu tefrik etmez; kabuğu aynen lüb bilir ve insanı cevherlik derecesinden kömür derecesine indirir.

Nokta

Arkadaş! Kalb ile ruhun hastalığı nisbetinde felsefe ilimlerine meyil ve muhabbet ziyade olur. O hastalık marazı da, ulûm-u akliyyeye tevaggul etmek nisbetindedir. Demek mânevî olan hastalıklar, insanları aklî ilimlere teşvik ve sevk eder. Ve akliyat ile işğal eden, emrâz-ı kalbiyyeye müptelâ olur.

Ve keza dünyanın iki yüzünü gördüm:

Bir yüzü: Az çok zâhirî bir ünsiyet, bir güzelliği varsa da, bâtını ve içi daimî bir vahşet ile doludur.

İkinci yüzü: Filcümle zâhiren vahşetli ise de, bâtın daimî bir ünsiyetle doludur. Kur'ân-ı Azîmüşşân, nazarları âhiret ile muttasıl olan ikinci veche tevcih eder. Birinci vecih ise âhiretin zıddı olup ademle muttasıldır.

Ve keza mümkünatın da iki vechi vardır:

Birisi: Enaniyet ile vücuddur. Bu ise ademe gider ve ademe kalbolur.

İkincisi: Enaniyetin terkiyle ademdir. Bu ise Vâcibü'l-vücûd'a bakar, bir vücud kazanır. Binâenaleyh vücud istersen, mün'adim ol ki vücudu bulaşın!..

Nükte

(Mukaddimede zikredilen dört kelimeden, “niyet” hakkındadır.)

Arkadaş! Bu niyet meselesi, benim kırk senelik ömrümün bir mahsulüdür. Evet *niyet öyle bir hâsiyete mâliktir ki âdetleri, hareketleri ibadete çeviren pek acîb bir iksir ve bir mâyedir.*

Ve keza niyet, ölü ve meyyit olan hâletleri ihya eden ve canlı, hayatlı ibadetlere çeviren bir ruhtur.

Ve keza niyette öyle bir hâsiyet vardır ki; seyyiatı hasenata ve hasenatı seyyiata tahvil eder. Demek niyet, bir ruhtur. O ruhun ruhu da ihlastır. Öyle ise necat, halâs ancak ihlas iledir. İşte bu hâsiyete binaendir ki; az bir zamanda çok ameller husûle gelir. Buna binaendir ki; az bir ömürde, cennet bütün lezâiz ve mehâsiniyle kazanılır. Ve niyet ile insan, daimî bir şâkir olur, şükür sevabını kazanır.

Ve keza dünyadaki lezzet ve nimetlere iki cihetle bakılır:

Bir cihette, o nimetlerin bir mün'im tarafından verildiği düşünülür. Ve nazar, o lezzetten in'am edene döner; onu düşünür. Mün'imi düşünmek lezzeti, nimeti düşünmekten daha lezizdir.

İkinci cihet, nimeti görür görmez nazarını ona hasrederek, o nimeti ganîmet telâkki ederek minnetsiz yer. Hâlbuki birinci cihette lezzet, zeval ile zâil olsa bile ruhu bâkidir. Çünkü Mün'im'i düşünür. Mün'im ise merhametlidir, daima bu nimetleri bana verir diye ümitvar olur. İkinci cihette, nimetin zevali ölüm değildir ki ruhu kalsın. Ruhu da söner, ancak dumanı kalır. Musibetlerin ise; zevalinden sonra dumanları söner, nurları kalır. Lezzetlerin zevalinden sonra kalan dumanları, günahlarıdır.

Arkadaş! Dünya ve âhiretteki lezzet ve nimetlere, iman ile bakılırsa, bunlarda bir hareket-i devriye görülür ki; emsaller birbirini takip eder. Biri gider, yerine onun misli gelir. Bu sayede o nimetlerin mahiyeti sönmez. Ancak teşahhusat-ı cüz'iyede firak ve iftirakları vardır. Bunun içindir ki; lezâiz-i imaniye, firak ve iftirak ile müteessir ve mükedder olmuyor. Fakat ikinci cihette, her bir lezzetin zevali var. Ve o zeval haddizatında elem olduğu gibi, düşünmesi de elemidir. Çünkü bu ikinci cihette, hareket devriye değildir, müstakimdir. Lezzet, ebedî bir ölüm ile mahkûm olur...

Nokta

Arkadaş! Esbap ve vesâiti insan, kucağına alıp yapışır, zillet ve haka-
rete sebep olur. Mesela: Kelb, bütün hayvanlar içerisinde birkaç sîfât-ı has-
ne ile muttasıftır ve o sıfatlar ile iştihar etmiştir. Hatta sadâkat ve vefadarlığı
darb-ı mesel olmuştur. Bu güzel ahlâkına binaen, insanlar arasında kendisine
mübarek bir hayvan nazarıyla bakılmaya lâıyk iken, maalesef insanlar arasın-
da mübarekiyet değil necisü'l-ayn addedilmiştir.

Tavuk, inek, kedi gibi sair hayvanlar da –insanların onlara yaptıkları ih-
sanlara karşı şükran hissi olmadığı halde– insanlarca aziz ve mübarek ad-
dedilmektedirler. Bunun esbabı ise, kelbde hırs marazı fazla olduğundan es-
bab-ı zâhiriyye öyle bir derece ihtimam ile yapışır ki Mün'im-i Hakikî'den
bütün bütün gafletine sebep olur. Binâenaleyh vasıtayı müessir bilerek Mües-
sir-i Hakikî'den yaptığı gaflete ceza olarak necis hükmünü almıştır ki tahir ol-
sun. Çünkü hükümler, hadler günahları affeder. Ve beynennas tahkir darbe-
sini, gaflete keffaret olarak yemiştir.

Öteki hayvanlar ise, vesâiti bilmiyorlar ve esbaba o kadar kıymet vermi-
yorlar. Mesela: Kedi seni sever, tazarru eder, sende ihşanı alıncaya kadar.
İhşanı aldıktan sonra öyle bir tavır alır ki sanki aranızda muarefe yokmuş ve
kendilerinde sana karşı şükran hissi de yoktur. Ancak Mün'im-i Hakikî'ye şük-
ran hisleri vardır. Çünkü fitratları Sâniî bilir ve lisan-ı hâllerile ibadetini ya-
parlar. Şuur olsun olmasın...

Evet kedinin “mır-mır”ları “Yâ Rahîm! Yâ Rahîm! Yâ Rahîm”dir.

Nükte

Yine gördüm ki: Eğer her şey Cenâb-ı Hakk'a isnad edilmezse, bir ân-ı
vâhidde, gayr-i mütenâhi ilâhların isbatı lâzım gelir. Ve bütün zerrât-ı kâinat-
tan daha çok olan şu ilâhların her birisi, bütün ilâhlara hem zıd, hem misil ol-
ması lâzım geliyor. Ve aynı zamanda, her birisi, bütün kâinata elini uzatmış ta-
sarrufatta bulunuyor gibi bir vaziyet alması lâzım gelir. Mesela: Bal arısının bir
ferdini yaratan bir kudretin hükmü, bütün kâinata câri ve nâfiz olması lâzım-
dır. Zira, o bal arısı kâinatın unsurlarına numûnedir, eczasını kâinattan alıyor.
Hâlbuki vücud sahasında mahal ve makam, yalnız ve yalnız Vâcib-i Ehad'a
mahsustur. Eğer eşya kendi nefislerine isnad edilirse, her bir zerreye bir ulû-
hiyet lâzımdır. Mesela: Ayasofya'nın bânisi inkâr edildiği takdirde, her bir ta-

şı bir Mimar Sinan olması lâzım geliyor. Öyle ise kâinatın Sânia olan delâleti, kendi nefesine olan delâletinden daha vâzih, daha zâhir, daha evlâdır.

Öyle ise, kâinatın inkârı mümkün olsa bile, Sâni'in inkârı mümkün değildir...

Nokta

Gafletten neşet eden dalâlet, pek garip ve acıbdır. Mukareneti illiyete kalbeder. İki şey arasında bir mukarenet olursa, yani daima beraber vücuda gelirlirse, birisinin ötekisine illet gösterilmesi o dalâletin şe'nindendir. Hâlbuki devamlı mukarenet, illiyete delil olamaz.

Nükte

Arkadaş! نَعْبُدُ¹ 'deki (ن)'un ifade ettiği cem' ve cemaat, fikri ve kalbi ayık olan musallînin nazarında sath-ı arzı bir mescid şekline getirir. Ve bütün müminlerden teşekkül etmiş, şarktan garba kadar dizilmiş safları hâvi o cemaat-ı kübra içinde namaz kıldığını ihtar ettirir.

Ve keza لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ² olan kelime-i zikriyeyi bir insan vird-i zeban ettiği zaman, zamanı bir halka-yı zikir tahayyül etmekle o halkanın sağ tarafı olan mâzi cihetinde enbiyânın, sol tarafı olan istikbal cihetinde de evliyanın oturup cemaatle zikrettiklerini ve kendisi de o cemaat-ı uzma içinde bulunarak şu kubbe-i minâyı dolduran yüksek ilâhî ve tatlı sadâlarına iştirak ettiğini tahayyül etsin. Kuvve-i hayaliyesi daha keskin olanlar da kâinat mescidinde bütün masnûâtın teşkil ettikleri halka-yı zikirlerine girsin, şu fezaı velvelelendiren o sadâları dinlesin.

Nokta

Cenâb-ı Hakk'ın mâsivâsına yapılan muhabbet iki çeşit olur. *Birisi*, yukarıdan aşağıya nâzil olur. *Diğeri*, aşağıdan yukarıya çıkar, şöyle ki:

Bir insan en evvel muhabbetini Allah'a verirse, onun muhabbeti dolaısıyla Allah'ın sevdiği her şeyi sever ve mahlûkâta taksim ettiği muhabbeti, Allah'a olan muhabbetini tenkis değil, tezyid eder.

¹ “(Yalnız Sana) ibadet ederiz.” (Fâtiha sûresi, 1/5)

² “Allah'tan başka ilâh yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

İkinci kısım ise, en evvel esbabı sever ve bu muhabbetini Allah'ı sevme-ye vesile yapar. Bu kısım muhabbet, topluluğunu muhafaza edemez, dağılır. Ve bazen de kavî bir esbaba rast gelir. Onun muhabbetini mana-yı ismiyle tamamen cezbeder, helâkete sebep olur. Şayet Allah'a vâsıl olsa da, vusûlü nâ-kıs olur...

Nükte

âyet-i kerîmesiyle, rızık taahhüd altına alınmıştır. Fakat rızık dediğimiz iki kısımdır:² *Hakîkî rızık*, *mecazî rızık*. Yani zarurî var, gayr-i zarurî var.

Âyetle taahhüd altına alınan, zarurî kısımdır. Evet hayatı koruyacak derecede gıda veriliyor. Cisim ve bedeninin semizliği ve zaafiyeti, rızık çok ve az olduğuna bakmaz. Denizin balıklarıyla karanın patlıcanları şahittir. Mecazî olan rızık ise, âyetin taahhüdü altında değildir. Ancak sa'y ve kesbe bağlıdır.

Nokta

Arkadaş! Masum bir insana veya hayvanlara gelen felâketlerde, musibetlerde, beşer fehminin anlayamadığı bazı esbap ve hikmetler vardır. Yalnız meşiet-i ilâhiyenin düsturlarını hâvî şeriat-ı fitriye ahkâmı, aklın vücuduna tâbî değildir ki aklı olmayan bir şeye tatbik edilmesin. O şeriatın hikmetleri kalb, his, istidada bakar. Bunlardan husûle gelen fiillere, o şeriatın hükümleri tatbik ile tecziye edilir. Mesela: Bir çocuk, eline aldığı bir kuş veya bir sineği öldürse, şeriat-ı fitriyenin ahkâmından olan hiss-i şefkate muhalefet etmiş olur. İşte bu muhalefetten dolayı, düşüp başı kırılırsa müstehak olur. Çünkü bu musibet, o muhalefete cezadır. Veya dişi bir kaplan, öz evlâtlarına olan şiddet-i şefkat ve himayeyi nazara almayarak, zavallı ceylânın yavrucuğunu parçalayarak yavrularına rızık yapar. Sonra bir avcı tarafından öldürülür. İşte hiss-i şefkat ve himayeye muhalefet ettiğinden, ceylâna yaptığı aynı musibete maruz kalır.³(Hâşiye)

¹ “Yeryüzünde kılmıdayan hiçbir canlı yoktur ki onun rızıkı Allah'a ait olmasın.” (Hûd sûresi, 11/6)

² Biri, *elde etmek için gayret sarfedilen rızık*; diğeri de, *gayret sarfedilmeden gelen rızık* olmak üzere rızık iki çeşit olduğuna dair bkz.: el-Cürcânî, *Târihu Cürcân* s.366. Ayrıca, zâhir ve bâtin olmak üzere iki tür rızık olduğuna dair bkz.: el-Gazâlî, *el-Maksadü'l-esnâ* s.85-86.

³ (Hâşiye) **İhtar:** Kaplan gibi hayvanların helâl rızıkları, ölü hayvanlardır. Sağ hayvanları öldürüp rızık yapmak, şeriat-ı fitriyece haramdır.

I'tizar

Arkadaş! Bu risale, Kur'ân'ın bazı âyâtını şuhûdî bir tarzda beyan eden bir nevi tefsirdir. Ve hâvi olduğu mesâil, Furkan-ı Hakîm'in cennetlerinden koparılmış bir takım gül ve çiçekleridir. Fakat ibaresindeki işkâl ve îcazdan tevahhuş edip, mütâlaasından vazgeçme... Mütâlaasına tekrar ile devam edilirse, me'lûf ve me'nûs bir şekil alır.

Kezalik nefsin temerrüdünden de korkma. Çünkü benim nefs-i emmârem bu risalenin satvetine dayanamayarak inkiyada mecbur olduğu gibi, şeytanım da **أَيَّنَ الْمَفْرُ**¹ diye bağırdı. Sizin nefis ve şeytanlarınız benim nefis ve şeytanımdan daha âsi, daha tâğî, daha şakî değiller.

Kezalik Birinci Bâb'da tevhidin beyanı için zikredilen delillerde vâki olan tekrarları faydasız zannetme. Hususî makamlarda, ihtiyaca binaen zikredilmişlerdir. Evet hatt-ı harbde siperde oturup müdafaa eden bir nefer, etrafında bulunan boş siperlere gitmeyip, bulunduğu siper içinde diğer bir pencereyi açması elbette bir ihtiyaca binaendir.

Kezalik bu risalelerin ibarelerindeki işkâl ve iğlâk, keyif için ihtiyârimdan çıkmış olduğunu zannetme. Çünkü bu risale, dehşetli bir zamanda nefsimin hücumuna karşı yapılan âni ve irticalî bir münakaşadır. Kelimeleri, o müthiş mücadele esnasında zihnimin eline geçen dikenli kelimelerdir. O ateşle nurun karışıkları bir hengâmda, başım dönmeye başlıyordu. Kâh yerde, kâh gökte, kâh minarenin dibinde, kâh minarenin şerefesinde kendimi görüyordum. Çünkü takip ettiğim yol, akıl ile kalb arasında yeni açılan berzahî bir yoldur. Akıldan kalbe, kalbdan akıla inip çıkmaktan bizar olmuştum. Bunun için, bir nur bulduğum zaman, hemen üstüne bir kelime bırakıyordum. Fakat o nurların üstüne bıraktığım kelime taşları, delâlet için değildi. Ancak kaybolmamak için birer nişan ve birer alâmet olarak bırakırdım. Sonra baktım ki o zulmetler içinde bana yardım eden o nurlar, Kur'ân güneşinden ilham edilen misbah ve kandillerdi.

اللَّهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْآنَ نُورًا لِعُقُولِنَا وَقُلُوبِنَا وَأَرْوَاحِنَا وَمُرْشِدًا لِأَنفُسِنَا آمِينَ آمِينَ آمِينَ²

¹ Şimdi nereye kaçacaksın?!

² Allahım, Kur'ân'ı akıllarımız, kalblerimiz ve ruhlarımız için nur, nefislerimiz için de mürşid eyle, âmin, âmin...

Katre'nin Zeyli

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ¹

Remiz

Arkadaş! Vaktin evvelinde ve Kâbe'yi hayalen nazara almakla namaz kılmak menduptur ki birbirine giren daireler gibi Beyt'in etrafında teşekkül eden safları görmekle, yakın saflar Beyt'i ihata ettikleri gibi, en uzak safların da âlem-i İslâmı ihata etmiş olduğunu hayal ile görsün. Ve o saflara girmekle, o cemaat-ı uzmâyâ dahil olsun ki o cemaatın icma ve tevatürü, onun namazda söylediği her dâvâyâ ve her bir sözüne bir hüccet ve bir burhan olsun.

Mesela: Namaz kılan ²اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ dediği zaman, sanki o cemaat-ı uzmâyâyı teşkil eden bütün müminler “Evet doğru söyledin” diye onun o sözünü tasdik ediyorlar. Ve bu tasdikler, hücum eden evham ve vesveselere karşı mânevî bir kalkan vazifesini görür. Ve aynı zamanda, bütün hâsseleri, latîfeleri, duyguları o namazdan zevk ve hisselerini alırlar. Yalnız musallînin Kâbe'ye olan şu hayalî nazarı, kasdî değil tebeî bir şuardan ibaret bulunmalıdır.³(Hâşiye)

Remiz

Arkadaş! Vesvese ve evham zulmetleri içinde yürürken, Resûl-i Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselâm) sünnetleri birer yıldız, birer lâmba vazifesini gördüklerini

¹ Âlemlerin Rabbi, Rahmân ve Rahîm Allah'a, üzerimizdeki hadd ü hesaba gelmez lütufları adedince hamd ü senâ.. bütün insanlığa rahmet ve kurtuluş vesilesi olarak gönderdiği habibi Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm'a, nezih aile fertlerine ve seçkin ashabına salât ü selâm olsun.

² “Bütün hamdler, övgüler Allah'adır.” (Fâtîha sûresi, 1/2)

³ (Hâşiye) **İhtar:** Sath-ı arz mescidini mütehalif ve muntazam harekâtıyla tezyin eden o cemaat-ı uzmânın, satırları andıran saflarının o güzel manzarası muhafaza edilmek üzere, âlem-i misal sayfasında kalem-i kader ile, ilâhî bir fotoğrafla tersim ve terkim edilmekte olduğu ihtimal ve imkândan halî değildir.

gördüm. Her bir sünnet veya bir hadd-i şer'î, zulmetli dalâlet yollarında güneş gibi parlıyor. O yollarda insan, zerre miskal o sünnetlerden inhıraf ve udûl ederse; şeytanlara mel'ab, evhama merkeb, ehvâl ve korkulara ma'raz ve dağlar kadar ağır yüklere matiyye olacaktır.

Ve keza o sünnetleri, sanki semâdan tedelli ve tenezzül eden ipler gibi gördüm ki onlara temessük eden yükselir, saadetlere nâil olur. Muhalefet edip de akla dayananlar ise, uzun bir minare ile semâya çıkmak hamâkatinde bulunan Firavun gibi bir firavun olur...

Remiz

Arkadaş! Nefiste öyle dehşetli bir nokta ve açılmaz bir ukde var ki zıtları birbirinden tevliid eder. Ve aleyhte olan her bir şeyi lehte zanneder. Mesela güneşin eli sana yetişir, ziyasıyla başını okşar. Fakat senin elin ona yetişemez ve senin keyfin üzerine hareket etmez. Demek şemsin sana karşı iki ciheti vardır: Biri kurb, diğeri bu'd. Eğer senin ondan baîd olduğun cihetle "O bana tesir edemez." ve onun sana karîb olduğu cihetle "Ona tesir edebilirim." desen, cehlîni ilân etmiş olursun.

Kezalik Hâlık ile nefis arasında da bir kurb ve bu'd vardır. Kurb Hâlık'ındır, bu'd nefisindir. Eğer nefis uzaklığı cihetiyle enaniyet ile Hâlık'a bakıp "Bana tesir edemez" diye bir ahmaklıkta bulunursa dalâlete düşer. Ve keza nefis mükâfatı gördüğü zaman "Keşke ben de öyle yapaydım, böyle olaydım." der. Mücâzâtın şiddetini de gördüğü vakit, teâmî ve inkâr ile kendisini teselli eder.

Ey ahmak nokta-yı sevdâ! Hâlık'ın ef'âlî sana nâzır değildir. Ancak O'na bakar. Kâinatı senin hendesen üzerine yapmış değildir. Ve seni hilkat-i âlemde şahit tutmamıştır. İmam Rabbânî'nin (*rafîmetullâhî aleyhi*) dediği gibi: "Melikin atıyyelerini, ancak matıyyeleri taşıyabilir."¹

Remiz

Arkadaş! Bilhassa muztar olanların dualarının büyük bir tesiri vardır. Bazen o gibi duaların hürmetine, en büyük bir şey en küçük bir şeye musahhar ve muflî olur. Evet kırık bir tahta parçası üzerindeki fakir ve kalbi kırık bir

¹ İmâm Rabbânî, *el-Mektûbât* 1/27 (18. Mektup), 1/117 (113. Mektup), 1/196 (221. Mektup), 1/301 (277. Mektup), 1/317 (287. Mektup), 1/326 (287. Mektup), 2/60 (41. Mektup), 2/126 (74. Mektup), 2/154 (98. Mektup), 3/19 (17. Mektup), 3/62 (44. Mektup), 3/123 (92. Mektup)

masumun duası hürmetine, denizin fırtınası, şiddeti, hiddeti inmeye başlar. Demek dualara cevap veren Zât, bütün mahlûkâta hâkimdir. Öyle ise, bütün mahlûkâta dahi Hâlık'tır.

Remiz

Kardeşlerim! Nefsin en mühim bir hastalığı da şudur ki; küllü cüzde, büyüğü küçükte görmek istiyor. Göremediği takdirde red ve inkâr eder. Mesela, küçük bir kabarcıkta, güneşin tamamıyla tecelliyâtını ister. Bunu göremediği için, o kabarcıktaki cilvenin güneşten olduğunu inkâr eder. Hâlbuki şemsin vahdeti, tecelliyâtının da vahdetini istilzam etmez.

Ve keza delâlet etmek tazammun etmeği iktiza etmez. Mesela, kabarcıkta ki güneşin cilvesi güneşin vücuduna delâlet eder, fakat güneşi tazammun edemez, yani içine alamaz. Ve keza bir şeyi bir şeyle tavsif edenin, o şeyle muttasıf olması lâzım gelmez. Mesela, şeffaf bir zerre, şemsi tavsif eder, fakat şems olamaz. Bal arısı Sâni-i Hakîm'i vasıflandırır, amma Sâni olamaz...

Remiz

Arkadaş! Küfür yolunda yürümek, buzlar üzerinde yürümekten daha zahmetli ve daha tehlikelidir. İman yolu ise, suda, havada, ziyada yürümek ve yüzmek gibi pek kolay ve zahmetsizdir. Mesela, bir insan, gövdesinin cihat-ı sittesini güneşlendirmek istediği zaman, ya bir mevlevî gibi dönerek gövdesinin her tarafını güneşe karşı getirir veya güneşi o mesafe-i bâideden celb ile gövdesinin etrafında döndürecektir. Birinci şık, tevhidin kolaylığına misaldir. İkinci de, küfrün zahmetlerine misaldir.

Suâl: Şirk bu kadar zahmetli olduğu halde ne için kâfirler kabul ediyorlar?

Cevap: Kasden ve bizzat kimse küfrü kabul etmez. Yalnız şirk heva-yı nefislerine yapışır. Onlar da içine düşer; mülevves, pis olurlar. Ondan çıkması müşkülleşir. İman ise, kasden ve bizzat takip ve kabul edilmekle kalbin içine bırakılır.

Remiz

Arkadaş! Bir kelime-i vâhidenin işitilmesinde bir adam, bin adam birdir. Yaratılış hususunda da –kudret-i ezeliyeye nisbeten– bir şey, bin şey birdir. Nev' ile ferd arasında fark yoktur.

Remiz

Arkadaş! Bütün zamanlarda, bütün insanların maddî ve mânevî ihtiyaçlarını temin için nâzil olan Kur'ân'ın hârikulâde hâiz olduğu câmiyet ve vüs'-at ile beraber, tabakat-ı beşerin hissiyatına yaptığı mürâat ve okşamalar, bilhassa en büyük tabakayı teşkil eden avâm-ı nâsın fehmini okşayarak, tevcih-i hitab esnasında yaptığı tenezzülât, Kur'ân'ın kemâl-i belâgatına delil ve bâhir bir burhan olduğu halde, hasta olan nefislerin dalâletine sebep olmuştur. Çünkü zamanların ihtiyaçları mütehaliftir. İnsanlar fikirce, hisçe, zekâca, gabâvetçe bir değildir. Kur'ân mürşiddir, irşad umumî oluyor. Bunun için, Kur'ân'ın ifadeleri zamanların ihtiyaçlarına, makamların iktizasına, muhatapların vaziyetlerine göre ayrı ayrı olmuştur. Hakikat-i hâl bu merkezde iken, en yüksek, en güzel ifade çeşitlerini Kur'ân'ın her bir ifadesinde aramak hata olduğu gibi; muhatabın hissine, fehmine uygun olan bir üslûbun mizan ve mirsadiyle mütekellime bakan elbette dalâlete düşer.

Remiz

Arkadaş! Dünyanın üç vechi vardır:

Birisi: Âhirete bakar. Çünkü onun mezraasıdır.¹

İkincisi: Esmâ-yı hüsnâya bakar. Çünkü onların mektep ve tezgâhlarıdır.

Üçüncüsü: Kasden ve bizzat kendi kendine bakar. Bu vecihle insanların hevesâtına, keyiflerine ve bu fâni hayatın tekâlifine medar olur. Nur-u imanla dünyanın evvelki iki vechine bakmak, mânevî bir cennet gibi olur. Üçüncü vecih ise, dünyanın fenâ yüzüdür ki zâtî ve ehemmiyetli bir kıymeti yoktur...

Remiz

Arkadaş! İnsanın vücudu, bedeni, emvâl-i mîriyeden bir neferin elinde bulunan bir hayvan gibidir. O nefer, o hayvanı beslemeye ve hizmetine mükellef olduğu gibi, insan da o vücudu beslemeye mükelleftir.

Aziz kardeşlerim! Burada bana bu sözü söylettiren, nefsimle olan bir münakaşamdır, şöyle ki:

¹ "Dünya, âhiretin tarlasıdır." manasındaki hadis için bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/19; es-Sehâvî, *el-Makâsîdül-hasene* s.497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-merfûa* s.205.

Mehâsiniyle mağrur olan nefsimi dedim ki:

– Sen bir şeye mâlik değilsin, nedir bu gururun?

Dedi ki:

– Madem mâlik değilim, ben de hizmetini görmem.

Dedim ki:

– Yahu bu sineğe bak! Gayet küçücük zarif elleriyle kanatlarını, gözlerini siler süpürür; her işini görür. Sen de lâakal onun kadar vücuduna hizmet etmelisin, diye ikna ettim. Takdis ederiz o Zât'ı ki bu sineğe nezafeti ilhâmen öğretir, bana da üstad yapar. Ben de onun ile nefsimi ikna ve ilzam ederim.

Remiz

İnsanı dalâletlere sürükleyen cihetlerden biri de şudur ki: İsm-i Zâhir ile ism-i Bâtın'ın hükümleri ayrı ayrı oluyor; bunları birbirine karıştırıp mercilerini kaybetmek mahzurludur.

Kezalik kudretin levâzımı ile hikmetin levâzımı bir değildir. Birisine ait levâzımatı ötekisinden talep etmek hatadır.

Ve keza daire-i esbabın iktizası ile daire-i itikat ve tevhidin iktizası bir değildir; onu bundan istememeli.

Ve keza kudretin taallukatı ayrı, vücudun cilveleri veya sâir sıfâtın tecelliyâtı ayrıdır; birbirine iltibas edilmemeli. Mesela, dünyada vücudun tedricîdir; berzahî aynalarda âni ve def'îdir. Çünkü icad ile tecelli arasında fark vardır.

Remiz

Arkadaş! İslâmiyet, bütün insanlara bir nur, bir rahmettir. Kâfirler bile onun rahmetinden istifade etmişlerdir. Çünkü İslâmiyet'in telkinatıyla küfr-ü mutlak, inkâr-ı mutlak; şek ve tereddüde inkılab etmiştir. O telkinâtın kâfirlerde de yaptığı in'ikâs ve tesirat sayesinde, kâfirlerin, hayat-ı ebediye hakkında ümitleri vardır. Bu sayede dünya lezzetleri ve saadeti, onlarca tamamıyla zehirlenmez. Bütün bütün o lezzetler elemlere inkılab etmez. Yalnız tereddütleri vardır. Tereddüt ise, her iki tarafa baktırır. Deve kuşu gibi, tam manasıyla ne kuş olur ve ne de deve olur; ortada kalarak her iki tarafın zahmetinden kurtulur.

Remiz

Arkadaş! Nefis, tembellik sâikasıyla vazife-i ubûdiyetini terk ettiğinden te-sestür etmek istiyor. Yani, onu görececek bir rakibin gözü altında bulunmasını istemiyor. Bunun için bir Hâlık'ın, bir Mâlik'in bulunmamasını temenni eder, sonra mülâhaza eder, sonra tasavvur eder. Nihayet ademini, yok olduğunu itikat etmekle dinden çıkar. Hâlbuki kazandığı o hürriyetler, adem-i mesuliyetler altında ne gibi zehirler, yılanlar, elîm elemeler bulunduğunu bilmiş olsa derhal tevbe ile vazifesine avdet eder.

Remiz

Arkadaş! Her bir insanın bir nokta-yı istinadı bulunduğu nazaran, istinad noktalarının tefâvütüne göre insanların yapabileceği işler de tefâvüt eder. Mesela, büyük bir sultana istinadı olan bir nefer, bir şâhın yapamadığı bir işi yapar. Çünkü nokta-yı istinadı şahtan büyüktür. Evet kudret-i ezeliye tarafından memur edilen baûda yani sivrisineğin Nemrud'a olan galebesi¹; ve bir çekirdeğin² فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى tarafından verilen izin ve kuvvete binaen koca bir ağacın cihâzâtını, malzemesini tazammun etmesi, yani içine alması bu hakikati tenvir eden birer hakikattir.

Remiz

Arkadaş! “Katre” namındaki eserimde Kur'ân'dan ilhâmen takip ettiğim yol ile ehl-i nazar ve felsefenin takip ettikleri yol arasındaki fark şudur:

Kur'ân'dan tavr-ı kalbe ilham edilen asâ-yı Mûsâ gibi, mânevî bir asâ ih-san edilmiştir. Bu asâ ile, kitab-ı kâinatın herhangi bir zerresine vurulursa, derhal mâ-yı hayat çıkar. Çünkü müessir ancak eserde görünebilir. Mânevî asan-sör hükmünde olan murakabeler ile mâ-yı hayatı bulmak pek müşküldür.

Vesâite lüzum gösteren ehl-i nazar ise, etraf-ı âlemi arşa kadar gezmeleri lâzımdır. Ve o uzun mesafede hücum eden vesveselere, vehimlere, şeytanlara mağlup olup caddeden çıkmamak için pekçok burhanlar, alâmetler, nişanlar lâzımdır ki yolu şaşırtmasınlar.

¹ Bkz.: İbni Kesîr, *el-Bidâye* 1/149.

² “Taneleri ve çekirdekleri çatlatıp yarararak (her şeyi gelişme yoluna koyan) Allah'tır.” (En'âm sûresi, 6/95)

Kur'ân ise, bize asâ-yı Mûsâ gibi bir hakikat vermiştir ki; nerede olsam, hatta taş üzerinde de bulunsam, asâyı vuruyorum, mâ-yı hayat fışkıyor. Âlemin haricine giderek uzun seferlere ve su borularının kırılmaması ve parçalanmaması için muhafazaya muhtaç olmuyorum. Evet

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ تَذُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ¹

beytiyle bu hakikat, hakikatiyle tebârüz eder.²(Hâşiye)

Remiz

Arkadaş! Nefsin vücudunda bir körlük vardır. O körlük, vücudunda zerre miskal kaldıkça hakikat güneşinin görünmesine mâni bir hicap olur. Evet müşahedemle sabittir ki; kat'î, yakînî burhanlar ile deliller dolu olan büyük bir kalede, küçük bir taşta bir zaafiyet görünürse, o kör olası nefis o kaleyi tamamen inkâr eder. Altını üstüne çevirir. İşte nefsin cehaleti, hamâkati, bu gibi insafsızca tahribattan anlaşılır.

Remiz

Ey insan! Senin vücudunun sahasında yapılan fiiller ve işlerden senin yed-i ihtiyârında bulunan, ancak binde bir nisbetindedir. Bâki kalan Mâlikü'l-mülk'e aittir. Binâenaleyh kendi kuvvetine göre yük al; yoksa altında ezilirsin. Kıl kadar bir şuur ile, büyük taşları kaldırmak teşebbüsünde bulunma. Mâlik'inin izni olmaksızın O'nun mülküne el uzatma. Binâenaleyh gaffletle, kendi hesabına bir iş yaptığın zaman, haddini tecavüz etme. Eğer Mâlik'in hesabına olursa istediğin şeyi al ve yap. Fakat izin ve meşîet ve emri dâiresinde olmak şartıyla... İzin ve meşîetini de şeriatından öğrenirsin.

Remiz

Ey şan ve şerefi, nam ve şöhreti isteyen adam! Gel, o dersi benden al. Şöhret, ayn-ı riyâdır ve kalbi öldüren zehirli bir baldır. Ve insanı insanlara abd ve köle yapar. O belâ ve musibete düşersen رَاجِعُونَ³ İْنَا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ³ de, o belâdan kurtul...

¹ “Bütün her şeyde Allah'ın varlık ve birliğini gösteren bir âyet (işaret) vardır.” (Bkz.: el-Esfehani, *el-Eğânî* 4/39; el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ* 12/413; el-übbeyhî, *el-Müstatraf* 1/16, 2/280)

² (Hâşiye) **İhtar:** Kur'ân'ın delâletiyle bulduğum yola gitmek isteyen için ve ona o yolu güzelce tarif etmek için, “Risale-i Nur Külliyyatı” güzel bir tarifçidir...

³ “Biz Allah'a âidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz.” (Bakara sûresi, 2/156)

Hubah

(Kur'ân-ı Hakîm'in ummanından)

خُدَايَ يُزْ كَرَمَ خُودْ مُلْكِ خُودْ رَامِي خِرْدْ أَرُ تُو
بَرَايِ تُونِگَه دَارْدُ بَهَايِ بِي كَرَانْ دَادَه¹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ²

İ'lem ey zikreden ve namaz kılan kardeş!

الْحَمْدُ لِلَّهِ³ ve مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ⁴ ve أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ⁵ gibi mübarek kelimeler ile ilân ettiğin bir hüküm ve iddia ettiğin bir dâvâ ve işhad ettiğin bir itikad, lisanından çıkar-çıkamaz milyonlarca müminlerin tasdik ve şehâdetlerine iktiran eder.

Ve keza İslâmîyet'in hak ve hakikat olduğuna ve hükümlerinin doğru ve sadık olduklarına delâlet eden bütün deliller, şahitler, burhanlar, senin o dâvânın ve itikadının hak olduğuna delâlet ederler.

Ve keza söylediğin o mübarek ve mukaddes kelâmlara pek büyük yü-münler, feyizler ve berekât-ı ilâhiye terettüp eder.

¹ Hâlık-ı Kerim, kendi mülkünü senden satın alıyor. Cennet gibi büyük bir fiyatı verir. Hem o mülkü senin için güzelce muhafaza ediyor. Kıymetini yükselttiriyor. Yine sana, hem bâki, hem mükemmel bir surette verecektir. Öyle ise, ey nefsim! Hiç durma. Birbiri içinde beş kârlı bu ticareti yap. Tâ beş hasarettен kurtulup, beş kazancı birden kazanasın.

² Âlemlerin Rabbi, Rahmân ve Rahîm Allah'a, üzerimizdeki hadd ü hesaba gelmez lütufları adedince hamd ü senâ.. bütün insanlığa rahmet ve kurtuluş vesilesi olarak gönderdiği habibi Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)a, nezih aile fertlerine ve seçkin ashabına salât ü selâm olsun.

³ “Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur.” (Müslim, *salât* 60; Tirmizî, *salât* 216; Ebû Dâvûd, *salât* 178; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/292)

⁴ “Muhammed Allah'ın resûlüdür.” (Fetih sûresi, 48/29)

⁵ Bütün hamdler, övgüler Allah'adır.

Ve keza cumhur-u müminîn ve muvahhidînin o kelimat-ı mübarekeden kalben zevkettikleri mâ-yı hayatı ve şarab-ı cenneti, sen de o mukaddes maşrapalardan içersin...

İ'lem! Kavâid-i usûliyedendir ki: Bir mesele hakkında isbat edenin sözü nefyedenin sözüne müreccahtır. Çünkü isbat edenin yardımcıları var, sözünde kuvvet olur. Nefyedenin yardımcısı olmadığından tek kalır, sözünde kuvvet yoktur. Hatta bin adam bir şeyi nefyederse, bir adam gibidir. Bin adam da isbat ederse, isbat edenlerin her birisi bin olur. Çünkü hepsi bir şeye bakıyorlar ve bir noktaya parmak bastıklarından birbirini takviye ediyorlar. Nefyedenlerde birbirini takviye etmek yoktur, her birisi tek kalır.

Mesela, bin pencereden bir yıldızı görüp isbat eden bin adamın her birisi ötekisine yardımcı olur, sözünü takviye eder. Çünkü o bin adam, parmakla işaret eder gibi, o şeyi isbat ediyorlar. Nefyedenler öyle değildir. Çünkü nefyi için sebep lâzımdır; sebepler de ayrı ayrı olur. Mesela, birisi “Gözümde zaafiyet var, göremedim.”, ötekisi “Evimizde pencere yok.”, ötekisi “Soğuktan başımı kaldırıp bakamadım.” der. Ve hâkeza... Her birisi nefyine, müddeâsına ayrı bir sebep gösterdiğinden, kendisince yıldızın bulunmaması, nefsü'l-emirde de yıldızın bulunmamasına delâlet etmez ki birbirine yardımcı olsun.

Binâenaleyh bir mesele-i imaniyenin nefyi hakkında ehl-i dalâletin ittifakları haber-i vâhid hükmündedir, tesiri yoktur. Amma ehl-i hidayetin mesâil-i imaniyede olan sözleri, her birisi ötekisine yardımcıdır, takviye eder...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! (Ey aziz kardeşim bil ki) Bir küll ne şeye muhtaç ise, cüzü de o şeye muhtaçtır. Mesela, bir şecerenin meydana gelmesi için ne lâzım ise, bir semerenin vücuduna da lâzımdır. Öyle ise, semerenin Hâlık'ı, şecerenin de Hâlık'ı o oluyor. Hatta arzın ve şecere-i hilkatın de Hâlık'ı, o Hâlık olacaktır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İki tarafı birbirinden gayet uzak bir mesele var ki her bir tarafı bir çekirdek gibi sümbül vermiş; ağaç olmuş, dal budak salmış. Böyle bir mesele üzerine, şükûk ve evhamın konmaması lâzımdır. Çünkü bir çekirdek diğer bir çekirdekle, çekirdek olarak toprak altında kaldıkları müddetçe iltibas edilebilir. Amma ağaç olduktan, meyve verdikten sonra şek eder sen, bütün meyveler senin aleyhinde şehâdet ederler. Eğer bu başka bir çekirdektir diye tevehhüm etsen, o ağacın bütün meyveleri seni tekzip ederler. Elma ağacına inkılab etmiş bir çekirdeği, hanzale ağacının çekirdeği farzetmek sana müyesser olmaz. Ancak tevehhümle veya bütün elmaların hanzaleye tebdil edilmesiyle mümkündür ki bu da muhaldır.

Binâenaleyh nübüvvet öyle bir çekirdektir ki: İslâmiyet şeceresi bütün se-
meratıyla, çiçekleriyle o çekirdekten çıkmıştır. Kur'ân dahi, seyyar yıldızları is-
mâr eden şems gibi, İslâmiyet'in on bir rûknünü intac etmiştir. Acaba, bu ci-
han-baha semerelere bakıp gördükten sonra, çekirdeğinde şüphe ve tereddüt
yeri kalır mı? Hâşâ...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Tavus kuşu gibi pek güzel bir kuş, yumurtadan çı-
kar, tekâmül eder, semâlarda tayarâna başlar. Âfâk-ı âlemde şöhet kazan-
dıktan sonra, yerde kalan yumurtasının kabuğu içerisinde o kuşun güzelliği-
ni, kemâlâtını, terakkiyatını arayıp bulmak isteyen adamın ahmak olduğun-
da şüphe yoktur. Binâenaleyh tarihlerin naklettikleri Peygamberimiz'in (*aley-
hissalâtü vesselâm*) bidayet-i hayatına maddî, sathî, sûrî bir nazar ile bakan bir
adam şahsiyet-i mâneviyesini idrak edemez ve derece-i kıymetine vâsıl ola-
maz. Ancak bidayet-i hayatına ve levâzım-ı beşeriyetine ve ahvâl-i zâhiriyesine
ince bir kışır, nazik bir kabuk nazarıyla bakılmalıdır ki o kışır içerisinde, iki
âlemin güneşi ve tûba gibi şecere-i Muhammediye (*aleyhissalâtü vesselâm*) çıkmıştır.
Ve feyz-i ilâhî ile sulanmış ve fazl-ı rabbânî ile tekâmül etmiştir. Binâenaleyh
Nebiy-i Zîşan'ın (*aleyhissalâtü vesselâm*) mebde-i hayatına ait ahvâl-i sûriyesinden
zayıf bir şey işitildiği zaman üstünde durmamalı; derhal başını kaldırıp etraf-ı
âleme neşrettiği nurlara bakmalı.

Maahâzâ mebde-i hayatına şek ve şüphe ile bakan adam herhalde mas-
dar ile mazhar, menba ile mâkes, zâtî ile tecelli aralarını fark edemiyor. Ve bu
yüzden şüpheye düşer. Evet Nebiy-i Zîşan (*aleyhissalâtü vesselâm*) tecelliyât-ı ilâ-
hiyeye mazhar ve mâkestir; masdar ve menba değildir. Çünkü o Zât yalnız
âbiddir ve ibadetçe herkesten ileridir. Demek bu kadar görünen terakkiyat,
kemâlât O'nun zâtî malı değildir; ancak hariçten verilen Rahmân-ı Rahîm'in
tecellileridir. Evvelce beyan edildiği gibi hiçbir şey, bir zerreye bile mana-yı is-
miyle masdar olamaz. Amma bir zerre, mana-yı harfiyle semânın yıldızlarına
mazhar olur. Yalnız gaflet ile o zerrenin masdar olduğu zannıyla bakıldığın-
dan, sanat-ı ilâhiyeyi tâğutî bir tabiata mâl ederler.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Dualar, tevhid ve ibadetin esrarına numûnedir.
Tevhid ve ibadette lâzım olduğu gibi, dua eden kimse de, kalbinde dolaşan
arzu ve isteklerini "Cenâb-ı Hak işitir." deyip Kâdir olduğuna itikat etmelidir.
Bu itikad, Allah'ın her şeyi bilir ve her şeye kâdir olduğunu istilzam eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şu âlemi ziyalandıran şemsin, bir sineğin gözüne
tecelli ile girip ışıktandırması mümkündür. Ve ateşten bir kıvılcımın gözüne gi-
rip tenvir etmesi imkân haricidir. Çünkü gözü patlatır. Kezalik bir zerre, Şems-i

Ezelî'nin tecellisine mazhar olur. Fakat Müessir-i Hakikî'ye zarf olamaz...

İ'lem ey mağrur, mütekebbir, mütemerrid nefis! Sen öyle bir zaafiyet, acz, fakirlik, miskinlik gibi hallere mahalsin ki ciğerine yapışan ve çok defa büyültükten sonra ancak görülebilen bir mikroba mukavemet edemezsin; seni yere serer, öldürür...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hardale ile tabir edilen, bir danı habbesi hükmünde olan kuvve-i hâfızanın ihata ettiği meydanda gezintiler yapılırken o kadar büyük bir sahraya inkılab eder ki gezmekle bitmez bir şekil alır. Acaba o hardalenin içindeki meydanı bitiremeyen, o hardalenin dairesini ne suretle bitirecektir?! Aklın nazarında hardalenin vaziyeti böyle ise, aklın gezdiği daire nasıldır?! Aklı da dünyayı yutar. Fesühbanallah! Cenâb-ı Hak hardaleyi akıl için dünya.. ve dünyayı da akıl için bir hardale gibi yapmıştır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanların en büyük zulümlerinden biri de şudur ki: Büyük bir cemaatin mesaisine terettüp eden –hasenatı intac eden– semeratı, bir şahsa isnad ve ona mâl ederler. Bu zulümde bir şirk-i hafî vardır. Çünkü bir cemaatin cüz-ü ihtiyârîsiyle kesbettikleri mahsulâtı bir şahsa affetmek, o şahsın îcad derecesinde hârikulâde bir kudrete mâlik olduğuna delâlet eder. Hatta eski Yunanîlerin ve vesenîlerin âliheleri, böyle zalimâne tasavvurat-ı şeytaniyenin mahsulüdür...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Zikreden adamın feyz-i ilâhîyi celp eden muhtelif latîfeleri vardır. Bir kısmı kalb ve aklın şuuruna bağlıdır. Bir kısmı da şuursuz, yani şuurlara tâbî değildir, ¹ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُ¹ husûle gelir. Binâenaleyh gaflet ile yapılan zikirler dahi feyizden hâlî değildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hak, insanı pek acîb bir terkipte halketmiştir. Kesret içinde vahdeti, terkip içinde besâteti, cemaat içinde ferdiyeti vardır. İhtiva ettiği âzâ, havas ve letâîfin her birisi için müstakil lezzetler, elemeler olduğu gibi; aralarında görülen sûrat-i teavün ve imdattan anlaşıldığı üzere, her birisi arkadaşlarının lezzet, elem ve teessüratından da hisse alıyorlar. Bu hilkat sayesinde, insan eğer ubûdiyet yoluna giderse; bütün lezzet, nimet, kemâlât nevilerinin bir kısımlarına mazhar olmaya şâyândır. Ve keza eğer enaniyet yolunu takip ederse, çeşit çeşit elem ve azaplara da mahal olmaya müstehaktır.

¹ Durumun farkında, idrakinde olmaksızın...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kelime-i Tevhid'in tekrar ile zikrine devam etmek, kalbi pek çok şeylerle bağlayan bağları, ipleri kırmak içindir. Ve nefsin tapacak derecede sanem ittihaz ettiği mahbuplardan yüzünü çevirtmektir. Maahâzâ, zâkir olan zâtta bulunan hâsse ve latîfelerin ayrı ayrı tevhidleri olduğuna işaret olduğu gibi; onların da onlara münasip şerikleriyle olan alâkalarını kesmek içindir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın bir akrabasına (mesela) okuduğu bir Fatiha-yı Şerîfe'den hâsıl olan sevapta istifade etmekte, bir ile bin müsavidir. Nasıl ki ağızdan çıkan bir lafzın işitilmesinde, bir cemaat ile bir ferd bir olur. Çünkü latîf şeyler matbaa gibidir. İstinsah edilen bir kelimeden bin kelime çıkar. Ve keza nuranî şeylerde vahdet ile beraber tekessür olduğuna, yani bir nuranî şeyde bin sevap bulunduğuna bir işaretir...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Nebiyy-i Zîşan'ın (*aleyhissalâtü vesselâm*) Makam-ı Mahmud'u ilâhî bir mâide ve rabbânî bir sofrâ hükümündedir. Evet tevzî edilen lütuflar, feyizler, nimetler o sofradan akıyor. Resûl-i Zîşan'a (*aleyhissalâtü vesselâm*) okunan salavât-ı şerîfe, o sofraya edilen davete icabettir. Ve keza salavât-ı şerîfeyi getiren adam Zât-ı Peygamberîyi (*aleyhissalâtü vesselâm*) bir sıfatla tavsif ettiği zaman, o sıfatın nereye taalluk ettiğini düşünsün ki tekrar be tekrar salavât getirmeye müşevviki olsun.

İ'lem ey din âlimi!¹(Hâşiye) Ücretim az, ilmime rağbet yok, diye mahzun olma. Çünkü mükâfat-ı dünyeviye ihtiyaca bakar, kıymet-i zâtîyeye bakmaz. Meziyet-i zâtîye ise mükâfat-ı uhreviyeye nâzırdır. Öyle ise, zâtî olan meziyetini mükâfat-ı uhreviyeye sakla, birkaç kuruşluk dünya metâna satma.

İ'lem ey hitabet-i umumîye sıfatı ile gazete lisanıyla konferans veren muharrir! Sen, kendi nefsini aşağı göstermeye ve nedamet ederek kusurağını ilân etmeye hakkın var. Fakat şeâir-i İslâmiye'ye zıd ve muhalif olan herzeler ile İslâmiyet'i lekeliendirmeye katiben hakkın yoktur. Seni kim tevkil etmiştir? Fetvayı nereden alıyorsun? Hangi hakka binaen milletin namına, ümmetin hesabına İslâmiyet hakkında hezeyanları savurarak dalâletini neşir ve ilân ediyorsun? Milleti, ümmeti kendin gibi dâll zannetme. Dalâletini kime satıyorsun? Burası İslâmiyet memleketidir, Yahudi memleketi değildir. Cumhur-u müminînin kabul etmediği bir şeyin gazete ile ilânı, milleti dalâlete davettir, hukuk-u ümmete tecavüzdür. Bir adamın hukukuna tecavüze

1 (Hâşiye) Ehemmiyetlidir.

cevaz-ı kanunî olmadığı halde, koca bir milletin belki âlem-i İslâm'ın hukuku-na hangi cesarete binaen tecavüz ediyorsun? Ağzını kapat!..

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kâfirlerin, müslümanlara ve ehl-i Kur'ân'a düşman olmaları küfrün iktizasındandır. Çünkü küfür imana zıttır. Maahâzâ Kur'ân, kâfirleri ve âbâ ve ecdadlarını idam-ı ebedî ile mahkûm etmiştir. Binâenaleyh müslümanlar ile ülfet ve muhabbetleri mümkün olmayan kâfirlere muhabbet boşa gidiyor. Onların muhabbetiyle karşılaşamaz. Onlardan medet beklenilemez. Ancak ¹ **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** diye Cenâb-ı Hakk'a iltica etmek lâzımdır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kâfirlerin medeniyeti ile müminlerin medeniyeti arasındaki fark:

Birincisi; medeniyet libasını giymiş korkunç bir vahşettir. Zâhiri parlıyor, bâtını da yakıyor. Dışı süs içi pis, sureti me'nûs sîreti mâkûs bir şeytandır...

İkincisi; bâtını nur, zâhiri rahmet, içi muhabbet, dışı uhuvvet, sureti muavenet, sîreti şefkat, cazibedar bir melektir.

Evet mümin olan kimse, iman ve tevhid iktizasıyla, kâinata bir mehd-i uhuvvet nazarıyla baktığı gibi; bütün mahlûkâtı, bilhassa insanları, bilhassa İslâmları birbiriyle bağlayan ip de, ancak uhuvvettir. Çünkü iman bütün müminleri bir babanın cenah-ı şefkati altında yaşayan kardeşler gibi kardeş addediyor. Küfür ise, öyle bir bürüdtir ki kardeşleri bile kardeşlikten çıkarır.. ve bütün eşyada bir nevi ecnebilik tohumunu ekiyor.. ve her şeyi her şeye düşman yapıyor. Evet hamiyet-i milliyelerinde bir uhuvvet varsa da, muvakkattır.. ve ezeli, ebedî iftirak ve firak ile muttasıl ve mahduttur. Eğer istersen hayalinle Nurşin karyesindeki Seydâ'nın meclisine git bak. Orada fukara kıyafetinde melikler, padişahlar ve insan elbisesinde melâikeleri bir sohbet-i kudsiyede göreceksin. Sonra Paris'e git ve en büyük localarına gir, göreceksin ki akrepler insan libası giymişler ve ifritler adam suretini almışlar ilâ âhir...

Amma kâfirlerin medeniyetinde görülen mehâsin ve yüksek terakkiyat-ı sanayi, (bunlar) tamamen medeniyet-i İslâmiye'den, Kur'ân'ın irşadatından, edyân-ı semâviyeden in'ikâs ve iktibas edildiği, "Lemeât" ile "Sünûhat" eserlerimde istenildiği gibi izah ve isbat edilmiştir...

رَاجِعُهُمَا تَرَى أَمْرًا عَظِيمًا غَفَلَ عَنْهُ النَّاسُ²

¹ "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!" (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

² Bu iki esere müracaat et ki böylece insanların gafil kaldıkları büyük bir meseleyi göürsün.

İ'lem! Mesâil-i diniyeden olan içtihad kapısı açıktır. Fakat şu zamanda oraya girmeye altı mâni vardır...

Birincisi: Nasıl ki kışta fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte, dar delikler dahi seddedilir; yeni kapılar açmak hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil. Hem nasıl ki büyük bir selin hücumunda tamir için duvarlarda delikler açmak gark olmaya vesiledir. Öyle de şu münkerat zamanında ve âdât-ı ecânibin istilâsı ânında ve bid'aların kesreti vaktinde ve dalâletin tahribatı hengâmında, içtihad nâmıyla kasr-ı İslâmiyet'ten yeni kapılar açıp duvarlarında muharriplerin girmesine vesile olacak olan delikler açmak, İslâmiyet'e cinâyettir...

İkincisi: Dinin zaruriyatı ki içtihad onlara giremez. Çünkü kat'î ve muayyendirler. Hem o zaruriyat, kut ve gıda hükmündedirler; şu zamanda terke uğruyorlar ve tezelzülde dirler. Ve bütün himmet ve gayreti onların ikamesine ve ihyasına sarf etmek lâzım gelirken, İslâmiyet'in nazariyat kısmında ve selefin içtihadat-ı safiyâne ve hâlisanesiyle bütün zamanların hâcâtına dar gelmeyen efkârları olduğu hâlde, onları bırakıp, heveskârâne yeni içtihadlar yapmak; bid'atkârâne bir hıyanettir.

Üçüncüsü: Her zamanın insanlarıncı, kıymetli addedilerek efkârı celp eden cazibedar bir metâ merguptur. Mesela bu zamanda en rağbetli, en iftiharlı; siyasetle iştilal ve dünya hayatını temin etmektir. Selef-i sâlihîn asrında ve o zaman çarşısında en mergup metâ, Hâlîk-ı semâvât ve arzın marziyatlarını ve bizden arzularını kelâmından istinbat etmek ve nur-u nübüvvet ve Kur'ân ile kapatılmayacak derecede açılan âhiret âlemindeki saadet-i ebediyeyi kazandırmak ve vesâilini elde etmek idi. Bu itibarla, o zamanlarda bütün fikirler, kalpler, ruhlar marziyat-ı ilâhiyeyi bilmek ve öğrenmeye mütevecch idi. Bunun için, istidat ve iktidarı olanlar o zamanlarda vukua gelen bütün ahvâl ve vukuat ve muhaverattan ders almakla, içtihadlara zemin teşkil eden yüksek istidatlar vücuda gelirdi. Şimdi ise, fikir ve kalblerin teşettütü, inâyet ve himmetlerin zaafiyeti, insanların siyaset ve felsefeye iptilâ ve rağbetleri yüzünden, bütün istidatlar fûnûn-u hâzıra ve hayat-ı dünyeviyeye müteveccih. Ahkâm-ı diniyeye sarf edilecek müstakim bir içtihad yoktur.

Dördüncüsü: İctihad kapısından İslâmiyet'e girip mesâilini genişlendirmeye meyleden adamın maksadı, zaruriyata imtisal ile takva ve kemâle mazhariyet ise, güzeldir. Amma zaruriyatı terk ve hayat-ı dünyeviyeyi, hayat-ı uhreviyeye tercih eden adam ise onun içtihadı meyli, meylü't-tahriptir; tekliften çıkıp kaçmak için bir yol bulmaktır.

Beşincisi: Her şeyin, her hükmün vücuda gelmesi bir illete binaen olduğu gibi bir maslahata dahi tâbidir. Fakat maslahat illet değildir; ancak tercih edici bir hikmettir. Bu zamanın efkârı, bizzat saadet-i dünyaya müteveccihdir. Şeriatın nazarı ise bizzat saadet-i uhreviyyeye müteveccih olup, bittabî dünyaya da nâzırdır. Çünkü dünya âhirete vesiledir.

Umumî bir beliiye olan ve nâsın ona müptelâ olduğu çok işler vardır ki zaruriyattan olmuştur. O gibi işler sû-i ihtiyâr ile gayrimeşru meyillerden doğmuş olduklarından, mahzurâtı ibâhe eden zaruriyattan değildir. Ve ruhsat ve müsaade-i şer'iyenin şumulüne dahil olamazlar. Mesela bir adam sû-i ihtiyârıyla haram bir tarzda kendini sarhoş etse, hâl-i sekirde yaptığı tasarrufatta mazur olamaz. Bu zamanda bu gibi içtihadlar, semâvî değil ancak arzî içtihadlardır.

Bu gibi içtihadlar ile Hâlık-ı semâvât ve arzın hükümlerinde yapılan tasarrufat merduttur. Mesela bazı gafiller, hutbenin Türkçe okunmasını istihsan ediyorlar ki halkın bilhassa siyasî ahvâlden haberleri olsun. Hâlbuki bu gibi ahvâl-i siyasiye yalandan, hileden, şeytanî fikirlerden hâlî değildir. Hutbe makamı ise ahkâm-ı ilâhiyenin tebliği için ittihaz edilmiş bir makamdır.

Soru: Avâm-ı nâs Arabî'den haberdar değildir, fehmedemez?

Cevap: Avâm-ı nâs, zaruriyat ve müsellemaat-ı diniyyeye muhtaçtır. Ve hutbe makamı da bu gibi hükümlerin tebliği içindir. Bu hükümler kisve-i Arabiye içinde tafsilen değilse de icmalen avâm-ı nâsa mâlûm ve maruftur. Maahâzâ lisan-ı Arap'ta bulunan şehâmet, yükseklik, meziyet, satvet diğer lisânlarda yoktur...

İ'lem ey gafletli, sağır ve kör olarak, zulmetler içinde esbaba ibadet eden ahmaklar! Cenâb-ı Hakk'ın vücûb-u vücud ve vahdetine, kâinatın mürekkebatı ve zerratinın elli beş vecihle yaptıkları şehâdetlerin bir vechini yazacağım, şöyle ki:

Eşyanın îcadı, ya nefislerine veya esbaba olan isnadı, hayret ve istiğrâbı mûciptir. Bu da red ve inkârî îcab eder. Bu dahi dalâletleri intac eder. Bu ise ızdırabat-ı ruhiye ve teşevvüşat-ı akliyye sebeptir. Bu da ruhları ve akılları firar ettirmekle Vâcibü'l-vücûd'a iltica etmeye mecbur eder. Zira her müşkülât, O'nun kudretiyle hallolur. Ve açılmaz düğümler, O'nun iradesiyle açılır. Ve kalbler O'nun zikriyle mutmain olur. Bu hakikati şöyle bir muvâzene ile izah edeceğim, şöyle ki:

Mevcudâtın fâili –yani eşyayı vücuda getiren– ya vâcib ve vâhiddir veya hut da mümkün ve kesîrdir. Fâil, vâcib ve vâhid olduğu takdirde, ne külfet var ne de garâbet var; olsa bile vehmî olur. Esbaba isnad edildiği takdirde, külfet ve garâbet vehmîlikten çıkar; kat'î ve hakikî bir şekilde tahakkuk eder. Çünkü kusur ve zaafiyetten hâlî olmayan esbab-ı kesîreden hiçbir sebep, bir müsebbebi omuzuna kaldıramaz. Ve bir şeyin îcadında gayr-i mütenâhi esbabın iştiraki lâzımdır. Mesela bal arısı her şeyle alâkadar olduğundan, eğer îcadı esbaba isnad edilirse, semâvât ve arzın iştirakleri lâzımdır.

Maahâzâ, kesretin vâhidden sudûru, vâhidin kesretten sudûru kadar zahmet değildir, daha kolaydır. Mesela bir kumandanın efrâd-ı kesîreye verdiği intizam ve yaptırdığı işleri, o efrâd-ı kesîre, kendi başlarına büyük bir müşkülâtta sonra yapabilirler.

Maahâzâ, îcadın esbaba isnadında lâyüad külfet, garâbet olmakla beraber pek çok muhalâta zemin teşkil ediyor:

1– Her bir zerrede Vâcibü'l-vücûd'un sıfatlarının farzı lâzımdır.

2– Ulûhiyette gayr-i mütenâhi şeriklerin iştiraki lâzım gelir.

3– Her bir zerrenin hem hâkim hem mahkûm olması lâzım gelir. Kubbeli binalarda birbirine dayanmakla düşmekten kurtulan taşlar gibi.

4– Şuur, irade ve kudret gibi sıfatların her zerrede bulunması lâzım gelir. Çünkü hüsn-ü sanat bu sıfatları iktiza eder. Şu hakikati izah için birkaç misal söyleyeceğiz:

Birincisi: Şems şeffafiyet sırrına binaen, şişelerin zerrelerinde, arzın denizlerinde, semânın seyyarelerinde müsâvât üzerine tecelli eder.

İkincisi: Mukabele sırrına binaen, merkezdeki bir lâmbanın daireyi teşkil eden aynalara nisbet-i in'ikâsı birdir.

Üçüncüsü: Nurdan veya nuranî bir şeyden tenevvür etmek ve ziya almak hususunda, bir ile bin birdir. Nuranînin iktizası öyledir.

Dördüncüsü: Muvâzene sırrına binaen, hassas bir terazinin iki kefesinde iki ceviz veyahut iki güneş bulunsa; hangi kefesine bir şey ilâve edilirse, o aşağı iner; ötekisi havaya kalkar.

Beşincisi: Büyük bir sefine ile gayet küçük bir sefineyi sevk ve tahrik hususunda fark yoktur; –kaptan; ister bir çocuk olsun, ister büyük olsun– çünkü intizam vardır.

Altıncısı: Hayvan-ı nâtk gibi bir mahiyet-i mücerredenin küçük ve büyük efrâdına nisbeti birdir.

Hülâsa: Kalîl ile kesîr, küçük ile büyük arasında bir şey-i vâhîde isnadlarında tefâvüt olmadığı, imkân dairesinde olduğu şu misaller ile tavazzuh etti. Binâenaleyh eşyada bulunan intizam, muvâzene, evâmîr-i tekvinîyeye karşı imtisal, itaat, kudret-i ezeliyenin nuraniyeti, eşyanın iç yüzünün şeffafiyeti gibi sınırlardan dolayı; bir sinek ile arzın ihyası, bir ağaç ile semâvâtın îcadı, bir zerre ile güneşin yaratılışı Vâcibü'l-vücûd'a nisbetle mütesâvidir. Evet müsâvât ve adem-i tefâvütü göz ile görünür. Bak! Mahiyeti meçhul, mu'cizatıyla mâlûm olan kudret-i ezeliyenin, bilhassa semerat ve sebzelerdeki nakışları, sanatları, esbaba havale edilirse, esbap altında ezilecektir.

Elhâsıl: Hayatî, vücudî, nuranî şeylerin îcadında üç nokta var:

Birinci Nokta: Kudretin umûr-u hasise ile zâhîren mübâşeretî görünmek için perde olmak üzere esbap vaz' edilmiştir..

İkinci Nokta: Hayat, vücud ve nurun, dışları gibi içleri de şeffaf olduğundan, kesif perdeler hükmünde olan esbap vaz' edilmemiştir. Yalnız pek ince, nazik perdeleri andıran vesâit varsa da altında dest-i kudret görünür.

Üçüncü Nokta: Kudret-i ezeliyenin tesirinde, tasniinde külfet yoktur. Evet bir incir çekirdeğinden koca bir incir ağacını ve ince bir sap ile koca bir kavunu bağlayıp çıkaran kudrete hiçbir şey ağır gelmez. Şöyle mu'cizatıyla mâlûm olan kudret Sahibi'nin vücudu, zuhuru; kâinatın vücudundan, zuhurundan daha zâhirdir. Çünkü her bir masnû, kendi nefesine birkaç vecihle aynen delâlet eder. Fakat Sâni'ine, hem aynen, hem aklen çok vecihler ile delâletleri vardır. Ve hangi bir masnûun vücudu esbaptan istenilirse, bütün esbap toplanıp birbirine yardımları olsa bile, o masnûun benzerini yapamazlar...

İ'lem Eyyühe'l-Azîz! İnsanın akıl ve fikir meydanı öyle bir vüs'attedir ki ihatası mümkün değildir; ve o kadar dardır ki iğneye mahal olamaz. Evet bazen zerre içinde dönüyor, katre içerisinde yüzüyor, bir noktada hapsoluyor. Bazen de âlemi bir karpuz gibi eline alır ve kâinatı misafireten getirir, akıl odasında misafir eder. Bazen de o kadar haddini tecavüz eder, yükseğe çıkar ki; Vâcibü'l-vücûd'u görmeye çalışır. Bazen de küçülür, zerreye benzer. Bazen de semâvât kadar büyür. Bazen de bir katreye girer. Bazen de fıtrat ve hilka-ti içine alır...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'ın insana verdiği nimetler, ister âfâkî olsun ister enfûsî olsun, bazı şerait altında insana gelip vusûl buluyor. Mesela ziya, hava, gıda, savt ve sadâ gibi nimetlerden insanın istifade edebilmesi ancak göz, kulak, ağız, burun gibi vesâitin açılmasıyla olur. Bu vesâit, Allah'ın halk ve îcadıyla olur. İnsanın eli, kesb ve ihtiyârında yalnız o vesâiti açmaktır.

Binâenaleyh o nimetleri yolda bulmuş gibi sahipsiz, hesapsız olduğunu zannetmesin. Ancak Mün'im-i Hakikî'nin kasdıyla gelir, insan da ihtiyârıyla alır. Sonra ihtiyaca göre in'am edenin iradesiyle bedeninde intişar eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Herhangi bir şeyin sonu ve âhiri, intizam ve güzellikçe evvelinden aşağı olmadığı gibi; zâhiri ve sureti de sanat ve hikmetçe bâtından güzel değildir. Öyle ise eşyanın iç yüzlerini ve nihayetlerini sahipsiz zannedip, tesadüflere havale etme. Çiçekle, çiçekten çıkan semeredeki eser-i sanat ve hikmet; çekirdekle, çekirdekten çıkan filizin eser-i sanat ve nakşından aşağı değildir. Binâenaleyh Sâni-i Zülcelâl hem Evvel'dir hem Âhir, hem Zâhir'dir hem Bâtın... **وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ**¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'an'ın i'câzı, tahrifine bir seddir. Evet madem Kur'an mu'cizedir, beşer onun taklidini yapamaz. Âyetleri başka kelâmlar ile tebdil edilmekle tahrif ve tağyiri mümkün değildir. Çünkü müfessir, müellif, mütercim; muharref üslûplarını, kisvelerini âyâtın kisvesiyle iltibas ettiremezler. Âyetlerde i'câz damgası vardır. O damganın altında olmayan kelâmlar âyet addedilemez. Öyle ise i'câz, tahrif ve tağyiri kabul etmez.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'an-ı Kerîm; nimetleri, âyetleri, delilleri tâdât ederken **الْأَلَاءِ رَبِّكُمْ لَا تَكْذِبَانِ**² âyet-i celilesi tekrar ile zikredilmekte olduğundan şöyle bir delâlet vardır ki: Cin ve insin en çok isyanlarını, en şedit tuğyanlarını, en azîm küfranlarını tevliid eden şöyle bir vaziyetleridir ki; nimet içinde in'amı görmüyorlar. İn'amı görmediklerinden Mün'im-i Hakikî'den gaflet ederler. Mün'im'den gafletleri sâikasıyla o nimetleri esbaba veya tesadüfe isnad ederek, Allah'tan o nimetlerin geldiğini tezkîp ediyorlar. Binâenaleyh her bir nimetin bidayetinde, mümin olan kimse besmeleyi okusun. Ve o nimetin

¹ "O her şeyi hakkıyla işittir, mükemmel tarzda bilir." (Bakara sûresi, 2/137, En'am sûresi, 6/13, 115; Enbiyâ sûresi, 21/4; Ankebût sûresi, 29/5, 60)

² "O halde Rabbinizin nimetlerinden hangi birini inkâr edebilirsiniz?" (Rahmân sûresi, 55/13, 16, 18; ...)

Allah'tan olduğunu kasdetmekle, kendisi ancak Allah'ın ismiyle, Allah'ın hesabına aldığını bilerek, Allah'a minnet ve şükranla mukabelede bulunsun.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsan kalben ve fikren hakâik-i ilâhiyeye bakıp düştüğü zaman, bilhassa namaz ve ibadet esnasında, gerek şeytan tarafından, gerek nefsi tarafından pek fena, pis ve çirkin vesveseler, hatıralar, sinekler gibi kalbe, akla hücum ederler. Bu gibi hevaî, vehmî ve çirkin şeylerin def'iyle uğraşan adam, o vesveselere mağlup olur. Ancak onları mağlup edip kaçırmak çaresi, müdafaayı terk edip onlar ile uğraşmamaktır. Evet arılar ile uğraşıldıkça onlar hücumlarını artırırlar. Onlara karışılmadığı takdirde, insanı terk eder, giderler. Hem de o gibi vesveselerin, ne hakâik-i ilâhiyeye ve ne de senin kalbine bir mazarratı yoktur. Evet pis bir menzilin deliklerinden semânın güneş ve yıldızlarına, cennetin gül ve çiçeklerine bakılırsa, o deliklerdeki pislik ne bakana ve ne de bakılana bulaşmaz; ve fena bir tesir etmez.¹(Hâşiye)

İ'lem Eyyühe's-Said! Nedir bu gurur ve nedir bu gaflet?! Nedir bu haşmet, nedir bu istiğna, nedir bu azamet?! Elindeki ihtiyâr, bir kıl kadardır ve iktidarın bir zerre kadardır. Ve hayatın söndü, ancak bir şûle kaldı. Ömrün geçti, şuurun söndü, bir lem'a kaldı. Şöhretin gitti, ancak bir ân kaldı...

Zamanın geçti, kabirden başka mekânın var mı? Bîçare! Aczine ve fakrına bir had var mı? Emellerin nihayetsizdir, ecelin yakındır. Evet böyle acz ve fakrınla iktidar ve ihtiyârdan hâlî bir insanın ne olacak hâlî? Hazâin-i rahmet sahibi Hâlık-ı Rahmân-ı Rahîm'e, böyle bir acz ile itimat etmek lâzımdır. O'dur herkese nokta-yı istinad; O'dur her zayıfa cihet-i istimdad...

¹ (Hâşiye) O çirkin sözler senin kalbinin sözleri değil. Çünkü senin kalbin ondan müteessir ve müteessiftir. Belki kalbe yakın olan lümme-i şeytaniden geliyor. Mesela sen namazda, Kâbe karşısında, huzur-u ilâhîde âyâtı tefekkürde olduğun bir halde, şu tedâi-yi efkâr seni tutup en uzak mâlâyâniyat-ı rezileye sevk eder. Mesela: Aynanın içindeki yılanın timsâli ısırmaz. Ateşin misali yakmaz. Ve necasetin görünmesi aynayı telvis etmez.

هَذِهِ الْمُنَاجَاةُ تَخْطُرُ فِي الْقَلْبِ هَكَذَا بِالْفَارِسِيِّ¹ (Hâşiye)

يَا رَبِّ! بَسَّسْ جِهَتَ نَظَرِ مِي كَزْدَمْ، دَرْدِ خُودِرَا دَرْمَانِ نَمِي دِيدَمْ
دَر رَاسَتِ مِي دِيدَمْ كِه: دِي رُوزِ مَزَارِ پَدَرِ مَنَسْت
وَدَرِ چَپِ دِيدَمْ كِه: فَرْدَا قَبْرِ مَنَسْت
وَأَمْرُوزُ: تَابُوتِ جِسْمِ پُرِ اضْطِرَابِ مَنَسْت
بَرِ سَرِ عُمَرِ جَنَازَةِ مَنْ اِسْتَادَهْ اَسْت
دَر قَدَمْ: اَبِ خَاكِ خَلَقَتِ مَنْ وَخَاكِسْتَرِ عِظَامِ مَنَسْت
چُونِ دَرِ پَسِ مِي نِگَرَمْ، بِيَنَمْ: اَيْنِ دُنْيَايِ بِي بُنْيَادِ هِيچِ دَرِ هِيچَسْت
وَدَرِ پِيَشِ: اَنْدَازَةِ نَظَرِ مِيكُنَمْ، دَرِ قَبْرِ گُشَادَهْ اَسْت
وَرَاهِ اَبَدِ بَدُورُو دِرَازِ پَدِيدَارَسْت
مَرَا جُزْ جُزْءِ اِخْتِيَارِي چيزِي نِيَسْت دَرِ دَسْت
كِه اَوْ جُزْءِ هَمْ عَاجِزْ، هَمْ كُونَاهِ وَ هَمْ كَمْ عَيَارَسْت
نَهْ دَرِ مَاضِي مَجَالِ حُلُولْ، نَهْ دَرِ مُسْتَقْبَلِ مَدَارِ نُفُودَسْت
مَيْدَانِ اَوْ اَيْنِ زَمَانِ حَالْ، وَيَكْ اِنْ سَيَّالَسْت
بَا اَيْنِ هَمَهْ فَقْرَهَا وَضَعْفَهَا، فَلَمْ قُدْرَتِ تُو اَشْكَارَهْ نُوشْتَهْ اَسْت،
«دَرِ فِطْرَتِ مَا»: مَيِلِ اَبَدِ وَ اَمَلِ سَرْمَدِ
بَلَكِهْ هَرِ چِهْ هَسْت، هَسْت

1 (Hâşiye) Bu Fârisî münâcat, kısalığına rağmen çok uzun hakikatleri ihtiva etmektedir. Ankara'da otuz beş sene evvel tab edildiği vakit, Afgan Sefiri Sultan Ahmed çok beğenmiş ve Afgan Şâhına bir adet bu münâcattan hediye göndermiştir. Türkçe tercümesi İhtiyarlar Risalesi'nde ve On Yedinci Söz'de olduğundan, tercüme edilmedi...

دَائِرَهُ اِحْتِیاجِ مَانَنْدِ دَائِرِ مَدِّ نَظَرِ بُرُگِیِ دَارَسْتُ
 خِیَالِ کُدَامِ رَسَدِ اِحْتِیاجِ نِیزِ رَسَدِ
 دَرِ دَسْتُ هَرُ چِه نِیَسْتُ دَرِ اِحْتِیاجِ هَسْتُ
 دَائِرَهُ اِفْتِدَارِ هَمْچُو دَائِرِ دَسْتُ کُوتَاهِ کُوتَاهَسْتُ
 پَسِ فَقَرُ وَ حَاجَاتِ مَا بَقَدَرِ جِهَانَسْتُ
 وَ سَرْمَایَهٗ مَا هَمْچُو «جُزْءِ لَا یَتَجَزَّ» اَسْتُ
 اِیْنِ جُزْءِ کُدَامِ وَاِیْنِ کَائِنَاتِ حَاجَاتِ کُدَامَسْتُ؟
 پَسِ دَرِ رَاهِ تُو، اَزِ اِیْنِ جُزْءِ نِیزِ بَارُ مِیِ گُرُشْتَنِ چَارَهٗ مَنِ اَسْتُ
 تَا عِنَايَتِ تُو دَسْتِگِیْرِ مَنِ شَوَدُ، رَحْمَتِ بِي نِهَایَتِ تُو پَنَاهِ مَنِ اَسْتُ
 اِنْ کَسِ کِه بَحْرِ بِي نِهَایَتِ رَحْمَتِ یَافْتَهٗ اَسْتُ
 نَکَيَهٗ نِهٖ کُنَدِ بَرِ اِیْنِ جُزْءِ اِخْتِیَارِیِ کِه یَکِ قَطْرَهٗ سَرَابَسْتُ
 اَيُّوَاهِ! اِیْنِ زِنْدَگَانِیِ هَمْچُو خَابَسْتُ
 وِیْنِ غَمْرِ بِي بُنِیَادُ هَمْچُو بَادَسْتُ
 اِنْسَانِ بَرَوَالِ دُنْیَا بَقْنَا اَسْتُ، اَمَالِ بِي بَقَا اَلَامِ بِهٖ بَقَا اَسْتُ
 بِنَا اَيِّ نَفْسِ نَا فَرْجَامِ! وَجُودِ فَاَنِیِ خُودَرَا فَدَا کُنْ
 خَالِقِ خُودَرَا کِه اِیْنِ هَسْتِي وَدِيعَهٗ هَسْتُ
 وَمُلْکِ اُو وَاُو دَادَهٗ فَنَّا کُنْ تَا بَقَا یَابَدُ،
 اَزِ اَنْ سِرِّي کِه: «نَفِي نَفِي» اِثْبَاتِ اَسْتُ
 خُدَايِ پُرِ کَرَمِ خُودِ مُلْکِ خُودَرَا مِیِ خَرَدِ اَزِ تُو
 بَهَایِ بِي گِرَانِ دَادَهٗ بَرَايِ تُو نِگَاهٗ دَارَسْتُ

(Bu kısım, müellifin kendi Türkçe'sidir)

Bin Üç Yüz Otuz Dokuz Tarihinde, Meclis-i Meb'usan'a Hitaben Yazdığım Bir Hutbenin Suretidir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْفُوتًا¹

Ey mücahidîn-i İslâm! Ey ehl-i hall ü akit! Bu fakirin bir meselede on sözünü, birkaç nasihatını dinlemenizi rica ediyorum.

Evvelâ: Şu muzafferiyetteki hârikulâde nimet-i ilâhiye bir şükran ister ki devam etsin, ziyade olsun. Yoksa, nimet şükrü görmezse gider. Mademki Kur'ân'ı, Allah'ın tevfiğiyle düşmanın hücumundan kurtardınız; Kur'ân'ın en sarih ve en kat'î emri olan salât gibi ferâizi imtisal etmeniz lâzımdır. Tâ onun feyzi böyle harika suretinde üstünüzde tevâli ve devam etsin.

Sâniyen: Âlem-i İslâm'ı mesrur ettiniz, muhabbet ve teveccühünü kazandınız. Lâkin o teveccüh ve muhabbetin idamesi, şeâir-i İslâmiye'yi iltizam ile olur. Zira, Müslümanlar İslâmiyet hesabına sizi severler.

Sâlisen: Bu âlemde evliyaullah hükmünde olan gazi ve şühedalara kumandanlık ettiniz. Kur'ân'ın evâmir-i kat'iyesine imtisal etmekle, öteki âlemde de o nuranî güruha refik olmaya çalışmak, sizin gibi himmetlilerin şe'nidir. Yoksa, burada kumandan iken orada bir neferden istimdad-ı nur etmeye muhtar kalacaksınız. Bu dünya-yı deniyye, şan ve şerefiyle öyle bir meta değil ki sizin gibi insanları işbâ etsin, tatmin etsin ve maksud-u bizzat olsun.

Râbian: Bu millet-i İslâm'ın cemaatleri –çendan bir cemaat namazsız kal-sa, fâsık da olsa yine– başlarındakini mütedeyyin görmek ister. Hatta umum Kürdistan'da umum memurlara dair en evvel sordukları suâl bu imiş: “Acaba namaz kılıyor mu?” derler. Namaz kılsa mutlak emniyet ederler; kılmazsa, ne kadar muktedir olsa nazarlarında müttehemdir.

¹ “Şüphesiz namaz, müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.” (Nisâ sûresi, 4/103)

Bir zaman, Beytüşşebap aşâirinde isyan vardı. Ben gittim, sordum:

– “Sebep nedir?”

Dediler ki:

– “Kaymakamımız namaz kılmıyordu, rakı içiyordu. Öyle dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?”

Bu sözü söyleyenler de namazsız, hem de eşkiya idiler.

Hâmisen: Enbiyânın ekseri şarkta ve hükemanın ağılebi garpta gelmesi kader-i ezelnin bir remzidir ki şarkı ayağa kaldıracak din ve kalbdır, akıl ve felsefe değil. Şarkı intibaha getirdiniz, fıtratına muvafık bir cereyan veriniz. Yoksa, sa’yiniz ya hebâen gider veya muvakkat, sathî kalır...

Sâdisen: Hasminız ve İslâmiyet düşmanı olan frenkler dindeki lâkaytlığınızdan pek fazla istifade ettiler ve ediyorlar. Hatta diyebilirim ki hasminız kadar İslâm’a zarar veren, dinde ihmalinizden istifade eden insanlardır. Maslahat-ı İslâmiye ve selâmet-i millet namına, bu ihmali a’mâle tebdil etmeniz gerektir. Görülmüyor mu ki İttihatçılar o kadar harika azm ü sebat ve fedakârlıklarıyla, hatta İslâm’ın şu intibahına da bir sebep oldukları hâlde, bir derece dinde lâübalilik tavrını gösterdikleri için, dahildeki milletten nefret ve tezyif gördüler. Hariçteki İslâmlar dindeki ihmallerini görmedikleri için hürmeti verdiler.

Sâbian: Âlem-i küfür, bütün vesâitiyle, medeniyetiyle, felsefesiyle, fûnûnuyla, misyonerleriyle âlem-i İslâm’a hücum ve maddeten uzun zamandan beri galebe ettiği hâlde, –âlem-i İslâm’a– dinen galebe edemedi. Ve dahilî bütün firak-ı dâlle-i İslâmiye de birer kemmiye-i kalîle-i muzırра suretinde mahkûm kaldığı; ve İslâmiyet metanetini ve salâbetini sünnet ve cemaatle muhafaza eylediği bir zamanda, lâübalıyane, Avrupa medeniyet-i habise kısmından süzülen bir cereyan-ı bid’atkarâne, sinesinde yer tutamaz. Demek âlem-i İslâm içinde mühim ve inkılâpvârı bir iş görmek, İslâmiyet’in desâtirine inkıyad ile olabilir, başka olamaz. Hem olmamış, olmuş ise de çabuk ölüp, sönmüş...

Sâminen: Zaaf-ı dine sebep olan Avrupa medeniyet-i sefihânesi yırtılmaya yüz tuttuğu bir zamanda ve medeniyet-i Kur’ân’ın zuhura yakın geldiği bir anda, lâkaydâne ve ihmalkârâne müsbet bir iş görülmez. Menfice, tahripkarâne iş ise bu kadar rahnelere maruz kalan İslâm zâten muhtaç değildir.

Tâsian: Sizin bu “İstiklâl Harbi”ndeki muzafferiyetinizi ve âlî hizmetinizi takdir eden ve sizi can u dilden seven, cumhur-u müminîndir. Ve bilhassa tabaka-yı avâmdır ki sağlam müslümanlardır. Sizi ciddî sever ve sizi tutar ve size minnettardır ve fedakârlığınızı takdir ederler. Ve intibaha gelmiş en ce-sîm ve müthiş bir kuvveti size takdim ederler. Siz dahi, evâmir-i Kur’âniye’yi imtisal ile onlara ittisal ve istinad etmeniz maslahat-ı İslâm namına zarurîdir. Yoksa, İslâmiyet’ten tecerrüd eden bedbaht, milliyetsiz Avrupa meftunu frenk mukallitleri, avâm-ı müslimîne tercih etmek, maslahat-ı İslâm’a münâfi olduğundan, âlem-i İslâm nazarını başka tarafa çevirecek ve başkasından istimdad edecek...

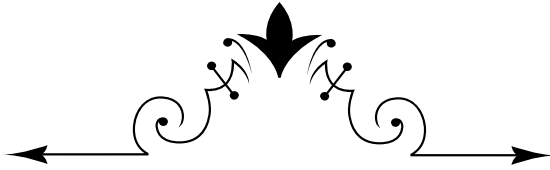
Âşiren: Bir yolda dokuz ihtimal-i helâket, tek bir ihtimal-i necat varsa; hayatından vazgeçmiş, mecnun bir cesur lâzım ki o yola sülûk etsin. Şimdi, yirmi dört saatten bir saati işgal eden farz namaz gibi zaruriyat-ı diniyede, yüzde doksan dokuz ihtimal-i necat var. Yalnız, gaflet ve tembellik haysiyetiyle, bir ihtimal zarar-ı dünyevî olabilir. Hâlbuki ferâizin terkinde, doksan dokuz ihtimal-i zarar var. Yalnız gaflet ve dalâlete istinad, tek bir ihtimal-i necat olabilir. Acaba dine ve dünyaya zarar olan ihmâl ve ferâizin terkine ne bahane bulunabilir? Hamiyet nasıl müsaade eder?

Bahusus bu güruh-u mücahidîn ve bu yüksek meclisin ef’âlî taklit edilir. Kusurlarını millet ya taklit veya tenkit edecek; ikisi de zarardır. Demek onlarda hukukullah, hukuk-u ibadî da tazammun ediyor. Sırr-ı tevatür ve icmâi tazammun eden hadsiz ihbaratı ve delâilî dinlemeyen ve safsata-yı nefis ve vesvese-i şeytandan gelen bir vehmi kabul eden adamlarla, hakikî ve ciddî iş görülmez.

Şu inkılâb-ı azîmin temel taşları sağlam gerek. Şu meclis-i âlînin şahsiyet-i mâneviyesi, –sahip olduğu kuvvet cihetiyle– mana-yı saltanatı deruhte etmiştir. Eğer şeâir-i İslâmiye’yi bizzat imtisal etmek ve ettirmekle mana-yı hilâfeti dahi vekâleten deruhte etmezse, hayat için dört şeye muhtaç fakat an’ane-i müstemirre ile günde lââkal beş defa dine muhtaç olan, şu fıtratı bozulmayan ve lehviyat-ı medeniye ile ihtiyacat-ı ruhiyesini unutmayan bu milletin hâcât-ı diniyesini meclis tatmin etmezse, bilmeceburiye mana-yı hilâfeti, tamamen kabul ettiğiniz isme ve lafza verecek. O manayı idame etmek için kuvveti dahi verecek. Hâlbuki meclis elinde bulunmayan ve meclis tarîkiyle olmayan böyle bir kuvvet, inşikak-ı asâya sebebiyet verecektir. İnşikak-ı asâ ise,

¹ وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا¹ âyetine zıttır. Zaman cemaat zamanıdır. Cemaatin ruhu olan şahs-ı mânevî daha metindir ve tenfiz-i ahkâm-ı şer'iyeye daha ziyade muktedirdir. Halife-i şahsî, ancak ona istinad ile vezaifi deruhte edebilir. Cemaatin ruhu olan şahs-ı mânevî eğer müstakim olsa, ziyade parlak ve kâmil olur; eğer fena olsa, pek çok fena olur. Ferdin, iyiliği de fenalığı da mahduttur. Cemaatin ise gayr-i mahduttur. Harice karşı kazandığınız iyiliği, dahildeki fenalıkla bozmayınız. Bilirsiniz ki ebedî düşmanlarınız ve zıtlarınız ve hasımlarınız, İslâm'ın şeâirini tahrip ediyorlar. Öyle ise zarurî vazifeniz, şeâiri ihya ve muhafaza etmektir; yoksa şuursuz olarak şuurlu düşmana yardımdır. Şeâirde tehâvün, zaaf-ı milliyeti gösterir. Zaaf ise düşmanı tevkif etmez, teşci' eder...

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ² ، نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ³

¹ “Hepiniz toptan, Allah'ın ipine (dinine) sımsıkı sarılın.” (Âl-i İmran sûresi, 3/103)

² “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

³ “O ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır!” (Enfâl sûresi, 8/40)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz!

(Ey aziz kardeşim bil ki!)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hakâik-i imaniyeyi isbat için îrad edilen burhan ve delilleri tetkik ederken, şu kocaman neticeyi bu zayıf, nahif delil intac edemez diye tenkidatta bulunma. Zira zaafiyetiyle ittiham ettiğin o delilin sağında ve solunda bulunan takviye kuvvetleri ve kıtaları pek çoktur. Evet İslâmiyet'in sıdkına delâlet eden şahitlerden, şehîdlerden, burhanlardan, delillerden, emârelerden her birisi, o müdafaa meydanında arkadaşını himaye etmekle sıhhat raporunu imzalayarak sağlam olduğunu tasdik eder. O da, onun ilim ve haberine ehl-i vukuf olur. Çünkü hakâik-i imaniyede hedef sübuttur, nefiy değildir. Sabit olan bir şeyi gösterenlerin biri, bin gibidir. Zira sübutta gösterenlerin gösterme tarzları birbirine uygun ve muvafık olduğundan, her birisi ötekileri tezkiye ve tasdik etmiş olur. Nefiy cihetinde, nefyedenlerin şehâdetlerinde tevafuk yoktur. Nefiylerine mütehalif esbap gösterirler. Bunun için, şehâdetleri birbirinin sıhhatine delil olamaz. Çünkü tevafuk yok.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bazen bir şeye şiddetli muhabbet, o şeyin inkârına sebep olur. Ve keza şiddet-i havf ve gayet azamet ve aklın ihtasızlığı da inkârı sebep olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hanzalenin çekirdeğinde hanzale ağacı münde miç ve dahil olduğu gibi cehennem de küfür ve dalâlet tohumunda müstetir bulunduğunu, şuhûdî bir yakîn ile müşahede ettim. Ve keza nasıl ki hurmanın çekirdeği, hurma ağacına hâmileler. Aynen öyle de, iman habbesinde de cennetin mevcut olduğunu hads-i kat'î ile gördüm. Çünkü o çekirdeklerin ağaçlara tahavvül ve inkılâpları garip olmadığı gibi küfür ve dalâlet manası da tâzib edici bir cehennemi, iman ve hidayet de bir cenneti intaç edeceğinden istib'ad yoktur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Tohum olacak bir habbenin kalbi, yani içi delindiği zaman, elbette sümbüllenip neşv ü nema bulamaz; ölü gider. Kezalik ene ile tabir edilen enaniyetin kalbi, "Allah, Allah" zikrinin şuâ ve hararetiyle yanıp delinirse, büyüyüp gafletle firavunlaşamaz. Ve Hâlık-ı semâvât ve arza isyan edemez. O zikir-i ilâhî sayesinde, ene mahvolur. İşte Nakşibendîler, zikir hususunda ittihaż ettikleri zikir-i hafî sayesinde kalbin fethiyle, ene ve enaniyet mikrobunu öldürmeye ve şeytanın emirberi olan nefs-i emmârenin başını

kırmaya muvaffak olmuşlardır. Kezalik Kâdirîler de zıkr-i cehrî sayesinde tabiat tâğutlarını târumâr etmişlerdir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Âlemde her şeyin yüzünde hikmet eserleri görüldüğü gibi en uzak, en geniş, en ince kesretin tabakaları üstünde de hikmet, ihtimam eserleri görülmektedir. Evet kesret ve tekessürün müntehası ve neticesi olan insanın sayfa-yı vechinde, cephesinde, cildinde, ellerinin içlerinde kalem-i kader ile pek çok çizgiler, hatlar, nakışlar, nişanlar yazılmıştır. Mâlûmdur ki insanın şu sayfalarında yazılan o kelimeler, harfler, noktalar, harekeler, ruh-u insanîde bulunan manalara, mâneviyatlara delâlet ettikleri gibi, fıtratında kader tarafından yazılan mektuplara da işaretleri vardır. Arkadaş, insanın geçen sayfalarına kaderin yazdığı hâşiye, tesadüf ve ittifakın duhûlüne bir menfez bırakmamıştır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şu dünya hayatına muhabbetle müptelâ olan bazı insanlar, o hayatın vücuda gelmesinden maksat ve gaye, yalnız o hayata hizmet ve o hayatın bekası olup, başka bir faydası olmadığını, yani Fâtır-ı Hakîm'in zevilhayatta ve cevher-i insaniyette vedîa olarak koyduğu bütün ci-hâzât-ı acîbe ve techizat-ı harikanın, serîü'z-zeval olan şu hayatın hıfzı ile bekası için verildiğini zannediyorlar. Hâlbuki kazıyye öyle olduğu takdirde, kâinattaki gayr-i mütenâhi nizamların şehâdetleriyle, sath-ı âlemde görünen hikmet, inâyet, intizam, adem-i abesiyete olan delil ve burhanların, mâkûse olarak abesiyete, israfa, intizamsızlığa, adem-i hikmete delil ve burhan olmaları lâzım gelecektir.

Arkadaş! Şu dünyevî hayatın faydaları pek çoktur. O faydalardan hayat sahibine –tasarruf ve hizmeti nisbetinde– bir hisse ayrıldıktan sonra bâkî kalan gayeler, semereler Fâtır-ı Hakîm'e râcidir. Evet insan ve insanın hayatı esmâ-yı ilâhiyenin tecelliyâtına bir tarladır. Ve cennette rahmet-i ilâhiyenin envânının cilvelerine mazhardır. Ve hayat-ı uhreviyenin harika ve gayr-i mütenâhi semereleri için bir fidanlık veya bir çekirdektir. Demek insan bir sefine kaptanı gibidir. Sefinenin gayr-i mahdud faydalarından, kaptanın alâka ve hizmeti nisbetinde kendisine verilir. Bâkî kalan kısmı sultana raci'dir. İnsan da, sefine-i vücuduyla alâkası derecesinde o vücudun hayattar semeratından hissesini alır. Mütebâkisi, Sultan-ı Ezeli'ye aittir...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Dünyanın lezzetleri, zevkleri ve zînetleri, Hâlîkımız'ı, Mâlikimiz'i ve Mevlâmız'ı bilmediğimiz takdirde cennet olsa bile cehennemdir. Evet öyle gördüm ve öyle de zevkettim. Bilhassa şefkatin ateşini

söndürecek, “mârifetullah”tan başka bir şey var mıdır?! Evet mârifetullah olduktan sonra, dünya lezzetlerine iştiha olmadığı gibi cennete bile iştiyak geri kalır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Dünyada cereyan eden ve husûle gelen her bir şeyin iki vechi vardır. Biri âhirete bakar ki nefsu'l-emirde en sabit, en ağır bu vecihtir. İkincisi dünyaya, nefsine ve hevaya bakar. Bu vecih, hakaret, hiffet ve zevalden öyle bir mevkidedir ki kalbin teessürüne, teellümüne, ızdırabına, düşüncelerine bâis olacak bir kıymette değildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanların öyle eblehleri vardır ki şeffaf bir zerrede şemsin timsâlini veya bir çiçeğin renginde şemsin tecellisini görse; şemsin o timsâl ve tecellisinden, hakikî şemsin bütün levâzımâtını, hatta âleme merkez olmasını ve seyyarata olan cezbini talep edip isterler. Maahâzâ, o zerrede veya o çiçekte gördüğü timsâl ve tecellinin bir ârızadan dolayı kayboldukları zaman, basar ve basiretinin körlüğü dolayısıyla hakikî şemsin inkârına zehap ederler. Ve keza o eblehler tecelli ile husûle gelen vücud-u zıllîyi, vücud-u hakikî ve aslıden fark edemezler, birbiriyle iltibas ederler. Bunun için, bir şeyde şemsin timsâlini, gölgesini gördükleri zaman, şemsin hararetini, ziyasını ve sair hususiyatını da istemeye başlarlar.

Ve keza o eblehler sinek, böcek ve sair küçük ve hasis şeylere bakarken, onlarda pek yüksek bir eser-i sanat ve hikmet görmekle, derler: “Sâni bunlara pek fazla ehemmiyet vermiştir. Bir sineğin ne kıymeti olabilir ki bu kadar masraflara, külfetlere mahal olsun?”

Arkadaş! Bu gibi eblehleri ikna ve işkâllerini def için, dört şeyin bilinmesi lâzımdır.

Birincisi: Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetinin kemâliyle alâkadar olan her şey O'nu tavsif eder. Fakat o şeyin, rubûbiyetine mazhar olduğu münasebetiyle, kemâlinin de mahall-i tecellisi olur. Fakat o kemâl ile muttasıf olamaz.

İkincisi: Her şeyden Cenâb-ı Hakk'ın nuruna bir kapı açılır. Bu kapılardan birisinin kapanması, gayr-i mütenâhi sair kapıların da kapanmasını istilzam etmez. Fakat hepsinin bir miftah ile açılması mümkündür.

Üçüncüsü: İlm-i muhitten in'ikâs eden kader, her şeyde esmâ-yı nuriyeden bir hisse tersim etmiştir.

Dördüncüsü:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ¹
مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَبْعَثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ²

Bu âyetlerin sarahatine göre, her şeyin vücudu كُنْ emriyle bağlı olduğu gibi; bütün eşyanın îcad ve sonradan ihyaları, bir nefs-i vâhidenin îcad ve ihyası gibidir. Demek îcad Cenâb-ı Hakk'a isnad edilirse, bu kadar rahat ve kolay olur. Amma esbaba veya eşyanın kendilerine isnad edildiği zaman, bütün ukalânın ve eblehlerin hükümlerinden neşet eden muhalâtı kabul etmeleri lâzım gelir...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, hakikatleri durûb-u emsal ile beyan ediyor. Çünkü daire-i ulûhiyete ait hakâik-i mücerrede, daire-i mümkinatta ancak misaller ile temessül ve tavazzuh eder. Mümkün ve miskin olan insan da, daire-i imkânda misallere bakarak, fevkinde bulunan daire-i vücûbun şuûnâtını, ahvâlini düşünür.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Her şeyin içine melekût, dışına da mülk denir. Bu itibarla insan ile kalb, birbirine hem zarf, hem mazruf olur. İnsan, mülk ciyetiyle kalbe zarf olur; melekût ciyetiyle de mazruf olur. Bu kaide arş ile kevn hakkında da tatbik edilir, şöyle ki:

Arş; Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir isimlerinin halîta ve karışığıdır. Bu halîtada dahil olan ism-i Zâhir itibarıyla arş, mülk; kevn, melekût olur. İsm-i Bâtın itibarıyla arş, melekût; kevn, mülk olur. Demek arşa ism-i Zâhir nazarı ile bakılırsa; kendisi zarf, kevn de mazruf olur. İsm-i Bâtın gözü ile bakılırsa; kendisi mazruf, kevn zarf olur. Ve keza ism-i Evvel itibarıyla ⁴وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ⁴ âyetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ism-i Âhir itibarıyla ⁵سَفُفُ الْجَنَّةِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ⁵ hadis-i şerifinin ima ettiği kevnin nihayetini içine

¹ “Bir şeyi dilediğinde O'nun buyruğu, sadece “Ol!” demektir, hemen olurur...” (Yâsin sûresi, 36/83)

² “Sizin hepinizi yaratmak da, ölümünüzün ardından (âhirette) hepinizi diriltmek de, (O'nun için) ancak bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir.” (Lokman sûresi, 31/28)

³ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, (o da olurur).” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; ...)

⁴ “Arş'ı su üstünde idi.” (Hûd sûresi, 11/7)

⁵ “Cennetin tavanı Rahmân'ın Arş'ıdır.” (ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 2/338; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 17/41; İbni Hacer, *Fethu'l-bâri* 3/35)

alıyor. Demek arş öyle bir halîtadır ki şu dört isimden aldığı hisse-ler ile kevn ve vücudun sağını, solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Acz, nidanın madenidir. İhtiyaç duanın menba-ıdır.

Feyâ Rabbî, yâ Hâlıkî, yâ Mâlikî!

Seni çağırmakta hüccetim, hacetimdir.

Sana yaptığım dualarda uddetim, fâkatimdir.

Vesilem, fıkdan-ı hile ve fakrimdir.

Hazinem aczimdir.

Re'sü'l-mâlim, emellerimdir.

Şefiim, Habibin (*aleyhissalâtü vesselâm*) ve rahmetindir.

Affeyle, mağfiret eyle ve merhamet eyle

Yâ Allah, yâ Rahmân, yâ Rahîm! Âmîn!

Zeylû'l-Hubab

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Öyle bir Allah'a hamd, medh ü senâlar ederiz ki şu âlem-i kebîr O'nun îcadıdır. Ve insan denilen şu küçük âlem de O'nun ibdâdır. Biri inşâsı, diğeri binasıdır. Biri sanatı, diğeri sıbgasıdır. Biri nakşı, diğeri zînetidir. Biri rahmeti, diğeri nimetidir. Biri kudreti, diğeri hikmetidir. Biri azameti, diğeri rubûbiyetidir. Biri mahlûku, diğeri masnûudur. Biri mülkü, diğeri memlûküdür. Biri mescidi, diğeri abdidir. Evet bütün bu şeyler, eczasıyla beraber Allah'ın mülkü ve malı olduğu, i'câzvarı sikke ve mühürleriyle sabittir...

اَللّٰهُمَّ يَا قَيُّوْمَ الْاَرْضِ وَالسَّمَاءِ! اِنَّا نَشْهَدُكَ وَجَمِيعَ مَصْنُوْعَاتِكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ بِاَنَّكَ اَنْتَ اللهُ لَا اِلَهَ اِلَّا اَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُثُوْبُ اِلَيْكَ وَنَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِيْنَ. اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيْهِ كَمَا يُنَاسِبُ حُرْمَتَهُ وَكَمَا يَلِيْقُ بِرَحْمَتِكَ وَعَلَى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِيْنَ¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Her kim kendisini Allah'a mal ederse, bütün eşya onun lehinde olur. Ve kim Allah'a mal olmasa, bütün eşya onun aleyhinde olur. Allah'a mal olmak ise bütün eşyayı terk ve her şeyin O'ndan olduğunu ve O'na rücû ettiğini bilmekle olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'ın sana in'am ettiği vücut ile vücud lâzım olan şeyler, temlik suretiyle değildir. Yani senin mülkün ve malın olup istediğin gibi tasarruf etmek için verilmemiştir. Ancak o gibi nimetlerde, Allah'ın rızasına muvafık tasarruf edilebilir. Evet bir misafir, ev sahibinin iznine ve rızasına muvafık olmayacak derecede, yemeklerde ve sair şeylerde israf edemez.

¹ Ey yerin ve göğün Kayyûm'u olan Allahım! Sen'i, bütün masnûatını ve bütün yarattıklarını şahit göstererek diyoruz ki: Sen Allah'sın. Sen'den başka hiçbir ilâh yoktur. Sen birsin. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana istiğfar ve tevbe ediyoruz. Ve şahitlik ediyoruz ki bütün âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Muhammed (sallâllâhu aleyhi ve sellem), Senin kulun ve Resûlüdür. Allahım! Senin rahmetine ve O'nun hürmetine yaraşır bir tarzda, bütün insanlığa rahmet ve kurtuluş vesilesi olarak gönderdiğin habibin Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm'a, nezih aile fertlerine ve seçkin ashabına salât ü selâm olsun.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Gözleri küsuf tutmuş bazı adamlar, gözleri önünde vukua gelen gayr-i mahdud hususî haşr u neşirleri kör gözleriyle gördükleri hâlde, kıyâmet-i kübrayı ve haşr-i umumiyeyi nasıl istiğrab ediyorlar?! Acaba çiçek açıp, semere veren ağaçlarda her sene îcad edilen meyvelerin haşr u neşirlerini gördükten sonra haşr-i umumîyi istib'ad eden sıkılmaz mı?! Eğer onlar şuhûdî bir yakîn ile haşr-i umumîyi görmek isterlerse, –akıllarını da beraber bulundurmak şartıyla– yaz mevsiminde küre-i arz bahçesine girsinler. Acaba ağaç dallarından sallanan o tatlı, ballı, nazif, latîf kudret mu'cizeleri o mahlûkât-ı latife, evvelkisinin yani ölüp giden semeratın aynı veya misli değil midir?!

Eğer insanlarda olduğu gibi o meyvelerde de vahdet-i ruhiye olmuş olsa idi, geçmiş ve gelen yeni meyveler birbirinin aynı olmaz mıydı?! Fakat ruhları olmadığı için aralarında ayniyete yakın öyle bir misliyet vardır ki ne aynıdır ve ne de gayr keyfiyeti gösterir. Acaba semerattaki bu vaziyeti gören, haşr-i istib'ad edebilir mi?

Ve keza mânevî asansörler ile lâzım olan erzak ve gıdalarını ağacın yüksek dallarına çıkartmakla, tebessümleriyle arz-ı dîdar eden dut ve kayısı gibi meyveleri kuru ve câmid bir ağaçtan ihraç ve îcad etmekle o kuru ağacı acîb bir vaziyete ve hayattar antika bir şekle koyan kudret-i ezeliyeye haşr-i umumî ağır gelir mi? Hâşâ! Bu latîf, nâzik masnûâtı o kuru ağaçlardan ihraç eden kudrete hiçbir şey ağır gelmez. Bu bedihî bir meseledir. Fakat gözleri kör olanlar göremiyorlar.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın her bir sûresi, bütün Kur'ân'ın münderecatını icmâlen ihtiva ettiği gibi, sair sûrelerde zikredilen makâsîd ve mühim kıssaları da tazammun etmiştir. Bundaki hikmet, Kur'ân'ı tamamen okumaya vakti müsait olmayan veya ancak bir kısmını veya bir sûresini okuyabilen insanlar, Kur'ân'ın hepsini okumaktan hâsıl olan sevaptan mahrum kalmamasıdır. Evet mükellefin arasında bulunan ümmîler ancak bir sûreyi okuyabilirler. İ'caz-ı Kur'ân onları da tam sevap kazanmaktan mahrum etmemek için, bu nükte-i i'câziyeyi takip ederek bir sureyi tam Kur'ân hükümünde kılmıştır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Maddiyattan olmayan, bilhassa mahiyetleri mütebâyin olan bir çoklukta tasarruf eden bir zâtın, o çokluğun her birisiyle bizzat mübâşeret ve mualecesi lâzım değildir. Evet asker neferatı arasında bir kumandanın tasarrufâtı, tanzimâtı, ancak emir ve iradesiyle husûle gelir. Eğer o

kumandanlık vazifeleri ve işleri neferata havale edilirse, her bir neferin bizzat mübaşeret ve hizmetiyle veya her bir neferin bir kumandan kesilmesiyle vücud bulacaktır. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkâtındaki tasarrufu, yalnız bir emir ve irade ile olur; bizzat mübaşereti yoktur. Şemsin kâinatı tenvir ettiği gibi.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! ¹(Hâşiye) İnsan, yaşayış vaziyetince, bir dağdan kopup sel içine düşen veya yüksek bir apartmandan düşüp yuvarlanan bir şahıs gibidir. Evet hayat apartmanı yıkılıyor. Ömür tayyaresi şimşek gibi geçiyor. Zaman da sel dolaplarını süratle çalıştırıyor. Arz sefinesi de, süratle giderken ²تَمْرُ مَرَّ السَّحَابِ âyetini okuyor. Sefine-i arz süratle yürürken, dünyanın gayrimeşru lezzetlerine uzatılan ellere zehirli dikenlerin batacağı düşünölsün. Binâenaleyh o zehirli dünya oklarına bakıp el uzatma. Fırakın elemi, telâki lezzetinden ağırdır.

Ey nefsi emmârem! Sana tabi değılim. Sen istediğın şeye ibadet et ve istediğın şeyin peşine düş; ben ancak ve ancak beni yaratıp, şems ve kamer ve arzı bana musahhar eden Fâtır-ı Hakîm-i Zülcelâl'e abd olurum.

Ve keza kader muhitinde uçan tayyare-i ömre veya hayat dağları arasına da açılan uhdûd ve tünellerinden şimşek-vârı geçen zamanın şimendiferine bindirerek, ebedü'l-âbâd memleketinin iskelesi hükmünde olan kabir tünelinin kapısına sevk eden Hâlık-ı Rahmân-ı Rahîm'den medet istiyorum.

Ve keza hiçbir şeyi dualarıma, istiğaselerime ve niyazlarıma hedef itti-haz etmem. Ancak küre-i arzı harekete getiren felek çarklarını durdurmaya.. ve şems ve kamerin birleştirilmesiyle zamanın hareketini teskin ettirmeye.. ve vücudun şahikalarından yuvarlanıp gelen şu dünyayı sakın kılmaya kâdir olan kudreti nihayetsiz Rabb-i Zülcelâl'e dualarımı, niyazlarımı arz ve takdim ediyorum. Çünkü her şeyle âlâkadar âmâl ve makâsıdım vardır.

Ve keza kalbime vâki olan en ince, en gizli hatıraları işittiğı ve kalbimin müyûl ve emellerini tatmin ettiğı gibi; akıl ve hayalimin de temenni ettikleri sadet-i ebediyeyi vermeye kâdir olan Zât-ı Akdes'ten mâadâ kimseye ibadet etmiyorum. Evet dünyayı âhirete kalbetmekle kıyâmeti koparan kudret muktedirdir, âciz değıldir. Bir zerre o kudretin nazarında gizlenemez. Şems, büyüklüğüne güvenerek o kudretin elinden kurtulamaz. Evet onun mârifetiyle elemeler

¹ (Hâşiye) Ehemmiyetli.

² “(Oysaki o dağlar) sürekli hareket halindedir ve bulutların geçip gittiğı gibi, (yerin hareketiyle birlikte) geçip gitmektedirler.” (Neml sûresi, 27/88)

lezzetlere inkılâp eder. Evet O'nun mârifeti olmazsa ulûm, evhama tahavvül eder. Hikmetler illet ve belâlara tebeddül eder. Vücut ademe inkılâp eder. Hayat ölüme; ve nurlar zulmetlere; ve lezâiz günahlara tahavvül eder. Evet O'nun mârifeti olmazsa, insanın ahababı ve mal ve mülkü insana âdâ ve düşman olurlar. Beka belâ olur, kemâl heba olur, ömür heva olur. Hayat azap olur, akıl ikab olur. Âmâl, âlâma inkılâp eder.

Evet Allah'a abd ve hizmetkâr olana her şey hizmetkâr olur... Bu da her şeyin Allah'ın mülk ve malı olduğuna iman ve iz'an ile olur.

Evet kudret, insanı çok dairelerle alâkadar bir vaziyette yaratmıştır. En küçük ve en hakir bir dairede, insanın eli yetişebilecek kadar insana bir ihtiyâr, bir iktidar vermiştir. Fersten arşa, ezelden ebede kadar en geniş dairelerde insanın vazifesi, yalnız duadır. Evet ¹لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ رَبِّي âyet-i kerîmesi, bu hakikati tenvir ve isbata kâfidir. Öyle ise çocuğun eli yetişemediği bir şeyi peder ve vâlidesinden istediği gibi; abd de, acz ve fakıryla Rabb'ına iltica eder ve Hâlık'ından ister.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Eşyada görünen nev'î ve ferdî vahdetler, Sâni'deki sırr-ı vahdetten neşet etmiştir. Çünkü kuvvet dağılmıyor. Bir kısmına çok, bir kısmına az sarf edilmekle kudrette, kuvvetin tecezzi ve inkısamı olmuyor. Eğer vahdet olmasa idi, kudretin yaptığı sarfiyatta tefâvüt olsa idi, masnûâtta da tefâvüt ve intizamsızlık olurdu. Demek kudretin vahdetle beraber masnûâta yaptığı tasarrufu, şemsin tenviri gibidir ki bir şems-i vâhid, cüz ve küllü bilâ- tefâvüt her şeyi ziyalandırdığı gibi tecellisiyle de her şeyin yanında mevcuttur. Binâenaleyh mümkinat dairesi efrâdından tavzif edilen miskin, câmid, meyyit ve ism-i Nur'a mazhar şemste sırr-ı vahdet sayesinde bu kadar intizamlı tasarruf olursa; Şems-i Ezelî, Sultan-ı Ebedî, Kayyûm-u Sermedî, Vâcibü'l-vücûd, Vâhid-i Ehad'in masnûâta tasarrufu nasıl olacaktır?!

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Sâni'in vahdetine en sadık şahitlerden *birincisi*: Cüz'î ve küllî eşyalarda görünen vahdetlerdir. Çünkü herhangi bir şey zerreden âleme kadar vahdet ile muttasıf ve alâkardır. Öyle ise Sâni'de de vahdet var. Öyle ise Sâni', Ehad'dir.

İkincisi: Her şeyde kabiliyetinin liyakatine göre bir kemâl-i ittikan vardır. En âdi, küçük nebatî ve hayvanî bir şeyde kör gözler bile gördükleri öyle bir antika eser-i sanat vardır ki insanları hayrette bırakır.

¹ “(Resûlüm!) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin?” (Furkan sûresi, 25/77)

Üçüncüsü: Her şeyin îcad ve inşâsındaki sühûlettir. Gözle görünen sanattaki sühûlet isbata, delile muhtaç değildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Küre-i arz mağazasından me'kûlât ve meşrûbat ve libas ve sâir ihtiyaclarınızı temin ediyorsunuz. Parasız aldığınız bu malları ilâhî hazineden almayıp birer birer esbaba yaptırarak olursanız, acaba bir nar tanesini ne kadar zamanlarda elde edip, ne kadar pahalı alacaksınız? Çünkü o nar, bütün eşya ile âlâkardır. Az bir zamanda, az bir kıymetle husûle gelmesi imkân haricidir. Ve aynı zamanda ondaki zînet, intizam, sanat, râyiha, tat ve koku gibi latîf şeylerden anlaşılıyor ki o nar tanesi öyle bir Sâni'in masnûdudur ki îcadında külfet ve mübâşeret yoktur.

Mesele böyle olduğu hâlde, haşeratın zevk ve heveslerini tatmin için her bir noktasında bin türlü i'câz nükteleri bulunan o küre-i arz mağazasındaki eşyanın Sâniî ya şuursuz, hissiz, iradesiz, ilimsiz, ihtiyârsız, kemâlsizdir ki bu kadar bol zîkıymet antika eşyayı parasız dağıtıyor. Bu bâtil ihtimal, isbata muhtaç olmayan bedihî bir hakikattir. Veya o hazine sahibi o hazineyi âhirete gitmek üzere gelip muvakkaten kalan insanlara ilâhî ve rahmânî bir sofrâ olarak yaratmıştır. O hazine-i gaybda eşyanın îcadı ¹كُنْ emri ile bağlıdır. Ve bütün eşyanın melekûtiyetleri santral gibi Hakîm, Kadîr, Mürîd, Alîm bir Vâcibü'l-vücûd'un yed-i kudretindedir.

Maahâzâ o ilâhî sofradaki eşya yalnız insan ve hayvanların lezzet ve zevklerinin tatmini için değildir. Her bir ferd-i müstehtlikte zevilhayata ait cüz'î faydalardan başka esmâ-yı ilâhiyenin tecelliyâtına ve faaliyetteki esrar ve şuûnâtına ait gayr-i mütenâhî hikmetler, gayeler vardır. Öyle ise bu ziyafet-i âmme ve bu feyz-i âmmın bir kör kuvvetten neşet etmesi ve bu eşyanın semerâtı sel gibi akıp ittifakı ve tesadüfün eline havalesi muhaldır. Çünkü o eşyanın intizamlı, hakîmâne teşahhusatı ve şuurkârâne muhkem hususiyatı, kör tesadüf ve ittifakı reddediyor. Öyle de o sofrâ-yı rahmetteki ucuzluk ve kolaylık ve çokluk o eşyanın bir Cevâd-ı Mutlak'tan, bir Hakîm-i Mutlak'tan, bir Kadîr-i Mutlak'tan geldiğini gösteren şahitlerdir.

İ'lem ey esbaba müptelâ insan! Bil ki sebebin halkı ve sebebiyetinin takdiri ve müsebbebin vücuduna lâzım olan şeylerle techizi, kudretine nisbetle zerreler ve şemsler müsavi olan Zât'ın كُنْ emriyle müsebbebi halketmesinden daha kolay, daha ekmel, daha âlâ değildir.

¹ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, (o da olur.)” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; ...)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Dünyada görülen bilhassa nebatî ve hayvanî hayatlarda müşahede edilen ademler, idamlar, tebeddül ve teceddüd-ü emsal-den ibarettir. İmanlı olan kimselere göre zeval ve firakın acısı değil, yerlerine gelen emsalleriyle visalin lezzeti hâsıl oluyor. Öyle ise imana gel ki elemden emin olasın. Kadere teslim ol ki selâmette kalasın.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Asabiyet-i cahiliye, birbirine tesanüd edip yardım eden gaflet, dalâlet, riyâ ve zulmetten mürekkep bir macundur. Bunun için milliyetçiler, milliyeti mabud ittihaz ediyorlar. Hamiyet-i İslâmiye ise nur-u imandan in'ikâs edip dalgalanan bir ziyadır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Ehl-i ilhad ile ve bilhassa Avrupa mukallitleriyle münazara ile iştigal edenler büyük bir tehlikeye maruzdurlar. Çünkü nefisleri tezkiyesiz ve emniyetsiz olması ihtimaliyle tedricen hasımlarına mağlup olur ki bitarafâne muhakeme denilen münsifâne münazarada nefis-i emmâreye emniyet edilemez. Çünkü insafî bir münazır, hayalî bir münazara sahasında, arasıra hasmının libasını giyer, ona bir dâvâ vekili olarak onun lehinde müda-faada bulunur. Bu vaziyetin tekrarıyla, dimağında bir tenkit lekesinin husûle geleceğinden, zarar verir. Lâkin niyeti hâlis olur ve kuvvetine güvenirse, zararı yoktur. Böyle vaziyete düşen bir adamın çare-i necatı, tazarru ve istiğfardır. Bu suretle o lekeyi izale edebilir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bu küre-i arz misafirhanesi, insanların mülk ve malı değildir. Ancak insanlar, amele gibi o misafirhanenin çeşit çeşit işlerinde ve tezyinatında çalışırlar. Eğer küre-i arzın haricinden yabancı birisi gelip misafirhanenin bir mu'cize ve harika olduğuna ve insanların da âciz, fakir, muhtaç olduklarına dikkat ederse, bu insanlar bu binaya sahip ve sâni olacak bir iktidarda değildir, ancak böyle harika bir masnûun sâni de mu'ciz-nümâ olduğuna kat'iyetle hükmedecektir. Ve bu insanlar, o Sultan-ı Ezeli'nin makâsı-dına çalışan amelelerdir. Bu ameleler, aldıkları ücretlerinden mâadâ bu bina-dan bir şeye mâlik ve sahip olmadıklarına tekraren hükmedecektir. Ve keza o çiçeklerin zevillhayata karşı gösterdiği teveddüdlerine ve tahabbüplerine ve tebessümlerine dikkat eden anlar ki bir Hakîm-i Kerîm tarafından misafirlerine hizmetle muvazzaf bir takım hedâyâ ve behâyâdır ki Sâni ile masnû arasında bir vesile-i teâruf ve tahabbüp olsun.

Eyyühe'n-nefs! Sen her bir eserde müessirin azametini görmek istiyorsun; fakat harcî olan manaları zihnî manalarda arıyorsun. Esmâ-yı hüsnâ'nın her birisinde bütün esmânın şuââtını görmek istiyorsun. Her bir latifenin

zevkiyle bütün letâifin zevklerini zevketmek istiyorsun. Her bir hisse tâbi olan işleri ve hacetleri îfa ederken, bütün hislerinin işlerini beraber görmek istiyorsun. Bundan dolayı evhama maruz kalıyorsun.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir nimetin umumî ve herkese şamil olması, kıymetinin azlığına ve ehemmiyetsizliğine delâlet etmez. Ve o nimetin bir kasd ve iradede gelmemesine emâre olamaz. Mesela göz nimetinin bütün hayvanlarda bulunması, senin göze olan şiddet-i ihtiyacını tahfif etmediği gibi gözün kıymetini tenkis etmeye de sebep olamaz. Ve keza hususî ve tek bir nimetin tesadüfî mümkün olsa bile, umumî bir nimet behemehal bir Mün'im'in eser-i kasd ve iradesidir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Her bir zîhayatın hayatında gayr-i mütenâhi gayeler vardır. Bu gayelerden zîhayata ait ancak binde birdir. Bâki kalan gayeler, gayr-i mütenâhi olan mâlikiyeti nisbetinde hayatı îcad eden Zât'a aittir. Öyle ise büyük bir mahlûkun küçük bir mahlûka tekebbür etmeye hakkı yoktur. Ve hakikate nazaran abesiyet de yoktur. Çünkü bir hayatın bütün faydaları, bir zîhayata ait değildir ki abes olsun. Evet sath-ı arzda her sene yapılan ziyafet-i âmmeye ilâhiye nev-i beşere halife olduğu münasebetiyle bir ikramdır. Yoksa hepsi onun istifadesi için değildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın zihnine bazen şöyle bir vesvese gelir, der: “Sen de âdi ve böcek gibi bir hayvansın. Hayvanlardan fazla ne kıymetin var? Hem de semâvât ve arzı yed-i kudretine alan Hâlîk-ı Zülcelâl'e karşı ne meziyetin ve ne gibi bir hizmetin var ki seninle meşgul olsun?!” Bu vesveseye karşı şöyle bir hakikati düşünmek lâzım:

1- İnsan gayr-i mütenâhi acz ve fakrıyla beraber Cenâb-ı Hakk'a imanıyla, kudret ve gına ve izzetine mazhar olmuştur. İşte bu mazhariyetten dolayı insan, hayvaniyetten terakki edip halife-i zemin olmuştur.

2- Cenâb-ı Hak ihata-yı kudret ve azemetiyle insanın duasını işitir, hâcâtını görür. Ve semâvât ve arzın tedbiri o insanı da düşünmeye mâni değildir.

Suâl: Cenâb-ı Hakk'ın cüz'iyat ve hasis emirler ile iştigali azametine münâfidir?

Cevap: O iştigal, azametine münâfi değildir. Bilakis, adem-i iştigali azamet-i rubûbiyetine bir nakisedir. Meselâ şemsin ziyasından bazı şeylerin mahrum ve hariç kalması, şemse bir nakîse olur. Maahâzâ bütün şeffaf şeylerde görünen şemsin timsâllerinin her birisi, “Şems benimdir. Şems yanımdadır.

Şems bendedir.” diyebilir. Ve zerreler ile şems arasında müzâhame yoktur. Bütün mahlûkât –bilhassa insanlarda ferdî olsun, nev’î olsun, şerif olsun hasis olsun– ilim, irade, kudret itibarıyla Cenâb-ı Hakk’ın tecellisine mazhardır. Her bir şey, her bir insan, “Allah yanımdadır.” diyebilir. Bilhassa insanın zaafı, fakrı, aczi nisbetinde Cenâb-ı Hakk’ın kurbiyeti ve her bir şeyin Cenâb-ı Hak’la münasebeti olmakla beraber, o da münasebettardır. Ve gayr-i mütenâhi acz ve fakrı olan insan, gayr-i mütenâhi kudret ve gına ve azameti olan Cenâb-ı Hak’la münasebeti ne kadar latîftir.

Takdis ederiz o Zât’ı ki en büyük lütfu en büyük azamete, en yüksek şefkati en yüksek ceberuta idhal ettiği gibi nihayetsiz kurbu nihayetsiz bu’ d ile cemedip, zerreler ile şemsler arasında uhuvveti tesis etmiştir. Birbirine zıt olan bu şeyleri cemetmekle derece-i azametini bir derece göstermiştir.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! İmana ait bilgilerden sonra en lâzım ve en mühim a’ mâl-i sâlihadr. Sâlih amel ise maddî ve mânevî hukuk-u ibada tecavüz etmemekle, hukukullahı da bihakkın îfa etmekten ibarettir. Ecnebilerden alınan maddî bilgiler, sanat ve terakkiyata ait ise lâzımdır; sefahete dair ise muzırdır.

اَللّٰهُمَّ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ، وَارْحَمْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، وَنَوِّرْ قُلُوْبَ اُمَّةِ
مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِنُوْرِ الْاِيْمَانِ وَالْقُرْآنِ وَنَوِّرْ بُرْهَانَ الْقُرْآنِ وَعَظِّمْ شَرِيْعَةَ
الْاِسْلَامِ اٰمِيْنَ¹

¹ Ey merhamet edenlerin en merhametlisi Allahım! Ümmet-i Muhammed’e (aleyhissalâtü vesselâm) merhamet eyle. Yine Ümmet-i Muhammed’in (aleyhissalâtü vesselâm) kalblerini iman ve Kur’ân nuru ile nurlandır. Kur’ân’ın burhanlarını aydınlat. Yüce İslâm dininin şanını yücelt, âmîn!

Habbe

حَبِّ مِي كُوَيْدَ: مَنْ شَاخِ دِرَخْتَمِ پُرْ اَزْ مَيُوَهْ تَوْحِيدِ
يَكْ شَبْنَمِ اَزْ يَمِ پُرْ اَزْ لَوْلُو تَمَجِيدِ¹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَكَمَالِ الْإِيمَانِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
عَلَى مُحَمَّدٍ الَّذِي هُوَ مَرْكَزُ دَائِرَةِ الْإِسْلَامِ وَمَنْبُعُ أَنْوَارِ الْإِيمَانِ
وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ مَا دَامَ الْمَلَوَانِ وَمَا دَارَ الْقَمَرَانِ²

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şu gördüğün büyük âleme büyük bir kitap nazarıyla bakılırsa, Nur-u Muhammedî (aleyhissalâtü vesselâm) o kitabın kâtibinin kaleminin mürekkebidir. Eğer o âlem-i kebîr, bir şecere tahayyül edilirse, Nur-u Muhammedî hem çekirdeği, hem semeresi olur. Eğer dünya mücessem bir zîhayat farzedilirse, o Nur onun ruhu olur. Eğer büyük bir insan tasavvur edilirse, o Nur onun akli olur. Eğer pek güzel şâşaalı bir cennet bahçesi tahayyül edilirse, Nur-u Muhammedî onun andelibi olur. Eğer pek büyük bir saray farzedilirse, Nur-u Muhammedî o Sultan-ı Ezel'in makarr-ı saltanat ve haşmeti ve tecelliyât-ı cemâliyesiyle âsâr-ı sanatını hâvi olan o yüksek saraya nâzır ve münadi ve teşrifatçı olur. Bütün insanları davet ediyor. O sarayda bulunan bütün antika sanatları, harikaları ve mu'cizeleri tarif ediyor. Halkı o saray Sahibi'ne, Sâni'ine iman etmek üzere cazibedar, hayret-efzâ davet ediyor.

¹ Habbe şöyle der: Tevhid meyveleriyle yüklü bir ağaç dalıyım ben. Tevhid incileriyle dolu bir denizin sebnemiyim ben.

² Yüceler Yücesi Rabbimize, bizlere din-i İslâm ve kemâl-i iman (nasip ettiğinden) dolayı mahlûkâtın solukları adedince hamd ü senâlar olsun. İslâm dairesinin merkezi ve iman nurlarının kaynağı Habibi Muhammed Mustafa'ya (aleyhissalâtü vesselâm) ve nezih ve pak aile halkına, ashab-ı güzînine, geceyle gündüz ve ay ile güneş devam edip durduğu sürece salât ve selâm olsun!

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hilkat şeceresinin semeresi insandır. Mâlûmdur ki semere bütün eczanın en ekmeli ve kökten en uzağı olduğu için bütün eczanın hâsiyetlerini, meziyetlerini hâvidir. Ve keza hilkat-i âlemin ille-i gâiye hükümünde olan çekirdeği yine insandır.

Sonra, o şecerenin semeresi olan insandan bir tanesini şecere-i İslâmiyet'e çekirdek ittihaz etmiştir. Demek o çekirdek, âlem-i İslâmiyet'in hem bânisidir, hem esasıdır, hem güneşidir. Fakat o çekirdeğin çekirdeği kalbdır. Kalbin ihtiyacat sâikasıyla âlemin envâıyla, eczasıyla pek çok alâkaları vardır. Esmâyı hüsnânın bütün nurlarına ihtiyaçları vardır. Dünyayı dolduracak kadar o kalbin hem emelleri, hem de düşmanları vardır. Ancak, Ganiyy-i Mutlak ve Hâfız-ı Hakikî ile itmînân edebilir.

Ve keza o kalbin öyle bir kabiliyeti vardır ki bir harita veya bir fihriste gibi bütün âlemi temsil eder. Ve Vâhid-i Ehad'den başka merkezinde bir şeyi kabul etmiyor. Ebedî, sermedî bir bekadan mâadâ bir şeye razı olmuyor.

İnsanın çekirdeği olan kalb, ubûdiyet ve ihlâs altında İslâmiyet ile iska edilmekle imanla intibaha gelirse, nuranî, misalî âlem-i emirden gelen emir ile öyle bir şecere-i nuranî olarak yeşillenir ki; onun cismanî âlemine ruh olur. Eğer o kalb çekirdeği böyle bir terbiye görmezse, kuru bir çekirdek kalarak nura inkılâp edinceye kadar ateş ile yanması lâzımdır.

Ve keza o habbe-i kalb için pek çok hizmetçi vardır ki o hâdimler kalbin hayatıyla hayat bulup inbisat ederlerse, kocaman kâinat onlara tenezzüh ve seyrangâh olur. Hatta kalbin hâdimlerinden bulunan hayal –mesela– en zayıf, en kıymetsiz iken, hapiste ve zindanda kayıtlı olan sahibini bütün dünyada gezdirir, ferahlandırır. Ve şarkta namaz kılanın başını Hacerü'l-Esved'in altına koydurur. Ve şehâdetlerini Hacerü'l-Esved'e muhafaza için tevdi ettirir.

Madem benîâdem kâinatın semeresidir. Nasıl ki bir harmanda başaklar döğülür; tasfiye neticesinde semereler istibka ve iddihar edilir. Binâenaleyh haşır meydanı da bir harmandır. Kâinatın başak ve semeresi olan benîâdemi intizar etmektedir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şu görünen umumî âlemde her insanın hususî bir âlemi vardır. Bu hususî âlemler, umumî âlemin aynıdır. Yalnız umumî âlemin merkezi şemstir. Hususî âlemlerin merkezi ise şahıstır. Her hususî âlemin anahtarları o âlemin sahibinde olup letâifiyle bağlıdır. O şahsî âlemlerin saf-feti, hüsnü ve kubhu, ziyası ve zulmeti, merkezleri olan eşhâsa tâbidir. Evet

aynada irtisam eden bir bahçe hareket, tagayyür ve sair ahvâlinde aynaya tâbi olduğu gibi her şahsın âlemi de merkezi olan o şahsa tâbidir. Gölge ve misal gibi... Binâenaleyh *cisminin küçüklüğüne bakıp da günahlarını küçük zannetme*. Çünkü kalbin kasâvetinden bir zerre, senin şahsî âleminin bütün yıldızlarını küsûfa tutturur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Otuz seneden beri iki tâğut ile mücadelelem vardır. Biri insandadır, diğeri âlemedir. Biri “ene”dir, diğeri “tabiat”tır. Birinci tâğutu gayr-i kasdî, gölgevâri bir ayna gibi gördüm. Fakat o tâğutu kasden veya bizzat nazar-ı ehemmiyete alanlar, Nemrud ve Firavun olurlar. İkinci tâğut ise, onu ilâhî bir sanat, rahmânî bir sıbğat, yani nakışlı bir boya şeklinde gördüm. Fakat gaflet nazarıyla bakılırsa, tabiat zannedilir ve maddiyyunlarca bir ilâh olur. Maahâzâ o tabiat zannedilen şey, ilâhî bir sanattır. Cenâb-ı Hakk’a hamd ve şükürler olsun ki Kur’ân’ın feyziyle, mezkûr mücadelelem her iki tâğutun ölümüyle ve her iki sanemin kırılmasıyla neticelendi.

Evet Nokta, Katre, Zerre, Şemme, Habbe, Hubab Risalelerimde isbat ve izah edildiği gibi mevhum olan tabiat perdesi parçalanarak altında şeriat-ı fitriye-i ilâhiye ve sanat-ı şuuriye-i rahmâniye güneş gibi ortaya çıkmıştır. Ve keza firavunluğa delâlet eden “ene”den Sâni-i Zülcelâl’e râci olan “hüve” tebarüz etti.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Dünyada sana ait çok emirler vardır. Amma ne mahiyetlerinden ve ne akibetlerinden haberin olmuyor.

Biri, cesettir. Evet cesedin genç iken latîf, zarîf ve güzel gül çiçeğine benzerse de ihtiyarlığında kuru ve uyuşmuş kış çiçeğine benzer ve tahavvül eder.

Biri de hayat ve hayvaniyettir. Bunun da sonu ölüm ve zevaldır.

Biri de insaniyettir. Bu ise zeval ve beka arasında mütereddittir. Daim-i Bâki’nin zikri ile muhafazası lâzımdır.

Biri de ömür ve yaşayıştır. Bunun da hududu tayin edilmiştir. Ne ile ri ve ne de geri bir adım atılamaz. Bunun için elem çekme, mahzun olma. Tahammülünden âciz, takatinden hariç olduğun tûl-ü emel yükünü yüklenme!

Biri de, vücuddur. Vücut zâten senin mülkün değildir. Onun mâliki ancak Mâlikü’l-mülk’tür. Ve senden daha ziyade senin vücuduna şefkatlidir. Binâenaleyh Mâlik-i Hakikî’nin daire-i emrinden hariç o vücuda karıştığın zaman zarar vermiş olursun. (Ümitsizliği intaç eden hırs gibi.)

Biri de belâ ve musibetlerdir. Bunlar zâildir, devamları yoktur. Zevalleri düşünülürse, zıdları zihne gelir, lezzet verir.

Biri de sen burada misafirsın ve buradan da diğer bir yere gideceksin. Misafir olan kimse, beraberce getiremediği bir şeye kalbini bağlamaz. Bu menzilden ayrıldığın gibi bu şehirden de çıkacaksın. Ve keza bu fâni dünyadan da çıkacaksın. Öyle ise aziz olarak çıkmaya çalış. Vücudunu Mûcid'ine feda et. Mukabilinde büyük bir fiyat alacaksın. Çünkü feda etmediğin takdirde, ya bâd-i heva zâil olur, gider; veya O'nun malı olduğundan yine O'na rü-cû eder. Eğer vücuduna itimat edersen, ademe düşersin. Çünkü ancak vücudun terkiyle vücud bulunabilir. Ve keza vücuduna kıymet vermek fikrinde isen, o vücuttan senin elinde ancak bir nokta kalabilir. Bütün vücudun ci-hât-ı erbaasıyla ademler içerisinde kalır. Amma, o noktayı da elinden atarsan vücudun tam manasıyla nurlar içinde kalır.

Biri de dünyanın lezzetleridir. Bu ise kismete bağlıdır. Talebinde kalaka düşer. Ve sürat-i zevali itibarıyla aklı başında olan onları kalbine alıp kıymet vermez. Dünyanın akibeti ne olursa olsun, lezâizi terk etmek evlâdır. Çünkü akibetin ya saadettir; saadet ise şu fâni lezâizin terkiyle olur. Veya şekavettir. Ölüm ve idam intizarında bulunan bir adam, sehpanın tezyin ve süslen-dirilmesinden zevk ve lezzet alabilir mi?! Dünyasının akibetini küfür sâikasıyla adem-i mutlak olduğunu tevehhüm eden adam için de, terk-i lezâiz evlâdır. Çünkü o lezâizin zevaliyle vukua gelen hususî ve mukayyed ademlerden adem-i mutlakın elîm elemeleri her dakikada hissediliyor. Bu gibi lezzetler, o elemelere galebe edemez.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Merayı tecavüz eden koyun sürüsünü çevirtmek için çobanın attığı taşlara musâb olan bir koyun, lisan-ı hâliyle: “Biz çobanın emri altındayız. O bizden daha ziyade faydamızı düşünür. Madem onun rızası yoktur, dönelim.” diye kendisi döner, sürü de döner.

Ey nefis! Sen o koyundan fazla âsi ve dâll değilsin. Kaderden sana atılan bir musibet taşına maruz kaldığın zaman, ¹ **إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ** söyle ve Merci-i Hakikî'ye dön, imana gel, mükedder olma. O, seni senden daha ziyade düşünür.

¹ “Biz Allah'a âidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz.” (Bakara sûresi, 2/156)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kalbin umûr-u dünyeviye ile kasden iştilal etmek için yaratılmış olmadığı şöylece izah edilebilir:

Görüyoruz ki kalb hangi bir şeye el atarsa, bütün kuvvetiyle, şiddetiyle o şeye bağlanır. Büyük bir ihtimam ile eline alır, kucaklar. Ve ebedî bir devamlı onun ile beraber kalmak istiyor. Ve onun hakkında tam manasıyla fena olur. Ve en büyük ve en devamlı şeylerin peşindedir, talebindedir. Hâlbuki umûr-u dünyeviye her hangi bir emir olursa, kalbin istek ve âmâline nazaran bir kıl kadardır. Demek kalb, ebedü'l-âbâda müteveccih açılmış bir penceredir. Bu fânî dünyaya razı değildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân, semâdan nâzil olmuştur. Ve onun nüzûlüyle semâvî bir mâide ve bir sofrayı ilâhiye de nâzil olmuştur. Bu mâide, tabakat-ı beşerin iştiha ve istifadelerine göre ayrılmış safhaları hâvidir. O mâidenin sathında, yüzünde bulunan ilk safha tabaka-yı avâma aittir.

Mesela: ¹ **أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا** âyet-i kerîmesi, beşerin birinci tabakasına şu manayı ifham ve ifade ediyor: Semâvât, ayaz, bulutsuz, yağmuru yağdıracak bir kabiliyette olmadığı gibi arz da kupkuru, nebâbâtı yetiştirecek bir şekilde değildir. Sonra ikisinin de yapışıklıklarını izale ve fetk ettik. Birisinden sular inmeğe, ötekisinden nebâbât çıkmaya başladı. Mezkûr âyetin ifade ettiği şu manaya delâlet eden ² **وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ** âyet-i kerîmesidir. Çünkü hayvanî ve nebatî olan hayatları koruyan gıdalar ancak arz ve semânın izdivacından tevellüd edebilir. Mezkûr âyetin tabaka-yı avâma ait safhasının arkasında şöyle bir safha da vardır ki: Nur-u Muhammediye'den (*aleyhissalâtü vesselâm*) yaratılan madde-i acîniyeden, seyyarat ile şemsin o nurun macun ve hamurundan infisal ettirilmesine işarettir. Bu safhayı delâletiyle tevid eden ³ **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ تَوْرِي** olan hadis-i şerifidir.

İkinci misal: ⁴ **أَفَعَمِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ** olan âyet-i kerîmenin tabaka-yı avâma ait safhasında şu mana vardır. “Onlar, daha acîb olan birinci yaratılışlarını şehâdetle ikrar ettikleri hâlde, daha ehven, daha

¹ “Göklerle yer bitişik (bir bütün) idi, onları Biz ayırdık.” (Enbiyâ sûresi, 21/30)

² “Canlı olan her şeyi de ‘su’dan meydana getirdik.” (Enbiyâ sûresi, 21/30)

³ “Allah’ın en evvel var ettiği, benim nurumdur.” (el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/311-312)

⁴ “Biz ilk yaratmada bir âcizlik, bir beceriksizlik mi sergiledik (ki, onlara öldükten sonra tekrar hayat veremeyelim)? Hayır hayır, (böyle olmadığını itiraf ettikleri halde) onlar, yeni bir yaratma konusunda zihni karışıklık içinde bocalayıp durmaktadırlar.” (Kaf sûresi, 50/15)

kolay ikinci yaratılışlarını uzak görüyorlar.” Şu safhanın arkasında haşır ve neşrin pek kolay olduğunu tenvir eden büyük bir burhan vardır.

Ey haşır ve neşri inkâr eden kafasız! Ömründe kaç defa cismini tebdil ediyorsun. Sabah ve akşam elbiseni değiştirdiğin gibi her senede bir defa tamamıyla cismini tebdil ve tecdit ediyorsun, haberin var mıdır? Belki her senede, her günde cisminden bir kısım şeyler ölür, yerine emsali gelir; bunu hiç düşünemiyorsun. Çünkü kafan boştur. Eğer düşünebilseydin, her vakit âlemde binlerce numûneleri vukua gelen haşır ve neşri inkâr etmezdin. Doktora git, kafanı tedavi ettir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Nefsin belâhet ve hamâkatine bak ki bir Rabb-i Muhtar-ı Hakîm tarafından terbiye edildiğini ve o Rabb-i Hakîm'in memlûk ve masnûu olduğunu bildiğine ve bu temellük ve terbiyenin bütün efrâd, en-vâ, ecnasta câri olmakla meselenin bir kaide-i külliye şeklini aldığına ve bu feyzin şümüllü olmakla bir nevi icma ve fiilî bir tasdike mazhar olduğuna nazaran kanun ve düstur şeklinde olan hâdiseye ve kesb-i külliyyet eden kaideye bakarak kanaat ve itmînân etmesi lâzım iken, bütün âfâkı cilvelendiren tecelliyât-ı esmâyı –kendisi de o cilvelerde hissedar olduğu hâlde– vasıta-yı te-settûr ve alâmet-i ihmal sanıyor. Güya o nefsin fevkinde onun bütün ahvâlini kontrol eden kimse yoktur. Ve kendisini, yaptığı fiillerinde fiil içinde müstetir “hû” gibi görüyor. Tecelliyâtın genişliğini imtinâa, büyüklüğünü ademe hamletmekle şeytanı bile yaptığı muğâlatadan utandırıyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Nefis daima ızdıraplar, kalaklar içinde evhamdan kurtulup tevekküle yanaşmıyor. Hükm-ü kadere razı olmuyor. Hâlbuki şemsin tulû ve gurubu mukadder olduğu gibi insanın da bu dünyada tulû ve gurubu ve sair mukadderatı, kalem-i kader ile cephesinde yazılıdır. İsterse başını taşa vursun ki o yazıları silsin; fakat başı kırılır, yazılara bir şey olmaz ha! Ve illâ muhakkak bilsin ki: Semâvât ve arzın haricine kaçıp kurtulamayan insan, Hâlık-ı küllî şey'in rubûbiyetine muhabbetle rıza-dâde olmalıdır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir şeyin sâanii, o şeyin içinde olursa, aralarında tam bir münasebet lâzımdır. Ve masnûâtın adedince sânilerin çoğalması lâzımdır. Bu ise muhaldir. Öyle ise sâni, masnû içinde olamaz. Mesela matbaa ile teksir edilen bir kitap, yine bir adamın kalemiyle yazılıyor. O kitabın nakışları, harfleri; kendisinden sümbüllenmez. Kâtip de o kitabet sanatı içinde değildir. Ve illâ, intizamdan çıkar. Öyle ise masnûun nakışları kendisinden değildir. Ancak, kudret kalemiyle kaderin takdiri üzerine yazılıyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Aklın pek garip bir hâli vardır. Öyle bir yed-i tûlâ sahibidir ki bazen kâinatı ihata etmekle kucağına alıyor. Bazen daire-i imkândan çıkar, en yüksek dairelere müdahaleye çalışır. Bazen de bir katre suda boğulur, bir zerre içinde yok olur, bir kılda kaybolur. Maahâzâ hangi şeyde fena ve kaybolursa, bütün varlığı o şeye münhasır olduğunu bilir. Ve hangi bir noktaya girse, bütün âlemi beraberce götürmek isteğindedir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Eğer dünyanın veya vücudun mülkiyeti, zilliyeti sende ise taahhüt, tahaffuz, korku külfetleriyle nimetlerden lezzet alamazsın, daima rahatsız olursun. Çünkü noksanları tedarik, mevcutları telef olmaktan muhafaza ile daima evham, korkular, meşakkatlere mahal olursun. Hâlbuki o nimetler, Mün'im-i Kerîm'in taahhüdü altındadır. Senin işin O'nun sofrayı ihsanından yiyip içmekle şükretmektir. Şükürde bir zahmet yoktur; bilakis nimetin lezzetini artırır. Çünkü şükür, nimette in'amı görmek demektir. İn'amı görmek, nimetin zevalinden hâsıl olan elemi def eder. Zira nimet zâil olduğundan, Mün'im-i Hakikî onun yerini boş bırakmaz, misliyle doldurur ve teceddüdünden lezzet alırsın.

Evet ¹ **وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** olan âyet-i kerîme, hamdin ayn-ı lezzet olduğuna delâlet eder. Çünkü hamd, in'am şeceresini, nimet semeresinde gösterir. Ve bu vesile ile zeval-i nimetin tasavvurundan hâsıl olan elem zâil olur. Çünkü şecerede çok semere vardır, biri giderse ötekisi yerine gelir. Demek hamd, ayn-ı lezzettir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Âfâkî mâlûmat, yani hariçten, uzaklardan alınan mâlûmat, evham ve vesveselerden hâlî olamıyor. Amma bizzat vicdanî bir şura mahal olan enfûsî ve dahilî mâlûmat ise evham ve ihtimallerden temizdir. Binâenaleyh merkezden muhite, dahilden harice bakmak lâzımdır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Küre-i arzı bir köy şekline sokan şu medeniyet-i sefihe ile gaffet perdesi pek kalınlaşmıştır. Ta'dili, büyük bir himmete muhtaçtır. Ve keza beşeriyet ruhundan dünyaya nâzır pek çok menfezler açmıştır. Bunların kapatılması ancak Allah'ın lütfuna mazhar olanlara müyesser olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir zerre, kocaman şemsi tecelli ile yani in'ikâs itibarıyla istiab eder, içine alır. Fakat küçücük iki zerreyi bizzat yani hacimleri itibarıyla içine alamaz. Binâenaleyh yağmurun şemsin timsâline mâkes olan katreleri gibi kâinatın zerrat ve mürekkebatı, ilim ve iradeye müstenid kudret-i

¹ "Onların duaları 'Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.' diye sona erer." (Yûnus sûresi, 10/10)

nuraniye-i ezeliyenin –tecelli ve in’ikâs itibarıyla– lem’alarına mazhar olabilirler. Fakat gözün içindeki bir hüceyre zerresi, “âsâb, evride, şerâyîn” de tesirleri görünen bir kudret, şuur ve iradeye menba olamaz. Bu acib sanat, muntazam nakış, ince hikmetin iktizasına göre kâinatın her bir zerresi, her bir mürekkebatı, ulûhiyete mahsus muhit ve mutlak sıfatlara menba ve masdar olması lâzım gelir. Veya o sıfatlar ile muttasıf Şems-i Ezeli’nin tecelliyât lem’alarına mâkes olmaları lâzımdır.

Birinci şıkta kâinatın zerratı adedince muhalât vardır. Binâenaleyh her bir zerre o büyük yükün tahammülünden âciz olduğunu ikrar ile “Mûcid, Hâlık, Rab, Mâlik, Kayyûm ancak Allah’tır.” diye şehâdetini ilân eder. Ve keza her bir zerre, her bir mürekkebat, muhtelif lisan ve delâletleriyle şu beyti teren-nüm ediyorlar:

عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ وَكُلُّ إِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ¹

Evet her bir harf kendi vücuduna bir vecihle delâlet eder. Amma kâtibinin, Sâni’inin vücuduna çok vecihlerle delâlet eder. Evet...

تَأْمَلْ سَطُورَ الْكَاتِبَاتِ فَإِنَّهَا مِنْ أَمَلِ الْأَعْلَى إِلَيْكَ رَسُولٌ²

i’lem Eyyühe’l-Aziz! Cam, su, hava, âlem-i misal, ruh, akıl, hayal, zaman vesaire gibi, tecelli-i timsâl akislere mahal ve mazhar olan çok şeyler vardır. Maddiyat-ı kesifenin timsâlleri hem münfasıl, hem ölü hükmündedirler. Çünkü asıllarına gayr oldukları gibi, asıllarının hâsiyetlerinden de mahrumdurlar. Nuranîlerin timsâlleri ise, asıllarıyla muttasıl ve asıllarının hâsiyetlerine mâlik ve asıllarına gayr değillerdir. Binâenaleyh Cenâb-ı Hak şemsin hararetini hayat, zıyasını şuur, ziyadaki renkleri duygu gibi yapmış olsa idi, senin elindeki aynada temessül eden şemsin timsâli seninle konuşacaktı. Çünkü o, timsâlinde oldukça harareti, ziyası, renkleri olurdu; hararetiyle hayat bulurdu; ziyasıyla şuurlu olurdu; renkleri ile de duygulu olurdu. Böyle olduktan sonra, seninle konuşabilirdi. Bu sırta binaendir ki Resûl-i Ekrem (*aley-hissalâtü vesselâm*) kendisine okunan bütün salavât-ı şerifeye bir anda vâkıf olur.

¹ Söylediğimiz sözler ayrı ayrı ise de, senin hüsnün birdir. Bütün sözlerimiz, o hüsn-ü cemâle işaret ediyorlar. (el-Âlûsî, *Rûhu’l-meânî* 12/169; ez-Zerkeşî, *el-Burhân* 2/160)

² “Sayfa-yı âlemin eb’âd-ı vâsiasında Nakkaş-ı Ezeli’nin yazdığı silsile-i hâdisatın satırlarına hikmet nazarıyla bak ve fikr-i hakikatle sarıl. Tâ ki mele-i âlâdan uzanan şu selâsil-i resâil, seni âlâ-yı illiyyîn-i tevhide çıkarsın.” İbni Kayyim, *Medâricü’s-sâlikîn* 3/356; İbni Kayyim, *Bedâiu’l-fevâid* 4/971.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! ¹سُبْحَانَ اللَّهِ ve ²الْحَمْدُ لِلَّهِ cümleleri, Cenâb-ı Hakk'ı celâl ve cemâl sıfatlarıyla zımmen tavsif ediyorlar. “Celâl” sıfatını tazammun eden ³سُبْحَانَ اللَّهِ, abdin ve mahlûkun Allah'tan baîd olduklarına nâzırdır. Cemâl sıfatını içine alan ⁴الْحَمْدُ لِلَّهِ, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetiyle abde ve mahlûkâta karib olduğuna işarettir. Mesela biri kurb, diğeri bu'd olmak üzere bize nâzır şemsin iki ciheti vardır. Kurb cihetiyle hararet ve ziyayı veriyor; bu'd cihetiyle insanların mazarratlarından tahir ve safi kalıyor. Bu itibarla insan şemse karşı yalnız kâbil olabilir, fâil ve müessir olamaz.

Kezalik –bilâ teşbih– Cenâb-ı Hak rahmetiyle bize karib olduğu cihetle ona hamdediyoruz. Biz ondan uzak olduğumuz cihetle O'nu tesbih ediyoruz. Binâenaleyh rahmetiyle kurbuna bakarken hamdet; O'ndan baîd olduğuna bakarken, tesbih et. Fakat her iki makamı karıştırma ve her iki nazarı birleştirme ki hak ve istikamet mültebis olmasın. Lâkin iltibas ve mezc olmadığı takdirde, her iki makamı ve her iki nazarı hem tebdil, hem cemedebilirsin. Evet ⁴سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ her iki makamı cemededen bir cümledir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Dört şey için dünyayı kesben değil, kalben terk etmek lâzımdır:

1– Dünyanın ömrü kısa olup, süratle zeval ve guruba gider. Zevalin ele miyle, visalin lezzeti zeval buluyor.

2– Dünyanın lezâizi zehirli bala benzer. Lezzeti nisbetinde elemi de vardır.

3– Seni intizar etmekte ve senin de süratle ona doğru gitmekte olduğun “kabir”, dünyanın zînetli, lezzetli şeylerini hediye olarak kabul etmez. Çünkü dünya ehline güzel addedilen şey, orada çirkindir.

4– Düşmanlar ve haşerat-ı muzırta arasında bir saat durmakla dost ve büyüklük meclisinde senelerce durmak arasındaki muvâzene, kabir ile dünya arasındaki aynı muvâzenedir. Maahâzâ, Cenâb-ı Hak da bir saatlik lezzeti terk

¹ Allah'ı bütün eksiklerden tenzih ederim.

² Bütün hamdler, övgüler Allah'adır.

³ Allah'ı bütün eksikliklerden tenzih ederim.

⁴ “(Cenâb-ı Hak rahmetiyle bize yakın olduğu cihetle) Bütün hamdler, övgüler Allah'adır ve (biz O'ndan uzak olduğumuz cihetle) O, her türlü kusur ve noksan sıfattan münezzehtir.” (Buhârî, *deavât* 65, *eymân* 19, *tevhid* 58; Müslim, *zikir* 31; Tirmizî, *deavât* 59)

etmeye davet ediyor ki senelerce dostlarıyla beraber rahat edesin. Öyle ise kayıtlı ve kelepçeli olarak sevk edilmezden evvel, Allah'ın davetine icabet et.

Fesühbanallah, Cenâb-ı Hakk'ın insanlara fazl u keremi o kadar büyüktür ki insana vedâ olarak verdiği malı, büyük bir semeni ile insandan satın alır, ibka ve himaye eder. Eğer insan o malı temellük edip Allah'a satmazsa, büyük bir belâya düşer. Çünkü o malı uhdesine almış oluyor. Hâlbuki kudreti taahhüde kâfi gelmiyor. Çünkü arkasına alırsa, beli kırılır; eli ile tutarsa, kaçır, tutulmaz. En nihayet meccanen fenâ olur gider, yalnız günahları miras kalır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! “Geceye benzeyen gençliğim zamanında gözlerim uyumuş idi, ancak ihtiyarlık sabahıyla uyandım.” meâlinde olan

وَعَيْنِي قَدْ نَامَتْ بِلَيْلٍ شَبِيٍّ وَلَمْ تَنْبُذْ إِلَّا بِضُحٍّ مَشْبٍ¹

şiiir şümülüne dahilim. Çünkü gençliğimde en yüksek bir intibah şahikası-na çıktığımı sanıyordum. Şimdi anlıyorum ki o intibah intibah değilmiş; ancak uykunun en derin kuyusunda bulunmaktan ibaret imiş. Binâenaleyh medenîlerin iftihar ile dem vurdıkları tenevvür-ü intibahları, benim gençlik zamanımdaki intibah kabilinden olsa gerektir. Onların misali, rüyasında güya uyanıp, rüyasını halka hikâye eden nâim meselidir. Hâlbuki rüyasında onun o intibahı, uykunun hafif perdesinden derin ve kalın bir perdeye intikal ettiğine işaretir. Böyle bir nâim ölü gibidir; yarbuçuk uykuda bulunan insanları nasıl ikaz edebilir?

Ey uykuda iken kendilerini ayık zannedenler! Umûr-u diniyede müsamaha veya teşebbühle medenîlere yanaşmayın. Çünkü aramızdaki dere pek derindir. Doldurup hatt-ı muvasalayı temin edemezsiniz. Ya siz de onlara iltihak edersiniz veya dalâlete düşer boğulursunuz.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Mâsiyetin mahiyetinde, bilhassa devam ederse, küfür tohumu vardır. Çünkü o mâsiyete devam eden, ülfet peyda eder. Sonra ona âşık ve müptelâ olur. Terkine imkân bulamayacak dereceye gelir. Sonra o mâsiyetinin ikaba mûcib olmadığını temenniye başlar. Bu hâl böylece devam ettikçe, küfür tohumu yeşillenmeye başlar. En nihayet, gerek ikabı ve gerek dârü'l-ikabı inkâra sebep olur. Ve keza mâsiyete terettüp eden hacaletten dolayı, o mâsiyetin mâsiyet olmadığını iddia etmekle, o mâsiyete mutali olan melekleri bile inkâr eder. Hatta şiddet-i hacaletten yevm-i hesabın

¹ Bkz.: Ebu'l-Abbâs el-Mukri', *Nefhu't-tayyib* 4/342, 7/280.

gelmeyeceğini temenni eder. Şayet yevm-i hesabı nefyeden ednâ bir vehmi bulursa, o vehmi kocaman bir burhan addeder. En nihayet nedamet edip terk etmeyenlerin kalbi küsûfa tutulur, mahvolur gider –el-iyâzü billâh!–

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın i'câz ve belâgatına dair “Lemeât” namındaki eserimde izah edilen bazı lem'aları dinleyeceksin:

1– Kur'ân'ın okunuşunda yüksek bir selâset vardır ki lisanlara ağır gelmez.

2– Büyük bir selâmet vardır ki lafzan ve mânên hatadan sâlimdir.

3– Âyetler arasında büyük bir tesanüd vardır ki kârgir binalar gibi, âyetleri birbirine dayanarak bünye-i Kur'âniye'yi sarsılmaktan vikaye ediyor.

4– Büyük bir tenâsüb, tecâvüb, teâvün vardır ki âyetleri birbirine ecnebî olmadığı gibi birbirinin vuzuhuna yardım, istîzâhına cevap veriyor.

5– Parça, parça, ayrı ayrı zamanlarda nâzil olduğu hâlde şiddet-i tenâsüpten sanki bir defada nâzil olmuştur.

6– Esbab-ı nüzûl ayrı ayrı ve mütebâyin olduğu hâlde, şiddet-i tesanüdden sanki sebep birdir.

7– Mükerrer mütefâvit suâllere cevap olduğu hâlde, şiddet-i imtizaç ve itihaddan sanki suâl birdir.

8– Müteaddit, mütegayir hâdisata beyan olduğu hâlde, kemâl-i intizamdan sanki hâdise birdir ve bir hâdiseye cevaptır.

9– “Tenezzülât-ı ilâhiye” ile tabir edilen muhatapların fehimlerine yakın ve münasip üslûplar üzerine nâzil olmuştur.

10– Bütün zaman ve mekânlarda gelip geçen insanlara tevcih-i kelâm ettiği hâlde, sühûlet-i beyandan dolayı sanki muhatap birdir.

11– İrşadın gayelerine îsal için tekrarları tahkik ve takriri ifade eder. Maahâzâ, tekrarları hâlel vermez. İadesi, zevki izale etmez. Tekerrür ettikçe misk gibi kokar.

12– Kur'ân kalblere kuvvet ve gıdadır; ruhlara şifadır. Gıdanın tekrarı kuvveti artırır. Tekrar etmekle daha me'luf ve me'nus olduğundan lezzeti artar.

13– İnsan maddî hayatında; her anda havaya, her vakit suya, her zaman

ve her gün gıdaya, her hafta ziyaya muhtaçtır. Bunların tekerrürü haddizâtında tekerrür olmayıp, ihtiyaçların tekerrürü içindir. Kezalik insan, hayat-ı ruhiyesi cihetiyle Kur'ân'da zikredilen bütün nevilere muhtaçtır. Bazı nevilere her anda muhtaçtır; ¹هُوَ الله gibi. Çünkü ruh bunun ile nefes alıyor. Bazı nevilere her vakit, bazılarına her zaman muhtaçtır. İşte hayat-ı kalbiyenin ihtiyaçlarına binaen Kur'ân tekrarlar yapıyor. Mesela ²بِسْمِ اللَّهِ, hava-yı nesîmî gibi kalbi ve ruhu tatmin ettiğinden kesret-i ihtiyaca binaen Kur'ân'da çok tekrar edilmiştir.

14- Kissa-yı Mûsa gibi bazı hâdisat-ı cüz'iyenin tekrarı, o hâdisenin büyük bir düsturu tazammun ettiğine işarettir.

Hülâsa: Kur'ân hem zikirdir, hem fikirdir, hem hikmettir, hem ilimdir, hem hakikattir, hem şeriattır, hem sadırlara şifa, müminlere hüda ve rahmettir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Fıtrat-ı insaniyenin garip bir hâli, gaflet zamanında letâif ile havâssın hükümlerini, iltibas ile birbirine benzetir, tefrik edemez. Mesela el ile gözü birbirine benzetip hizmetlerini ve vazifelerini tefrik edemeyen bir mecnun, yüksekte gözüyle gördüğü bir şeyi almak için elini uzatıyor. El gözün komşusu olduğu münasebetle, onun yaptığı işi, el de yapabilir zanneder. Kezalik insan-ı gafil, kendi şahsına ait ednâ, cüz'î bir tanzimden âciz olduğu hâlde gururuyla, hayaliyle Cenâb-ı Hakk'ın ef'âline tahakküm ile el uzatıyor.

Yine insanın fıtratında acîb bir hâl: İnsanın efrâdı arasında cismen ve sureten ayrılık varsa da pek azdır. Amma mânen ve ruhen, aralarında zerre ile şems arasındaki ayrılık kadar bir ayrılık vardır. –Fakat sair hayvanât öyle değildir. Mesela balık ile kuş, kıymet-i ruhiyece birbirine pek yakındırlar. En küçüğü en büyüğü gibidir. –Çünkü insanın kuvve-i ruhiyesi tahdit edilmemiştir. Enaniyet ile o kadar aşağı düşerler ki zerreye müsavi olur. Ubûdiyet ile de o kadar yükseğe çıkıyor ki iki cihanın güneşi olur. –Hazreti Muhammed (*aleyhi-salâtü vesselâm*) gibi–

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Eşyada esas bekadır, adem değildir. Hatta ademe gittiklerini zannettiğimiz kelimat, elfaz, tasavvurat gibi serîü'z-zeval olan bazı şeyler de ademe gitmiyorlar. Ancak suretlerini ve vaziyetlerini değişerek zevalden masun kalıp bazı yerlerde tahassun ile adem-i mutlaka gitmezler.

¹ O, Allah'tır.

² Allah'ın adıyla

Fen dedikleri hikmet-i cedide, bu sırra vâkıf olmuş ise de, vuzuhuyla vâkıf olamamıştır. Ve aynı zamanda “Âlemde adem-i mutlak yoktur; ancak terekküp ve inhilâl vardır.” diye ifrat ve hata etmiştir. Çünkü âlemde Cenâb-ı Hakk’ın sun’uyla terkip vardır. Allah’ın izniyle tahlil vardır. Allah’ın emriyle îcad ve idam vardır.

وَفَعَلُ اللَّهِ مَا يَشَاءُ¹ ، إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ²

İlem Eyyühe’l-Aziz! Kabir, âlem-i âhirete açılmış bir kapıdır. Arka ciheti rahmettir, ön ciheti ise azaptır. Bütün dost ve sevgililer o kapının arka cihe-
tinde duruyorlar. Senin de onlara iltihak zamanın gelmedi mi? Ve onlara gi-
dip onları ziyaret etmeye iştiağın yok mudur? Evet vakit yaklaştı. Dünya ka-
zuratından temizlenmek üzere bir gusül lâzımdır. Yoksa onlar istikzar ile ikrah
edeceklerdir.

Eğer “İmam Rabbânî Ahmed-i Farukî bugün Hindistan’da hayattadır.”
diye ziyaretine bir davet vuku bulsa, bütün zahmetlere ve tehlikelere katlana-
rak ziyaretine gideceğim. Binâenaleyh İncil’de “Ahmed”, Tevrat’ta “Ahyed”
Kur’ân’da “Muhammed” ismiyle müsemma, iki cihanın güneşi, kabrin arka
tarafında milyonlarca Farukî Ahmedler ile muhat olarak sâkindir. Onların zi-
yaretlerine gitmek için niye acele etmiyoruz? Geri kalmak hatadır.

Şu esâsâta dikkat lâzımdır:

1– Allah’a abd olana her şey musahhardır. Olmayana her şey düşman-
dır.

2– Her şey kader ile takdir edilmiştir. Kısmetine razı ol ki rahat edesin.

3– Mülk Allah’ındır. Sende emaneten duruyor. O emaneti ibka edip senin
için muhafaza edecek. Sende kalırsa, meccanen zâil olur gider.

4– Devam olmayan bir şeyde lezzet yoktur. Sen zâilsin, dünya da zâildir,
halkın dünyası da zâildir, kâinatın şu şekli-i hazırı da zâildir. Bunlar saniye ve
dakika ve saat ve gün gibi birbirini takiben zevale gidiyorlar.

5– Âhirette seni kurtaracak bir eserin olmadığı takdirde, fâni dünyada bı-
raktığın eserlere de kıymet verme.

¹ “Allah, her ne dilerse onu yapar.” (İbrahim sûresi, 14/27)

² “...Allah dilediği şekilde hükmeder.” (Mâide sûresi, 5/1)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! ³ اَللّٰهُ اَكْبَرُ ، ² اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ، ¹ سُبْحَانَ اللّٰهِ bu üç mukaddes cümlelerin faydalarını ve mahall-i istimallerini dinle:

1– Kalbinde hayat bulunan bir insan kâinata, âleme bakarken idrakinden âciz bilhassa şu boşlukta yapılan ilâhî manevraları görmekle hayretler içinde kalır. İşte bu gibi hayret ve dehşetengiz vaziyetleri ancak ⁴ سُبْحَانَ اللّٰهِ cümlesinden nebean eden mâ-yı zülâl içmekle o hayret ateşi söner.

2– Aynı o insan, gördüğü leziz nimetlerden duyduğu zevkleri izhar etmekle, “hamd” unvanı altında in’amı nimette ve mün’imi in’amda görmekle idame-i nimet ve tezyid-i lezzet talebinde bulunarak ⁵ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ cümlesiyle nimetler definesini bulan adam gibi nefes alıyor.

3– Aynı o insan, mahlûkât-ı acîbe ve harekât-ı garîbeden aklının tarta-madığı ve zihninin içine alamadığı şeyleri gördüğü zaman, ⁶ اَللّٰهُ اَكْبَرُ demekle rahat bulur. Yani, Hâlık’ı daha azîm ve daha büyüktür. Onların halk ve tedbirleri kendisine ağır değildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsan seyyiatıyla, Allah’a zarar vermiş olmuyor. Ancak nefesine zarar eder. Mesela hariçte, vâkide ve hakikatte Allah’ın şeriki yoktur ki onun hizbine girmekle Cenâb-ı Hakk’ın mülküne ve âsârına müdahale edebilsin. Ancak, şeriki zihninde düşünür, boş kafasında yerleştirir. Çünkü hariçte şerikin yeri yoktur. O halde o kafasız, kendi eliyle kendi evini yıkıyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Allah’a tevekkül edene Allah kâfidir. Allah, kâmil-i mutlak olduğundan lîzâtihi mahbuptur. Allah mücid, Vâcibü'l-vücûd olduğundan kurbîyetinde vücud nurları, bu'dîyetinde adem zulmetleri vardır. Allah melce ve mencedir. Kâinattan küsmüş, dünya zînetinden iğrenmiş, vücudundan bıkmış ruhlara melce ve mence O’dur. Allah bâkidir, âlemin bekası ancak O’nun bekasıyladır. Allah Mâlik’tir, sendeki mülkünü senin için

¹ Allah’ı bütün eksiklerden tenzih ederim.

² Bütün hamdler, övgüler Allah’adır.

³ Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah’tır.

⁴ Allah’ı bütün eksiklerden tenzih ederim.

⁵ Bütün hamdler, övgüler Allah’adır.

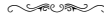
⁶ Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah’tır.

saklamak üzere alıyor. Allah, Ganiyy-i Muğnî'dir; her şeyin anahtarı O'ndadır. Bir insan Allah'a hâlis bir abd olursa, Allah'ın mülkü olan kâinat, onun mülkü gibi olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Akli başında olan insan, ne dünya umûrundan kazandığına mesrur ve ne de kaybettiği şeye mahzun olmaz. Zira dünya durmuyor, gidiyor. İnsan da beraber gidiyor; sen de yolcusun. Bak, ihtiyarlık şafağı, kulakların üstünde tulû etmiştir. Başının yarısından fazlası beyaz kefene sarılmış. Vücudunda tavattun etmeye niyet eden hastalıklar, ölümün keşif kollarıdır.¹ Maahâzâ, ebedî ömrün önündedir. O ömr-ü bâkide göreceğin rahat ve lezzet, ancak bu fâni ömürde sa'y ve çalışmalarına bağlıdır. Senin o ömr-ü bâkiden hiç haberin yok. Ölüm sekeratı uyandırmadan evvel uyan!

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'a mâlûm ve maruf unvanıyla baka-cak olursan, meçhul ve menkûr olur. Çünkü bu mâlûmiyet, orfî bir ülfet, taklidî bir sema'dır. Hakikati i'lâm edecek bir ifade de değildir. Maahâzâ, o unvan ile fehme gelen mana, sıfât-ı mutlakayı beraberce alıp zihne ilka edemez. Ancak Zât-ı Akdes'i mülâhaza için bir nevi unvandır. Amma Cenâb-ı Hakk'a mevcud-u meçhul unvanıyla bakılırsa, marufiyet şuaları bir derece tebarüz eder. Ve kâinatta tecelli eden sıfât-ı mutlaka-yı muhita ile bu mevsufun o unvandan tulû etmesi ağır gelmez.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Esmâ-yı hüsnânın her birisi, ötekileri icmalen tazammun eder. (Zıyanın elvân-ı seb'ayı tazammun ettiği gibi). Ve keza her birisi ötekilere delil olduğu gibi, onların her birisine de netice olur. Demek esmâ-yı hüsnâ mir'at ve ayna gibi birbirini gösteriyor. Binâenaleyh neticeleri beraber mezkûr kıyaslar gibi veya delilleri beraber neticeler gibi okuması mümkündür.

¹ "Uyku, ölümün kardeşidir." manasındaki hadis için bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 8/342; el-Beyhakî, *Şuabü'l-imân* 4/183; İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd* s.79.

Tazarru ve Niyyaz

إِلَهِی لَا زِمَ عَلَیَّ أَنْ لَا أَبَالِیَ وَلَوْ فَاتَ مِنِّی حَیَاتُ الدَّارِینِ وَعَادَتُنِی الْكَائِنَاتُ بِتَمَامِهَا إِذْ
أَنْتَ رَبِّی وَخَالِقِی وَإِلَهِی إِذْ أَنَا مَخْلُوقُكَ وَمَصْنُوعُكَ لِي جَهَّةٌ تَعْلُقُ وَانْتِسَابٌ مَعَ قَطْعِ
نَهَایَةِ عِصْیَانِی وَغَايَةِ بُعْدِی لِسَائِرِ رَوَابِطِ الْكَرَامَةِ فَأَنْضِغْ بِلسَانِ مَخْلُوقَتِی یَا خَالِقِی یَا
رَبِّی یَا رَازِقِی یَا مَالِكِی یَا مُصَوِّرِی یَا إِلَهِی! أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَبِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ
وَبِفَرْقَانِكَ الْحَكِيمِ وَبِحَبِيبِكَ الْأَكْرَمِ وَبِكَلَامِكَ الْقَدِيمِ وَبِعَرْشِكَ الْأَعْظَمِ وَبِأَلْفِ أَلْفِ
﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ¹﴾ إِرْحَمْنِی یَا اللَّهُ یَا رَحْمَنُ یَا حَنَّانُ یَا مَنَّانُ یَا دَيَّانُ اغْفِرْ لِي یَا غَفَّارُ
یَا سَتَّارُ یَا تَوَّابُ یَا وَهَّابُ! اغْفُ عَنِّی یَا وَدُودُ یَا رَوْفُ یَا غَفُورُ یَا غَفُورٌ.. الطُّفُّ بِی یَا
لَطِيفُ یَا حَبِيبُ یَا سَمِيعُ یَا بَصِيرُ! وَتَجَاوَزْ عَنِّی یَا حَلِیمُ یَا عَلِیمُ یَا كَرِیمُ یَا رَحِیمُ! اِهْدِنَا
الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ یَا رَبِّ یَا صَمَدُ یَا هَادِيْ جُدْ عَلَیَّ بِفَضْلِكَ یَا بَدِيعُ یَا بَاقِي یَا عَدْلُ یَا
هُوَ! أَحْيِ قَلْبِي وَفَتِّرِ بُنُورَ الْإِيمَانِ وَالْقُرْآنِ یَا نُورُ یَا حَقُّ یَا حَيُّ یَا قَيُّوْمُ یَا مَالِكُ الْمُلْكِ
یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ یَا أَوَّلُ یَا آخِرُ یَا ظَاهِرُ یَا بَاطِنُ یَا قَوِيُّ یَا قَادِرُ یَا مَوْلَايَ یَا غَافِرُ یَا
أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ فِي الْقُرْآنِ وَبِمُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الَّذِي
هُوَ سِرُّكَ الْأَعْظَمُ فِي كِتَابِ الْعَالَمِ أَنْ تَفْتَحَ مِنْ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ الْحُسْنَى كُوَّةً مُفِیضَةً أَنْوَارَ
الْإِسْمِ الْأَعْظَمِ إِلَى قَلْبِي فِي قَالِبِي وَإِلَى رُوحِي فِي قَبْرِی فَتَصِيرَ هَذِهِ الصَّحِيفَةُ كَسْفِيفِ
قَبْرِی وَهَذِهِ الْأَسْمَاءُ كَكُوَاتٍ تُفِیضُ أَشْعَةً شَمْسِ الْحَقِيقَةِ إِلَى رُوحِي! إِلَهِی أَتَمَنَّى أَنْ
يَكُونَ لِي لِسَانٌ أَبَدِيٌّ يُنَادِي بِهِذِهِ الْأَسْمَاءِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ فَاقْبَلْ هَذِهِ التَّقُوشَ الْبَاقِيَةَ
بُعْدِي نَائِبًا عَنِ لِسَانِي الرَّائِلِ.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تُنْجِنَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَهْوَالِ وَالْأَفَاتِ،
وَتَقْضِي لَنَا بِهَا جَمِيعَ الْحَاجَاتِ، وَتُطَهِّرُنَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ السَّيِّئَاتِ، وَتَغْفِرُ لَنَا بِهَا جَمِيعَ

¹ "De ki: O, Allah'tır, gerçek İlah'tır ve Birdir." (İhlâs sûresi, 112/1)

الدُّنُوبِ وَالْحَطِيَّاتِ. يَا اللَّهُ يَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ، اجْعَلْ لِي فِي مُدَّةِ حَيَاتِي وَبَعْدَ مَمَاتِي فِي كُلِّ أَنْ أَعْصَفَ أَعْصَافَ ذَلِكَ أَلْفَ صَلَاةٍ وَسَلَامٍ مُضْرُوبِينَ فِي مِثْلِ ذَلِكَ وَأَمْثَالِ أَمْثَالِ ذَلِكَ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَأَتْبَاعِهِ وَاجْعَلْ كُلَّ صَلَاةٍ مِنْ كُلِّ ذَلِكَ تَزِيدُ عَلَى أَنْفَاسِي الْعَاصِيَةِ فِي مُدَّةِ عُمْرِي وَاعْفُزْ لِي وَارْحَمْنِي بِكُلِّ صَلَاةٍ مِنْهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ¹.

¹ “Allahım! Benden dünya ve âhiret hayatı gitse ve dahi kâinat bütünüyle bana düşman olsa benim bunlara hiç ehemmiyet vermemem lâzımdır. Zira Sen benim Rabbim, Hâlıkım ve İlâhımsın. Ben de Sen’in mahlûkun ve masnûnum. Hem sonsuz isyanım ve insanı kerim kılan güzel hasletlerden uzaklığımla beraber Seninle bir alâka ve intisap cihetim bulunduğu için bu mahlûkiyetimin lisaniyla sana tazarru’ ve niyaz ediyorum ey Hâlık’ım! Ey Rabbim, ey Râzıkım, ey Mâlikim, ey Musavvirim, ey Allahım! Sen’in esmâ-yı hüsnân, ism-i âzamın, Furkan’ı Hakîm’in, Habîbî Ekrem’in, Kelâm-ı Kadîm’in, Arş-ı Âzam’ın ve bir milyon kere قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ¹ hürmetine bana merhamet eyle ya Allah, ya Rahmân, ya Hannan, ya Mennân, ya Deyyân. Beni bağışla ya Gaffâr, ya Settâr, ya Tevvâb, ya Vehhâb. Beni affet ya Vedûd, ya Raûf, ya Afuvv, ya Gafûr. Bana lutfeyle ya Latîf, ya Habîr, ya Semî’, ya Basîr! Günahlarımı affeyle ya Halîm, ya Âlîm, ya Kerîm, ya Rahîm! Bizi doğru yola, Sana doğru varan yola ilet ya Rab, ya Samed, ya Hâdî! Fazlınla bana ihsan eyle ya Bedî’, ya Bâkî, ya Adl, ya Hû! Kalbimi ve kabrimi iman ve Kur’ân nuruyla hayattar eyle ya Nûr, ya Hak, ya Hayy, ya Kayyûm, ya Mâlike’l-mülk, ya Ze’l-celâl-i ve’l-ikrâm, ya Evvel, ya Âhir, ya Zâhir, ya Bâtın, ya Kaviy, ya Kâdir, ya Mevlâm, ya Gâfir, ya Erhame’r-râhimîn! Kur’ân’daki İsm-i Âzam’ın ve kâinat kitabında en büyük sırrın Muhammed (sallâllâhü eleyhi ve sellem) hürmetine; bu esmâ-yı hüsnâdan bedenimdeki kalbim ile kabrimdeki ruhuma İsm-i Âzam nurlarını boşaltan bir pencere açmanı ve böylece bu sayfa kabrimin çatısı ve bu isimler ruhuma hakikat güneşinin hüzmelerini ifaza eden pencereler olmasını niyaz ediyorum. Allahım! Benim için kıyâmet saatine kadar bu isimleri ilân eden ebedi bir dilimin olmasını arzu ediyorum. Bundan dolayı şu bâki yazıları benden sonra fânî dilimin yerine kabul eyle!

Allahım! Hem fert fert hem de bütün bir beşeriyet olarak medyunu bulunduğumuz İnsanlığın İftihar Tablosu Hazreti Muhammed Mustafa’ya salât ü selâm olsun. Bu salât ile; bizi bütün korkulardan ve âfetlerden korusun, bütün ihtiyaçlarımızı gider, bizi bütün günahlardan temizle, bütün günahlarımızı ve hatalarımızı mağfiret eyle. Allahım! Ey bütün dualara icabet eden! Yaşadığım müddet içinde ve ölümünden sonra her anda bu salâtın kat katını ihsan eyle. Bir milyon salât ve selâm ile ve bir o kadar da çarpımından çıkan netice ve bunun da kat katı, Efendimiz Hazreti Muhammed’e, O’nun âl, ashâb ve yardımcılarına ve O’na tabi olanlara olsun. Bu salâtların hepsini ömrümdeki âsi nefeslerim sayısınca çoğalt. Bu salavâtların her birisi hürmetine beni bağışla ve bana merhamet eyle. Rahmetinle muamelede bulun ya Erhamerrâhimîn, âmin!..”

¹ “De ki: O, Allah’tır, Tektir.” (İhlâs sûresi, 112/1)

Zeylû'l-Habbe

(Arkadaş! Şu müşevveş eserlerim ile büyük bir şeyin etrafını kazıyorum. Amma bilmiyorum keşfedebildim mi? Veyahut sonra inkişaf edecektir. Veyahut bilâhare zuhur edecek. Keşfine yol açıp gösteriyorum.)

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ¹

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ² ، نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نِعْمَةِ الْإِيمَانِ وَالْإِسْلَامِ بِعَدَدِ قَطَرَاتِ الْأَمْطَارِ وَأَمْوَاجِ الْبِحَارِ
وَتَمَرَاتِ الْأَشْجَارِ وَنُقُوشِ الْأَزْهَارِ وَنَعَمَاتِ الْأَطْيَارِ وَلَمَعَاتِ الْأَنْوَارِ، وَالشُّكْرُ لَهُ
عَلَى كُلِّ مِنْ نِعْمَةٍ فِي الْأَطْوَارِ بِعَدَدِ كُلِّ نِعْمَةٍ فِي الْأَدْوَارِ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى
سَيِّدِ الْأَنْبَارِ وَالْأَخْيَارِ مُحَمَّدٍ الْمُخْتَارِ وَعَلَى آلِهِ الْأَطْهَارِ وَأَصْحَابِهِ نُجُومِ الْهَدَايَةِ
ذَوِي الْأَنْوَارِ مَا دَامَ الْبَيْتُ وَالنَّهَارُ.⁴

i'lem Eyyühe'l-Aziz! Misafir olan bir kimse seferinde çok yerlere, menzillere uğrar. Uğradığı her yerin âdetleri ve şartları ayrı ayrı olur.

Kezalik Allah'ın yolunda sülûk eden zât çok makamlara, mertebelere, hâllere, perdelere rast gelir ki bunların da her birisi için kendine mahsus şartlar ve vaziyetler vardır. Bu şartları ve perdeleri, birbirine halt edip karıştıran, galat ve yanlış hareket eder. Mesela bir ahırda atın kişnemesini işiten bir

¹ “Hareket ve güç, ancak Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ile olur.” Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözün, cennet hazinelerinden bir hazine olduğunu bildirmiştir. (Bkz.: Buhârî, meğâzî 38, deavât 51, 68, kader 7; Müslim, zikir 44-46)

² “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

³ “O ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır!” (Enfâl sûresi, 8/40)

⁴ Yağmurların damlaları, denizlerin dalgaları, ağaçların meyveleri, çiçeklerin nakışları, kuşların şakımaları, nurların hüzmeleri adedince İslâm ve iman nimetinden ötürü bütün hamdler Allah'a olsun. Hayat saffhalarındaki her bir nimete mukabil olarak bütün zamanlardaki nimetleri adedince O'na şükürler olsun. Allah'a yakın büyüklerin Efendisi, kulları içinden seçip zirve payelerle şereflendirdiği seçkin peygamber Hazreti Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem), O'nun tertemiz, pırl pırl hane halkına ve hidayet yıldızları nurlu ashabına gece ve gündüz devam edip durdukça salât ve selâm olsun!

adam, yüksek bir sarayda andelibin terennümünü, güzel sadâsını işitir. Eğer o terennüm ile atın kişnemesini farketmeyip andelipten kişnemeyi talep ederse, kendi nefsiyle muğâlata etmiş olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Dünya hayatını güzelleştiren esbaptan biri, dünya aynasında temessül ile parlayan hidayet nurları ve büyük insanların sevgili ve sevimli timsâlleridir. Evet müstakbel, mâzinin aynasıdır. Mâzi, berzaha yani öteki âleme intikal ve inkılâp ettiğinde suretini ve şeklini ve dünyasını istikbal aynasına, tarihe, insanların zihinlerine vedâ ediyor. Onlara olan mânevî ve hayalî muhabbetleriyle dünya muhabbeti tatlı olur. Mesela arkadaşlarının ve akrabasının timsâllerini ve fotoğraflarını hâvi büyük bir aynayı yolunda bulan bir adam, şark cihetine giden adamların memleketlerine gidip onlara iltihak etmek için çalışmayıp da o aynanın içindeki timsâller ile uğraşır, muhabbet eder. İşte bu adam gafletten ayıldığı zaman: “Eyvah, ne ediyorum! Bunlar şarap değil seraptır. Bunlar ile uğraşmak azb değil azaptır.” der, arkadaşlarına yetişmek üzere şark seferine tedarikâtta bulunmaya başlar.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın hak ve hakikat olduğuna en sadık deliller:

1– Tevhidin bütün iktizalarını ve lâzımlarını mertebeleriyle muhafaza etmesidir.

2– Esmâ-yı hüsnânın tenâsüb ve iktizası üzerine hakâik-i âliye-i ilâhiye-deki muvâzeneyi mürâat etmesidir.

3– Rubûbiyet ve ulûhiyete ait şuûnâtı kemâl-i muvâzene ile cemetmesidir.

Kur'ân'ın bu hâsiyeti beşerin eserlerinde bulunmadığı gibi melekût cihetine geçen evliya ve sair büyüklerin netâic-i fikirlerinde de bulunamamıştır. Ve eşyanın bâtınında dalmış olan İsrâkiyyûn ve âlem-i gayba nüfuz eden Ruhaniyyûn dahi, Kur'ân'ın bu hâsiyetini bulamamışlardır. Zira onların nazarları mukayyet olduğundan hakikat-i mutlakayı ihata edemez. Bunlar ancak hakikatin bir tarafını bulur ve ifrat-tefrit ile tasarrufa başlarlar. Bunun için tenâsübü bozup, muvâzeneyi ihlâl ediyorlar.

Mesela envâ-ı cevâhiri hâvi zînetli ve kıymetli bir defineyi keşfetmek için birkaç adam denizin dibine dalarlar. Denizin dibinde araştırma yaparken birisinin eline uzunca bir parça elmas geçer. Definenin müstemilâtını tamamen bu gibi elmaslardan ibaret olduğunu hükmeder. Sonra arkadaşlarından başka çeşit cevherin bahsini işittiğinde onların buldukları cevahirin kendi

bulduğu elmasın nakışları olduklarını tahayyül eder. Diğerî kürevî bir yakutu bulur. Öteki arkadaşı da başka bir çeşidini buluyor. Ve hâkeza her birisi definenin esas müştemilâtının kendi bulduğu çeşitten ibaret olduğunu.. ve arkadaşlarının buldukları çeşitlerin de definenin zevâid ve teferruatından olduğunu itikat eder. Mesele bu şekle girmekle muvâzene kayıp ve tenâsüb zâil olur. Sonra meselenin hakikatini keşif ve izah için te'vilât ve tekellûfata başlarlar. Hatta definenin inkârına bile zehap eden olur.

Evet sünnet-i seniyye ile muvâzene yapılmazdan evvel, hemen meşhudatına itimat eden İsrâkiyyûn ile mutasavvifenin eserlerini teemmül eden zâtlar, şu söylediğime hak verir. Bilâ-tereddüt kabul ederler.

Arkadaş! Kur'ân da o defineyi keşfetmek için o denize dalmıştır. Fakat Kur'ân'ın gözü açık olduğundan, defineyi tamamıyla ihata ile görmüştür. Ve hakikate uygun bir tarzda tenâsüb ve muvâzeneye riayet ederek kemâl-i intizam ve ittîrad ile hakikati izhar etmiştir.

Arkadaş! Nev-i beşerde envâen dalâlete düşen fırkaların sebeb-i dalâletleri, imamlarının kusurudur. Evet imamları bâtından bahsetmişlerse de meşhudatlarına itimat ve iktifa ederek esnâ-yı tarîkten dönmüşlerdir. Ve حَفِظْتُ¹ kavline mâsadak olmuşlardır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hak seni ademden vücuda ve vücudun pek çok eşkâl ve vaziyetlerinden en yükseği müslim sıfatıyla insan suretine getirmiştir. Mebde-i hareketin ile son aldığı suret arasında müteaddit vaziyetlerin, menzillerin ve etvar ve ahvâlin her birisi sana ait nimetler defterine kaydedilmiştir. Bu itibarla, senin geçirmiş olduğun zaman şeridine elmas gibi nimetler dizilmiş, tam bir gerdanlık veya nimetlerin envâna bir fihriste şeklini veriyor.

Binâenaleyh geçirmiş olduğun vücudun her menzilinde ve vaziyetinde, etvarında, ahvâlinde: “Nasıl bu nimete vâsıl oldun? Ne ile müstehak oldun? Ve şüküründe bulundun mu?” diye suâle çekileceksin. Çünkü vukua gelen hâller suâle tâbidir. Amma imkânda kalıp vukua gelmeyen şeyler suâle tâbi değildir. Geçirmiş olduğun ahvâl, vukuattır. Gelecek ahvâlin ademdir. Vücut mesuldür, adem ise mesul değildir. Öyle ise mâzide şükürünü eda etmediğin nimetlerin şükürünü kaza etmek lâzımdır.

¹ Bir şey ezberledin lâkin çok şeyler de senden gizli kaldı. (Ebû Hayyan et-Tevhîdî, *el-imtâ' ve'l-müânese* 1/34; es-Safedî, *Nusratü's-sâir ale'l-meseli's-sâir* 1/43)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanı havalandırıp baş aşağı felâkete atan şöyle bir hâl var:

İstihkak nazara alınmayarak, Hakk'ın takdiri hakkında tefrit veya ifrat yapılır. Ve kuvvetine, kıymetine bakılmayarak küçük veya büyük bir yük altına alınır gibi gayr-i insanî hâller insanı insaniyetten düşürür, ya zulme veya kizbe sevk eder.

Mesela bir fırka askerin mümessili bir nefer, bütün askerlik umûrunu bilmek veya bir katre sudaki timsâlden, şemsin azametini göstermek talebinde bulunmak, en yüksek bir insafsızlıktır. Çünkü vasıf ile ittisaf arasında fark vardır. Mesela katredeki timsâl, şemsin evsafını gösterir. Amma o evsaf ile mutasaf olamaz.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Vücut nev'inde tezahüm yoktur. Yani, pek çok âlemler, hâller, vücut sahnesinde içtima eder, birleşirler.

Mesela gece zamanı duvarları camdan olan ve elektrik yanan bir odaya girdiğin vakit, âlem-i misale bir pencere hükmünde olan camlarda pek çok menzilleri, odaları göreceksin.

Sâniyen: Odada otururken, kemâl-i sühûletle o misalî odalarda her çeşit tebdil, tağyir, tasarruf edebilirsin.

Sâlisen: Odadaki elektrik, elektrik misallerinin en uzağına en yakındır. Çünkü o misalî misallerin kayyûmu odur.

Râbian: Bu maddî vücudun bir habbesi, bir parçası, o misalî vücudun bir âlemini içine alabilir. Bu dört hüküm, Vâcib ile âlem-i mümkinat arasında da câridir. Çünkü mümkinatın vücudu, Vâcib'in nurundan bir gölge olduğu cihetle vehmî bir mertebededir. Vâcib'in emriyle vücut-u hariciyeye girer; sabit ve müstekar kalır. Demek mümkinatın vücudu bizzat hakikî bir vücut-u haricî olmadığı gibi, vehmî veya zâil bir zıll de değildir. Ancak, Vâcibü'l-vücûd'un icadıyla bir vücuddur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bu güzel âlemin bir mâliki bulunmaması muhal olduğu gibi, kendisini insanlara bildirip tarif etmemesi de muhaldır. Çünkü insan Mâlik'in kemâlâtına delâlet eden âlemin hüsnünü görüyor; ve kendisine beşik olarak yaratılan küre-i arzda istediği gibi tasarruf eden bir halife'dir. Hatta semâ-yı dünyada dahi aklıyla çalışıyor ve küçüklüğüyle, zaafiyetiyle beraber harika tasarrufat-ı acibesıyla eşref-i mahlûkât unvanını almıştır. Ve elinde cüz-ü ihtiyârî bulunduğundan bütün esbap içerisinde en geniş bir

salahiyet sahibidir. Binâenaleyh Mâlik-i Hakikî'nin rusûl vasıtasıyla böyle yüksek fakat gafil abdlerine kendisini bildirip tarif etmesi zarurîdir ki o Mâlik'in evâmirine ve marziyâtına vâkîf olsunlar.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın vehim, farz, hayal duygularına varınca-ya kadar bütün hâsseleri bilâhare rücu edip bilittifak Hakk'a iltica ettiklerini ve bâtıla hiçbir ihtimal ve imkânın kalmadığını ve kâinatın ancak ve ancak Kur'ân'ın izah ettiği şekilde bulunduğunu gördüm.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Âlem-i ziya, âlem-i hararet, âlem-i hava, âlem-i kehribâ, âlem-i elektrik, âlem-i cezb, âlem-i esîr, âlem-i misâl, âlem-i berzah gibi âlemler arasında müzâhame ve yer darlığı yoktur. Bu âlemler, hepsi de ihtilâlsiz, müsaademesiz küçük bir yerde içtima ederler.

Kezalik pek geniş, gaybî âlemlerin de bu küçük arzda içtimaları mümkündür. Evet hava, su, insanın yürüyüşüne.. cam, ziyanın geçmesine.. şuân röntgen vasıtasıyla kesif cisimlere bile nüfuzuna.. ve akıl nuruna, melek ruhuna, demirin içine hararetin akmasına, elektriğin cereyanına bir mâni yoktur. Kezalik bu kesif âlemde ruhânileri deverandan, cinnîleri cevelândan, şeytanları cereyandan, melekleri seyerandan men edecek bir mâni yoktur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Göz, lâmba, şems gibi nur ve nuranî şeylerde cüz'î-küllî, cüz-küll, bir-bin müsavidir. Evet şemse bak! Onun timsâlleriyle seyyarat, denizler ve havuzlar, katre, kabarcıklar gibi bütün şeffaf şeyler, kemâl-i sühûletle temessül ediyorlar. Kezalik Şems-i Ezeli şu kâinat kitabında bütün bâbları, fasılları, satırları, cümleleri, harfleri def'aten bilâ-külfet yazıyor. Ve ba'sü ba'de'l-mevtte dahi aynı bu sühûlet vardır. ¹ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةً¹ diye Kur'ân-ı Kerim emrediyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Her şeyi tahrik eden zerrât-ı müteharrikenin, muayyen hadlerine kadar hareket ettikten sonra tevakkuf ve durmalarına dikkat eden adam anlar ki: Her şeyin hududunda daima harekette bulunan zerratı durdurup geri çeviren bir hudut bekçisi vardır. O zerratı taşmaktan men ediyor. O bekçi ise muhit bir ilmin tecellisidir ki o tecelli kadere, kader de miktar, miktar da kalıba tahavvül eder. Demek her şey, içerisindeki zerrâta bir kalıptır.

¹ “Sizin hepinizi yaratmak da, ölümünüzün ardından (âhirette) hepinizi diriltmek de, (O'nun için) ancak bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir.” (Lokman sûresi, 31/28)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân'ın âyetleri birbirini tefsir ettiği gibi bu kitab-ı âlemin de bir kısmı, diğer bir kısmını izah ediyor. Mesela maddiyat âlemi Cenâb-ı Hakk'ın envar-ı nimetini cezbetmek için hakikî bir ihtiyaç ile şemse muhtaç olduğu gibi âlem-i mâneviyat dahi rahmet-i ilâhiyenin ziyaretini almak için şems-i nübüvvete muhtaçtır. Binâenaleyh Resûl-i Ekrem'in (*aleyhi ssalâtü vesselâm*) nübüvveti, şemsin kat'iyet ve vuzuhu derecesinde kat'î ve vâzıhtır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Zihayâtın vücuduna terettüp eden semereler, yalnız kendisine, menfaatine, bekasına, kemâline mahsus değildir. Ancak o semerelerden bir hisse kendisine aittir. Bâki kalan kısım-ı âzamı Hâlık'a râcidir. Zihayata ait, uzun bir zaman sonra husûle gelir. Hâlık'a râci kısım ise bir anda husûle gelir. Mesela o zihayat, esmâ-yı hüsnânın tecelliyâtına mazhariyetle Hâlık'ı, evsaf-ı kemâliye ile tavsif ve lisan-ı hâliyle hamdetmiş oluyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın bir ferdi, ihata-yı fikriyesiyle, aklıyla, kalbinin vüs'atiyle bir nevi külliyyet kesbeder. Ve keza insanın bir ferdi, hilâfet hususunda âlemin eczasıyla şuurca alâkadar olduğundan nebatî olsun hayvanî olsun pek çok nevelerde tasarruf sahibi bulunduğundan, nevi gibidir. Ve bu itibarla insanın bir ferdi neveler sırasına geçer. Binâenaleyh gerek hayvanâtın, gerek semeratın nevelerinde vukua gelen mükerrer kıyâmetler, hevam ve haşeratta vücuda gelen senevî haşir ve neşirler, insanın da her bir ferdinde câridir.

Hülâsa: Kur'ân'ın âyetleriyle¹ ebnâ-yı beşer için büyük kıyâmetin geleceğine kat'î delâletler olduğu gibi kitab-ı âlemin âyât-ı tekvinîyesiyle de kıyâmet-i kübraya pek kat'î delâletler ve işaretler vardır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Kerîm okunurken istimâında bulunduğun zaman muhtelif şekillerde dinleyebilirsiniz:

1- Resûl-i Ekrem (*aleyhi ssalâtü vesselâm*), nübüvvet kürsüsüne çıkıp nev-i beşere hitaben Kur'ân'ın âyetlerini tebliğ ederken, kıraatini kalben ve hayalen dinlemek için kulağını o zamana gönder. O fem-i mübarekinden çıkar gibi dinlemiş olursun.

2- Veya Cebrail (*aleyhi sselâm*) Hazreti Muhammed'e (*aleyhi ssalâtü vesselâm*) tebliğ ederken her iki Hazretin arasında yapılan tebliğ-tebellüğ vaziyetini dinler gibi ol.

¹ Bkz.: Nisâ sûresi, 4/87; En'âm sûresi, 6/12, 31; A'râf sûresi, 7/187; Hicr sûresi, 15/85; Tâhâ sûresi, 20/15; Sebe sûresi, 34/3; Câsiye sûresi, 45/26; Muhammed sûresi, 47/18; ...

3- Veya Kab-ı Kavseyn makamında, yetmiş bin perde arkasında Mütellim-i Ezelî'nin Resûl-i Ekrem (*aleyhissalâtü vesselâm*)'a olan tekellümünü dinler gibi hayalî bir vaziyete gir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Senin şuur ve ilminin sana taalluku, ahvâl ve levâzimat-ı ihtiyacatın nisbetindedir. Çünkü sebep ile müsebbep, kuvvet ile amel arasında münasebet lâzımdır. Fazla-noksan olmamalıdır. Senin sana olan şuur ve ilminin nisbeti, Hâlık'ın sana olan nazar ve ilmine nisbetle bir kıl gibidir. Binâenaleyh pek cüz'î olan ilim ve şuurunla, Şems-i Ezelî'nin ilim ve nazarına mukabele etmekle gündüz ortasında güneşin altında, güneşin ziyasıyla mübareze çıkan ateş böceği gibi olma!

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'ın ef'âli birbirine münasip, âsarı birbirine müşabih, esmâsı birbirine ayna ve mâkes, sıfâtı birbirine mütedahil, şûunâtı memzuc ise de her birisi için hususî bir tavır, bir hâl vardır ki maksud-u bizzat o hususî tavidir. Sair tavırlar ise tebeîdirler. Binâenaleyh mesele Hâlık'ın âsârından cemâdata baktığın zaman azamet ve kudreti, kasdına hedef yap. Başka isimlerin tecelliyâtını tebean düşün. Hayvanâta bakarken merhamet kasdıyla bak. Sair tecelliyâta tebeî bir nazar ile bak.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Kerîm bütün insanlara rahmettir. Çünkü her bir insanın şu hakikî âlemden kendisine mahsus hayalî bir âlemi olduğu gibi herkes kendi meşrebine göre Kur'ân'dan fehim ve iktibas ettiği (hâfızasında) kendisine has bir Kur'ân vardır ki onun ruhunu terbiye, kalbini tedavi eder.

Ve keza Kur'ân-ı Kerîm'in bir meziyeti şudur ki: Bütün ulemâ ve ehl-i meşrep gibi herkes hidayeti için, şıfası için müteaddit sûrelerden ayrı ayrı âyetleri ahzedebilir. Çünkü bir âyetin sair âyât-ı Kur'âniye ile pek ince münasebetleri, ittisal cihetleri vardır. Aralarında vahşet yoktur. Bu itibarla müteaddit sûrelerden alınan âyetler küçük bir Kur'ân hükmünde olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! ¹ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ cümle-i mukaddesi, insanın zerre vaziyetinden, insan-ı mümin suretine gelinceye kadar câmidîyet, nebatîyet, hayvaniyet, insaniyet gibi geçirdiği etvar ve ahvâline nâzırdır. Şu menzillerde insanın letâîfi pek çok elem ve emellere maruzdur. Maahâzâ havl

¹ “Hareket ve güç, ancak Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ile olur.” Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) bu sözün, cennet hazinelerinden bir hazine olduğunu bildirmiştir. (Bkz.: Buhârî, *meğâzî* 38, *deavât* 51, 68, *kader* 7; Müslim, *zikir* 44-46)

ve kuvvetin müteallikleri zikredilmeyerek mutlak bırakılmıştır. Binâenaleyh bu cümle, teselli-bahş olup şümulü dahilinde olan makamlara göre tefsir edilir.

Meselâ:

1- لَا حَوْلَ عَنِ الْعَدَمِ وَلَا قُوَّةَ عَلَى الْوُجُودِ إِلَّا بِاللَّهِ Ademden çıkıp vücuda gelmek.

2- لَا حَوْلَ عَنِ الرِّوَالِ وَلَا قُوَّةَ عَلَى الْبُقَاءِ إِلَّا بِاللَّهِ Zevale gitmeyip bekada kalmak.

3- لَا حَوْلَ عَنِ الْمَضَرَّةِ وَلَا قُوَّةَ عَلَى النَّفْعِ إِلَّا بِاللَّهِ Mazarratı def', menfaati celp.

4- لَا حَوْلَ عَنِ الْمَصَائِبِ وَلَا قُوَّةَ عَلَى الْمَطَالِبِ إِلَّا بِاللَّهِ Musibetten uzak olup, matluba nâil olmak.

5- لَا حَوْلَ عَنِ الْمَعَاصِي وَلَا قُوَّةَ عَلَى الْعِبَادَةِ إِلَّا بِاللَّهِ Maâsiye düşmemek, ibadete devam etmek.

6- لَا حَوْلَ عَنِ النَّقَمِ وَلَا قُوَّةَ عَلَى النَّعْمَةِ إِلَّا بِاللَّهِ Azaba maruz kalmamak, nimete mazhar olmak.

7- لَا حَوْلَ عَنِ الظُّلْمَةِ وَلَا قُوَّةَ عَلَى النُّورِ Zulmete düşmemek, nur ile tenevvür etmek.

Ve hâkeza her bir makamda insanın letâifine göre takyid ve tefsir edilebilir.

Zeylü'z-Zeyl

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bazı insanların ağzından kemmiyeten az, keyfiyeten pek büyük üç kelime dolaşmaktadır:

Birincisi: Her şey kendi kendine teşekkül etmiştir.

İkincisi: Mûcid ve müessir esbaptır.

Üçüncüsü: Tabiat iktiza etti.

Bu üç kelimenin pek çok muhalâta zarf oldukları hakkında yapılan beyanatı dinle:

İnsan mevcuttur. Bu mevcut insan, birinci kelimeye nazaran hem sâni'dir, hem masnû.

İkinci kelimeye göre, esbabın tesiriyle vücuda gelmiştir.

Üçüncü kelimeye nazaran, mevhum tabiatın eseridir.

Dördüncü cihet ise hak ve hakikatin istilzam ettiği gibi Allah'ın masnûdur.

Evvəlki kelimenin gayr-i mahsur muhalâtı:

1– O kelimenin iktizasına göre insanı teşkil eden zerrelerin her birisinde hem insanın içini, hem kâinatı görecektir, bilecek bir göz, bir ilim ve sair sıfatı lâzîminin bulunması lâzımdır.

2– İnsanın bedeninde zerrattan teşekkül eden mütehalif mürekkebat adedince –matbaalarda hurufatı tertip etmek için kullanılan kalıplar gibi– kalıplar lâzımdır.

3– Kârgir kemerlerin taşları gibi her bir zerrenin arkadaşlarına hem hâkim, hem mahkûm olması lâzım gelir. Ve keza her birisi, ötekilere hem zıt, hem misil, hem mutlak, hem mukayyet olması lâzımdır.

İkinci kelimenin muhalâtı:

1– İnsanın me'hazi, yani insanı teşkil eden maddeler eczahanelerde bulunan ağızları mühürlü, ayrı ayrı, çeşit çeşit, mütebâyin ilâçlar gibi maddelerdir.

Hiç kimsenin eli dokunmaksızın ihtiyaç nisbetinde kemâl-i intizam ve muvâzene ile o ilâçların şışelerden kendi kendine çıkıp hayatî bir macun vaziyetine gelmesi mümkün ise, insanın da sâni'siz esbap ve mevâdd-ı câmideden sudûru mümkündür diyebilir.

2- Bir şeyin kemâl-i intizam ile gayr-i mahdud, kör, sağır, câmid, şuursuz esbaptan sudûrunun muhaliyeti nisbetinde sâni'siz insanın da o maddelerden yapılması muhaldir. Maahâzâ, maddî esbabin yalnız zâhire taalluku vardır. Bâtındaki latîf, ince, garip nakışlara, sanatlara nüfuzu yoktur.

3- O kelimenin iktizasına göre kemâl-i ittifak ve intizam ile ihtiyacat nisbetinde gayr-i mahsur esbabin bir cüzde, bir hüceyrede içtimaları lâzım gelir. Bu içtima, âlemin ecza ve erkânının azametiyle beraber senin elinin içine girip içtima etmeleri demektir.

Çünkü insanın ustası esbap olduğu takdirde, âlemin bütün ecza ve erkânı insanla alâkadar olduğuna nazaran, insanın yapılışında âmil ve usta olmaları lâzım gelir. Bir usta yaptığı şeyin içerisinde bulunduktan sonra yapar. O hâlde, insanın bir hüceyesinde âlemin eczası içtima edebilir. Bu öyle bir muhaldir ki muhallerin en mümteniidir.

Üçüncü kelimenin muhal ve butlanı ise:

Evet tabiatın iki ciheti vardır. Biri zâhirdir ki ehl-i gaflet ve dalâletçe hakikat zannedilmiştir. Diğeri bâtındır ki sanat-ı ilâhiye ve sıbga-yı rahmâniyedir. Tabiata ilâveten iddia edilen kuvvet ise, Hâlık-ı Hakîm-i Alîm'in cilve-i kudretidir. Ehl-i gafletin sâni olarak telâkki ettikleri tabiata, cenah olarak yapıştırdıkları kör tesadûf ve ittifak ise dalâletten neşet eden ızdırar neticesinde şeytanların ihtira ettikleri hezeyanlardır. Çünkü müteaddit eserlerimde kat'î bir surette isbat edildiği gibi harikaların harikası olan şu sanat, ancak ve ancak bütün evsaf-ı kemâliye ile muttasıf bir Habîr-i Basîr'in yed-i kudretinden çıkmamış ise şu kesif, câmid, mukayyet, miskin, mümkün eliyle mi şu kâinata giydirilen gömlek yapılmıştır? Yoksa âlemlere giydirilen şu güzel teşekkülleri, nakışları baûda veya kaplumbağa mı yapmıştır?! Hâşâ, sümme hâşâ!...

Evet insanda, her şeyde Sâni-i Ezeli'nin masnûu olduklarına mevcudâtın adedince şahitler vardır. Mesela:

1- Kâinattır. Evet kâinatın ihtiva ettiği bütün zerrat ve mürekkebatın her birisi elli beş lisanla şehâdet etmektedir.

2- Kur'ân'dır. Evet Kur'ân, bütün enbiyâ, evliya ve muvahhidînin kitaplarıyla, sayfa-yı kevn ve vücudda yaratılan îcadî ve tekvinî âyetler Hâlık'ın hallâkiyetine âdil şahitlerdir.

3- Mahlûkâtın reisi ve resûlü, bütün enbiyâ, evliya, melâike ile birlikte her şeyin sâni Allah olduğuna ilân-ı şehâdet ediyorlar.

4- İns ve cin tâifeleri envâen ihtiyacat-ı fitriyesiyle şahittirler.

5- Ulûhiyet ve hallâkiyetin Allah'a mahsus ve münhasır olduğuna Allah da şehâdet ediyor.

Arkadaş! Sanatın, vücûh-u selâse-i mezkûre üzerine mümkün veya hak-kın istilzam ettiğine nazaran Vâcib'e olan isnadı meselesi; semeredar bir ağaç meselesi gibidir, şöyle ki:

Ağacın o semereleri, ya vahdete isnad edilir. Yani neşv ü nema kanunuyla ağacın kökünden, kök de çekirdekten, çekirdek de evâmîr-i tekvinîye-yi temessûlden, evâmîr-i tekvinîye de ¹كُنْ emrinden, كُنْ emri dahi Vâhid-i Vâcib'den sâdir olmuştur.

O vakit, o ağaç bütün eczasıyla, yapraklarıyla, dallarıyla, semereleriyle yaratılış kolaylığında bir semere-i vâhîde hükmünde olur. Çünkü vahdete nisbeten küçük bir semere ağacıyla pek büyük ve çok semereli bir ağaç arasında fark yoktur. Bu adem-i fark, vahdette sühûletle yûsr, kesrette suûbetle usrûn bulunduğundan neşet etmiştir. Eğer kesrette isnad edilirse, her bir semere, her bir çiçek, her bir yaprak, her bir dal; tam ağacının vücuda gelmesine lâzım olan bütün âlât, cihâzât, esbap vesaireye ihtiyaç gösterecektir. Çünkü küll cüzde dahildir. Ona ne lâzımsa buna da lâzımdır. Mesele bu iki şıktan hariç değildir. Biri vâcib, diğeri mümtenîdir.

Hülâsa: Bir hüceyrenin vücuda gelmesi kendisine isnad edilirse, kâinata muhit olan sıfatlar kendisinde lâzımdır. Esbaba isnad edilirse, âlemdaki bütün esbabın o hüceyrede içtimaları lâzım gelir. Hâlbuki sineğin iki eli sığmayan bir hüceyre, iki ilâhın tasarrufuna mahal olabilir mi? Hâşâ!..

Maahâzâ hüceyreden tut, âleme kadar her bir şeyin bir nevi vahdeti vardır. Öyle ise sâni de vâhid olacaktır. Çünkü vâhid ancak vâhidden sudûr eder. Ve keza bir habbe, şemsi ziyasıyla, rengiyle (tecelli suretiyle) içine alabilir.

¹ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, (o da olur.)” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; ...)

Fakat masdariyet itibarıyla, bir habbe, iki habbeyi içine alıp onlara masdar olamaz. Ve keza vücud-u haricî, vücud-u misalîden daha sabit, daha muhkemdir. Vücud-u haricîden bir nokta, vücud-u misalîden bir dağ içine alabilir. Kezalik vücud-u vücûbî; daha kavi, daha râsih, daha sabittir. Belki de vücud-u hakikî, vücud-u haricî ondan ibarettir.

Binâenaleyh ilm-i muhit-i ezeliîde temessül eden imkânî vücudlar, vücud-u vücûbinin tecelliyât-ı nuriyelerine ayna ve mâkestirler. Öyle ise ilm-i ezeliî, imkânî vücudlara ayna olduğu gibi imkânî vücudlar da vücud-u vücûbîye aynadır. Sonra o imkânî vücudlar, ilm-i ezeliîden vücud-u haricîye intikal etmişlerse de vücud-u hakikî mertebesine vâsıl olmamışlardır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kevn ve vücud sahasında durup, ahvâl-i âleme dikkat eden adam, hadsî bir süratle anlar ki: Tesir ve fâiliyet; latîf, nuranî, mücerred olan şeylerin şe'ni olduğu gibi; infial, kabiliyet, teessür de maddî, kesif, cismanî şeylerin hâssasıdır. Evet misal olarak semâdaki nur ile yerdeki şu kocaman dağa bak. O nur semâda iken ziyasıyla yerde iş görür, faaliyettedir. O dağ ise azametiyle beraber faaliyetsiz yerinde oturuyor. Ne bir tesiri var ve ne de bir fiili var.

Ve keza eşya arasında vukua gelen fiillerden anlaşıyor ki hangi bir şey latîf, nuranî ise sebep ve fâil olmaya kesb-i liyakat eder. Kesafeti nisbetinde de infial ve müsebbebiyet mertebesine yaklaşıyor. Bundan anlaşıyor ki esbab-ı zâhiriye'nin hâlıkıyla müsebbebatın mücidi, ancak ve ancak Nuru'l-envar, Sâni-i Ezeliî'dir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Tefekkür, gafleti izale eder. Dikkat, teemmül; evham zulûmatını dağıtıyor. Lâkin nefsinde, bânında, hususî ahvâlinde tefekkür ettiğin zaman derinden derine tafsilât ile tetkikat yap. Fakat âfâkî, haricî, umumî ahvâlâta teemmül ettiğin vakit sathî, icmalî düşün, tafsilâta geçme. Çünkü icmalde, fezlekede olan kıymet ve güzellik, tafsilâtında yoktur. Hem de âfâkî tefekkür, dipsiz denize benziyor, sahili yoktur. İçine dalma boğulursun.

Arkadaş! Nefsî tefekkürde tafsilâtı, âfâkî tefekkürde ise icmalî yaparsan, vahdete takarrub edersin. Aksini yaptığın takdirde kesret, fikrini dağıtır; evham seni havalandırır; enaniyetin kalınlaşır, gafletin kuvvet bulur, tabiata kalbeder. İşte dalâlete îsal eden kesret yolu budur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsan ne kadar cahil ve gafilidir. Ne kadar yolunu şaşırmış, nefsine zarar veriyor. Dokuz vecihle menfaati muhakkak, yalnız bir vecihle zararı mevhum olan büyük bir hayr-ı azîmi terk, dalâleti irtikâp eder.

Evet sofestaînin bir şüphesi için, binlerce menfaat delilleri olan hidayeti terk ediyor.

Hâlbuki insan çok vehham, ihtiyatlı olduğuna nazaran, dünyevî bir işte onda bir zarar ihtimali varsa içtinap eder. Âhiret işi olursa onda dokuz zarar ihtimali olduğu hâlde, içtinap etmez. İşte cehalet bu kadar olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Ruh-u insanî gayr-i mütenâhi ihtiyaçlara giriftar, gayr-i mütenâhi elemlere mahaldir, gayr-i mahsur lezzetlere iştihalıdır, gayr-i mahdud âmâlî beslemektedir. Hatta kalbin dalâletıyla beraber ruhtan fıskıran şefkat, gayr-i mütenâhi elemleri tazammun ediyor. Binâenaleyh “Ben neyim? Ne kıymetim var ki benim için kıyâmet kopsun, mizan vaz’ edilsin, hesap görülsün?” demeye hakkın yoktur.

Ey kemâl-i gurur ile dalâlet kürsüsünde oturan! Hayatına mağrur olma. Zira o hayat, bir muğâlata ile kaimdir, şöyle ki:

O kürsüde oturan dâll, zeval ve fenânın dehşetini düşünüp korktuğu zaman saadet-i ebediye ihtimaline kaçır, tekâlif-i diniyenin terkinde de âhiretin olmayacağı ihtimaline kaçır. Bu mağlata ile her iki elemenden kurtuluyor. Lâkin, kısa bir zamanda düğüm açılır, hakikat ortaya çıkar. Ne birinci ihtimal elemi izale eder ve ne de ikinci ihtimal yükünü tahfif eder. Ve keza “Musibet taammüm ettiğinde, elem hafif olur. Ben de emsâlim gibiyim.” diye yine yük altından kaçır. Fakat musibet âmm olduğunda, elemi muzaaf olur, kat kat ziyade olur. Çünkü kendisi gibi akrabası, ahabası da o musibete dahildir. Çünkü insanın ruhu, ebnâ-yı cinsiyale alâkadardır. Ne kadar umumî olursa, o kadar da elemi fazla olur.

Ey şek cephesinde, gaflet gölgesinde istirahat çekilen bîçare! Gaflet serinliğinde, şek içinde zevkettiğin lezzeti lezzet sanma! O, zehirli baldır; az bir zaman sonra cehennemî bir azaba inkılâp edecektir. Eğer âlâmin lezâize, nârın nura inkılâp etmesi emelinde isen, evkat-ı hamsede rûkû ve sücud kanca-sıyla gururun hortumunu bük, sık, başını kır, imanı doldur. Sonra âyâta tefekkür ile taate devam eyle ki şek ve gaflet perdeleri yırtılsın. Bu dalalât acılığın-dan, necatın halâveti tavazzuh ile münâcât lezzeti ortaya çıksın.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Ubûdiyette ancak teslimiyet vardır. Tecrübe, imtihan yoktur. Çünkü seyyid, efendi; abdini, hizmetkârını tecrübe ve imtihan edebilir. Fakat abd seyyidini imtihan etmek selâhiyetinde değildir. Ve keza insan Rabb’ini, Hâlık’ını tecrübe edemez.

Zühre^{1(*)}

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Mukaddime

Bu risalenin telifinden on iki sene evvel,^{2(*)} inâyet-i rabbâniye ile, mârifet-i ilâhiyede bir hareket-i fikriye ve bir seyahat-i kalbiye ve bir inkişâfât-ı rûhiyede tezâhür eden bazı lemeât-ı tevhiydiye Arabî olarak notalar sûretinde *Zühre*, *Şu'le*, *Habbe*, *Şemme*, *Zerre*, *Katre* gibi risalelerde kaydetmiştim. Uzun bir hakikatin yalnız bir ucunu göstermek ve parlak bir nurun yalnız bir şuaını irâe etmek tarzında yazıldığından, yalnız kendi kendime birer hâtıra ve birer ihtâr şeklinde olduğundan, başkalarının istifâdesi mahdud kalmıştı. Hususan en mümtaz ve en has kardeşlerimin kısm-ı âzamı Arabî okumamışlar. Bunların ısrarı ve ilhâhiyla o notaların, o lem'aların kısmen izahlı ve kısmen kısa bir meâlini Türkçe olarak yazmaya mecbur oldum. Şu notalar ve Arabî risaleler, Yeni Said'in en evvel hakikat ilminden bir derece şuhûd sûretinde gördüğü için tağyir edilmeden meâlleri yazıldı. Onun için bazı cümleler sâir Sözlér'de de zikredilmekle beraber burada da zikrediliyor; ve bir kısmı gayet mücmel olmakla beraber izah edilmiyor, tâ letâfet-i asliyesini kaybetmesin.

Birinci Nota

Kendi nefsim hitaben demiştim: Ey gafil Said! Bil ki: Şu âlemin fenâsından sonra sana refâkat etmeyen ve dünyanın harabıyla senden müfâratat eden bir şeye kalbini bağlamak sana lâıyk değildir. Hususan senin asrının inkırazıyla seni terk edip arka çeviren ve bâhusus Berzah seferinde arkadaşlık

1 (*) Bu Zühre Risalesi Mesnevî-i Arabî'nin çok mühim bir risalesidir. Her ne kadar tercüme etmeye çalışmış isem de, müellifinin vaktiyle Nur Şakirdlerinin ricakârâne ısrarları üzerine yaptığı tercüme aynen dercetmeyi daha münasip gördüm. Risale-i Nur'un On Yedinci Lem'ası namını alan bu risale ile Arabî Zühre arasında, bir icmal-tafsîl ve takdim-tehir farkı vardır.

Mütercim Abdülmecid

2 (*) "On iki sene evvel" denilen tarih, hicrî 1340, milâdî 1921 seneleridir.

etmeyen ve hususan seni kabir kapısına kadar teşyî etmeyen,¹ hususan bir-iki sene zarfında ebedî bir firâk ile senden ayrılıp günahını senin boynuna takan, hususan senin rağmına olarak husûlû anında seni terk eden fânî şeylerle kalbini bağlamak, kâr-ı akıl değildir.

Eğer aklın varsa, uhrevî inkılâbâtında, berzahî etvarında ve dünyevî inkılâbâtının müsademâtı altında ezilen, bozulan ve ebedî seferde sana arkadaşlığa muktedir olmayan işleri bırak, ehemmiyet verme, onların zevâlinden kederlenme.

Sen kendi mâhiyetine bak ki: *Senin latîfelerin içinde öyle bir latîfe var ki, ebedden ve Ebedî Zât'tan başkasına râzı olamaz. Ondan başkasına teveccüh edemiyor, mâsivâsına tenezzül etmez. Bütün dünyayı ona versen, o fîtrî ihtiyâcî tatmin edemez. O şey ise, senin duygularının ve latîfelerinin sultanıdır. Fâtır-ı Hakîm'in emrine mutî olan o sultanına itaat et, kurtul!..*

İkinci Nota

Hakikattar bir rüyada gördüm ki, insanlara diyordum: *“Ey insan! Kur'ân'ın desâtirindendir ki, Cenâb-ı Hakk'ın mâsivâsından hiçbir şeyi O'na taabbüd edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem sen kendini hiçbir şeyden tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlûkât, mâbûdiyetten uzaklık noktasında müsâvi oldukları gibi, mah-lûkiyet nisbetinde de birdirler.”*

Üçüncü Nota

Ey gafil Said! Bil ki: *Galat-ı his nev'inden gayet muvakkat dünyayı lâ-yemut ve dâimî görüyorsun. Etrafına ve dünyaya baktığın zaman bir derece sâbit ve müstemir gördüğünden, fânî nefsinin de o nazar ile sâbit telâkki ettiğinden, yalnız Kıyamet'in kopacağından dehşet alıyorsun. Güyâ Kıyamet'in kopmasına kadar yaşayacaksın gibi, yalnız ondan korkuyorsun.² Aklını başına al. Sen ve hususî dünyan, dâimî zevâl ve fenâ darbesine mâruzsunuz. Senin bu galat-ı hissin ve mağlatan şu misâle benzer ki:*

¹ Ölüyü, mezara kadar takip eden üç şeyden ikisinin (ailesi ve malının) geriye dönüp, ölünün sadece ameliyle başbaşa kalacağına dair bkz.: Buhârî, *rikak* 42; Müslim, *zühhd* 5; Tirmizî, *zühhd* 46..

² Ölen insanın, kendi kıyâmeti kopmuş olacağına dair bkz: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/64; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/368.

Bir adam elinde olan aynasını bir hâne veya bir şehre veya bir bahçe-ye karşı tutsa; misâlî bir hâne, bir şehir, bir bahçe o aynada görünür. Ednâ bir hareket ve küçük bir tagayyür aynanın başına gelse, o misâlî hâne ve şehir ve bahçede herc ü merc ve karışıklık düşer. Hâricteki hakikî hâne, şehir ve bahçenin devam ve bekâsı sana fayda vermez. Çünkü senin elindeki aynadaki hâne ve sana âit şehir ve bahçe, yalnız aynanın sana verdiği mikyas ve mîzan ile dir.

Senin hayatın ve ömrün, aynadır. Senin dünyanın direği ve aynası ve merkezi, senin ömrün ve hayatındır. Her dakikada o hâne ve şehir ve bahçenin ölmesi mümkün ve harap olması muhtemel olduğundan, her dakika senin başına yıkılacak ve senin kıyâmetin kopacak bir vaziyettir. Madem öyledir; sen, bu hayatına ve dünyana, çekemedikleri ve kaldıramadıkları yükleri yükletme!..

Dördüncü Nota

Bil ki: Ekseriyetle Fâtır-ı Hakîm'in âdetidir, ehemmiyetli ve kıymetli şeyleri aynıyla iade ediyor. Yani, ekser eşyanın misliyle tazelenmesi, mevsimlerin tebeddülünde, asırların değişmesinde o kıymetli ehemmiyetli şeyleri aynıyla iade ediyor. Yevmî ve senevî ve asrî haşirlerin umumunda, şu kâide-i âdetullah ekseriyetle muttarid görünüyor.

İşte bu sâbit kâideye binâen deriz: *Madem fûnûnun ittifâkıyla ve ulûmun şehâdetiyle, hilkat şeceresinin en mükemmel meyvesi insandır. Ve mahlûkât içinde en ehemmiyetli insandır. Ve mevcûdât içinde en kıymetli insandır. Ve insanın bir ferdi, sâir hayvanâtın bir nev'i hükmündedir. Elbette, kat'î bir hads ile hükmedilir ki, haşir ve neşr-i ekberde beşerin her bir ferdi aynıyla, cismiyle, ismiyle, resmiyle iade edilecektir.*

Beşinci Nota

Şu notada, Avrupa fûnûnu ve medeniyeti, Eski Said'in fikrinde bir derece yerleştiği için, Yeni Said harekât-ı fikriyede seyrettiği zaman, Avrupa'nın fûnûn ve medeniyeti, o seyahat-i kalbiyede emrâz-ı kalbiyeye inkılâp ederek ziyade müşkülâta medâr olduğundan, bilmeburiye Yeni Said zihnini silkeleyip, müzahref felsefeyi ve sefih medeniyeti atmak isterken, kendi rûhunda Avrupa'nın lehinde şehâdet eden hissîyât-ı nefsanîyeyi susturmak için, Avrupa'nın şahs-ı mânevîsi ile bir cihette gayet kısa, bir cihette uzun, gelecek muhavereye mecbur olmuştur.

Yanlış anlaşılmasın, Avrupa ikidir: **Birisi**, İsevîlik din-i hakikîsinden aldığı feyz ile hayat-ı içtimâiye-i beşeriyeye nâfi' sanatları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fûnûnları takip eden bu birinci Avrupa'ya hitab etmiyorum. Belki felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiâtını mehâsin zannederek, beşeri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmuş **ikinci** Avrupa'ya hitab ediyorum. Şöyle ki:

O zaman, o seyahat-i rûhiyede, mehâsin-i medeniyet ve fûnûn-u nâfiadan başka olan malâyânî ve muzır felsefeyi ve muzır ve sefih medeniyeti elinde tutan Avrupa'nın şahs-ı mânevîsine karşı demiştim:

Bil ey ikinci Avrupa! Sen sağ elinle sakîm ve dalâletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve muzır bir medeniyeti tutup dâvâ edersin ki, beşerin saâdeti bu ikisi ilemdir. Senin bu iki elin kırılın ve şu iki pis hediye senin başını yesin ve yiyecek.

Ey küfr u küfrânı dağıtıp neşreden bedbaht rûh! Acaba, hem rûhunda, hem vicdanında, hem aklında, hem kalbinde dehşetli musibetlerle musibet-zede olmuş ve azâba düşmüş bir adamın cismiyle, zâhirî bir sûrette aldatıcı bir zînet ve servet içinde bulunmasıyla saâdeti mümkün olabilir mi? Ona mesûd denilebilir mi?

Âyâ, görmüyor musun ki, bir adamın cüz'î bir emirden me'yûs olması ve vehmî bir emelden ümidi kesilmesi ve ehemmiyetsiz bir işten inkisâr-ı hayale uğraması sebebiyle tatlı hayaller ona acılaşıyor, şirin vaziyetler onu tâzib ediyor, dünya ona dar geliyor, zindan oluyor? Hâlbuki, senin şeametinle, kalbinin en derin köşelerinde ve rûhunun tâ esasında dalâlet darbesini yiyen ve o dalâlet cihetiyle bütün emelleri inkıtaa uğrayan ve bütün elemleri ondan neşet eden bir bîçâre insana hangi saâdeti temin ediyorsun? Acaba, zâil, yalancı bir cennette cismi bulunan ve kalbi, rûhu cehennemde azâp çeken bir insana mesûd denilebilir mi? İşte, sen, bîçâre beşeri böyle baştan çıkardın, yalancı bir cennet içinde cehennemî bir azâp çektiriyorsun.

Ey beşerin nefis-i emmâresi! Bu temsile bak, beşeri nereye sevk ettiğini bil. Mesela bizim önümüzde iki yol var.

Birisinden gidiyoruz. Görüyoruz ki, her adım başında bîçâre âciz bir adam bulunur. Zâlimler hücum edip malını, eşyasını gasp ederek kulübeciğini harap ediyorlar, bazen de yaralıyorlar. Öyle bir tarzda ki, acınacak hâline semâ ağlıyor. Nereye bakılsa hâl bu minval üzere gidiyor. O yolda işitilen

sesler, zâlimlerin gürültüleri, mazlûmların ağlayışları olduğundan umumî bir matem, o yolu kaplıyor. İnsan, insâniyet cihetiyle gayrın elemiyle müteallim olduğundan, hadsiz bir eleme giriftâr oluyor. Hâlbuki vicdan bu derece teallûme tahammül edemediğinden; o yolda giden, iki şeyden birisine mecbur olur. Ya insâniyetten tecerrüd edip ve nihayetsiz vahşeti iltizam ederek öyle bir kalbi taşıyacak ki, kendi selâmetiyle beraber umurun helâketi onu müteessir etmesin veyahut kalb ve aklın muktezâsını iptâl etsin.

Ey sefâhet ve dalâletle bozulmuş ve İsevî dininden uzaklaşmış Avrupa! Deccal gibi birtek gözü taşıyan¹ kör dehan ile rûh-u beşere bu cehennemî hâleti hediye ettin! Sonra anladın ki, bu öyle ilâcsız bir illettir ki, insanı âlâ-yı illiyyînden, esfel-i safilîne atar. Hayvanâtın en bedbaht derecesine indirir. Bu illete karşı bulduğun ilâç, muvakkaten iptâl-i his hizmeti gören cazibedar oyuncakların ve uyutucu hevesât ve fantaziyelerindir. Senin bu ilâcın, senin başını yemin ve yiyecek! İşte beşere açtığın yol ve verdiği saâdet, bu misâle benzer.

İkinci yol ki, Kur'ân-ı Hakîm, hidâyetiyle beşere hediye etmiştir. Şöyledir: Görüyoruz ki o yolun her menzilinde, her mekânında, her şehrinde bir Sultan-ı Âdil'in müstakîm askerleri her tarafta bulunuyorlar, geziyorlar. Ara sıra o Sultanın emriyle o askerlerin bir kısmını terhis ediyorlar. Silâhlarını, atlarını ve mîrî levâzımatlarını alıyorlar, onlara izin tezkeresini veriyorlar. O terhis olunan neferler, çendan ünsiyet ettikleri at ve silâhların teslim alınmasından zâhiren mahzun oluyorlar. Fakat hakikat noktasında terhisle müferrah olup, Sultanın ziyaretine ve Padişahın payitahtına dönmesi ve Padişahı ziyaret etmesi cihetinde gayet memnun oluyorlar.

Bazen terhis memurları acemî bir nefere rast geliyorlar. Nefer onları tanımıyor. "Silâhını teslim et!" diyorlar. Nefer diyor: "Ben Padişahın askeriyim, O'nun hizmetindeyim; sonra O'nun yanına gideceğim. Siz neci oluyorsunuz? Eğer O'nun izin ve rızasıyla gelmiş iseniz, göz ve baş üstüne geldiniz, emrini gösteriniz; yoksa çekiliniz, benden uzak olunuz. Ben tek başımla kalsam, sizler binler dahi olsanız, yine sizinle dövüşeceğim. Kendi nefsim için değil, çünkü nefsim benim değil, benim Sultanımdır. Belki bende nefsim ve silâhım, Mâlikimin emanetidir. Emaneti muhafaza ve Sultanımın haysiyetini himaye ve izzetini vikâye için size baş eğmeyeceğim!"

İşte, o ikinci yoldaki medâr-ı sürur ve saâdet olan binler ahvâlden bu hâl bir nümûnedir. Sâir ahvâli sen kıyâs et. Bütün o ikinci yolun seferinde,

¹ Bkz.: Buhârî, *enbiyâ* 48, *libâs* 68, *ta'bir* 11, 33, *fiten* 26; Müslim, *imân* 273-276.

tevellüdât nâmında sevinç ve şenlikle bir tahşidât ve sevkiyât-ı askeriye vardır ve vefiyât nâmında sürur ve muzika ile terhisât-ı askeriye görünüyorlar. İşte Kur’ân-ı Hakîm beşere bu yolu hediye etmiştir. Bu hediyeyi kim tam kabul etse, böyle iki cihanın saâdetine giden bu ikinci yoldan gider. Ne geçmiş şeyden mahzun ve ne de gelecek şeyden havf eder.

Ey ikinci bozuk Avrupa! Senin çürük ve esassız esaslarının bir kısmı şunlardır ki: “En büyük melekten en küçük semeğe kadar her bir zihayat kendi nefesine mâliktir ve kendi zâtı için çalışır ve kendi lezzeti için çabalar. Onun bir hakk-ı hayatı var. Gaye-i himmeti ve hedef-i maksadı, yaşamak ve bekâsını temin etmektir.” diyorsun. Ve Hâlık-ı Kerîm’in kerem düsturlarından ve erkân-ı kâinata kemâl-i itaatle imtisâl edilen düstur-u teavünle, nebâtât hayvanâtın imdâdına ve hayvanât insanların yardımına koşmasından tezâhür eden o umumî kanunun rahîmâne, kerîmâne cilvelerini cidal zannedip, “Hayat bir cidaldır.” diye, ahmakâne hükmetmişsin. Acaba, o düstur-u teavünün cilvesinden olan zerrât-ı taamiyenin, kemâl-i şevk ile beden hüceyrelerinin gıdalandırılması için koşmaları nasıl cidaldır? Nasıl bir çarpışmaktır? Belki o imdat ve o koşmak, Kerîm bir Rabb’in emriyle bir teavündür.

Hem çürük bir esasın: “Her şey kendi nefesine mâliktir.” diyorsun. Hiçbir şey kendi nefesine mâlik olmadığına kat’î bir delil şudur ki: Esbabın içinde en eşrefi ve ihtiyâr noktasında en geniş iradelisi, insandır. Hâlbuki bu insanın düşünmek, söylemek ve yemek gibi en zâhir ef’âl-i ihtiyâriyesinden yüz cüzünden onun dest-i ihtiyârına verilen ve dâire-i iktidarına giren yalnız meşkûk tek bir cüzdür. Böyle en zâhir fiilin yüz cüzünden bir cüzüne mâlik olmayan, nasıl kendine mâliktir denilir?

Böyle en eşref ve ihtiyârı en geniş, bu derece hakikî tasarruftan ve temellükten eli bağlanmış bulunsa; “Sâir hayvanât ve cemâdât kendi kendine mâliktir.” diyen, hayvandan daha ziyade hayvan ve cemâdâtтан daha ziyade câmid ve şuûrsuz olduğunu isbat eder.

Seni bu hataya atıp bu vartaya düşüren, bir gözlü dehandır. Yani, hârîka, menhus zekândır. O kör dehan ile, her şeyin Hâlık’ı olan Rabbini unutun, mevhum bir tabiata isnâd ettin, âsârını esbaba verdin, o Hâlık’ın malını bâtil mâbûd olan tâğutlara taksim ettin. Şu noktada ve o dehan nazarında her zihayat, her bir insan, tek başıyla hadsiz âdâya karşı mukavemet etmek ve nihayetsiz hâcâtın tahsiline çabalamak lâzım geliyor. Ve zerre gibi bir iktidar, ince tel gibi bir ihtiyâr, zâil lem’a gibi bir şuûr, çabuk söner şu’le gibi

bir hayat, çabuk geçer dakika gibi bir ömür ile, o hadsiz âdâya ve hâcâta karşı dayanmaya mecbur oluyor. Hâlbuki o bîcâre zîhayatın sermayesi, binler matlublarından birisine kâfi gelmiyor. Musibete giriftâr olduğu zaman; sağır, kör esbaptan başka derdine derman beklemiyor, ¹ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ

Senin karanlıklı dehan, nev-i beşerin gündüzünü geceye kalbetmiş. Yalnız o sıkıntılı, zulümlü ve zulmetli geceye ısındırmak için, yalancı, muvakkat lâmbalarla tenvir ettin. O lâmbalar sürur ile beşerin yüzüne tebessüm etmiyorlar. Belki beşerin ağlanacak acı hâllerindeki eblehâne gülmesine, o ışıklar müsteziyâne gülüp eğleniyor.

Her bir zîhayat senin şakirdlerin nazarında zâlimlerin hücumuna mâruz, miskin birer musibetzededirler. Dünya bir matemhâne-i umumiyedir. Dünyadaki sadâlar ölümlerden, elemelerden gelen vaveylâlardır. Senden tam ders alan şakirdin, bir firavun olur. Fakat en hasis şeye ibâdet eden ve menfaat gördüğü her şeyi, kendine rab telâkki eden bir firavun-u zelildir. Hem senin şakirdin mütemerriddir. Fakat bir lezzeti için nihayet zilleti kabul eden miskin bir mütemerriddir. Hasis bir menfaat için şeytanın ayağını öper derecede alçaklık gösterir. Hem cebbardır fakat kalbinde bir nokta-yı istinât bulamadığı için, zâtında gayet âciz bir cebbar-ı hodfüruştur. O şakirdin gaye-i himmeti, hevesât-ı nefsanıyeyi tatmin ve hamiyet ve fedâkârlık perdesi altında kendi menfaat-i nefsinin arayan ve hırs ve gururunu teskin etmeye çalışan bir desastır. Nefsinden başka ciddî olarak hiçbir şeyi sevmiyor. Her şeyi nefesine fedâ ediyor.

Amma Kur'ân'ın hâlis ve tam şakirdi ise, bir abddir. Fakat âzam-ı mah-lûkâta karşı da ubûdiyete tenezzül etmez ve cennet gibi en büyük ve âzam bir menfaati gaye-i ubûdiyet yapmaz bir abd-i azizdir. Hem halim selimdir. Fakat Fâtır-ı Zülcelâl'inden başkasına, izni ve emri olmadan tezellüle tenezzül etmez bir halim-i âlîhimmettir. Hem fakirdir fakat onun Mâlik-i Kerîm'i ona ileride iddihar ettiği mükâfât ile bir fakir-i müstağnidir. Hem zayıftır fakat kudreti nihayetsiz olan Seyyidinin kuvvetine istinat eden bir zayıf-ı kavîdir ki, Kur'ân hakikî bir şakirdine cennet-i ebediyeyi dahi gaye-i maksat yaptırmadığı hâlde;² bu zâil fânî dünyayı ona gaye-i maksat hiç yapar mı? İşte iki şakirdin himmetlerinin ne derece birbirinden farklı olduğunu anla!

¹ “İşte kâfirlerin duası öyle boşa gider.” (Ra'd sûresi, 13/14; Mü'min sûresi, 40/50)

² En mühim gâyenin Allah Teâlâ'nın rızası olduğuna dair bkz.: Tevbe sûresi, 9/72.

Hem felsefe-i sakîmenin şakirdleriyle Kur'ân-ı Hakîm'in tilmizlerinin hamiyetkârlık ve fedâkârlıklarını bununla müvâzene edebilirsiniz. Şöyle ki:

Felsefenin şakirdi, kendi nefsi için kardeşinden kaçır, onun aleyhinde dâvâ açar. Kur'ân'ın şakirdi ise, semâvât ve arzdaki umum sâlih ibâdî kendine kardeş telâkki ederek, gayet samimî bir sûrette onlara duâ eder.¹ Ve saâdetleriyle mesûd oluyor. Ve rûhunda şedit bir alâkayı onlara karşı hisseder ki, duâsında ² اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ der. Hem en büyük şey olan Arş ve şemsi, musahhar birer memur ve kendi gibi bir abd, bir mahlûk telâkki eder.

Hem iki şakirdin ulviyet ve inbisât-ı rûhlarını bundan kıyâs et ki: Kur'ân, kendi şakirdlerinin rûhuna öyle bir inbisât ve ulviyet verir ki; doksan dokuz taneli tesbihe bedel, doksan dokuz esmâ-yı ilâhiyenin cilvelerini gösteren doksan dokuz âlemlerin zerrâtını, birer tesbih taneleri olarak şakirdlerinin ellerine verir. “Evradlarınızı bununla okuyunuz.” der. İşte Kur'ân'ın tilmizlerinden Şâh-ı Geylânî, Rufâî, Şâzelî (*ḡaddesallâhu esrârahüm*) gibi şakirdleri, virdlerini okudukları vakit dinle, bak! Ellerinde silsile-i zerrâtı, katarât adedlerini, mahlûkâtın aded-i enfasını tutmuşlar, onunla evradlarını okuyorlar. Cenâb-ı Hakk'ı zikir ve tesbih ediyorlar.

İşte Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın mucizâne terbiyesine bak ki: *Nasıl ednâ bir kederle ve küçük bir gam ile başı dönüp sersemleşen ve küçük bir mikroba mağlûp olan bu küçük insan, terbiye-i Kur'ân ile ne kadar teâlî ediyor. Ve ne derece letâîfî inbisât eder ki: Koca dünya mevcûdâtını, virdine tesbih olmakta kısa görüyor. Ve cenneti zikir ve virdine gaye olmakta az gördüğü hâlde, kendi nefsinin Cenâb-ı Hakk'ın ednâ bir mahlûkunun üstünde büyük tutmuyor.*³ Nihayet izzet içinde, nihayet tevazuu cem' ediyor. Felsefe şakirdlerinin buna nisbeten ne derece pest ve aşağı olduğunu kıyâs edebilirsiniz.

İşte felsefe-i sakîme-i Avrupaiye'den yek-çesm olan dehasının yanlış gördüğü hakikatleri; iki cihana bakan, gayb-âşına parlak iki gözü ile iki âleme nazar eden, beşer için iki saâdete iki eliyle işaret eden hüdâ-yı Kur'ânî der ki:

¹ Müminlerin birbiri hakkında duâlarının yer aldığı âyet-i kerîmelerden bir kısmı için bkz.: Bakara sûresi, 2/286; Âl-i İmran sûresi, 3/16, 147, 193; A'râf sûresi, 7/151.

² Allah'ım! Erkeğiyle kadınıyla bütün müminleri bağışla.

³ Mesela Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmaktadır: “Keşke sökülen bir ağaç olsaydım.” (Tirmizî, *zühd* 9; İbnî Mâce, *zühd* 19)

“Ey insan! Senin elinde bulunan nefis ve malın senin mülkün değil, belki sana emanettir. O emanetin Mâlikî, her şeye kadîr, her şeyi bilir bir Rahîm-i Kerîm’dir. O, senin yanındaki mülkünü senden satın almak istiyor. Tâ senin için muhafaza etsin, zayı’ olmasın. İleride mühim bir fiyat sana verecek. Sen muvazzaf ve memur bir askersin. O’nun nâmıyla çalış ve hesabıyla amel et. O’dur ki, muhtaç olduğun şeyleri sana rızık olarak gönderiyor ve senin tâkatin yetmediği şeylerden seni muhafaza eder. Senin şu hayatının gayesi, neticesi; o Mâlik’in esmâsına ve şuûnâtına bir mazhariyettir. Sana bir musibet geldiği vakit, de: *إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ*¹ Yani, “Ben Mâlikimin hizmetindeyim. Ey musibet! Eğer O’nun izin ve rızasıyla geldin ise, merhaba, safe geldin! Çünkü elbette bir vakit O’na döneceğiz ve O’nun huzuruna gideceğiz ve O’na müştâkız. Madem herhâlde bir zaman bizi hayatın tekâlifinden âzat edecektir. Haydi ey musibet! O terhis ve o âzat etmek, senin elinle olsun, râzıyım. Eğer benim emanet muhafazasında ve vazife-perverliğimi tecrübe sûretinde sana emir ve irade etmiş, fakat sana teslim olmaklığıma izin ve rızası olmazsa; benim tâkatim yettikçe, emin olmayana Mâlikimin emanetini teslim etmem!” der.

İşte, binden bir nümûne olarak, deha-yı felsefinin ve hüdâ-yı Kur’ânî’nin verdikleri derslerin derecelerine bak. Evet, iki tarafın hakikat-i hâli sâbikan beyân edilen tarz ile gidiyor. Fakat hidâyet ve dalâlette insanların dereceleri mütefâvittir. Gafletin mertebeleri muhtelifdir. Herkes her mertebede bu hakikati tamamıyla hissedemez. Çünkü gaflet, hissi iptâl ediyor. Ve bu zamanda öyle bir derecede iptâl-i his etmiş ki, bu elîm elemin acısını ehl-i medeniyet hissetmiyorlar. Fakat hassasiyet-i ilmiyenin tezâyüdüyle ve her günde otuz bin cenazeyi gösteren mevtin ikazatıyla o gaflet perdesi parçalanıyor. Ecnebilerin tâğutlarıyla ve fûnûn-u tabiiyeleriyle dalâlete gidenlere ve onları körü körüne taklit edip ittibâ edenlere binler nefrin ve teessüfler!²

Ey bu vatan gençleri! Frenklere taklide çalışmayınız! Âyâ, Avrupa’nın size ettikleri hadsiz zulüm ve adâvetten sonra, hangi akıl ile onların sefâhet ve bâtıl efkârlarına ittibâ edip emniyet ediyorsunuz? Yok! Yok! Sefihâne taklit edenler, ittibâ değil, belki şuûrsuz olarak onların safına iltihak edip kendi kendinizi ve kardeşlerinizi idam ediyorsunuz. Âgâh

¹ “Biz Allah’a âidiz ve vakti geldiğinde elbette O’na döneceğiz.” (Bakara sûresi, 2/156)

² Bkz.: “Ey iman edenler! Eğer Ehl-i kitaptan bir kısmına uyacak olursanız, iyi bilin ki onlar sizi imanınızdan sonra küfre çevirmek isterler.” (Âl-i İmran sûresi, 3/100)

olunuz ki, siz ahlâksızcasına ittibâ ettikçe, hamiyet dâvâsında yalancılık ediyorsunuz!.. Çünkü şu sûrette ittibânınız, milliyetinize karşı bir istihfâf-tır ve millete bir istihzadır!..

هَدَيْنَا اللَّهَ وَإِيَّاكُمْ إِلَى الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ¹

Altıncı Nota

Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakâik-i imaniyenin inkârındaki ittifaklarından telâşa düşen ve itikadını bozan bîcâre insan! Bil ki, kıymet ve ehemmiyet, kemmiyette ve adet çokluğunda değil. Çünkü insan eğer insan olmazsa, şeytan bir hayvana inkılâp eder. İnsan, bazı frenkler ve frenk-meşrepler gibi ihtirâsât-ı hayvaniyede terakki ettikçe, daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki; hayvanâtın kemmiyet ve adet itibârıyla hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum en-vâ-ı hayvanât üstünde sultan ve halife ve hâkim olmuştur.

İşte, muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenâb-ı Hakk'ın hayvanâtından bir nevi habîslerdir ki, Fâtır-ı Hakîm onları dünyanın imareti için halketmiştir. Mümin ibâdına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için, onları bir vâhid-i kıyâsî yapıp, âkıbetinde müstehak oldukları cehenneme teslim eder.

İşte, küffârın ve ehl-i dalâletin bir hakikat-i imaniyeyi inkâr ve nefyetmelerinde kuvvet yoktur. Çünkü nefiy sırrıyla ittifakları kuvvetsizdir. Bin nefyedici, birtak hükmündedir. Mesela, bütün İstanbul ahalisi, Ramazan'ın başında ayı görmediğinden nefyetse, iki şâhidin isbâtıyla o cemm-i gafirin nefiy ve ittifâkı sukût eder.² Madem küfrün ve dalâletin mâhiyeti nefiydir ve inkârdır, cehildir ve ademdir, küffârın kesret ile ittifâkı ehemmiyetsizdir.³ Ehl-i hakkın, hak ve sâbit ve sübûtu isbât olunan mesâil-i imaniyede şuhûda istinat eden iki müminin hükmü, hadsiz o ehl-i dalâletin ittifâkına râcih olur, galebe eder.

Bu hakikatin sırrı şudur ki: Nefyedenlerin dâvâları sûreten bir iken, müteaddittir; birbiriyle ittihat edemez ki kuvvetlensin. İsbat edicilerin dâvâları ittihat ediyor, birbirinden kuvvet alır. Çünkü gökteki hilâl-i Ramazan'ı

¹ Allah bizi de, sizi de sırat-ı müstakime hidâyet etsin.

² Bkz.: Ebû Dâvûd, *saum* 14; es-Serahsî, *el-Mebsût* 3/139-140; el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* 2/81-82. Ayrıca, bir kişinin şahitliğine göre hükmedildiği de olmuştur: Tirmizî, *saum* 7; Ebû Dâvûd, *saum* 15; Nesâî, *sıyâm* 8.

³ Bkz.: "Kendi aralarındaki çatışmaları pek şiddetlidir. Sen dışardan onları birlik içinde sanırsın. Hâlbuki kalpleri darmadağındır." (Haşır sûresi, 59/14)

görmeyen der ki: “Benim nazarımda ay yoktur; benim yanımda görünmüyor.” Başkası da, “Nazarımda yoktur.” der. Daha başkası da öyle der. Her biri kendi nazarında “yoktur” der. Her birinin nazarları ayrı ayrı ve nazara perde olan esbap dahi ayrı ayrı olabildiği için, dâvâları da ayrı ayrı olur; birbirine kuvvet veremez. Fakat isbât edenler demiyor ki: “Benim nazarımda ve gözümde hilâl var.” Belki “Nefsü’l-emirde, göğün yüzünde hilâl vardır, görünür.” der. Görenler bütün aynı dâvâyı ve “Nefsü’l-emirde vardır.” der. Demek bütün dâvâlar birdir. Nefyedenlerin nazarları ayrı ayrı olduğundan, dâvâları da ayrı ayrı olur. Nefsü’l-emre hükmedemiyorlar. Çünkü nefsü’l-emirde nefiy isbât edilmez. Çünkü ihâta lâzımdır. ¹ *وَالْعَدَمُ الْمَطْلُوقُ لَا يَثْبُتُ إِلَّا بِمُشْكَلَاتٍ عَظِيمَةٍ* bir kâide-i usûldür. Evet, bir şeyi dünyada var desen, yalnız o şeyi göstermek kâfi gelir. Eğer yok deyip nefyetsen, bütün dünyayı eleyip göstermek lâzım gelir ki, tâ o nefiy isbât edilsin.

İşte bu sırra binâen; ehl-i küfrün bir hakikati nefyetmesi ise, bir meseleyi halletmek veyahut dar bir delikten geçmek veyahut bir hendekten atlamak misâlinde; bin de, bir de, birdir. Çünkü birbirine yardımcı olamaz. Fakat isbât edenler nefsü’l-emirde hakikat-i hâle baktıkları için, müddeaları ittihat ediyor. Kuvvetleri birbirine yardım eder. Büyük bir taşın kaldırmasına benzer ki, ne kadar eller yapışsa daha ziyade kaldırması kolay olur ve birbirinden kuvvet alır.

Yedinci Nota

Ey Müslümanları dünyaya şiddetle teşvik eden ve sanat ve terakkiyât-ı ecnebiyeye cebr ile sevk eden bedbaht hamiyet-füruş! Dikkat et, bu milletin bazılarının din ile bağlandıkları râbitaları kopmasın! Eğer böyle ahmakâne körü körüne topuzların altında bazılarının dinden râbitaları kopsa, o vakit hayat-ı içtimâiyede bir semm-i kâtil hükmünde o dinsizler zarar verecekler. Çünkü mürtedin vicdanı tamam bozulduğundan, hayat-ı içtimâiyeye zehir olur.² Ondandır ki, ilm-i usûlde “Mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Kâfir eğer zimmî olsa veya musâlâha etse, hakk-ı hayatı var.” diye usûl-ü Şeriat’ın bir düsturudur.³ Hem mezheb-i Hanefiye’de, ehl-i

¹ “Mutlak yokluk, ancak pek büyük güçle isbat edilebilir.” Bkz.: İbni Nüceym, *el-Bahru’r-râik* 2/122; İbni Kayyim, *es-Savâiku’l-mürsele* 4/1310; İbni Kayyim, *er-Rûh fi’l-kelâm* 1/198.

² Bkz.: “Kâfirler, ellerinden gelse, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaktan geri durmazlar. Sizden her kim dininden döner ve kâfirlikte devam ederek ölürse, işte onların dünyada da, âhirette de yaptıkları boşa gider. Bunlar cehennemlik olup orada ebedi kalacaklardır.” (Bakara sûresi, 2/217)

³ Bkz.: Buhârî, *cihâd* 149, *istitâbetü’l-mürteddîn* 2; Tirmizî, *hudûd* 25; İbni Mâce, *hudûd* 2. Ayrıca “mürted” in durumuyla ilgili bkz.: el-Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’* 7/134; eş-Şâfiî, *el-ümm* 1/257.

zimmeden olan bir kâfirin şehâdeti makbuldür.¹ Fakat fâsık merdûdû's-şehâdettir, çünkü haindir.²

Ey bedbaht fâsık adam! Fâsıkların kesretine bakıp aldanma ve “Ekseriyetin efkârı benimle beraberdir.” deme! Çünkü fâsık adam, fıskı isteyerek ve biz-zât talep edip girmemiş; belki içine düşmüş çıkamıyor. Hiçbir fâsık yoktur ki, sâlih olmasını temenni etmesin ve âmirini ve reisini mütedeyyin görmek istemesin. İllâ ki, –el-iyâzü billâh!– irtidat ile vicdanı tefessüh edip, yılan gibi zehirlemekten lezzet alsın.

Ey dîvâne baş ve bozuk kalb! Zanneder misin ki, Müslümanlar dünyayı sevmiyorlar veyahut düşünmüyorlar ki, fakr-ı hâle düşmüşler ve ika-za muhtaçtırlar; tâ ki dünyadan hissesini unutmasınlar? Zannın yanlıştır, tahminin hatadır. Belki hırs şiddetlenmiş, onun için fakr-ı hâle düşüyorlar. Çünkü müminde hırs, sebab-i hasârettir ve sefalettir. الْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ³ durûb-u emsâl hükmüne geçmiştir.

Evet, insanı dünyaya çağıran ve sevk eden esbap çoktur. Başta nefis ve hevâsı ve ihtiyaç ve havassı ve duyguları ve şeytanı ve dünyanın surî tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları gibi çok dâîleri var. Hâlbuki bâkî olan âhirete ve uzun hayat-ı ebediyeye davet eden azdır. Eğer sende zerre miktar bu biçâ-re millete karşı hamiyet varsa ve ulüvv-ü himmetten dem vurduğun yalan olmazsa, hayat-ı bâkiyeye yardım eden azlara imdat etmek lâzım gelir. Yoksa, o az dâîleri susturup, çoklara yardım etsen şeytana arkadaş olursun.

Âyâ zanneder misin; bu milletin fakr-ı hâli, dinden gelen bir zühud ve terk-i dünyadan gelen bir tembellikten neşet ediyor? Bu zanda hata ediyorsun. Acaba görmüyor musun ki, Çin ve Hind'deki Mecûsî ve Berahime ve Afrika'daki zenciler gibi, Avrupa'nın tasallutu altına giren milletler bizden daha fakirdirler? Hem görmüyor musun ki, zarurî kutan ziyade Müslümanların elinde bırakılmıyor? Ya Avrupa kâfir zâlimleri veya Asya münafıkları, desîseleriyle ya çalar veya gasp ediyor.

¹ Kâfirin şehâdetinin makbûl olup olmamasıyla ilgili, farklı durumlara göre çok farklı hükümlerin olduğuna dair bkz.: el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi* 2/254-255, 6/266.

² Hâin fâsıkın şehadetinin câiz olmadığını belirten hadis için bkz.: Tirmizî, *şehâdât* 2; Ebû Dâvûd, *akdiye* 16; İbni Mâce, *ahkâm* 30; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/181, 204, 208. Ayrıca bu konunun fikhî hükmü için bkz.: el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi* 1/156; el-Merğînânî, *el-Hidâye* 3/124; İbni Âbidîn, *Hâşiye* 7/112.

³ “Aşın hırs gösteren, umduğunu bulamaz ve kaybeder.” (Bkz.: İbni Kays, *Kıra'd-dayf* 4/301; el-Meydânî, *Mecmeu'l-emsâl* 1/214)

Sizin cebren böyle ehl-i imanı mimsiz medeniyete sevk etmekteki maksadınız, eğer memlekette âsâyiş ve emniyet ve kolayca idare etmek ise, katiyen biliniz ki; hata ediyorsunuz, yanlış yola sevk ediyorsunuz. Çünkü itikadı sarıslmış, ahlâkı bozulmuş yüz fâsıkın idaresi ve onlar içinde âsâyiş temini, binler ehl-i salâhatın idaresinden daha müşküldür.

İşte bu esaslara binâen ehl-i İslâm, dünyaya ve hırsa sevk etmeye ve teşvik etmeye muhtaç değildirler. Terakkiyât ve âsâyişler, bununla temin edilmez. Belki mesailerinin tanzimine ve mâbeynlerindeki emniyetin tesisine ve teavün düsturunun teshiline muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç da, dinin evâmîr-i kudsiyesiyle ve takvâ ve salâbet-i diniye ile olur.

Şekizinci Nota

Ey sa'y ve ameldeki lezzet ve saâdeti bilmeyen tembel insan! Bil ki: Cenâb-ı Hak, kemâl-i kereminden, hizmetin mükâfâtını, hizmet içinde dercetmiştir. Amelin ücretini, nefs-i amel içine koymuştur. İşte bu sır içindir ki, mevcûdât hatta bir nokta-yı nazarda câmidat dahi, evâmîr-i tekvîniye tâbir edilen hususî vazifelerinde, kemâl-i şevk ile ve bir çeşit lezzet ile evâmîr-i rabbâniyeyi imtisâl ederler. Arıdan, sinekten, tavuktan tut; tâ şems ve kamere kadar her şey kemâl-i lezzetle vazifesine çalışıyorlar. Demek hizmetlerinde bir lezzet var ki, akılları olmadığından âkıbeti ve neticeleri düşünmeden, mükemmel vazifelerini îfâ ediyorlar.

Eğer desen: Zihayatta lezzet kâbidir, cemâdâtta nasıl şevk ve lezzet olabilir?

Elcevap: Cemâdât kendi hesaplarına değil, onlarda tecelli eden es-mâ-yı ilâhiye hesabına bir şeref, bir makam, bir kemâl, bir güzellik, bir intizam isterler, arıyorlar. O vazife-i fitriyelerinin imtisâlinde, Nuru'l-Evâr'ın isimlerine birer mâkes, birer ayna hükmüne geçtiğinden tenevvür eder, terakki eder.

Mesela, nasıl ki bir katre su, bir zerrecik cam parçası zâtında ziyâsız, ehemmiyetsiz iken, sâfî kalbiyle güneşe yüzünü çevirse, o vakit o ehemmiyetsiz, ziyâsız katre ve cam parçası, güneşin bir nevi arşı olup senin yüzüne de tebessüm eder. İşte bu misâl gibi, zerrât ve mevcûdât, cemâl-i mutlak ve kemâl-i mutlak sahibi olan Zât-ı Zülcelâl'in isimlerine vazife-perverlik cihetinde ayna olmalarıyla, o katre ve zerrecik şişe gibi gayet aşığı bir dereceden gayet yüksek bir derece-i zuhûra ve tenevvüre çıkıyorlar.

Madem vazife cihetinde gayet nuranî ve yüksek bir makam alıyorlar; lezzet mümkün ve kâbilse, yani hayat-ı âmmeden hissedar iseler, gayet lezzet ile o vazifeleri görüyorlar, denilebilir.

Vazifede lezzet bulunduğuna en zâhir bir delil, sen kendi âzâ ve duygularının hizmetlerine bak. Her biri bekâ-yı şahsî ve bekâ-yı nev'î için ettikleri hizmetlerinde ayrı ayrı lezzetleri var. Nefs-i hizmet, onlara bir telezzüz hükmüne geçiyor. Hatta hizmeti terk etmek, o uzun bir nevi azâbıdır.

Hem en zâhir bir delil dahi, horoz veya yavrulu tavuk gibi hayvanâtın vazifelerinde gösterdikleri fedâkârâne ve merdâne vaziyetleridir ki, horoz aç olduğu hâlde tavukları nefesine tercih edip bulduğu rızka onları çağırır; yemez, onlara yedirir. Ve bir şevk ve ıftihar ve telezzüz ile o vazifeyi gördüğü, görünür. Demek o hizmette, yemekten fazla bir lezzet alır.

Hem küçük yavrularına çobanlık eden tavuk dahi, yavrularının hatırı için rûhunu fedâ eder, ite atılır.¹ Kendini aç bırakıp onları doyurur. Demek o hizmette öyle bir lezzet alır ki; açlık acısına ve ölmek elemine tereccuh eder, ziyade gelir.

Hayvânî vâlideler yavrularını, küçük iken vazifeleri bulunduğundan lezzetle himayeye çalışır. Büyük olduktan sonra vazife kalkar, lezzet de gider. Yavrusunu döver, elinden taneyi alır. Yalnız, insan nev'indeki vâlidelerin vazifeleri bir derece devam eder. Çünkü insanlarda zaaf u acz itibârıyla daima bir nevi çocukluk var, her vakit de şefkate muhtaçtır.

İşte, umum hayvanâtın horoz gibi çobanlık eden erkeklerine ve tavuk gibi vâlidelerine bak, anla ki; bunlar kendi hesabına ve kendileri nâmına, kendi kemâlleri için o vazifeyi görmüyorlar. Çünkü hayatını, vazifede lâzım gelse fedâ ediyorlar. Belki vazifeleri, onları o vazife ile tanzif eden ve o vazife içinde rahmetiyle bir lezzet derceden Mün'im-i Kerîm'in hesabına ve Fâtır-ı Zülcelâl'in nâmına görüyorlar.

Hem nefs-i hizmette ücret bulunduğuna bir delil de şudur ki: Nebâtât ve eşcar, bir şevk u lezzeti ihsâs eden bir tavır ile Fâtır-ı Zülcelâl'in emirlerini imtisâl ediyorlar. Çünkü dağıttığı güzel kokular ve müşterilerin nazarını celb edecek

¹ “Cenâb-ı Hak rahmeti yüz parçaya böldü. Bunun doksan dokuz parçasını nezd-i ulûhiyetinde tuttu. Birtek parçayı da yeryüzüne indirdi. Varlıklar arasındaki merhametin kaynağı işte bu parçadır. Atın yavrusuna basma endişesiyle ayağını kaldırmaması da bu merhamet sebebiyledir.” anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *edeb* 19, *rikak* 19; Müslim, *tevbe* 17; Tirmizî, *deavât* 107-108; İbni Mâce, *zühd* 35.

zînetlerle süslenmeleri ve sümbülleri ve meyveleri için çürüyünceye kadar kendilerini fedâ etmeleri, ehl-i dikkate gösterir ki: Onların, emr-i ilâhînin imtisâlinden öyle bir lezzetleri var ki; nefsini mahvedip çürütüyor.

Bak, başında çok süt konserveleri taşıyan Hindistan cevizi ve incir gibi meyvedar ağaçlar, rahmet hazinesinden lisan-ı hâl ile süt gibi en güzel bir gıdayı ister, alır, meyvelerine yedirir; kendi bir çamur yer. Nar ağacı sâfi bir şarabı, hazine-i rahmetten alıp meyvesine yedirir; kendisi çamurlu ve bulanık bir suya kanaat eder.

Hatta hububatta dahi sümbüllenmek vazifesinde zâhir bir iştiyak görünür. Nasıl ki dar bir yerde hapsedilen bir zât, bir bostana, geniş bir yere çıkmayı müşîkâne ister. Öyle de, hububatta, sümbüllenmek vazifesinde öyle sürurlu bir vaziyet, bir iştiyak görünüyor.

İşte “Sünnetullah” tâbir edilen, kâinatta cereyân eden bu sırlı uzun düsturdandır ki, işsiz, tembel, istirahatle yaşayan ve rahat döseğinde uzananlar, ekseriyetle sa’yeden, çalışanlardan daha ziyade zahmet ve sıkıntı çeker. Çünkü dâimâ işsizler ömründen şikâyet eder; eğlence ile çabuk geçmesini ister. Sa’yeden ve çalışan ise; şâkirdir, hamd eder, ömrün geçmesini istemez.

الْمُسْتَرِيحُ الْعَاطِلُ شَاكٍ مِنْ عُمْرِهِ، وَالسَّاعِي الْعَامِلُ شَاكِرٌ¹

küllî düsturdur. Hem o sır iledir ki: “Rahat, zahmette; zahmet, rahattadır.” cümlesi darb-ı mesel olmuştur.

Evet cemâdâta dikkatle nazar edilse: Bilkuvve yalnız istidât ve kabiliyet cihetinde nâkıs kalıp inkişâf etmeyenlerin, gayet bir içtihad ve sa’y ile inbisât edip bilkuvveden bilfiil sûretine geçmesinde, mezkûr sünnet-i ilâhiye düsturuyla bir tavır görünüyor. Ve o tavır işaret eder ki: O vazife-i fitriyede bir şevk ve o meselede bir lezzet vardır. Eğer o câmidin umumî hayattan hissesi varsa, şevk kendisinin olur; yoksa, o câmidi temsil eden, nezâret eden şeye âittir. Hatta bu sırâ binâen denilebilir: Latîf, nazik su incimad emrini aldığı vakit, öyle şiddetli bir şevk ile o emre imtisâl eder ki, demiri şak eder, parçalar. Demek bürûdet ve tahte’s-sıfır soğuşun lisanıyla ağız kapalı demir kaptaki suya “Genişlen!” emr-i rabbânîsini tebliğinde, şiddet-i şevk ile kabını parçalar, demiri bozar, kendisi buz olur.

¹ Atâlet içinde istirahat eden, ömründen şikâyetçidir. Çalışan ve iş gören ise hâline şükreder.

Ve hâkeza, her şeyi buna kıyâs et ki, güneşlerin deveranından ve seyr u seyahatlerinden tut, tâ zerrelerin mevlvî gibi devretmelerine ve dönmelerine ve ihtizazlarına kadar kâinattaki bütün sa'y ü hareket, kanun-u kader-i ilâhî üzerine cereyân ediyor. Ve dest-i kudret-i ilâhîden sudûr eden ve irade ve emir ve ilmi tazammun eden emr-i tekvinî ile zuhûr eder.

Hatta her bir zerre, her bir mevcud, her bir zîhayat, bir nefer askere benzer ki; orduda muhtelif dâirelerde, o neferin ayrı ayrı nisbetleri, vazifeleri olduğu gibi; her bir zerre, her bir zîhayatın dahi öyledir. Mesela, senin gözünde bir zerre, gözün hüceyresinde ve gözde ve âsâb-ı vechiyede ve bedenin şerâyin tâbir edilen damarlarında, birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi ve o vazifeye göre birer faydası vardır. Ve hâkeza, her şeyi ona kıyâs et. Buna binâen her bir şey, bir Kadîr-i Ezeli'nin vücub-u vücuduna iki cihetle şehâdet eder:

Biri: Tâkatinin binler derece fevkinde vazifeleri görmekteki acz-i mutlak lisaniyla o Kadîr'in vücuduna şehâdet eder.

İkincisi: Her bir şey, nizam-ı âlemi teşkil eden düsturlara ve müvâzene-i mevcûdâtı idame eden kanunlara tatbik-i hareket etmekle, o Âlîm-i Kadîr'e şehâdet eder. Çünkü zerre gibi bir câmid, arı gibi küçük bir hayvan, Kitab-ı Mübîn'in mühim ve ince meseleleri olan nizam ve mîzanı bilmez. Câmid bir zerre, arı gibi küçük bir hayvan nerede? Semâvât tabakalarını bir defter sayfası gibi açıp, kapayıp toplayan Zât-ı Zülcelâl'in elindeki Kitab-ı Mübîn'in mühim ince meselelerini okumak nerede? Eğer sen dîvânelik edip; zerrede, o kitabın ince hurûfâtını okuyacak kadar bir göz bulunduğunu tevehhüm et-sen; o vakit o zerrenin şehâdetini redde çalışabilirsin.

Evet, Fâtır-ı Hakîm, Kitab-ı Mübîn'in düsturlarını gayet güzel bir sûrette ve muhtasar bir tarzda ve has bir lezzette ve mahsus bir ihtiyaçta icmâl edip derceder. Her şey öyle has bir lezzet ve mahsus bir ihtiyaç ile amel etse, o Kitab-ı Mübîn'in düsturlarını bilmeyerek imtisâl eder. Mesela, hortumlu sivri-sinek dünyaya geldiği dakikada hânesinden çıkar; durmayarak insanın yüzüne hücum eder, uzun asâsıyla vurur, âb-ı hayat fışkırtır, içer. Hücumdan kaçmakta, erkân-ı harp gibi maharet gösterir. Acaba bu küçük, tecrübesiz, yeni dünyaya gelen mahlûka bu sanatı ve bu fenn-i harbi ve su çıkarmak sanatını kim öğretmiş ve nerede öğrenmiş? Ben, yani bu biçâre Said itiraf ediyorum ki: Eğer ben o hortumlu sineğin yerinde olsaydım; bu sanatı, bu kerr u fer harbini ve su çıkarmak hizmetini çok uzun dersler ve çok müteaddit tecrübelerle ancak öğrenebilirdim.

İşte, ilhama mazhar olan arı, örümcek ve yuvasını çorap gibi yapan bül-bül gibi hayvanâtı bu sineğe kıyâs et. Hatta nebâtâtı da aynen hayvanâta kıyâs edebilirsin. Evet Cevâd-ı Mutlak (*celle celâlühi*), her ferd-i zîhayatın eline lezzet midâdıyla ve ihtiyaç mürekkebiyle yazılmış bir tezkereyi vermiş. Onunla evâmîr-i tekvîniyenin programını ve hizmetlerinin fihristesini tevdi' etmiştir. Bak o Hakîm-i Zülcelâl'e; nasıl Kitab-ı Mübîn'in düsturlarından arı vazifesine âit mikdarını bir tezkerede yazmış, arının başındaki sandukçaya koymuştur. O sandukçanın anahtarı da, vazife-perver arıya has bir lezzettir. Onunla sandukçayı açar, programını okur, emri anlar, hareket eder. وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَىٰ ۱ التَّخْلِ ۱ âyetinin sırrını izhâr eder.

İşte eğer bu Sekizinci Nota'yı tamam işittin ve tam anladınsa, bir hads-i imanî ile ۲ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ۳ 'nin bir sırrını, وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۲ imanî ile ۴ 'nin bir hakikatini, إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۴ 'nün bir düsturunu, فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۵ 'nün bir nüktesini anlarsın.

Dokuzuncu Nota

Bil ki, *nev-i beşerde nübüvvet, beşerdeki hayır ve kemâlâtın fezlekesi ve esasıdır. Din-i Hak, saâdetin fihristesidir. İman, bir hüsn-ü münezzeh ve mücerredir. Madem şu âlemde parlak bir hüsn, geniş ve yüksek bir hayır, zâhir bir hak, faik bir kemâl görünüyor. Bilbedâhe hak ve hakikat, nübüvvet içindedir ve nebiler elindedir. Dalâlet, şer ve hasâret; onun muhalifindedir.*

Mehâsin-i ubûdiyetin binlerinden yalnız buna bak ki, Nebi (*aleyfisselâm*), ubûdiyet cihetiyle muvahhidînin kalblerini îd ve Cuma ve cemaat namazlarında ittihat ettiriyor ve dillerini bir kelimedede cem' ediyor. Öyle bir sûrette ki, şu insan, Mâbûd-u Ezeli'nin azamet-i hitabına, hadsiz kalblerden ve dillerden çıkan sesler, duâlar, zikirler ile mukâbele ediyor. O sesler, duâlar, zikirler birbirine tesânüd ederek ve birbirine yardım edip ittifak ederek öyle geniş bir

1 "Rabbin bal arısına vahyetti." (Nahl sûresi, 16/68)

2 "Rahmetim her şeyi kaplar." (A'râf sûresi, 7/156)

3 "Hiç bir şey yoktur ki, O'nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın." (İsrâ sûresi, 17/44)

4 "Bir şeyi dilediğinde O'nun buyruğu, sadece "Ol!" demektir, hemen olur..." (Yâsin sûresi, 36/83)

5 "Sübhanıdır, münezzehdir o Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet elindedir. Ve... hepinizin de dönüşü, O'na olacaktır." (Yâsin sûresi, 36/83)

sûrette Mâbûd-u Ezeli'nin ulûhiyetine karşı bir ubûdiyet gösteriyor ki; güyâ küre-i arz kendisi o zikri söylüyor, o duâyı ediyor ve aktarıyla namaz kılıyor ve etrafıyla semâvâtın fevkinde izzet ve azametle nâzil olan اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ¹ em-rini, küre-i arz imtisâl ediyor. Bu sırr-ı ittihat ile, kâinat içinde bir zerre gibi za-yıf, küçük bir mahlûk olan şu insan, ubûdiyetin azameti cihetiyle Hâlık-ı arz ve semâvât'ın mahbub bir abdi ve arzın halifesi², sultanı ve hayvanâtın reisi ve hilkat-i kâinatın neticesi ve gayesi oluyor.

Evet, eğer namazların arkasında hususan bayram namazlarında bir anda اَللّٰهُ اَكْبَرُ³ diyen yüzer milyon insanların sesleri, âlem-i gaybda ittihat ettikleri gibi, âlem-i şehâdetde dahi birbiriyle ittihat edip içtimâ etse, kü-re-i arz tamamıyla büyük bir insan olup, azametine nisbeten büyük bir sadâ ile söylediği اَللّٰهُ اَكْبَرُ'e müsâvi geldiğinden, o muvahhidinin ittihâdı ile bir anda اَللّٰهُ اَكْبَرُ demeleri, küre-i arzın büyük bir اَللّٰهُ اَكْبَرُ 'i hükmüne geçiyor. Âdetâ bayram namazlarında âlem-i İslâm'ın zikir u tesbihiyle zemin zelzele-i kübrâya mazhar olup, aktar u etrafıyla اَللّٰهُ اَكْبَرُ deyip, kıblesi olan Kâ'be-i Mükerreminin samimî kalbiyle niyet edip, Mekke ağzıyla, Cebel-i Arefe diliyle اَللّٰهُ اَكْبَرُ diyerek, o tek kelime etraf-ı arzdaki umum müminlerin mağara-misâl ağızlarındaki havada temessül ediyor. Birtak اَللّٰهُ اَكْبَرُ kelimesinin aks-i sadâsıyla hadsiz اَللّٰهُ اَكْبَرُ vukû bulduğu gibi, o makbul zikir ve tekbir, semâvâtı dahi cınlatıp berzah âlemlerine de temevvüc ederek sadâ veriyor.

İşte bu arzı böyle Kendine sâcid⁴ ve âbid ve ibâdına mescid⁵ ve mahlûklarına beşik⁶ ve Kendine müsebbih⁷ ve mükebbir eden Zât-ı Zülcelâl'e, yerin zerrâtı adedince hamd ve tesbih ve tekbir edip ve mevcûdâtı adedince hamd

¹ “Siz namazı hakkıyla ifâ etmeye devam edin.” (Bakara sûresi, 2/43, 83, 110; Nisâ sûresi, 4/77, 103; En'âm sûresi, 6/72; Yûnus sûresi, 10/87; Hac sûresi, 22/78; Nûr sûresi, 24/56; Rûm sûresi, 30/31; Mücadele sûresi, 58/13; Müzzemmil sûresi, 73/20)

² Bkz.: Bakara sûresi, 2/30.

³ Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah'tır.

⁴ Bkz.: Ra'd sûresi, 13/15; Nahl sûresi, 16/49; Hac sûresi, 22/18.

⁵ Bkz.: Buhârî, *salât* 56 (bab başlığında); Tirmizî, *salât* 119; Ebû Dâvûd, *salât* 24; İbni Mâce, *mesâcid* 4.

⁶ Bkz.: Bakara sûresi, 2/22; Tâhâ sûresi, 20/53; Zuhuruf sûresi, 43/10; Nebe sûresi, 78/6.

⁷ Bkz.: “Hiç bir şey yoktur ki, O'nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44). Ayrıca bkz: Fâtiha sûresi, 1/2; En'âm sûresi, 6/1; Keht sûresi, 18/1; ...

ediyoruz ki; bize bu nev'i ubûdiyeti ders veren Resûl-i Ekrem (*aleyhissalâtü vesse-lâm*)'ına ümmet eylemiş.

Onuncu Nota

Bil ey gafil, müşevveş Said! *Cenâb-ı Hakk'ın nur-u mârifetine yetişmek ve bakmak ve âyât ve şâhidlerin aynalarında cilvelerini görmek ve berâhin ve deliller mesâmâtıyla temâşâ etmek iktizâ ediyor ki; senin üstünden geçen, kalbine gelen ve aklına görünen her bir nuru tenkit parmaklarıyla yoklama ve tereddüt eliyle tenkit etme! Sana ışıqlanan bir nuru tutmak için elini uzatma; belki gaflet esbabından tecerrüd et, onlara müteveccih ol, dur.* Çünkü ben müşâhede ettim ki: Mârifetullahın şâhidleri, bürhânları üç çeşittir.

Bir kısım: Su gibidir; görünür, hissedilir, lâkin parmaklarla tutulmaz. Bu kısımda hayalâtтан tecerrüd etmek, külliyetle ona dalmak gerektir. Tenkit parmaklarıyla tecessüs edilmez; edilse akar, kaçır. O âb-ı hayat, parmağı mekân ittihâz etmez.

İkinci kısım: Hava gibidir; hissedilir, fakat ne görünür, ne de tutulur. Ona karşı sen, yüzün, ağzın, rûhunla o rahmet nesîmine karşı teveccüh et, kendini mukâbil tut, tenkit elini uzatma, tutamazsın. Rûhunla teneffüs et. Tereddüt eliyle baksan, tenkit ile el atsan, o yürür gider; senin elini mesken ittihâz etmez, ona râzı olmaz.

Üçüncü kısım ise: Nur gibidir; görünür, fakat ne hissedilir, ne de tutulur. Öyle ise, sen kalbinin gözüyle, rûhunun nazarıyla kendini ona mukâbil tut ve gözünü ona tevcih et, bekle; belki kendi kendine gelir. Çünkü nur; el ile tutulmaz, parmaklar ile avlanmaz, belki o nur ancak basiret nuruyla avlanır. Eğer harîs ve maddî elini uzatsan ve maddî mîzanlarla tartsan, sönmese de gizlenir. Çünkü öyle nur, maddîde hapse râzı olmadığı gibi, kayda da giremez, kesifi kendine mâlik ve seyyid kabul etmez.

On Birinci Nota

Bil ki, *Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın ifadesinde çok şefkat ve merhamet var. Çünkü muhâtabların ekserisi, cumhur-u avâmdır. Onların zihinleri basittir. Nazarları dahi dakîk şeyleri görmediğinden, onların besatet-i efkârını okşamak için tekrar ile semâvât ve arzın yüzlerine yazılan âyetleri*

tekrar ediyor. O büyük harfleri kolaylıkla okutturuyor. Mesela, semâvât ve arzın hilkatî ve semâdan yağmurun yağdırılması ve arzın dirilmesi gibi bilbedâhe okunan ve görünen âyetleri ders veriyor. O hurûf-u kebîre içinde küçük harflerle yazılan ince âyâta nazarı nâdiren çevirir, tâ zahmet çekmesinler.

Hem üslûb-u Kur'ânî'de öyle bir cezâlet ve selâset ve fîtrîlik var ki, güyâ Kur'ân bir hâfızdır; kudret kalemiyle kâinat sayfalarında yazılan âyâtı okuyor. Güyâ Kur'ân, kâinat kitabının kîrââtıdır ve nizamâtının tîlâvetidir ve Nakkaş-ı Ezelîsinin şuûnâtını okuyor ve fiillerini yazıyor. Bu cezâlet-i beyânîyeyi görmek istersen, hüşyâr ve müdakkik bir kalb ile, Sûre-i ¹﴿عَمَّ﴾ ve ²اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ âyetleri gibi fermanları dinle!..

On İkinci Nota

Ey bu Notaları dinleyen dostlarım! Biliniz ki; ben hilâf-ı âdet olarak, gizlemesi lâzım gelen Rabbime karşı kalbimin tazarrû ve niyaz ve münâcâtını bazen yazdığımın sebebi; ölüm, dilimi susturduğu zamanlarda, dilime bedel kitabımın söylemesinin kabulünü rahmet-i ilâhiyeden rica etmektir. Evet kısa bir ömürde, hadsiz günahlarıma keffaret olacak, muvakkat lisanımın tövbe ve nedâmetleri kâfi gelmiyor. Sâbit ve bir derece daim olan kitabın lisanı daha ziyade o işe yarar. İşte on üç sene³(Hâşiye) evvel,⁴ dağdağalı bir fırtına-yı rûhiye neticesinde, Eski Said'in gülmeleri, Yeni Said'in ağlamalarına inkılâp edeceği hengâmda; gençliğin gaflet uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım bir anda, şu münâcât ve niyaz Arabî yazılmıştır. Bir kısmının Türkçe meâlî şudur ki:

Ey Rabb-i Rahîmim ve ey Hâlık-ı Kerîmim! Benim sû-i ihtiyârımla ömrüm ve gençliğim zayı olup gitti. Ve o ömür ve gençliğin meyvelerinden elimde kalan, elem verici günahlar, zillet verici elemeler, dalâlet verici vesveseler kalmıştır. Ve bu ağır yük ve hastalıklı kalb ve hacâletli yüzümle kabre yaklaşıyorum. Bilmüşâhede göre göre gayet süratle, sağa ve sola inhiraf etmeyecek, ihtiyârsız bir tarzda, vefat eden ahbab ve akran ve akâribim gibi kabir kapısına yanaşıyorum.

¹ Nebe sûresi, 78/1.

² “De ki: “Ey mülk ve hakimiyet sahibi Allahım!” (Âl-i İmran sûresi, 3/26)

³ (Hâşiye) Bu risalenin telifinden on üç sene evvel.

⁴ 1920 tarihidir.

O kabir, bu dâr-ı fânîden firâk-ı ebedî ile ebedü'l-âbâd yolunda kurulmuş, açılmış evvelki menzil ve birinci kapıdır.¹ Ve bu bağlandığım ve meftun olduğum şu dâr-ı dünya da, kat'î bir yakîn ile anladım ki; hâliktir gider ve fânîdir ölür. Ve bilmüşâhede, içindeki mevcûdât dahi, birbiri arkasından kâfile kâfile göçüp gider, kaybolur. Hususan benim gibi nefs-i emmâreyi taşıyanlara şu dünya çok gaddardır, mekkârdır. Bir lezzet verse, bin elem takar çektirir. Bir üzüm yedirse, yüz tokat vurur.

Ey Rabb-i Rahîmim ve ey Hâlık-ı Kerîmim! ²كُلُّ اتِّ قَرِيبٍ² sırrıyla ben şimdiden görüyorum ki: Yakın bir zamanda ben kefenimi giydim, tabutuma bindim, dostlarımla veda eyledim. Kabrime teveccüh edip giderken, Senin dergâh-ı rahmetinde, cenazemin lisan-ı hâliyle, rûhumun lisan-ı kâliyle bağırarak derim: El-amân el-amân! Yâ Hannân! Yâ Mennân! Beni günahlarımın hacâletinden kurtar!

İşte, kabrimin başına ulaştım, boynuma kefenimi takıp kabrimin başında uzanan cismimin üzerine durdum. Başımı dergâh-ı rahmetine kaldırıp bütün kuvvetimle feryad edip nida ediyorum: El-amân el-amân! Yâ Hannân! Yâ Mennân! Beni günahlarımın ağır yüklerinden halâs eyle!

İşte kabrime girdim, kefenime sarıldım. Teşyîciler beni bırakıp gittiler. Senin afv u rahmetini intizar ediyorum. Ve bilmüşâhede gördüm ki, Sen'den başka melce' ve mence' yok. Günahların çirkin yüzünden ve mâsiyetin vahşi şeklinden ve o mekânın darlığından bütün kuvvetimle nida edip diyorum: El-amân, el-amân! Yâ Rahmân! Yâ Hannân! Yâ Mennân! Yâ Deyyan! Beni çirkin günahlarımın arkadaşlıklarından kurtar, yerimi genişlettir. İlâhî! Senin rahmetin melceimdir ve Rahmeten li'l-âlemîn olan Habibin Senin rahmetine yetişmek için vesilemdir. Senden şekvâ değil, belki nefsimi ve hâlimi Sana şekvâ ediyorum.

Ey Hâlık-ı Kerîmim ve ey Rabb-i Rahîmim! Senin Said ismindeki mahlûkun ve masnûun ve abdin hem âsî, hem âciz, hem gafil, hem cahil, hem alîl, hem zelil, hem mü'sî', hem müsin, hem şakî, hem Seyyidinden kaçmış bir köle olduğu hâlde, kırk sene sonra nedâmet edip Senin dergâhına avdet

¹ Bkz.: "Kabir, âhîret menzillerinin birinci menzildir. Kişi ondan kurtulabilirse, ondan sonrakiler daha kolaydır. Ondan kurtulamazsa ondan sonrakiler bundan daha zordur, daha şiddetlidir." (Tirmizî, *zühd* 5; İbni Mâce, *zühd* 32; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 1/63.)

² "Her gelecek şey yakındır." (es-Suyûtî, *ed-Dürru'l-müntesira* s.15; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/149. Ayrıca bkz.: İbni Mâce, *mukaddime* 7; Dârimî, *mukaddime* 23)

etmek istiyor. Senin rahmetine ilticâ ediyor. Hadsiz günah ve hafâatlarını itiraf ediyor. Evhâm ve türlü türlü illetlerle müptelâ olmuş. Sana tazarrû ve niyaz eder. Eğer kemâl-i rahmetinle onu kabul etsen, mağfîret edip rahmet etsen; zâten o Senin şânındır. Çünkü Erhamürrâhimînsin. Eğer kabul etmezsen, Senin kapından başka hangi kapıya gideyim? Hangi kapı var? Senden başka Rab yok ki, dergâhına gidilsin. Senden başka hak Mâbûd yoktur ki, ona ilticâ edilsin!..”

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ أَحْبَرُ الْكَلَامِ فِي الدُّنْيَا وَأَوَّلُ الْكَلَامِ فِي الْآخِرَةِ وَفِي الْقَبْرِ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹

On Üçüncü Nota

Medâr-ı iltibâs olmuş olan Beş Mesele’dir.

Birincisi

Tarîk-i hakta çalışan ve mücâhede edenler, yalnız kendi vazifelerini düşünmek lâzım gelirken, Cenâb-ı Hakk’a âit vazifeyi düşünüp, harekâtını ona bina ederek hataya düşerler. Edebü’l-dünya ve’l-dîn risalesinde vardır ki: Bir zaman şeytan, Hazreti İsmâ (aleyhisselâm)a itiraz edip demiş ki: “Madem ecel ve her şey kader-i ilâhî ileldir; sen kendini bu yüksek yerden at, bak nasıl öleceksin.” Hazreti İsmâ (aleyhisselâm) demiş ki:

إِنَّ لِلَّهِ أَنْ يَخْتَبِرَ عَبْدَهُ وَلَيْسَ لِلْعَبْدِ أَنْ يَخْتَبِرَ رَبَّهُ²

Yani, “Cenâb-ı Hak, abdinı tecrübe eder ve der ki: ‘Sen böyle yapsan sana böyle yaparım, göreyim seni yapabilir misin?’ diye tecrübe eder. Fakat abdin hakkı yok ve haddi değil ki, Cenâb-ı Hakk’ı tecrübe etsin ve desin: ‘Ben böyle işlesem, Sen böyle işler misin?’, diye tecrübevârî bir sûrette Cenâb-ı Hakk’ın rubûbiyetine karşı imtihan tarzı sû-i edeptir, ubûdiyete münâfidir.”

Madem hakikat budur; *insan kendi vazifesini yapıp Cenâb-ı Hakk’ın vazifesine karışmamalı.*

¹ Senden başka ilâh yoktur. Sen birsin. Senin hiçbir ortağın yoktur. Dünyada son sözümüz, âhirette ve kabirde de ilk sözümüz şudur: Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilâh yoktur; yine şehadet ederim ki Muhammed (sallâllâhu aleyhi ve sellem) Allah’ın Resûlüdür.

² Bkz.: el-Mâverdi, *Edebü’l-dünya ve’l-dîn* s.12. Ayrıca bkz.: Ma’mer İbni Râşid, *el-Câmi’* 11/113; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ* 4/12; Kitâb-ı Mukaddes (Türkçe tercüme), Matta, *bâb*: 4, *cümle*: 1-11.

Meşhurdur ki, bir zaman İslâm kahramanlarından ve Cengiz'in ordusunu müteaddit defa mağlûp eden Celâleddin-i Harzemşah harbe giderken, vüzerâsı ve etbâi ona demişler:

“Sen muzaffer olacaksın, Cenâb-ı Hak seni galip edecek.”

O demiş:

“Ben Allah'ın emriyle, cihad yolunda hareket etmeye vazifedırım, Cenâb-ı Hakk'ın vazifesine karışmam; muzaffer etmek veya mağlûp etmek O'nun vazifesidir.”

İşte o zât, bu sırr-ı teslimiyeti anlamasıyla, hârika bir sûrette çok defa muzaffer olmuştur.

Evet, insanın elindeki cüz-ü ihtiyârî ile işledikleri ef'âllerinde, Cenâb-ı Hakk'a âit netâici düşünmemek gerektir. Mesela, kardeşlerimizden bir kısım zâtlar, halkların Risale-i Nur'a iltihakları şevklerini ziyadeleştiriyor, gayrete getiriyor. Dinlemedikleri vakit zayıfların kuvve-i mânevîyeleri kırılıyor, şevkleri bir derece sönüyor. Hâlbuki, Üstad-ı Mutlak, *Muktedâ-yı Küll, Rehber-i Ekmel olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm),*¹ *إِلَّا الْبَلَاغُ*² olan ferman-ı ilâhîyi kendine rehber-i mutlak ederek, insanların çekilmesiyle ve dinlememesiyle daha ziyade sa'y ü gayret ve ciddiyetle tebliğ etmiş. Çünkü *إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ*² sırrıyla anlamış ki, insanlara dinlettirmek ve hidâyet vermek, Cenâb-ı Hakk'ın vazifesidir. Cenâb-ı Hakk'ın vazifesine karışmazdı.

Öyle ise, işte ey kardeşlerim! Siz de, size âit olmayan vazifeye harekâtınızı bina etmekle karışmayınız ve Hâlîkınız'a karşı tecrübe vaziyetini almayınız!

İkinci Mesele

Ubûdiyet, emr-i ilâhîye ve rıza-yı ilahîye bakar. Ubûdiyetin dâisi emr-i ilâhî ve neticesi rıza-yı Hak'tır. Semeratı ve fevâidi, uhreviyedir. Fakat ille-i gaiye olmamak, hem kasden istenilmemek şartıyla, dünyaya âit

¹ “Peygamberin görevi, açıkça tebliğ etmekten başka bir şey değildir.” (Nûr sûresi, 24/54; Ankebût sûresi, 29/18)

² “Sen dilediğin kimseyi doğru yola erdirmezsin, lâkin ancak Allah dilediğini doğruya hidâyet eder.” (Kasas sûresi, 28/56) Ayrıca bkz.: Bakara sûresi, 2/272.

faydalar ve kendi kendine terettüp eden ve istenilmeyerek verilen semeler; ubûdiyete münâfi olmaz. Belki zayıflar için müşevvik ve müreccih hükmüne geçerler. Eğer o dünyaya âit faydalar ve menfaatler; o ubûdiyete, o virde veya o zikre illet veya illetin bir cüzü olsa; o ubûdiyeti kısmen iptâl eder. Belki o hâsiyetli virde akîm bırakır, netice vermez.

İşte bu sırrı anlamayanlar, mesela yüz hâsiyeti ve faydası bulunan Evrad-ı Kudsiye-i Şâh-ı Nakşibendî'yi veya bin hâsiyeti bulunan Cevşenü'l-Kebîr'i, o faydaların bazılarını maksûd-u bizzât niyet ederek okuyorlar. O faydaları göremiyorlar ve göremeyecekler ve görmeye de hakları yoktur. Çünkü o faydalar, o evradların illeti olamaz ve ondan, onlar kasden ve bizzât istenilmeyecek. Çünkü onlar fazlî bir sûrette, o hâlis virde talepsiz terettüp eder. Onları niyet etse, ihlâsî bir derece bozulur. Belki ubûdiyetten çıkar ve kıymetten düşer. Yalnız bu kadar var ki; böyle hâsiyetli evradı okumak için zayıf insanlar bir müşevvik ve müreccihe muhtaçtırlar. O faydaları düşünüp, şevke gelip; evradı sırf rıza-yı ilâhî için, âhîret için okusa zarar vermez. Hem de makbuldür. Bu hikmet anlaşılmadığından; çoklar, aktaptan ve selef-i sâlihînden mervî olan faydaları görmediklerinden şüpheye düşer, hatta inkâr da eder.

Üçüncü Mesele

طُوبَى لِمَنْ عَرَفَ حَذَّهٗ وَلَمْ يَتَجَاوَزْ طَوْرَهُ¹ Yani, “Ne mutlu o adama ki, kendini bilip haddinden tecâvüz etmez.” Nasıl bir zerre camdan, bir katre sudan, bir havuzdan, denizden, kamerden seyyarelere kadar güneşin cilveleri var. Her birisi kabiliyetine göre güneşin aksini, misâlini tutuyor ve haddini biliyor. Bir katre su, kendi kabiliyetine göre “Güneşin bir aksi bende vardır.” der. Fakat “Ben de deniz gibi bir aynayım.” diyemez. Öyle de: Esmâ-yı ilâhiyenin cilvesinin tenevvüüne göre, makamât-ı evliyâda öyle meratip var. Esmâ-yı ilâhiyenin her birisinin bir güneş gibi kalbden Arş'a kadar cilveleri var. Kalb de bir arştır, fakat “Ben de Arş gibiyim.” diyemez.

İşte, ubûdiyetin esası olan, acz ve fakr ve kusur ve naksını bilmek ve niyaz ile dergâh-ı ulûhiyete karşı secde etmeye bedel, naz ve fahir sûretinde gidenler; zerrecik kalbini Arş'a müsâvi tutar. Katre gibi makamını, deniz gibi evliyânın makamâtıyla iltibâs eder. Kendini o büyük makamâta yakıştırmak ve

¹ Bkz.: el-Buhârî, et-Târihu'l-kebir 3/338; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir 5/71; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ 4/182.

o makamda kendini muhafaza etmek için tasannuâta, tekellüfâta, manasız hodfüruşluğa ve birçok müşkülâta düşer.

Elhâsıl, hadîste vardır ki:

هَلَكَ النَّاسُ إِلَّا الْعَالِمُونَ وَهَلَكَ الْعَالِمُونَ إِلَّا الْعَامِلُونَ وَهَلَكَ الْعَامِلُونَ إِلَّا الْمُخْلِصُونَ
وَالْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ¹

Yani, *medâr-ı necat ve halâs, yalnız ihlâstır. İhlâsı kazanmak çok mühimdir. Bir zerre ihlâslı amel, batmanlarla hâlis olmayana müreccahtır.*² İhlâsı kazandıran *harekâtındaki sebebi, sırf bir emr-i ilâhî ve neticesi rızayı ilâhî olduğunu düşünmeli ve vazife-i ilâhiyeye karışmamalı.*

Her şeyde bir ihlâs var. Hatta muhabbetin de ihlâs ile bir zerresi, batmanlarla resmî ve ücretli muhabbete tereccuh eder. İşte bir zât bu ihlâslı muhabbeti böyle tâbir etmiş:

وَمَا أَنَا بِالْبَاقِي عَلَى الْحَبِّ رِشْوَةً ضَعِيفٌ هَوَى يُبْغِي عَلَيْهِ ثَوَابٌ³

Yani “Ben muhabbet üzerine bir rüşvet, bir ücret, bir mukâbele, bir mükâfât istemiyorum. Çünkü mukâbilinde bir mükâfât, bir sevâp istenilen muhabbet zayıftır, devamsızdır.” Hatta hâlis muhabbet, fitrat-ı insâniyede ve umum vâlidelerde dercedilmiştir. İşte bu hâlis muhabbete tam manasıyla vâlidelerin şefkatleri mazhardır. Vâlideler o sırr-ı şefkat ile, evlâdlarına karşı muhabbetlerine bir mükâfât, bir rüşvet istemediklerine ve talep etmediklerine delil; rûhunu, belki saâdet-i uhreviyesini de onlar için fedâ etmeleridir. Tavuğun bütün sermayesi kendi hayatı iken, yavrusunu itin ağzından kurtarmak için –Hüsrev’in müşâhedesiyile– kafasını ite kaptırır.

Dördüncü Mesele

Esbâb-ı zâhiriye eliyle gelen nimetleri, o esbap hesabına almamak gerektir. Eğer o sebep ihtiyâr sahibi değilse –mesela hayvan ve ağaç gibi–

¹ “İnsanlar helâk oldu; âlimler müstesna. Âlimler de helâk oldu; ilmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helâk oldu; ihlâs sahipleri müstesna. İhlâs sahiplerine gelince, onlar da pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar.” Bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/414, 4/179, 362; el-Gazâlî, *Meâricü'l-Kuds* s.88; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/415.

² Bkz.: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/341; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/244.

³ Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'ye ait olan bu beyit için bkz.: İbni Kays, *Kıra'd-dayf* 1/95, 237; ez-Zehebî, *Târîhu'l-islâm* (354 tarihi vefatları) s.103.

doğrudan doğruya o nimeti Cenâb-ı Hak hesabına verir. Madem o, lisan-ı hâl ile بِسْمِ اللَّهِ¹ der, sana verir. Sen de Allah hesabına olarak بِسْمِ اللَّهِ de, al. Eğer o sebep ihtiyâr sahibi ise; o بِسْمِ اللَّهِ demeli, sonra ondan al, yoksa alma. Çünkü لَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ² âyetinin mana-yı sarîhinden başka bir mana-yı îşârîsi şudur ki: “Mün'im-i Hakikî'yi hatıra getirmeyen ve O'nun nâmıyla verilmeyen nimeti yemeyiniz!” demektir.

O hâlde hem veren بِسْمِ اللَّهِ demeli, hem alan بِسْمِ اللَّهِ demeli. Eğer o بِسْمِ اللَّهِ demiyor fakat sen de almaya muhtaç isen; sen بِسْمِ اللَّهِ de, onun başı üstünde rahmet-i ilâhiyenin elini gör, şükür ile öp, ondan al. Yani, nimetten in'ama bak, in'amdan Mün'im-i Hakikî'yi düşün. Bu düşünmek bir şükürdür. Sonra o zâhirî vasıtaya istersen duâ et. Çünkü o nimet onun eliyle size gönderildi.

Esbâb-ı zâhiriye perestîş edenleri aldatan; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, “iktiran” tâbir edilir, birbirine illet zannetmeleridir. Hem bir şeyin ademi, bir nimetin mâdum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki, o şeyin vücudu dahi, o nimetin vücuduna illettir. Şükürünü, minnettariğını o şeye verir, hataya düşer. Çünkü bir nimetin vücudu, o nimetin umum mukaddemâtına ve şerâitine terettüp eder. Hâlbuki o nimetin ademi, birtek şartın ademiyle oluyor. Mesela, bir bahçeyi sulayan cetvelin deliğini açmayan adam, o bahçenin kurumasına ve o nimetlerin ademine sebep ve illet oluyor. Fakat o bahçenin nimetlerinin vücudu, o adamın hizmetinden başka, yüzer şerâitin vücuduna tevakkufla beraber, illet-i hakikî olan kudret ve irade-i rab-bâniye ile vücuda gelir. İşte bu mağlatanın ne kadar hatası zâhir olduğunu anla ve esbap-perestlerin ne kadar hata ettiklerini bil!

Evet, iktiran ayırdır, illet ayırdır. Bir nimet sana geliyor; fakat bir insanın sana karşı ihsân niyeti, o nimete mukarin olmuş; fakat illet olmamış. İlet, rahmet-i ilâhiyedir. Evet, o adam ihsân etmeyi niyet etmeseydi, o nimet sana gelmezdi. Nimetin ademine illet olurdu. Fakat mezkûr kâideye binâen; o meyl-i ihsân, o nimete illet olamaz. Ancak yüzer şerâitin bir şartı olabilir. Mesela, Risale-i Nur'un şakirdleri içinde Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerine mazhar bazı zât-lar (Hüsrev, Re'fet gibi), iktiranı illetle iltibâs etmişler; Üstadına fazla minnettariplik gösteriyorlardı. Hâlbuki Cenâb-ı Hak onlara ders-i Kur'ânî'de verdiği

¹ Allah'ın adıyla

² “Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin!” (En'âm sûresi, 6/121)

nimet-i istifâde ile, Üstadlarına ihsân ettiği nimet-i ifadeyi beraber kılmış, mukarenet vermiş. Onlar derler ki: “Eğer Üstadımız buraya gelmeseydi, biz bu dersi alamazdık. Öyle ise onun ifadesi, istifâdemize ilettiler.” Ben de derim:

“Ey kardeşlerim! Cenâb-ı Hakk’ın bana da sizlere de ettiği nimet beraber gelmiş, iki nimetin ilettiler de rahmet-i ilâhiyedir. Ben de sizin gibi iktirânı ilettiler iltibâs ederek, bir vakit Risale-i Nur’un sizler gibi elmas kalemlerle yüzer şakirdlerine çok minnettarlık hissediyordum. Ve diyordum ki: “Bunlar olmasaydı, benim gibi yarım ümmî bir bîçâre nasıl hizmet edecekti?” Sonra anladım ki, sizlere kalem vasıtasıyla olan kudsî nimetten sonra, bana da bu hizmete muvaffakiyet ihsân etmiş. Birbirine iktirân etmiş, birbirinin ilettiler olamaz. Ben size teşekkür değil, belki sizi tebrik ediyorum. Siz de bana minnettarlığa bedel, duâ ve tebrik ediniz.”

Bu dördüncü meselede, gafletin ne kadar dereceleri bulunduğu anlaşılır.

Beşinci Mesele

Nasıl ki bir cemaatin malı bir adama verilse zulüm olur. Veya cemaate âit vakıfları bir adam zabtetse zulmeder. Öyle de, cemaatin sa’yleriyle hâsıl olan bir neticeyi veya cemaatin haseneleriyle terettüp eden bir şerefi, bir fazileti, o cemaatin reisine veya üstadına vermek; hem cemaate, hem de o üstad veya reise zulümdür. Çünkü enaniyeti okşar, gurura sevk eder. Kendini kapıcı iken, padişah zannettirir. Hem kendi nefesine de zulmeder. Belki bir nevi şirk-i hafîye yol açar.

Evet, bir kaleyi fetheden bir taburun ganîmetini ve muzafferiyet ve şerefini, binbaşısı alamaz. Evet üstad ve mürşid, masdar ve menba telâkki edilmemek gerektir. Belki mazhar ve mâkes olduklarını bilmek lâzımdır. Mesela, hararet ve ziyâ, sana bir ayna vasıtasıyla gelir. Senden güneşe karşı minnettar olmaya bedel, aynayı masdar telâkki edip, güneşi unutup, ona minnettar olmak, dîvâneliktir.

Evet ayna muhafaza edilmeli, çünkü mazhardır. *İşte mürşidin rûhu ve kalbi bir aynadır. Cenâb-ı Hak’tan gelen feyze mâkes olur, müridine akse edilmesine de vesîle olur. Vesîlelikten fazla feyiz noktasında makam ve rilmemek lâzımdır.* Hatta bazı olur ki, masdar telâkki edilen bir üstad, ne mazhardır, ne masdardır. Belki müridinin saffet-i ihlâsıyla ve kuvvet-i irtibâtıyla ve ona hasr-ı nazar ile o mürid başka yolda aldığı füyuzâtı, üstadının

mir'ât-ı rûhundan gelmiş görüyor. Nasıl ki bazı adam, manyetizma vasıtasıyla bir cama dikkat ede ede âlem-i misâle karşı hayalinde bir pencere açılır. O aynada çok garaibi müşâhede eder. Hâlbuki aynada değil, belki aynaya olan dikkat-i nazar vasıtasıyla aynanın hâricinde hayaline bir pencere açılmış görüyor. Onun içindir ki, bazen nâkıs bir şeyhin hâlis müridi, şeyhinden daha ziyade kâmil olabilir ve döner şeyhini irşâd eder ve şeyhinin şeyhi olur.

On Dördüncü Nota

Tevhide dâir dört küçük remizdir.

Birinci Remiz

Ey esbap-perest insan! Acaba garip cevherlerden yapılmış bir acib kasrı görsen ki, yapılıyor. Onun binasında sarf edilen cevherlerin bir kısmı yalnız Çin'de bulunuyor. Diğer kısmı Endülüs'te, bir kısmı Yemen'de, bir kısmı Sibirya'dan başka yerde bulunmuyor. Binanın yapılması zamanında aynı günde şark, şimal, garb, cenuptan o cevherli taşlar kolaylıkla celb olup yapıldığını görsen; hiç şüphelenir mi ki; o kasrı yapan usta, bütün küre-i arza hükmeden bir Hâkim-i Mu'cizekâr'dır.

İşte, her bir hayvan, öyle bir kasrı ilâhîdir. Hususan insan, o kasırların en güzeli ve o sarayların en acibidir. Ve bu insan denilen sarayın cevherleri; bir kısmı âlem-i ervâhtan, bir kısmı âlem-i misâlden ve Levh-i Mahfuz'dan ve diğer bir kısmı da hava âleminden, nur âleminden, anâsır âleminden geldiği gibi; hâcâtı ebede uzanmış, emelleri semâvât ve arzın aktarında intişar etmiş, râbitaları, alâkaları dünya ve âhiret edvarında dağılmış bir saray-ı acib ve bir kasrı gariptir.

İşte ey kendini insan zanneden insan! Madem mâhiyetin böyledir; seni yapan ancak o Zât olabilir ki: Dünya ve âhiret birer menzil, arz ve semâ birer sayfa, ezel ve ebed dün ve yarın hükmünde olarak tasarruf eden bir Zât olabilir. Öyle ise insanın mâbûdu ve melcei ve halâskârı O olabilir ki; arz ve semâya hükmeder, dünya ve ukba dizginlerine mâliktir.

İkinci Remiz

Bazı eblehler var ki, güneşi tanımadıkları için, bir aynada güneşi görse, aynayı sevmeye başlar. Şedit bir his ile onun muhafazasına çalışır. Tâ ki içindeki

güneşi kaybolmasın. Ne vakit o ebleh; güneş, aynanın ölmesiyle ölmediğini ve kırılmasıyla fenâ bulmadığını derk etse, bütün muhabbetini gökteki güneşe çevirir. O vakit anlar ki, aynada görülen güneş; aynaya tâbi değil, bekâsı ona mütevakıf değil. Belki güneştir ki, o aynayı o tarzda tutuyor ve onun parlamasına ve nuruna medet veriyor. Güneşin bekâsı onunla değil; belki aynanın hayattar parlamasının bekâsı, güneşin cilvesine tâbidir.

Ey insan! Senin kalbin ve hüviyet ve mâhiyetin, bir aynadır. Senin fitratında ve kalbinde bulunan şedit bir muhabbet-i bekâ, o ayna için değil ve o kalbin ve mâhiyetin için değil. Belki o aynada istidâda göre cilvesi bulunan Bâkî-i Zülcelâl'in cilvesine karşı muhabbetindir ki, belâhet yüzünden o muhabbetin yüzü başka yere dönmüş. Madem öyledir, يَا بَايَ ۱ yüzünden o muhabbetin yüzü başka yere dönmüş. Madem öyledir, يَا بَايَ ۱ de. Yani, madem Sen varsın ve bâkîsin; fenâ ve adem ne isterse bize yapsın, ehemmiyeti yok!

Üçüncü Remiz

Ey insan! Fâtır-ı Hakîm'in senin mâhiyetine koyduğu en garip bir hâlet şudur ki, bazen dünyaya yerleşemiyorsun. Zindanda boğazı sıkılmış adam gibi "Of, of!" deyip dünyadan daha geniş bir yer istediğin hâlde, bir zerrecik bir iş, bir hâtıra, bir dakika içine girip yerleşiyorsun. Koca dünyaya yerleşemeyen kalb ve fikrin, o zerrecikte yerleşir. En şiddetli hissiyâtınla o dakikacık, o hatıracıkta dolaşıyorsun.

Hem senin mâhiyetine öyle mânevî cihâzât ve latîfeler vermiş ki; bazıları dünyayı yutsa tok olmaz. Bazıları bir zerreyi kendinde yerleştiremiyor. Baş, bir batman taşı kaldırdığı hâlde; göz, bir saçı kaldıramadığı gibi; o latîfe, bir saç kadar bir sıkleti, yani gaflet ve dalâletten gelen küçük bir hâlete dayanamıyor. Hatta bazen söner ve ölür. Madem öyledir; hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işaret, bir öpmekte batma! Dünyayı yutan büyük letâîflerini onda batırma. Çünkü çok küçük şeyler var, çok büyükleri bir cihette utar. Nasıl küçük bir cam parçasında; gök, yıldızlarıyla beraber içine girip gark oluyor. Hardal gibi küçük kuvve-i hâfızanda, senin sayfa-yı a'mâlin ekseri ve sahaif-i ömrün ağılebi içine girdiği gibi; çok cüz'î küçük şeyler var, öyle büyük eşyayı bir cihette utar, istiab eder.

¹ Ey Kendinden başka her şeyin fânî olduğu tek Bâkî!

Dördüncü Remiz

Ey dünya-perest insan! Çok geniş tasavvur ettiğin senin dünyan, dar bir kabir hükmündedir. Fakat, o dar kabir gibi menzilin duvarları şişeden olduğu için, birbiri içinde in'ikâs edip göz görünceye kadar genişliyor. Kabir gibi dar iken, bir şehir kadar geniş görünür.

Çünkü o dünyanın sağ duvarı olan geçmiş zaman ve sol duvarı olan gelecek zaman, ikisi mâdum ve gayr-i mevcud oldukları hâlde, birbiri içinde in'ikâs edip gayet kısa ve dar olan hazır zamanın kanatlarını açarlar. Hakikat hayale karışır, mâdum bir dünyayı mevcud zannedersin.

Nasıl bir hat, sûrat-i hareketle bir satır gibi geniş görünürken, hakikat-i vücudu ince bir hat olduğu gibi; senin de dünyanın hakikatçe dar, fakat senin gaflet ve vehm ü hayalinle duvarları çok genişlemiş. O dar dünyada, bir musibetin tahrikiyle kımıldansan, başını çok uzak zannettiğin duvara çarparsın. Başındaki hayali uçurur, uykunu kaçırır. O vakit görürsün ki, o geniş dünya; kabirden daha dar, köprüden daha müsaadesiz. Senin zamanın ve ömrün, berkten daha çabuk geçer; hayatın, çaydan daha süratli akar.

Madem dünya hayatı ve cismanî yaşayış ve hayvânî hayat böyledir. *Hayvaniyetten çık, cismaniyeti bırak, kalb ve rûhun derece-i hayatına gir. Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan daha geniş bir dâire-i hayat, bir âlem-i nur bulursun. İşte o âlemin anahtarı, mârifetullah ve vahdâniyet sırlarını ifade eden لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ¹ kelime-i kudsiyesiyle kalbi söylettirmek, rûhu işlettirmektir.*

On Beşinci Nota

Üç Mesele'dir.

Birinci Mesele

İsm-i Hafîz'in tecelli-i etemmine işaret eden

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ²

¹ "Allah'tan başka ilâh yoktur." (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

² "Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur, zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur." (Zilzâl sûresi, 99/7-8)

âyetidir. Kur'ân-ı Hakîm'in bu hakikatine delil istersen, Kitab-ı Mübîn'in mis-tarı üstünde yazılan şu kâinat kitabının sayfalarına baksan, ism-i Hafîz'in cil-ve-i âzamını ve bu âyet-i kerîmenin bir hakikat-i kübrâsının nazîresini çok ci-hetlerle görebilirsin.

Ezcümle: Ağaç, çiçek ve otların muhtelif tohumlarından bir kabza al. O muhtelif ve birbirine muhalif tohumların cinsleri birbirinden ayrı, nev'ileri bir-birinden başka olan çiçek ve ağaç ve otların sandukçaları hükmünde olan o kabzayı karanlıkta ve karanlık ve basit ve câmid bir toprak içinde defnet, serp. Sonra mizansız ve eşyayı fark etmeyen ve nereye yüzünü çevirsen oraya gi-den basit su ile sula. Sonra senevî haşrın meydanı olan bahar mevsiminde gel, bak! İsrâfil-vari melek-i ra'd; baharda nefh-i Sûr nev'inden yağmura ba-ğırması, yer altında defnedilen çekirdeklere nefh-i rûhla müjdelemesi zama-nına dikkat et ki, o nihayet derece karışık ve karışmış ve birbirine benzeyen o tohumcuklar, ism-i Hafîz'in tecellisi altında kemâl-i imtisâl ile hatasız olarak Fâtır-ı Hakîm'den gelen evâmîr-i tekvîniyeyi imtisâl ediyorlar. Ve öyle tevfik-i hareket ediyorlar ki; onların o hareketlerinde bir şuûr, bir basiret, bir kasd, bir irade, bir ilim, bir kemâl, bir hikmet parladığı görünüyor. Çünkü görüyorsun ki; o birbirine benzeyen tohumcuklar, birbirinden temayüz ediyor, ayrılıyor.

Mesela bu tohumcuk, bir incir ağacı oldu. Fâtır-ı Hakîm'in nimetlerini başlarımız üstünde neşre başladı. Serpiyor, dallarının elleri ile bizlere uzatıyor. İşte bu, ona sûreten benzeyen bu iki tohumcuk ise, gün âşığı nâmındaki çiçek ile, hercâî menekşe gibi çiçekleri verdi. Bizler için süslendi. Yüzümüze gülü-yorlar, kendilerini bizlere sevdireyorlar. Daha buradaki bir kısım tohumcuklar, bu güzel meyveleri verdi ve sümbül ve ağaç oldular. Güzel tad ve koku ve şe-killeri ile iştihamızı açıp, kendi nefislerine bizim nefislerimizi davet ediyorlar ve kendilerini müşterilerine fedâ ediyorlar. Tâ nebâtî hayat mertebesinden, hay-vânî hayat mertebesine terakki etsinler. Ve hâkeza, kıyâs et. Öyle bir sûrette o tohumcuklar inkişâf ettiler ki, o tek kabza, muhtelif ağaçlarla ve mütenevvi çiçeklerle dolu bir bahçe hükmüne geçti. İçinde hiçbir galat, kusur yok. فَارْجَعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ¹ sırrını gösterir. Her bir tohum, ism-i Hafîz'in cilvesiyle ve ihsânıyla ona pederinin ve aslının malından verdiği irsiyeti; iltibâssız, nok-sansız muhafaza edip gösteriyor.

İşte bu hadsiz hârika muhafazayı yapan Zât-ı Hafîz, Kıyâmet ve Haşîr'de hafiziyetin tecelli-i ekberini göstereceğine kat'î bir işarettir.

¹ “Çevir de bak gözünü, görebilir misin bir kusur?!” (Mülk sûresi, 67/3)

Evet, bu ehemmiyetsiz, zâil, fânî tavırlarda bu derece kusursuz, galatsız hafiziyet cilvesi bir hüccet-i katıdır ki; ebedî tesiri ve azîm ehemmiyeti bulunan emanet-i kübrâ hamelesi ve arzın halifesi¹ olan insanların ef'âl ve âsâr ve akvâlleri ve hasenât ve seyyiâtı, kemâl-i dikkatle muhafaza edilir ve muhasebesi görülecek.

Âyâ, bu insan zanneder mi ki, başı boş kalacak?² Hâşâ! Belki insan, ebede meb'ustur ve saâdet-i ebediyeye ve şekâvet-i daimeye namzet tir. Küçük büyük, az çok her amelinden muhasebe görecek. Ya taltif veya tokat yiyecek. İşte hafiziyetin cilve-i kübrâsına ve mezkûr âyetin hakikatine şâhidler hadd ü hesaba gelmez. Bu meseledeki gösterdiğimiz şâhid; denizden bir katre, dağdan bir zerredir.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

¹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/30.

² Bkz.: “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır!” (Kıyâmet sûresi, 75/36)

³ “Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32)

Zerre

(Hidâyet-i Kur'âniye'nin Şuândan)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'a nâzır ve O'na vâsıl olan yollar, kapılar; âlemin tabakaları, sayfaları, mürekkebatı nisbetinde bir yekûn teşkil etmektedir. Âdi bir yol kapandığı zaman, bütün yolların kapanmış olduğunu tevehhüm etmek, cehaletin en büyük bir şahididir. Bu adamın meseli, gayet büyük askerî bir karargâhı hâvi büyük bir şehirde, karargâhın bayrağını görmediğinden, sultanın ve askeriye ait bütün şeylerin inkârına veya teviline başlayan adamın meseli gibidir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Her şeyin bâtını zâhirinden daha âlî, daha kâmil, daha latîf, daha güzel, daha müzeyyen olduğu gibi; hayatça daha kavî, şuurca daha tamdır. Ve zâhirde görünen hayat, şuur, kemâl ve sâire ancak bâtından zâhire süzülen zayıf bir tereşsuhtur. Yoksa bâtın câmid, meyyit olup da ilim ve hayatı dışarıya vermiş olduğuna zehaba ihtimal yoktur.

Evet karnın (miden) evinden; cildin, gömleğinden ve kuvve-i hâfızan, senin kitabından nakış ve intizamca daha yüksek ve daha gariptir. Binâenaleyh âlem-i melekût, âlem-i şehâdetten; âlem-i gayb, dünya ve âhiretten daha âlî ve daha yüksektir. Maalesef nefs-i emmâre, heva-yı nefis ile baktığı için zâhiri hayatlı, ünsiyetli bir perde gibi, meyyit ve zulmetli ve vahşetli zannettiği bâtın üstüne serilmiş olduğunu görüyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Senin yüzün, vechin o kadar küçüklüğü ile beraber geçmiş ve gelecek bütün insanların adedince kendisini onlardan ayıran ve tarîf eden nişan ve âlâmetleri hâvi olduğu gibi, yüzünü teşkil eden esas ve erkânında da bütün insanlar ittiftaktır. Bütün insanlarda biri tevafuk, diğeri tehâlûf olmak üzere iki cihet vardır. Tehâlûf ciheti Sâni'in muhtar olduğuna, tevafuk ciheti ise Sâni'in Vâhid-i Ehad olduğuna delâlet ederler. Bu iki cihetin bir Kasıd'ın kasdıyla, bir Muhtar'ın ihtiyârıyla, bir Mürîd'in iradesi ile, bir Âlîm'in ilmiyle olmadığını tevehhüm etmek, muhalâtın en acîbidir. Fesübhanallah!

Yüzün o küçük sayfasında nasıl gayr-i mütenâhi nişanlar dercedilmiştir ki göz ile okunur da nazar ile yani akıl ile görünmez.

İnsan nev'inde şu tehâlûf ile beraber buğday, üzüm, arı, karınca nevilerindeki tevafuk, kör tesadûfün işi olmadığı güneş gibi aşîkârdır. Mademki kesretin böyle uzak, ince, geniş ahvâl ve etvârında da tesadûfün müdahalesine imkân yoktur; ve tesadûfün elinden mahfuzdur; ve ancak bir Hakîm'in kasdı ve bir Muhtar'ın ihtiyârı ve Semî', Basîr bir Mürîd'in iradesinin daire-i tasarrufundadır. *"Tesadûf, şirk ve tabiat"tan teşekkül eden fesat şebekesinin âlem-i İslâm'dan nefiy ve ihracına, Risale-i Nur'ca verilen karar infaz edilmiştir.*

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şeytanın ilka etmekte olduğu vesveselerden biri: "Yahu, şu koyun veya inek, eğer Kadîr ve Alîm-i Ezeli'nin nakışı, mülkü olmuş olsa idi; bu kadar miskin, bîçare olmazlardı. Eğer bâtınlarında, içlerinde Alîm, Kadîr, Mürîd bir Sâni'in kalemi çalışmış olsaydı, bu kadar cahil, yetim, miskin olmazlardı." diyen ve cinnî şeytanlara üstad olan ey şeytan-ı insî! Cenâb-ı Hak, her şeye lâıyıkını veriyor ve maslahata göre veriyor. Eğer atâsı, in'âmı bu kaideden hariç olsa idi, senin eşeğinin kulağı senden ve senin üstadlarından daha akıllı, daha âlim olması lâzımdı. Ve senin parmağın içinde senin şuur ve iktidarından daha çok bir şuur, bir iktidar yaratırdı. Demek her şeyin bir had-i var; o şey, o had ile mukayyedir.

Kader, her şeye bir miktar ve o miktara göre bir kalıp vermiştir. Feyyaz-ı Mutlak'tan aldığı feyze olan kabiliyeti o kalıba göredir. Mâlûmdur ki dahilden harice süzülen cüz-ü ihtiyârî mizanıyla, ihtiyaç derecesiyle, kabiliyetin müsaadesi ile hâkimiyet-i esmânın nizam ve tekabülüyle feyiz alınabilir. Maahâzâ, şemsin azametini bir kabarcıkta aramak, akıllı olanın işi değildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsan, hikmet ile yapılmış bir masnûdur. Ve Sâni'in gayet hakîm olduğuna, yaptığı vuzuh-u delâlet ile sanki mücessem bir hikmet-i nakkâşedir, tecessüd etmiş bir ilm-i muhtardır. İncimad etmiş bir kudret-i basîre olduğu gibi öyle bir fiilin mahsülüdür ki istidadı irade ettiği şeyi kendisine veriyor. Öyle bir in'am ve ihsanın kesifidir ki bütün hâcâtına vâkıftır. Öyle bir kaderin tersim ettiği bir surettir ki bünyesine lâzım ve münasip şeyleri bilir. Bu mâlûmat ile her şeyin mâlikî olan Mâlik'inden nasıl teğâfûl eder; ve bütün cinâyetlerini bilen, hâcâtını gören, vaveylâlarını işiten Semî', Basîr, Alîm, Mücîb olarak üstünde bir Rakîb'in bulunmamasını nasıl tevehhüm edebilir?

Ey nefis-i emmâre! Ne için kendini hariç tevehhüm ediyorsun? Eğer evâmire imtisal dairesinden çıkarsan, ya herkesin ayağını öpercesine mürâat ve ihtiram etmeye mecbur olursun. Veya ehemmiyet vermeyerek “zalim-i ale'l-küll” olacaksın. Bu yük ağırdır, taşıyamayacaksın. En iyisi, ecnebi olan şirkî terk ile mülküllahın dairesine gir ki rahat edesin. Ve illâ, sefineye binip yükünü arkasına alan ebleh adam gibi olacaksın.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir insanı yaratan Hâlık'ın, âlemi müştemilâtıyla beraber yaratmasında bir bu'd, bir garâbet yoktur. Zira bir insanın yaratılışı, içerisinde bulunan eşyanın yaratılmasından ibaret olduğu gibi, âlemin de yaratılışı müştemilâtının yaratılışından ibarettir. Ve keza insan, âleme bir enmûzec ve küçük bir fihristedir. Çünkü kavunun hâlıkı, çekirdeğinin hâlıkından başkası olması mümtenîdir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Senin iktidarın kısa, bekan az, hayatın mahdud, ömrünün günleri mâdud ve her şeyin fânidir. Öyle ise şu kısa, fâni ömrünü fâni şeylere sarf etme ki fâni olmasın. Bâki şeylere sarf et ki bâki kalsın. Evet yaşadığın ömürden dünyada göreceğin istifade ancak yüz sene olur. Bu yüz sene ömrünü yüz tane hurma çekirdeği farzedelim. Bu çekirdekler iskâ edilip muhafaza edilirse, ilâ-mâşâallah semere verecek yüz tane ağaç olur. Aksi takdirde ateşe atıp yakmaktan başka bir istifadeyi temin etmez. Kezalik senin o yüz senelik ömrün de şeriat suyu ile iskâ ve âhirete sarf edilirse, âlem-i bekada ilelebed semerelerinden istifade edeceksin. Binâenaleyh semeredar yüz tane hurma ağacını terk ve yüz tane çekirdeklerine kanaat ile aldanırsa, o adam, Hutame'ye (cehenneme) hatap olmaya lâyıktır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Evham, şübehat, dalâletin menşe ve mahzenlerinden biri: Nefis, kendisini kader ve sıfât-ı ilâhiyenin tecelliyât dairesinden hariç addeder. Sonra tecelliyâta mazhar olanlardan birisinin mevkiinde kendisini farzeder, onda fenâ olur. Sonra başlar bazı teviller ile o şeyi de Allah'ın mülkünden, tasarrufundan çıkarır. Kendisinin girmiş olduğu şirk-i hafîye girdirir. Ve şirk-i hafiden aldığı bazı hâlleri o mâsuma da aksettirir.

Hülâsa: Nefs-i emmâre, devekuşu gibi aleyhine olan şeyi lehine zanneder. Veya sofestâî gibi münakaşa edenleridir ki vekilleri birbirini reddeder. Taâruzan, tesâkutan kabilinden: “Hiçbirisi de hak değildir.” diye hükmeder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Gâfil nefis, âhireti dünyanın bitişiğinde ve dünya ile bağlı bir menzil zannediyor. Bu itibarla nefsin elinde iki silâh vardır. Dünyanın zeval ve fenâsının eleminden kurtulmak için âhireti düşünmekle

ümitvar olur. Âhiret için lâzım olan a'mâl külfetine gelince, gaflet veya teğâfûl ile ondan da kendisini kurtarır. Ölmüş olanların hayatta olmadıklarını düşünmüyor. Ancak sefere gidenler gibi, görünmüyorlarsa da hayattadırlar, diye zanneder. Ve ölüme o kadar ehemmiyet vermiyor. Bazı dünyevî işlerini ebedileştirmek için şöyle bir desisesi de vardır ki: “Matluplarımla dünyada semereleri olmasa da esasları âhiret ile muttasıl ve âhirette faydaları vardır.” diye müteselli oluyor. Mesela ilim gibi, “Dünyada menfaati olmasa bile âhirette faydası vardır.” diye iyi ciheti göstermekle, kötü ciheti altında yutturur.

Hülâsa: Nefis, devekuşu gibidir. Şeytan sofestâî, heva da bekaşîdir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Halk-ı eşya hakkında “mûcibe-i külliye” sâdık olmadığı takdirde “sâlîbe-i külliye” sâdık olur. Yani ya bütün eşyanın hâlıkı Allah'tır veya Allah hiçbir şeyin hâlıkı değildir. Çünkü eşyanın arasında muntazam tesanüd ile halk ve yaratmak, tecezziyi kabul etmez bir külldür, bâziyet yoktur. Ya mûcibe-i külliye olacaktır veya sâlîbe-i külliye olacaktır. Başka ihtimal yok. Her şeyde illetin ademini tevehhüm eden vehmin vâhi hükmünde bir kıymet yok. Binâenaleyh ednâ bir şeyde hâlıkıyet eseri görüldüğü zaman, bütün eşyada tahakkuk eder.

Ve keza Hâlık ya birdir veya gayr-i mütenâhidir, evsat yoktur. Zira Sâni vâhid-i hakikî olmazsa, kesîr-i hakikî olacaktır. Kesîr-i hakikî ise gayr-i mütenâhidir.

Maahâzâ nuru neşredenin nursuz, îcad edenin vücudsuz, îcab ettirenin vücubsuz olması muhaldir.

Ve keza ilim sıfatını ihsan edenin ilimsiz, şuuru ihsan edenin şuursuz, ihtiyârı verenin ihtiyârsız, iradeyi verenin iradesiz, kâmil şeylerin sâniî gayr-i kâmil olduğunu telâkî etmek muhaldir.

Ve keza aynı tersim, basarı tasvir ve nazarı tenvir edenin basarsız olduğunu düşünmek, ancak basar ve basiretten mahrum olan adamın işidir. Maahâza masnûdaki kemâlât, tamamen Sâni'deki kemâlden akan bir feyizdir. Fakat kuşlardan yalnız sineği gören, tanıyan bir mikrop, kartalı gördüğü zaman “Bu kuş değildir.” der. Çünkü sinekteki şeyler onda yoktur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Nefs-i nâtıkanın en yüksek matlubu devam ve bekadır. Hatta vehmî bir devam ile kendisini aldatmazsa hiçbir lezzet alamaz. Öyle ise ey devamı isteyen nefis! Daimî olan bir Zât'ın zikrine devam eyle ki devam bulasın. O'ndan nur al ki sönmeyesin. O'nun cevherine sadef ve zarf ol ki

kıymetli olasın. O'nun nesim-i zikrine beden ol ki hayattar olasın. Esmâ-yı ilâhiyeden birisinin hayt-ı şuaıyla temessük et ki adem deryasına düşmeyesin.

Ey nefis! Seni tutup düşmekten muhafaza eden Zât-ı Kayyûm'a dayan. Senin mevcudiyetinden dokuz yüz doksan dokuz parça O'nun uhdesindedir. Senin elinde yalnız bir parça kalır. En iyisi o parçayı da O'nun hazinesine at ki rahat olasın.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Sen kendi vücudunu yapmaya kadir değilsin. Ve elin onu îcad etmekten kâsırdır. Başkaları dahi o işten âciz ve kâsırdırlar. İstersen tecrübe et bakalım. Şecere-i kelimat denilen bir lisanı veya muhaberat ve ezvak santralı olarak bir ağızı yap. Elbette yapamayacaksın. Öyle ise Allah'a şirk yapma! ¹ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şu görünen âlem, ilâhî bir dükkân ve bir mahzen-dir. İçerisinde envâen türlü türlü mensûcat kumaşlar, me'kulât yemekler, meşrûbat şerbetler vardır. Bir kısmı kesif bir kısmı latîf, bir kısmı zâil, bir kısmı daimî, bir kısmı katı bir lûb, bir kısmı mâyi ve hâkeza her çeşit bulunur. Lâkin bir kısmı îcadî bir nescdir. Bir kısmı da tecelliyâta bir nakıştır. Felâsifenin dalâletince, îcad ile nakış birdir. Ve o dükkân sahibi de mûcib-i bizzattır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Enaniyetten neşet eden şirk-i hafî katılaştığı zaman, esbap şirkine inkılâp eder. Bu da devam ederse, küfre tahavvül eder. Bu dahi devam ederse, ta'tile yani hâlıksızlığa incirar eder –el-iyâzü billâh!–

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın hilkatinden maksat, mahfî hazine-i ilâhiye-yi keşif ile göstermek ve Kadîr-i Ezelfî'ye bir burhan, bir delil, bir mâkes-i nuranî olmakla cemâl-i ezelinin tecellisi için şeffaf bir mir'at, bir ayna olmaktadır. Hakikaten semâvât, arz ve cibâlin hamlinden âciz kaldıkları emaneti insan hamlettiği cihetle cilâlanmış, cilvelenmiş bir şekle girmiştir. Çünkü o emane-tin mazmunlarından biri de insanın sıfât-ı ilâhiyeyi fehmetmek için bir vâhid-i kıyasî vazifesini görmektir. İnsanın hilkatinden maksat bu gibi şeyler olduğu hâlde, kısım-ı ekserisi perde olurlar, sed olurlar. Vazifesi fetih ve açmak iken kapatıyor, bağlıyor. Ziya ve ışığı neşir iken söndürüyor. Allah'ı tevhid etmek yerine şirk yapıyor. Ve keza nur-u imanla Allah'a bakıp mülk O'na teslim etmekle –itikaden– mükellef iken, “ene” rasadıyla halka bakarak Allah'ın mülkünü onlara taksim ediyor. Hakikaten ² إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ جَهُولٌ

¹ “Şirk pek büyük bir zulümdür.” (Lokman sûresi, 31/13)

² “Şurası bir gerçek ki insan, cidden çok zalimdir, çok nankördür.” (İbrahim sûresi, 14/34)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Ey nefis! Eğer takva ve amel-i sâlih ile Hâlık'ını razı etti isen, halkın rızasını tahsile lüzum yoktur; o kâfidir. Eğer halk da Allah'ın hesabına rıza ve muhabbet gösterirlerse, iyidir. Şayet onlarınki dünya hesabına olursa kıymeti yoktur. Çünkü onlar da senin gibi âciz kullardır. Maahâza ikinci şıkkı takip etmekte şirk-i hafî olduğu gibi tahsili de mümkün değildir. Evet bir maslahat için sultana müracaat eden adam, sultanı irzâ etmiş ise o iş görülür. Etmemiş ise halkın iltimasıyla çok zahmet olur. Maamafih yine sultanın izni lâzımdır. İzni de rızasına mütevakkıftır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Vâcibü'l-vücûd Zât'ında, mahiyetinde mümkün benzemediği gibi, ef'âlinde de benzemiyor. Çünkü Vâcibü'l-vücûd'un kudretine nisbeten yakın-uzak, az-çok, küçük-büyük, ferd-nev', cüz-küll aralarında fark yoktur. Ve keza O'nun fiilinde bizzat mübaşeret yoktur. Fakat mümkün kudreti bu derece değildir. Bunun için nefis, Vâcibü'l-vücûd'un ef'âlini fiillerine benzetemiyor. Hakikatini fehmetmekte akıl mütehayyir kalıyor, fiili fâilsiz zannediyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Arslan gibi hayvanların diş ve pençelerine bakılırsa, iftiras ve parçalamak için yaratılmış oldukları anlaşılır. Ve kavunun, mescula letafetine dikkat edilirse, yemek için yaratılmış olduğu hissedilir. Kezalik insanın da istidadına bakılırsa, vazife-i fitriyesinin ubûdiyet olduğu anlaşıldığı gibi; ruhâni ulviyetine ve ebediyete olan derece-i iştihakına da dikkat edilirse, en evvel insan bu âlemden daha latîf bir âlemde ruhen yaratılmış da teşhizat almak üzere muvakkaten bu âleme gönderilmiş olduğu anlaşılır.

Ve keza insan, hilkat semeresi olduğundan anlaşılır ki insanlardan bir çekirdek var ki Cenâb-ı Hak şecere-i hilkati o çekirdekten inbat etmiştir. O çekirdek de ancak ve ancak bütün ehl-i kemâlin ve belki nev-i beşerin nısfının ittifakıyla efdalü'l-halk, seyyidü'l-enâm Hazreti Muhammed (*aleyhissalâtü vesse-lâm*)'dır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Siyah ve beyaz nakışlar ile nakışlı bir imame ile küre-i arzın kafasını saran semâvât ve arzın nâzım ve hâlıkı olan Allah'ın ulûhiyetine lâayık mıdır ki âlemin bazı safahatını miskin bir mümkün tevdi ve tefviz etsin. Arşın Sahibi'nden mâadâ, arşın altındaki şeylere bizzat tasarruf eden imkân dairesinde kimse var mıdır!? Kellâ! Çünkü o kudret kısa ve kasır olmayıp muhit bir kudret olduğundan, açık bir yer, bir delik kalmıyor ki gayr müdahale etsin. Maahâza ceberûtiyet ve istiklâliyetin izzeti ve kendini sevdirmek ve tanıttirmek muhabbeti, gayre müsaade etmiyor ki arada ibâdullahın enzârını

kendine celp eden ismî bir vasıta bulunsun. Maahâzâ küll ile cüzde, nev' ile fertte yapılan tasarrufat, birbirinin içinde mütedahil ve yekdiğerine mütesanid olduğundan, o tasarrufları ayrı ayrı fâillere vermek mümkün değildir. Mesela âlemin nizam, intizam ve tasarrufunda arzın tedbiri dahildir. Arzın tedbirinde insanın da tedbiri dahildir. Ve aynı zamanda bu tasarrufat yapılırken, başka nevilerin de şuûnâtına bakılır. Ve hüceyrat-ı bedeniye ile zerrat dahi yaratılıyor. Ve hâkeza bütün bu tasarrufat bütün safahata aynı kudretle yapılır. Nasıl ki şemsin nurundan, katre ve kabarcıklara varıncaya kadar hiçbir şey hariç kalmıyor. Bütün eşya o nur ile tenevvür ediyor. Kezalik bütün tasarrufat, kudret-i ezeliyeye aittir, başka bir şeyin müdahalesi yoktur. Küreden zerreye varıncaya kadar o kudretin tasarrufundan hariç değildir.

Hülâsa: Arının dimağını, mikrobun gözünü tanzim eden Zât, senin ef'-âl ve a'mâlini mühmel, başıboş, hesapsız, kitapsız bırakmayarak "İmam-ı Mübin"de yazar. ona göre muhaseben olacaktır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Her bir masnûda, her bir zerrede görünen tasarruf-u mutlak, kudret-i muhita ve hikmet-i basîrenin delâlet ve şehâdetleriyle sabittir ki bütün eşyanın Sâni'i, vâhiddir, şeriki yoktur. Ne kudretinde inkısam var, ne iktidar ve ihtiyârında tecezzi vardır. Binâenaleyh Sâni ancak Vâcibü'l-vücûd olacaktır ki kaderin mizanıyla yürüyen kudretine bir nihayet yoktur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Sinek, örümcek, pire gibi küçük hayvanlar, fil, camus, deve gibi büyük hayvanlardan daha zeki, hilkatçe daha güzel, sanatça daha tam oldukları hâlde, bunların ömrü kısa onlarınki uzun, bunların zâhiren menfaatleri yok, onlarınki var. İşte bu hâl, hilkat-i eşyada Sâni'in külfeti olmadığına ve her şeyin vücuda gelmesi ancak ¹كُنْ emriyle olduğuna bâhir bir burhandır.

وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ² ، لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ³

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! ⁴عَلَّمَهُمْ مَّحِيطٌ Evet Allah, ilmi, iradesi, kudreti ve sâir sıfâtıyla muhittir. Daire-i ihatasından hariç bir şey yoktur. Fakat insan cüz'î ve kısa zihniyle Allah'ın azametini ve şemsin etrafında seyヤーâtı

¹ "(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) 'ol!' der, (o da olurur)." (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; ...)

² "Allah, her ne dilerse onu yapar." (İbrahim sûresi, 14/27)

³ "Allah, o hak Mabuddur ki kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur." (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87; ...)

⁴ "Ama Allah, onları her taraftan kuşatmıştır." (Bürûc sûresi, 85/20)

tedvir ettiğine bakarken, mesela arı gibi, küçük hayvanlar ile iştigal etmesini uzak görüyor. Çünkü Vâcibü'l-vücûd'u, mümkün kıyas ediyor. Hâlbuki bu kıyasa göre küçük hayvanlara büyük bir zulüm olur. Çünkü onlar da **وَإِنْ مِنْ** **شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ**¹ kaziyyesince Hâlık'larını tesbih etmekle, Allah'tan mâadâ kimseyi Rab tanımıyorlar. Binâenaleyh büyüğün küçüğe tekebbür etmeye hakkı yoktur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Umumî olan bir in'am ile inâyet-i şahsiye arasında münâfat yok. Mesela bir ziyafete yapılan umumî bir davet altında şahıslar da davet edilmiş olur. Yani, bu ziyafet umumî olduğundan davet umumiyette kalır, şahıslar nazara alınmıyor, denilemez. Binâenaleyh Allah'ın nimetleri vakıf malı veya nehir suyu gibi umumî olup, in'amında şahıslar kastedilmemiş değildir. Ancak o umumiyette hususiyet de maksuttur. Binâenaleyh eşhas o umumî in'amda kastedilmediklerinden o nimetlere karşı şükretmeye mükellef olmadıklarına zehap etmek hatadır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Yarın seni zillet ve rezaletlere maruz bırakmakla terk edecek olan dünyanın sefahetini bugün kemâl-i izzet ve şerefle terk edersen pek aziz ve yüksek olursun. Çünkü o seni terk etmeden evvel sen onu terk edersen, hayrını alır, şerrinden kurtulursun. Fakat vaziyet mâkûse olursa, kaziyye de mâkûse olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Fısk çamuruyla mülevves olan medeniyet, insanları da o çamur ile telvis ediyor. *Ezcümle*: Riyâyı şan ve şeref ile iltibas etmiş, insanları da o pis ahlâka sevk ediyor. Hakikaten insanlar o riyâyâ öyle alışmışlar ki şahıslara yaptıkları gibi milletlere hatta unsurlara bile yapıyorlar. Gazeteleri o riyâyâ dellâl, tarihleri de alkışçı yapmışlardır. Bu yüzden şahsî hayatlar "hamiyet-i cahiliye" unvanı altında unsurî hayatlara feda edilmektedir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Nübüvvet-i Ahmediye'yi (*aleyhissalâtü vesselâm*) isbat eden delillerden biri de tevhiddir. Evet merâtibiyle tevhid bayrağını kâinatın en üst tepesi üstünde dikmiş olan ve enzâr-ı âleme karşı makamlarıyla beraber tevhide dellâllık eden ve enbiyânın mücmel bıraktıkları hakâiki tafsîlâtıyla beyan eden ve açıklayan ancak ve ancak Hazreti Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)'dır. Binâenaleyh tevhidin hakikat ve kuvveti nisbetinde nübüvvet-i Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselâm*) hak ve hakikattir.

¹ "Hiç bir şey yoktur ki, O'nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın." (İsrâ sûresi, 17/44)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Sath-ı âlemde kurulan şu sergi-yi ilâhîde teşhir edilen tezyinata, kemâlâta, güzel manzaralara ve rubûbiyetin haşmetiyle ulûhiyetin azametine bir müşahit, bir mütenezzih, bir mütehayyir, bir mütefekkir lâzımdır ki o güzellikleri görsün; o manzaralar arasında tenezzüh etsin; o harika nakışlara, zînetlere tefekkür ile hayran olsun; sonra o sergiden Sâni'in celâline, Mâlik'inin iktidar ve kemâlâtına intikal ile O'nun azametine secde-i hayret etsin. Bu vazifeyi îfa edecek, insandır. Çünkü insan gerçi cahil, zulmetli bir şeydir amma, öyle bir istidadı vardır ki âleme bir enmûzec ve bir numûne olmaya liyakatı vardır. Hem o insanda öyle bir emanet vedâ bırakılmıştır ki onun ile gizli defineyi bulur, açar. Hem o insandaki kuvvetler tahdit edilmeyecek mutlak bırakılmıştır. Buna binaen küllî bir nevi şuur sahibi olur ki Sultan-ı Ezel'in azamet ve haşmetinin şâsaasını idrak ediyor.

Evet mâşukun hüsnü, âşıkın nazarını istilzam ettiği gibi, Nakkaş-ı Ezel'in rubûbiyeti de insanın nazarını iktiza eder ki hayret ve tefekkür ile takdir ve tahsinlerde bulunsun.

Evet gül ve çiçeklerin yüzlerini güzelleştiren Zât, nasıl o güzel yüzlere arılardan, bülbüllerden istihsan âşıkları îcad etmesin. Ve güzellerin güzel yüzlerinde güzelliği yaratan, elbette o güzelliğe müştakları da yaratır.

Kezalik bu âlemi şu kadar zînetler ile, nakışlar ile tezyin eden Mâlikü'l-mülk, elbette ve elbette o harika, antika, mu'cize manzaraları, zînetleri, seyircilerden, müşahitlerden, âşık ve müştaklardan, ârif dellâllardan hâlî bırakmayacaktır. İşte câmiyeti dolayısıyla insan-ı kâmil, halk-ı eflâke ille-i gâiye olduğu gibi halk-ı kâinata da semere ve netice olmuştur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Eşya arasındaki tevafuk, Sâni'in Vâhid, Ehad olduğuna delâlet ettiği gibi, aralarında bulunan muntazam tehâlûf de Sâni'in Muhtar ve Hakîm olduğuna şehâdet eder. Mesela hayvanların bilhassa insanların esas âzâlarındaki tevafuk, bilhassa çift âzâlardaki temasül, Hâlık'ın vahdetine burhan olduğu gibi, keyfiyetler ve şekillerdeki tehâlûf de Hâlık'ın ihtiyâr ve hikmetine delâlet eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Mahlûkâtın en zalimi insandır. İnsan, kendi nefesine olan şiddet-i muhabbetten dolayı kendisine hizmeti ve menfaati olan şeyleri hem sever, hem kıymet verir. Semeresinden istifade gördüğü şeylere abd ve köle olur. Aksi hâlde ne sever ve ne kıymet verir. Ve keza hayatın içinde ille-i gâiyenin yalnız hayat olduğunu bilir. Cenâb-ı Hakk'ın îcad ettiği "Hayy"larda hedef ittihaz ettiği binlerce hikmetlerinden haberi yok. Acaba

imkân ve ihtimalden hariç midir ki âlemde görünen şu eşya-yı harika daha garip, daha harika ve daha mu'cize melekûtî, berzahî, misalî şeylere bazı nûmûne ve bazı esaslar olmasın?

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hak kâinatı teşkil eden zerratı, şeriat-ı fıtriyesine musahhar ve mu'tî ve evâmîr-i tekvinîyesine de münkad ve mümessil kılmıştır. Bir arı, ¹كُنْ emrine imtisalen matlup bir şekle girdiği gibi, herhangi bir hayvan da aynı emre imtisalen irade edilen vaziyetlere girer.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şems, kamer, yıldız, arz gibi ecrâmı kabzasında tutan kudret, o ecrâmı öyle bir sühûletle tanzim etmiştir ki dağılan tesbih tanelerini ipe diken adam gibi ne bir acz görmüştür ve ne başkasının yardımına ihtiyaç olmuştur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir katre su, bir deniz suyu ile müttehiddir. Çünkü ikisi de sudur. Nehir suyu ile de müttehiddir. Çünkü ikisinin de menşeleri semâdır. Ve keza bir küçük balık, balina balığı ile müttehiddir. Çünkü unvanları birdir. Kezalik esmâ-yı ilâhiyeden bir hüceyreye veya bir mikroba tecelli eden bir isim, kâinatı ihata eden isim ile müttehiddir. Çünkü müsemmaları birdir. Mesela bütün kâinata taalluk ve tecelli eden "Âlîm" ismiyle bir zerreye taalluk eden "Hâlık" ismi, müsemmada müttehiddirler. Hurma ağacına taalluk eden "Musavvir" ismiyle de, semeresine taalluk ve tecelli eden "Münşî" ismi, müsemmada müttehiddirler. Zâten en büyük şeye tecelli eden isim ile en küçük bir şeye tecelli etmemesi muhaldir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Mümkün unvanı altındaki eşyanın vücudunda tagayyür var. Yani keyfiyetleri, hâlleri değişir. Binâenaleyh mümkün olan bir şeyin daima bir hâlde tevakkuf ve sükût etmekle atalette kalması, o şeyin ahvâl ve keyfiyetleri için bir nevi ademdir. Çünkü o şeyin istikbal hâlleri ademde kalır, yol bulup vücuda gelemmez. Adem ise büyük bir elem ve bir şerr-i mahzdır. Binâenaleyh faaliyette lezzet olduğu gibi ahvâl ve şuûnâtta da bir tebeddül olup, bu tahavvül ve tebeddülünden neşet eden teessürat, teellûmat, bir cihetten çirkin ise de birkaç cihetten de güzeldir. Evet bir şeyin şekillerinde vukua gelen devir ve teslim sırasında gidenler müteessir, gelenler de memnun olurlar. Ve bu sayede hayat tasaffi eder, temizlenir. Vücut da teceddüd eder.

¹ "(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) 'ol!' der, (o da olur.)" (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; ...)

Semme

(Hidayet-i Kur'âniye'nin Nesîminden)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى رَحْمَتِهِ عَلَى الْعَالَمِينَ بِرِسَالَةِ سَيِّدِ
الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şu âlem, görünen ve görünmeyen bütün tabakat ve envâıyla² **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** diye tevhidi ilân ediyor. Çünkü aralarındaki tesânüd böyle iktiza ediyor. Ve o tabakatla envâ, bütün erkânıyla³ **لَا رَبَّ إِلَّا هُوَ** diye ilân-ı şehâdet ediyor. Çünkü aralarındaki müşabehet böyle istiyor. Ve o erkân bütün âzâsıyla⁴ **لَا مَالِكَ إِلَّا هُوَ** diye şehâdetlerini ilân ediyorlar. Çünkü aralarındaki temâsül böyle iktiza eder. Ve o âzâ bütün eczasıyla⁵ **لَا مُدَبِّرَ إِلَّا هُوَ** diye şehâdet eder. Çünkü aralarında teavün ve tedahul vardır. Ve o ecza bütün cüzîyatıyla⁶ **لَا مُرَبِّي إِلَّا هُوَ** diye olan şehâdetini ilân eder. Çünkü aralarındaki tevafuk, kalemin bir olduğuna delâlet ediyor. O cüzîyat bütün hüceyratıyla⁷ **لَا مُتَصَرِّفَ فِي الْحَقِيقَةِ إِلَّا هُوَ** diye şehâdet eder. Ve o hüceyrât bütün zerratıyla⁸ **لَا نَاطِمَ إِلَّا هُوَ** diye ilân-ı şehâdet eder. Çünkü cevâhir-i fert arasındaki hayatın

¹ Peygamberlerin Efendisi Hazreti Muhammed'in risaletini âlemlere rahmet kılan Âlemlerin Rabbi Allah'a, üzerimizdeki hadd ü hesaba gelmez lütufları adedince hamd ü senâ.. bütün insanlığa rahmet ve kurtuluş vesilesi olarak gönderdiği habibi Hazreti Muhammed (*aleyhi'ssalâtü vesselâm*)'a, nezih aile fertlerine ve seçkin ashabına salât ü selâm olsun.

² "Allah, o hak Mabuddur ki kendisinden başka hiçbir Tanrı yoktur." (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87; En'âm sûresi, 6/102, 106; ...)

³ Asla O'ndan başka her şeyin sahibi, her şeyi yaratıp, yöneten yoktur.

⁴ Asla O'ndan başka mülk ve melekûtun sahibi yoktur.

⁵ Bütün mahlûkâtı terbiye edip, yetiştiren, eğiten O'ndan başka biri yoktur.

⁶ Asla O'ndan başka her şeyi terbiye eden yoktur.

⁷ Asla O'ndan başka her şeyi hakiki olarak yürüten, yöneten yoktur.

⁸ Asla O'ndan başka belirli bir sisteme ve düzene koyan yoktur.

bir olduğu böyle iktiza eder. Ve o zerrat bütün esîriyle لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ cevheresiy-
le ilân-ı tevhid eder. Çünkü esîrin besateti, sükûnu, intizamla emr-i Hâlık'a sü-
rat-i imtisali, böyle iktiza eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hiçbir insanın Cenâb-ı Hakk'a karşı hakk-ı itirazı yoktur ve şekva ve şikâyet de haddi yoktur. Çünkü şikâyet eden ferdin hilâf-ı hevesini iktiza eden nizam-ı âlemde binlerce hikmet vardır. O ferdi irzâ etmek-
te, o bin hikmetin içdâbı vardır. Bir ferdi razı etmek için, bin hikmet feda edi-
lemez. ¹ وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ Eğer her ferdin keyfine
göre hareket edilirse, dünyanın nizam ve intizamı fesada gider.

Ey müteşekki! Sen nesin? Neye binaen itiraz ediyorsun? Cüz'î hevesini külliyyat-ı kâinata mühendis mi yapıyorsun? Kokmuş olan zevkini nimetlerin derecelerine mikyas ve mizan mı yapıyorsun? Ne biliyorsun ki zannettiğin ni-
met nıkmet olmasın! Senin ne kıymetin var ki sineğin kanadına müvazi olma-
yan hevesini tatmin ve teskin için, felek çarklarıyla hareketten teskin edilsin!..

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cesedin bir uzvundaki bir hüceyrede yapılan tasarruf, en evvel cesedi tasavvur etmeye mütevakkıftır. Çünkü küllün nakışlarıyla, ahvâliyle cüzün çok alâka ve münasebetleri vardır. Öyle ise cüzde tasarruf, Hâlık-ı küll'ün emri altındadır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hevâm, balık gibi küçük hayvanların yumurtaları-
nı, haşerat ve nebatâtın tohumlarını, pek büyük bir rahmetle, bir lütf ile, bir hikmetle hıfzeden Sâni-i Hakîm'in hâfiziyetine lâıyk mıdır ki âhirette semere veren ağaçlara çekirdek olacak a'mâlinizi hıfzetmesin, ihmal etsin?! Hâlbuki sen hâmil-i emanet, halife-i arzsin.

Evet her bir zîhayatta bulunan hıfzü'l-hayat hissi, vücudun ebedî bir bekaya –ism-i Hayy, Hafız, Bâkî'nin tecellisiyle– incirir edeceğine delâlet eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir incir tohumunu tavırdan tavra hıfzeden, devir-
den devre himaye eden, inhilâlden vikaye eden ve o tohumda incir ağacı-
nın teşkilâtına lâzım olan esasları kemâl-i ihtimam ile muhafaza eden, elbet-
te ve elbette, halife-i arz unvanını alan nev-i beşerin a'mâlini ihmal etmez, hıfzeder.

¹ “Eğer gerçek onların keyiflerine tâbi olsaydı, bu takdirde hiç kuşkusuz gökler de, yer de, oralarda yaşı-
yanlar da düzenleri bozulur ve yok olur giderlerdi.” (Mü'minün sûresi, 23/71)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Lafızların tebeddülüyle mana tebeddül etmez, bâki kalır. Kabuk parçalanır, lüb bâki ve sağlam kalır. Libası yırtılır, cesedi sağlam, bâki kalır. Ceset ölüp dağılırsa da ruh bâki kalır. Cisim ihtiyarlanırsa, enaniyet genç kalır. Çokluk, cemaat dağılır amma, vâhid-i fert bâki kalır. Kesret bozulur, vahdet bâkidir. Madde kırılır, nur bâkidir. Binâenaleyh ömrün bidayetinden sonuna kadar devam eden mana, çok cesetleri tebeddül ve tavırdan tavra intikal ve devirden devre yuvarlandığı hâlde vahdetini, bekasını muhafaza ettiği gibi ölüm hendeğini de atlayarak sâlimen ebed yoluna devam edecektir.

Maahâzâ her vakit “Fenâya hazır ol!” emrini intizar eden zâil ve bekasız maddiyatta, şu hıfz ve muhafaza düsturu beka ile çok münasebettar olan ruh ve manada da câridir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Ulûhiyetin azameti, izzeti, istiklâliyeti, her şeyin, – küçük olsun büyük olsun, yüksek olsun alçak olsun– taht-ı tasarrufunda bulunduğunu istiyor. Senin hissetin veya hakaretin, onun tasarrufundan hariç kalmasına sebep olamaz. Çünkü senin ondan bu'dun varsa da onun senden bu'du yoktur. Veya senin bir sıfatının hakareti vücudunun hakaretini istilzam etmez. Veya mülk cihetinin mülevves olması, melekût cihetinin de mülevves olmasını iktiza etmez. Ve keza Hâlık'ın azameti, çirkin şeylerin tasarrufundan çıkmasını istilzam etmez. Bilakis azamet-i hakikiye, îcad hususunda infıradı, tasarruf cihetiyle de ihatayı iktiza eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Maddî olan bir şey, kesafeti ne kadar fazla olursa o nisbette ince ve gizli şeyleri göremez ve onları idrakten kâsırdır. Fakat nur ve nuranî şeyler, ne kadar nuraniyette terakki ederse, o nisbette ince ve gizli şeylere nüfuzu tam ve keskin olur. Ve keza ne kadar latîf olursa, o derecede maddiyatın içlerini keşfeder (Röntgen şuâi gibi). Mümkünatta mesele bu merkezde ise Vâcib, Vâhid olan Nuru'l-envar ne derece ¹ نَافِذُ الْخَفَايَا عَالِمٌ بِالْأَسْرَارِ olacağı, bir derece anlaşıldı. Öyle ise azameti, tam manasıyla ihata, nüfuz, şümülû iktiza ve istilzam eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Ekseriyet-i mutlakayı teşkil eden avâm-ı nâsin fehimleri Kur'ân'ca o kadar mürâat edilmiştir ki birkaç dereceyi, birkaç ciheti ihtiva eden bir meselede avâmın fehimlerine en me'nus en karib ciheti ve

¹ Fark edilemeyen gizli şeylere nüfuz eden, bütün sırları bilen.

nazarlarına en vâzih, en zâhir dereceyi söylüyor. Çünkü öyle olmasa, delilin neticeden hafî olması lâzım gelir. Kur'ân'ın kâinattan yaptığı bahis, Hâlık'ın sıfatlarını isbat ve izah içindir. Binâenaleyh ne kadar cumhurun fehmine yakın olursa, irşada daha lâyük ve daha muvafık olur. Mesela Hâlık'ın tasarrufatına delâlet eden âyetlerden en zâhir, en aşikâr olan tabakayı وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْأَلْوَانِكُمْ¹ âyetiyle zikretmiştir. Hâlbuki bu tabakanın arkasında vücuhun taayyünat, teşahhusat tabakası vardır. Evvelki tabakanın fehmi, ikinci tabakanın fehminden daha yakındır. Ve keza en aşikâr dereceyi إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَبْصَارِ² âyetiyle zikretmiştir. Bu derecenin arkasında, arzın şems etrafında emir ve irade-i ilâhî kanunuyla tahrik ve tedviri derecesi de vardır. Lâkin bu derece, evvelki dereceden bir derece mahfî olduğundan terk edilmiştir.

Ve keza وَالْجِبَالِ أَوْ تَادَّ³ cümlesiyle en okunaklı sayfayı göstermiştir. Hâlbuki bu sayfanın arkasında “Direk ve kazıklar ile tehlikeden muhafaza edilen bir sefine gibi arz da içerisinde vukua gelen herc ü merceden dolayı parçalanmak tehlikesinden korumak için dağlar ile kazıklanmıştır.” sayfası da vardır. Fakat bu sayfa, avâm-ı nâşca o kadar okunaklı olmadığından terk edilmiştir. Ve bu sayfanın altında da şöyle bir hâşiye vardır:

Hayatı besleyip sağlamak üzere dağlar arza direk yapılmıştır. Çünkü dağlar suların mahzenidir. Havanın tarağıdır, tasfiye ediyor. Toprağın hâmisidir, denizin istilâsından vikaye ediyor. Zâten hayatın direkleri bu unsurlardır. Bu sırra binaendir ki şeriatça hilâlin tulû' ve gurubu nazara alınmıştır. Çünkü bu ise ayları günleri hesap etmekten avâmca daha kolaydır. Ve yine o sırra binaendir ki ezhan-ı avâmda tesbit ve takrir için Kur'ân'da tekrarlar vukua gelmiştir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Âyetlerin bahsettikleri hakikatler, şiiirlerin bahsettikleri hayalâtтан pek vâsi ve pek yüksektir. Bu itibar ile şiiirden addedilmemiştir. Hem de âyetler, Sahib'inin şuûnât ve ef'âlinden bahseder. Şiiir ise fuzulî olarak

¹ “O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de: Gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır.” (Rûm sûresi, 30/22)

² “Göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün sürelerinin de değişerek birbiri peşi sıra gelişinde, elbette (Allah'ın kudret ve hakimiyetini gösteren) pek çok işaretler, deliller vardır gerçek akıl ve idrak sahipleri için.” (Âl-i İmran sûresi, 3/190)

³ “Dağları da arzı tutan birer destek (yapmadık mı)?” (Nebe sûresi, 78/7)

gayrdan bahseder. Hem de filcümle âdi şeylerden bahsi hârikulâdedir. Şiirin hârikulâdelerden bahsi, alelekser âdidir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hâlık'ın vahdetini gösteren aynalar ve delillerini okutan sayfaların pek çok çeşitleri olduğu gibi merkezleri bir ve birbirinin içine dahil olmuşlardır. Binâenaleyh bir aynada göründü veya bir sayfada okundu mu, hepsinde de görünür ve okunur. Fakat birisinde görünmemesi, hepsinde görünmemesini istilzam etmez.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir kelimeyi yazan harfini yazanın gayrısı, bir sayfa-yı yazan satırı yazanın gayrısı, kitabı yazan sayfayı yazanın gayrısı olması mümkün olmadığı gibi karıncayı halk eden cins-i hayvanı halk edenin gayrısı, hayvanı yaratan arzı yaratanın gayrısı, arzı halk eden, Rabbu'l-âlemîn'in gayrısı olması muhaldir.

Rubûbiyet-i âmmenin işaretlerindendir ki kâinat kitabında öyle büyük harfler vardır ki o harflerin bir kısmında bir kelime yazılıdır. Bir kısmında bir kelâm, bir kısmında bir kitap yazılıdır. Mesela o kitapta bahr, şecer, arz birer harf makamındadırlar. Birinci harfte semek kelimesi, ikincisinde şecer kelâmı, üçüncüsünde hayvan kitabı yazılmıştır. Hatta Yâsîn suretinde tam Yâsîn sûresi yazıldığı gibi bazı masnûatta, bir kelime olan isminde, çekirdeğinde o masnûun sûresi ve kitabı yazılmıştır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Yıldızlar, şemslar arasında mümaselet olduğu gibi filcümle müsâvât da vardır. Binâenaleyh onlardan biri ötekilere rab olamaz. Ve onlardan birine rab olan, hepsine de rab olur. Ve keza her şeyde de rab olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın bir ferdinde bir cemaat-i mükelleffin bulunur. Evet her bir uzuv, bir şey için yaratılmıştır. O uzvu, o şeyde kullanmakla mükelleftir. Mesela her bir hâsse için bir ibadet vardır. Onun hilâfında kullanılması dalâlettir. Mesela baş ile yapılan secde Allah için olursa ibadettir, gayrısı için dalâlettir. Kezalik şuâranın hayalen yaptıkları hayret ve muhabbet secdeleri dalâlettir. Hayal, onun ile fâsık olur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanları fikren dalâlete atan sebeplerden biri; ülfeti, ilim telâkki etmeleridir. Yani melûfları olan şeyleri kendilerince mâlûm bilirler. Hatta ülfet dolayısıyla âdiyata teemmül edip ehemmiyet vermezler. Hâlbuki ülfetlerinden dolayı mâlûm zannettikleri o âdi şeyler, birer harika ve birer mu'cize-i kudret oldukları hâlde, ülfet sâikasıyla onları teemmüle, dikkate almıyorlar;

tâ onların fevkinde olan tecelliyât-ı seyyaleye im'ân-ı nazar edebilsinler. Bunların meseli deniz kenarında durup, denizin içerisindeki hayvanâta ve sair garip hâlâtına bakmayarak, yalnız rüzgâr ile husûle gelen dalgalara ve şemsin şuââtından peyda olan parıltısına dikkat etmekle Mâlikü'l-bihar olan Allah'ın azametini delil getiren adamın meseli gibidir.

İnsanların arza ait mâlûmat ve müsellema-ı bedihyatları ülfete mebnîdir. Ülfet ise, cehl-i mürekkeb üstüne serilmiş bir perdedir. Hakikate bakılırsa zannettikleri ilim, cehildir. Bu sırra binaendir ki Kur'ân, âyetleriyle insanların nazarını melûfatları olan şeylere çeviriyor. Âyetler, necimler gibi ülfet perdesini deler atar. İnsanın kulağından tutar, başını eğdirir. O ülfetin altındaki havâriku'l-âdât mu'cizeleri o âdiyat içerisinde gösterir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Aralarında münasebet, muamele, hatta mükâleme bulunan iki şeyin, birbirine müşabih veya müsavi olmasını istilzam etmez. Mesela yağmurun bir katresi veya semerenin bir çiçeğinin, –küçüklüğüyle beraber– şems ile münasebeti ve muamelesi vardır.

Binâenaleyh ey insan! Senin hakaretin, seni Hallâk-ı âlem'in nazar-ı inâyetinden setredecek bir sebep olamaz.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Denizlerde vukua gelen medd ü cezir gibi, evliya arasında da bast-ı zaman,¹(Hâşiye) tayy-ı mekân meselesi şöhret bulmuştur.

1 (Hâşiye) Bast-ı zaman sırrıyla çok seneler hükmünde olan birkaç dakikalık zaman-ı Mîraç, bu hakikatin vücudunu isbat eder ve bilfiil vukuunu gösteriyor. Mîraç'ın birkaç saat müddeti, binler seneler hükmünde vüs'ati ve ihatası ve uzunluğu vardır. Çünkü Mîraç yoluyla beka âlemine girdi. Beka âleminin birkaç dakikası, bu dünyanın binler senesini tazammun etmiştir. Hem bu hakikate binaen bazı evliya bir dakikada bir günlük işi görmüş. Bazıları, bir saatte bir senelik vazifesini yapmış. Bazıları, bir dakikada bir hatme-i Kur'âniye'yi okumuş oldukları gibi, Risale-i Nur'un telifinde de bu bast-ı zaman hakikati çok defa vukua gelmiş. Ezcümle:

On Dokuzuncu Mektup yüz elli sayfadır. Üç yüzden fazla mu'cizatı, kitaplara müracaat edilmeden ezber olarak dağ, bağ köşelerinde dört gün zarfında her gün üçer saat meşgul olmakla mecmuu on iki saatte telif edilmesi.. Ramazan Risalesi, kırk dakikada telif edilmesi.. Yirmi Sekizinci Söz, yirmi dakikada telif edilmesi.. bast-ı zamanın vukuunu isbat etmiştir.

1* وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ قَالَ قَاتِلْ مِنْهُمْ كَمَ لَيْسَ قَالُوا لَبِئْسَ يَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ

2* وَأَنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ قَالَ قَاتِلْ مِنْهُمْ كَمَ لَيْسَ قَالُوا لَبِئْسَ يَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ

*1 "Birisi: "Ne kadar uykuda kaldınız?" diye sorunca bazıları: "Bir gün, belki bir günden de az!" diye cevap verdiler." (Kehf sûresi, 18/19)

*2 "Bilin ki Rabbinizin ölçüsüyle bir gün sizin hesabınıza göre bin yıl gibidir." (Hac sûresi, 22/47)

Ezcümle Kitab-ı Yevâkî't'in rivâyetine göre, İmam Şa'rânî bir günde iki buçuk defa kocaman Fütûhât-ı Mekkiye namındaki büyük mecmuayı mütâlaa etmiştir. Bu gibi vukuat, istiğrab ile inkâr edilmesin. Zira bu gibi garip meseleleri tasdiğe yaklaştıran misaller pek çoktur. Mesela rüyada bir saat zarfında bir senenin geçtiğini ve pek çok işler görüldüğünü görüyorsun. Eğer o saatte o işlere bedel Kur'ân okumuş olsa idin, birkaç hatim okumuş olurdun. Bu hâlet evliya için hâlet-i yakazada inkişaf eder. Zaman inbisat eder. Mesele ruhun daireesine yaklaşır. Ruh zâten zaman ile mukayyet değildir. Ruh cismaniyetine galip olan evliyanın işleri, fiilleri sürat-i ruh mizanıyla cereyan eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir burhan ile elde edilen netice-i tevhidi bazı insanlar isti'zam ile dar zihinlerine sıkıştıramazlar veya bozuk hayalleri tahammül edemez. Bu hâle karşı o kat'î, sahih burhanı reddetmek üzere "Bu neticeyi, bu kadar azametiyle şu burhan (onu) intac edemez." diye bahaneler ile kabul etmez. O miskin bilmez mi ki neticenin kayyûmu imandır. Burhan, ancak onu görmek için bir menfezdır veya bir süpürge gibi o neticeye konan vehimler süpürür. Maahâzâ burhan bir değildir, bin değildir. Zerrat-ı âlem adince burhanlar vardır.

Fesübhanallah! Mülk ile melekût arasındaki hicap ne kadar incedir, aralarındaki mesafe ne kadar büyüktür. Dünya ile âhîret arasındaki yol ne kadar kısa ve ne kadar uzundur. İlim ile cehil arasındaki hicap ne kadar latîf ve ne kadar kalındır. İman ile küfür arasındaki berzah ne kadar şeffaf ve ne kadar kesiftir. İbadetle mâsiyet arasındaki mesafe ne kadar kısadır. Hâlbuki araları cennet ile nârın araları kadardır. Hayat ne kadar kısa, emel ne kadar uzundur. Evet hâl ile mâzi arasında öyle ince bir perde vardır ki ruhun mâzi cihetini geçmesine mâni değildir. Cesede nisbeten bitmez bir mesafedir.

Kezalik mülk ile melekût, dünya ile âhîret arasında ehl-i kalb için şeffaf, ehl-i heva için kesif ince bir perde vardır. Kezalik gece ile gündüz arasında latîf bir perde var ki gözün kapanmasıyla gece olup, açılmasıyla gündüz olduğu gibi; nefsin âlem-i mâneviyata gözü kapanırsa ebedî bir gece içinde kalır; gözü mâneviyata açılırsa neharı inkişaf eder.

Kezalik Allah'ın hesabına kâinata bakan adam her ne müşahede ederse ilimdir. Eğer gaflet ile esbap hesabına bakarsa, ilim zannettiği şey de cehil olur.

Kezalik iman ve tevhid ile bakan, âlemi nurlu görür ve illâ âlemi zulûmat içerisinde görecektir.

Kezalik ef'âl-i beşer için iki cihet vardır. Eğer niyet ile Allah'ın hesabına olursa, tecelliyâta mâkes, şeffaf, parlak olur. Eğer Allah hesabına olmasa, zulmetli bir manzarayı göstermiş olur.

Kezalik hayatın da iki vechi vardır. Biri siyah, dünyaya bakar. Diğeri şeffaf, âhirete nâzırdır. Nefis, siyah vechin altına girer. Şeffaf veche terettüp eden saadet-i ebediyeyi ister.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de mânen kapalıdır. Cenâb-ı Hak bütün o kapıları ve kenz-i mahfiyi açan “ene” namında bir miftahı insanın eline vermiştir. Fakat ene de kapısı kapalı bir bilmecedir. Bunun kapısı açılıyorsa kâinatın da kapıları açılıyor.

Evet Cenâb-ı Hak insana bir benlik, bir nevi hürriyet vermiştir ki Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetine ait evsafı bilmek için mevhum, farazî bir vâhid-i kıyasî yapsın.

Mahiyet-i beşerde pek ince bir ip, insanın vücudunda şuurlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve miktarında olan “ene”nin iki vechi vardır. Biri hayra bakar. Bu vecihle yalnız kabil-i feyizdir, fâil değildir. Diğer vechi ise şerre bakar. Bu vecihle kendisini fâil bilir.

“Ene”nin mahiyeti mevhumedir, rubûbiyeti hayalîdir. Vücudu bir şeye hâmil olamaz. Ancak mizanü'l-hararet gibi, Vâcibü'l-vücûd'un rubûbiyetine ait sıfât-ı mutlaka-yı muhitayı bilmek için bir mizan vazifesini görüyor.

Eğer insan benliğine mizan nazarıyla bakarsa, kâinattan zihnine akıp gelen âfâkî mâlûmatı kendi mâlûmatı ile tasarrufat ve sıfât-ı ilâhiyeyi de kendi sıfâtıyla tasdik eder. Yine merciine iade eder. Ve bu sayede **فَدَأْفَلَحَ مِنْ رُكْبَتِهَا¹** 'daki şümûlüne dahil olarak bihakkın emaneti ifa etmiş olur. Fakat kendisine müstakil nazarıyla bakmakla kendisini mâlik itikat ederse **وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا²** 'nın şümûlüne dahil olmakla emanette hıyanet etmiş olur. Zira semâvât ve arzın, hamlinden korkarak imtinâ ettikleri cihet “ene”nin bu cihetidir. Çünkü dalâletler, şirkler, şerler bu cihetten doğarlar. Eğer vaktiyle o “ene”nin şiddetli bir terbiye ile başı kırılmaz ise büyür, insanın vücudunu yutar.

¹ “Nefsini maddî ve manevî kirlerden arındıran, felâha erer.” (Şems sûresi, 91/9)

² “Onu günahlarla örten ise ziyana uğrar.” (Şems sûresi, 91/10)

Eğer milletin de enaniyeti inzımmam ederse, Sâni'in emrine karşı mübareze çıkar. Tam manasıyla bir şeytan olur. Sonra halkı da kendisine kıyas eder, esbabı da o kıyasa dahil eder, büyük bir şirke düşer –el-iyâzü billâh!–

Mühim bir mesele: “Ene”nin iki vechi vardır. Bir vechini nübüvvet almıştır. Bir vechini de felsefe almıştır.

Birinci vecih ubûdiyet-i mahzaya menşedir. Mahiyeti, harfiye olup müstakil değildir. Vücudu, tebeî olup aslî değildir. Mâlikiyeti, vehmî olup hakikî değildir. Vazifesi, Hâlık'ın sıfatını fehmetmek için bir mizan ve bir mikyas olmaktır. Enbiyâ (*aleyhimüsselâm*) enaniyetin bu vechine bakmakla, mülkü tamamen Allah'a teslim ederek ne mülkünde, ne rubûbiyetinde, ne ulûhiyetinde şeriki olmadığına hükmetmişlerdir. “Ene”nin bu vechinden Cenâb-ı Hak seçere-i tuba-yı ubûdiyeti inbat edip dal ve budakları kâinat bahçesinde enbiyâ, evliya, sıddıkîn gibi mübarek semereleri vermiştir.

İkinci vechi alan felsefe, “ene”nin vücudunu aslî ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakikî olduğunu zu'metmişlerdir. Vazifesi de yalnız hubb-u zâtıyla tekemmül-ü hayattır. “Ene”nin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalâletler çıkmıştır. *Ezcümle:* Kuvve-i behimiye dalında sanemler doğmuşlardır. Kuvve-i gadabiye gusnundan firavunlar, nemrudlar çıkmıştır. Kuvve-i aklıyeden dehiyyûn, maddiyyûn, felâsife çıkmışlardır ki Vâcibü'l-vücûd'a bir mahlûk-u vâhidi verir. Bâki kalan mülkünü gayra taksim ederler.

Hülâsa: Ene, haddizâtında bir hava, bir buhar gibi iken, verilen ehemmiyete göre mâyi hâline gelir. Sonra ülfetle kalınlaşır. Sonra gaflet ve isyan ile öyle kalınlaşır ki sahibini yutar. Halkı, esbabı da kendisine kıyas ederek Hâlık'ın evâmirine mübareze başlar. Küçük âlemde yani insanda ene, büyük insanda yani kâinatta tabiata benziyor. İkisi de tâğutlardandır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hayrat ve hasenatın hayatı niyet iledir. Fesadı da ucub, riya ve gösteriş iledir. Ve fitrî olarak vicdanda şuur ile bizzat hissedilen vicdaniyatın esası, ikinci bir şuur ve niyet ile inkıta bulur.

Nasıl ki amellerin hayatı niyet iledir. Onun gibi, niyet bir cihetle fitrî ahvâlin ölümüdür. Mesela tevazua niyet onu ifsat eder, tekebbüre niyet onu izaale eder, feraha niyet onu uçurur, gam ve kedere niyet onu tahfif eder. Ve hâkeza kıyas et.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kâinat bir seçeredir. Anâsır onun dallarıdır. Nebâtât yapraklarıdır. Hayvanât onun çiçekleridir. İnsanlar onun semereleridir.

Bu semerelerden en ziyadar, nurlu, ahsen, ekrem, eşref, eltaf Seyyidü'l-enbiyâ ve'l-mürselin, İmamü'l-müttakin, Habîb-i Rabbü'l-âlemîn Hazreti Muhammed'dir.

Medet ey kafilâ-salâr-ı rusûl huz biyedi,
Sensin ey nur-u kerem cümlemizin mu'temedi
İntisâbım sanadır.. işte dilimde senedi:
Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah

عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ مَا دَامَتِ الْأَرْضُ وَالسَّمَوَاتُ¹

إِلَهِي! الذُّنُوبُ أَحْرَسَتْنِي وَكَثْرَةُ الْمَعَاصِي أَحْجَلَتْنِي وَشِدَّةُ الْعُقْلَةِ أَخَفَّتْ صَوْتِي، فَأَدُقُّ
بَابَ رَحْمَتِكَ وَأُنَادِي فِي بَابِ مَغْفِرَتِكَ بِصَوْتِ سَيِّدِي وَسَنَدِي الشَّيْخِ عَبْدِ الْقَادِرِ
الْكِلَانِي وَنِدَائِهِ الْمَقْبُولِ الْمَأْنُوسِ عِنْدَ الْبُؤَابِ بِنَا مَنْ وَسِعَتْ رَحْمَتُهُ كُلَّ شَيْءٍ وَبَا
مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَبَا مَنْ لَا يَضُرُّهُ شَيْءٌ وَلَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ وَلَا يَغْلِبُهُ شَيْءٌ وَلَا
يَعْزُبُ عَنْهُ شَيْءٌ وَلَا يُوَدُّهُ شَيْءٌ وَلَا يَسْتَعِينُ بِشَيْءٍ وَلَا يُشْغَلُهُ شَيْءٌ عَنْ شَيْءٍ وَلَا
يُسَبِّهُهُ شَيْءٌ وَلَا يُعْجِزُهُ شَيْءٌ اِعْزِزْ لِي كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى لَا تَسْتَلْنِي مِنْ شَيْءٍ يَا مَنْ هُوَ
أَحَدٌ بِنَاصِيَةِ كُلِّ شَيْءٍ وَبِيَدِهِ مَقَالِيدُ كُلِّ شَيْءٍ وَبَا مَنْ هُوَ الْأَوَّلُ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَالْآخِرُ
بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ وَالظَّاهِرُ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ وَالْبَاطِنُ دُونَ كُلِّ شَيْءٍ وَالْقَاهِرُ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ
اِعْزِزْ لِي كُلَّ شَيْءٍ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَبَا عَلِيمًا بِكُلِّ شَيْءٍ وَمُحِيطًا بِكُلِّ شَيْءٍ
وَبَصِيرًا بِكُلِّ شَيْءٍ وَبَا شَهِيدًا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَرَقِيبًا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَلَطِيفًا بِكُلِّ شَيْءٍ
وَخَبِيرًا بِكُلِّ شَيْءٍ اِعْزِزْ لِي كُلَّ شَيْءٍ مِنَ الذُّنُوبِ وَالْخَطِيئَاتِ حَتَّى لَا تَسْتَلْنِي عَنْ شَيْءٍ
إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِعِزَّةِ جَلَالِكَ وَبِجَلَالِ عِزَّتِكَ وَبِثُدْرَةِ سُلْطَانِكَ وَبِسُلْطَانِ قُدْرَتِكَ مِنْ
الْقَطِيعَةِ وَالْأَهْوَاءِ الرَّذِيَّةِ يَا جَارَ الْمُسْتَجِرِينَ أَحْزِنِي مِنَ الشَّهَوَاتِ الشَّيْطَانِيَّةِ وَطَهِّرْنِي مِنْ

¹ Yüce Allah'ın, kulları içinden seçip zirve payelerle şerefleştirdiği en doğru sözlü ve en güvenilir elçisi Hazreti Muhammed'e, –yer ve gökler varolduğu sürece– salâvatların en üstünüyle salât ü selâm olsun.

الْقَادُورَاتِ الْبَشَرِيَّةِ وَصَفَّنِي بِحُبِّ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَحَبَّةِ الصِّدِّيقِيَّةِ
 مِنْ صَدَاءِ الْعُقْلَةِ وَأَوْهَامِ الْجَهْلِ حَتَّى تَفْنَى الْأَنَانِيَّةُ وَيَبْقَى الْكُلُّ لِلَّهِ وَبِاللَّهِ وَ إِلَى اللَّهِ وَمِنْ
 اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِنِعْمَةِ اللَّهِ فِي بَحْرِ مِثَّةِ اللَّهِ مُنْصَوِّرِينَ بِسَيْفِ اللَّهِ مَحْظُوظِينَ بِعِنَايَةِ اللَّهِ مَحْفُوظِينَ
 بِحِمَايَةِ اللَّهِ عَنْ كُلِّ شَاغِلٍ يُشْغِلُ عَنِ اللَّهِ فَيَا نُورَ الْأَنْوَارِ وَيَا عَالِمَ الْأَسْرَارِ وَيَا مُدَبِّرَ
 اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ يَا مَلِكُ يَا عَزِيزُ يَا فَهَّارُ يَا رَحِيمُ يَا وَدُودُ يَا غَفَّارُ يَا عَلَّامَ الْغُيُوبِ يَا مُقَلِّبَ
 الْقُلُوبِ وَالْأَبْصَارِ يَا سَتَّارَ الْغُيُوبِ يَا غَفَّارَ الذُّنُوبِ! اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَارْحَمْ مَنْ ضَاقَتْ
 عَلَيْهِ الْأَسْبَابُ وَغَلِقَتْ ذُوْنَةُ الْأَبْوَابِ وَتَعَسَّرَ عَلَيْهِ شُلُوكُ طَرِيقِ أَهْلِ الصَّوَابِ وَانْصَرَمَتْ
 أَيَّامُهُ وَنَفْسُهُ رَاتِعَةٌ فِي مَيَادِينِ الْعُقْلَةِ وَالْمَعْصِيَةِ وَدَنِي الْأَكْتِسَابِ فَيَا مَنْ إِذَا دُعِيَ أَجَابَ
 وَيَا سَرِيعَ الْحِسَابِ وَيَا كَرِيمُ يَا وَهَّابُ! ارْحَمْ مَنْ عَظُمَ مَرَضُهُ وَعَزَّ شِفَائُهُ وَضَعُفَتْ
 حِيلَتُهُ وَقَوِيَ بَلَاءُهُ وَأَنْتَ مُلْجِئُهُ وَرَجَاؤُهُ إِلَهِي إِلَيْكَ أَرْفَعُ بَيْتِي وَخُزْنِي وَشَكَائِي إِلَهِي
 حُجَّتِي حَاجَتِي وَعُدَّتِي فَاقْتِي وَانْقِطَاعَ حِيلَتِي إِلَهِي قَطْرَةً مِنْ بَحَارِ جُودِكَ تُغْنِينِي وَذَرَّةً
 مِنْ تَيَّارِ عَفْوِكَ تَكْفِينِي يَا وَدُودُ يَا وَدُودُ يَا ذَا الْعَرْشِ الْمَجِيدِ يَا مُبْدِئُ يَا مُعِيدُ
 يَا فَعَّالُ لِمَا يُرِيدُ أَسْأَلُكَ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي مَلَأَ أَرْكَانَ عَرْشِكَ وَأَسْأَلُكَ بِقُدْرَتِكَ الَّتِي
 قَدَّرْتَ بِهَا عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ وَبِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا مُغِيثُ
 أَغْنِنَا وَاعْفِرْ جَمِيعَ ذُنُوبِي وَسَقَطَاتِ لِسَانِي فِي جَمِيعِ عُثْرِي بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
 آمِينَ آمِينَ آمِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ¹

¹ Allahım! Günahlar dilime kilit vurdu, isyanların çokluğu belimi büktü, beni mahcup etti. Gafletin kalın ve boğucu perdeleri (gafletin dehşeti) sesimi kıstı. Fakat ben yine de Senin rahmet kapına geldim, (günahlarla âlûde hâlimle değil) efendim, dayanağım Şeyh Abdülkâdir Geylânî Hazretleri'nin Hak katında makbul ve kapıcılar tarafından tanınan sesi ve soluğu ile Senin mağfiret kapının tokmağına dokunuyorum! Ey rahmeti her şeyi kuşatan! Ey her şeyin dizgini elinde, her şeyin anahtarı yanında olan! Ey hiçbir kimsenin kendisine zarar veremeyip fayda sağlayamadığı ve üstünlük kuramadığı.. ilminden hiçbir şeyin kaçamadığı.. hiçbir şeyi koruyup gözetmek kendisine ağır gelmeyen.. hiçbir şeyin yardımına muhtaç olmayan.. hiçbir şeyin kendisini meşgul edip alıkoyamadığı.. hiçbir şey kendisine benzemeyen.. hiçbir şey kendisini âciz bırakamayan (Yüce Rabbim, Allahım!) Beni işlemiş olduğum hiçbir şeyden sorumlu tutmayacak şekilde bağışla! Ey her şeyin mukadderatı elinde, her şeyin hazinelerinin anahtarları nezdinde olan.. ey her şeyden önce var olan varlığının başlangıcı olmayan Evvel.. ey her varlık fenâ bulduktan sonra da var olacak varlığının sonu olmayan Âhir.. ey her şeyin encam ve nihayetine hâkim, varı yok yoku da var eden bir "Âhir".. ey her şeyin üstünde ⇨

varlığı görünen Zâhir..ey varlığı ayândan ayân vücudu varlığın her satır, her kelimesinde netlerden daha net, apaçık okunan bir Zâhir; ey Zât'ı, hakikatiyle ihata edilemeyen her şeyin ötesinde, ötelerin de ötesinde kâinat ve hâdiselerin biricik mercii bir Bâtın.. ey her şeyin üstünde hükmünü yürüten Mutlak Hükümran! Benim her türlü kusurlarımı bağışla zira Sen her şeye kadirsin. Ey her şeyi bilen Âlim.. ey her şeyi kuşatan Muhit.. ey her şeyi gören Basîr.. ey her şeyi ra'ye'l-ayn bilen Şehîd.. ey her şeyi gözleyip, kontrol eden Rakîb.. (Yüce Rabbim, Allahım!) Yapmış olduğum bütün hata ve günahları hiçbir şeyden sorumlu tutmayacak şekilde bağışla çünkü Sen her şeye kadirsin.

Allahım! Gaflet edip Sen'den ayrı mâsivâ kirleriyle yaşamaktan, çirkin hevesâtın Sen'in celâlinin izzetine ve izzetinin celâline, saltanatının kudretine ve kudretinin saltanatına sığınıyorum. Ey sığınma dileyenlerin biricik tahassungahı olan Allahım! Enaniyet yok oluncaya kadar beni şeytanî şehvet ve arzulardan koru, beşerî kirlerden temizle, Nebin olan Hazreti Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) siddikane muhabbetle sevdirmek suretiyle gaflet pasından ve cehalet şüphelerinden arındır. Bütün benliğim, Allah'tan alkoyan her meşgaleden Allah'ın himayesiyle korunmuş.. Allah'ın inâyetiyle hoşnut.. Allah'ın kılıcıyla yardıma mazhar.. Allah'ın engin ihsan denizindeki nimetlerine gark olarak bekâ bulsun. Ve ey bütün ışıkların hakikî menbâi olan Nûr'l-envâr.. ey bütün gizlenen sırları bilen Âlimü'l-esrâr.. ey gece ve gündüzü kitap sayfaları gibi kolayca döndürüp çeviren Müdebbir.. ey her şeyin mâlikî olan Melik.. ey yegâne galip⇒ olan Aziz.. ey kahrölacakları kahreden Kahrhâr.. ey rahmeti bol Rahîm.. ey kullarını seven ve onlar tarafından da sevilen Vedûd.. ey günahları yarlıgayan Gaffâr.. ey bütün bilinmezleri bilen Allâmü'l-guyûb.. ey kalbleri ve gözleri evirip çeviren Allah'ım.. ey kusur ve ayıpları örten Settâr.. ey günahları bağışlayan Gaffâr.. (Yüce Rabbim, Allahım!) Günahlarımı bağışla. Sebeplerin kendisini sıkıştırdığı.. ümit kapılarının yüzüne kapatıldığı.. doğru yolda yürüyenlerin ardından gitmesi güçleşen.. ömür dakikaları bitip tükendiği halde nefsi gaflet ve isyan vadilerinde değersiz kazançlar peşinde başiboş koşuşturan kimselere merhamet eyle! Ey kendisine yapılan her duaya icabet eden.. ey hesabı çarçabuk gören.. ey iyilik ve ikramda bulunan Kerîm.. ey bol bol hibede bulunan Vehhâb! Hastalığı büyüyen, şifa bulması zorlaşan, kurtuluş çareleri tükenen, imtihan yükü gittikçe artan ama biricik sığınağı ve ümit kaynağı ise yalnız Sen olduğun kimselere merhamet eyle! Allahım! Ben bu dağınıklığı tasamı ve şikayetimi sadece Sana açıyorum. Allahım! Seni çağırırken tek hüccetimi, sonsuz ihtiyaçlarımdır.. Sana yaptığım dualarda elimde olanlar hadsiz fakirliğim ve çaresizliğimdir. Allahım! Buna rağmen Senin cömertlik denizinden bir katre benim bütün ihtiyaçlarımı karşılar, af dalgalarından esip gelen bir zerre bana yeter. Ey (kullarını seven ve onlar tarafından da sevilen) Vedûd, ey Vedûd, ey Vedûd.. ey arşın sahibi, şanı yüce (Allahım) Mecîd.. ey her şeyin ilk yaratıcısı olan Mübdî.. ey hayattan sonra ölümü, ölümden sonra da hayatı geri veren Muîd.. ey dilediği her şeyi yapan (Allahım) Arşının her yanını (erkânını) kaplayan vechinin (Zât'ının) nuru hümmetine istiyorum. Her şeyi kuşatan rahmetinin ve bütün mahlûkâtını emrin altında tutan kudretinin hakkı için istiyorum. Senden başka ilâh yoktur. Ey ekstradan yardımda bulunan Muğîs! İnâyetinle bizim imdadımıza yetiş. Ey merhametilerin en merhametlisi olan Allahım! Her şeyi kuşatan rahmetinle ömrüm boyunca işlediğim bütün günahlarımı ve dilimin sürçmelerini affeyle, âmin, âmin, âmin... Bütün hamd ve övgüler âlemlerin Rabbi Allah'adır.

Onuncu Risale

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Şu âyet-i kerîmenin yüksek semâsına çıkıp sırrını fehmetmek için yedi basamaklı bir merdiven kuruyoruz.

Birinci Basamak

Semâvâtın, melâike ile tesmiye edilen münasip sâkinleri vardır. Çünkü küre-i arzın semâya nisbeten küçüklüğü ve hakaretiyle beraber zevilhayat ile dolu olması, semâvâtın o müzeyyen burçları zevi'l-idrak ile dolu olmasını tasrih ediyor. Ve keza semâvâtın bu kadar zînetlerle tezyin edilmesi, behemehal zevi'l-idrakın takdir ve istihsan ile nazar-ı hayretlerini celb etmek içindir. Çünkü hüsn-ü zînet, âşıkların celbi içindir. Yemek ve taam da aç olanlara yapılır. Maahâzâ ins ve cin o vazifeyi ifaya kâfi değildirler. Ancak gayr-i mahdud oraya münasip melâike ve ruhâniler o vazifeyi ifa edebilir.

İkinci Basamak

Arzın semâvâtle alâkası, muamelesi olup aralarında çok büyük irtibat vardır. Evet arza gelen ziya, hararet, bereket vesaire, semâvâtta geliyor. Arzdan da semâya dualar, ibadetler, ruhlar gidiyor. Demek aralarında cereyan eden ticarî muameleden anlaşılıyor ki arzın sâkinleri için semâya çıkmaya bir yol vardır ki enbiyâ, evliya, ervah cesetlerinden tecerrüd ile semâvâta uruc ederler.

Üçüncü Basamak

Semâvâtta devam ile cereyan eden sükûn, sükût, nizam, intizam, ıttıradan hissedildiğine nazaran, semâvât ehli, arz sâkinleri gibi değildirler. Evet arzda bulunan nifak, şikâk, ihtilâf, ezdadın içtimai, hayır ve şerrin ihtilâtı gibi

¹ “(Gerçek şu ki, yere en yakın olan göğü lambalarla donattık) ve onlardan bir kısmını şeytanlara atılan mermiler yaptık.” (Mülk sûresi, 67/5)

şeyler, semâvâtta yoktur. Bu sayede semâvâtta nizam ve intizamı bozacak bir hâl yoktur. Sakinleri verilen emirlere kemâl-i itaatle imtisal ediyorlar.

Dördüncü Basamak

Cenâb-ı Hakk'ın iktizaları, hükümleri mütegayir bazı esmâları vardır. Mesela Bedir gibi bazı gazalarda ashab-ı kirama yardım etmek üzere küffar ile muharebe etmek için melâikenin semâdan inzâlini iktiza eden ismi, melâike ile şeyatın –yani semâvî olan ahyar ile arzî eşrar– arasında muharebenin vukuunu istib'âd değil, iktiza eder. Evet Cenâb-ı Hak melâikeye bildirmeksizin şeytanları def' veya ihlâk edebilir. Fakat satvet ve haşmetinin iktizası üzerine bu kabîl mücâzâtın müstehaklarına ilân ve teşhiri, azametina lâyıktır.

Beşinci Basamak

Ruhânilerin ahyârı, semâda bulunduklarından, eşrarı da letafetlerine güvenerek onları takliden iltihak etmek istediklerinde, ehl-i semâ, onları şerâretleri için kabul etmeyerek def ediyorlar. Maahâzâ, bu gibi mânevî mübarezele-ri âlem-i şehâdete, bilhassa vazifesi şehâdet ve müşahede olan insana ilân ve teşhirine recm-i nücûm alâmet ve nişan kılınmıştır.

Altıncı Basamak

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, nev-i beşeri itaate irşad, isyandan zecir ve men etmek üzere kullandığı üslûb-u âlîsine bak:

يَا مَعْشَرَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا
لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ¹

Yani: “Ey ins ve cin cemaati! Mülkümden hariç bir memlekete çıkıp kurtulmak için semâvât ve arzın aktârından çıkmaya kuvvetiniz varsa çıkınız. Amma ancak bir sultanla çikarsınız.”

Kur'ân-ı Kerîm bu âyet ile pek geniş saltanat-ı rubûbiyete karşı ins ve cinnin aczlerini ilân zımında nida ediyor: “Ey insan-ı hakir, sağır, âciz! Ne suretle, şeytanları recmeden melâike ile necimlerin, şemslerin, kamerlerin itaat ettikleri Sultan-ı Ezel'e isyan ediyorsun! Nasıl kocaman yıldızları mermi, kurşun yerinde kullanabilen bir askere sahip olan bir Sultan'a karşı isyan etmeye cesaret ediyorsun?!”

¹ Rahmân sûresi, 55/33.

Yedinci Basamak

Yıldızların pek küçük efrâdı olduğu gibi, pek büyükleri de vardır. Semânın vechini, yüzünü ziyalandıran her şey yıldızdır. Bu neviden bir kısmı, semâya zînet olmuştur. Bir kısmı da şeytanları recmetmek için semâvî mancınıklardır. Semâda yapılan bu recm, semâ gibi en vâsi dairelerde bile vukua gelen mübareze hâdisesini insanlara göstermekle insanların mutîlerini âsilerle mübareze teşvik ile alıştırmaaktır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanı hayvandan ayıran şeylerden:

Biri, mâzi ve müstakbel ile alâkadar olmasıdır. Hayvan bu iki zamanı bi-hakkın düşünecek bir idrake mâlik değildir.

İkincisi, gerek enfüsî, gerek âfâkî, yani dahilî ve haricî şeylere taalluk eden idrâki, küllî ve umumîdir.

Üçüncüsü, inşaata lâzım olan mukaddimleri keşif ve tertip etmektir. Mesela bir evin yapılması için lâzım olan taş, ağaç, çimento misillü lüzumlu mukaddimleri ihzar ve tertip etmek gibi.

Binâenaleyh insanın en evvel ve en büyük vazifesi, tesbih ve tahmiddir. Evvelâ mâzi, hâl ve istikbal zamanlarında görmüş veya görececek nimetler lisanıyla, sonra nefsinde veya haricinde görmekte olduğu in'amlar lisanıyla, sonra mahlûkâtın yapmakta oldukları tesbihatı şehâdet ve müşahede lisanıyla Sâni'i hamd ü senâ etmektir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'ın atâ, kaza ve kader namında üç kanunu vardır. Atâ, kaza kanununu, kaza da kaderi bozar. Mesela bir şey hakkında verilen karar, kader demektir. O kararın infazı, kazâ demektir. O kararın iptaliyle hükmü, kazadan affetmek atâ demektir. Evet yumuşak bir otun damarları katı taşı deldiği gibi, atâ da kaza kanununun kat'iyetini deler. Kaza da ok gibi kader kararlarını deler. Demek atânın kazaya nisbeti, kazanın kadere nisbeti gibidir. Atâ, kaza kanununun şumulünden ihraçtır. Kaza da kader kanununun külliyetinden ihracıdır. Bu hakikate vâkıf olan ârif: "Yâ İlâhî! Hasenatım Senin atândandır. Seyyiatım da Senin kazandandır. Eğer atân olmasa idi, helâk olurdum!" der.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Esmâ-yı hüsnâyı tazammun eden bazı fezlâkeler ile âyetlere hâtime verilmekte ne gibi bir sır vardır?

Evet Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, bazen âyât-ı kudreti âyetlerde basteder. Sonra içerisinden esmâyı çıkarır. Bazen mensucat toplar gibi açar dağıtır.

Sonra toplar, esmâda tayyeder. Bazen de ef'âlini tafsil ettikten sonra isimler ile icmal eder. Bazen de halkın a'mâlîni tehdidâne söyler. Sonra rahmete işa-
ret eden isimler ile teselli eder. Bazen de bazı makasîd-ı cüz'iyeyi zikrettikten
sonra o makasîdı takrir ve isbat için burhan olarak kavâid-i külliye hükmün-
de olan isimleri zikrediyor. Bazen de maddî cüz'iyatı zikreder. Sonra esmâ-yı
külliye ile icmal eder ve hâkeza...

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Acz de aşk gibi Allah'a îsal eden yollardan biridir. Amma acz yolu, aşktan daha kısa ve daha selâmettir. Ehl-i sülûk; tarîk-i hafâ-
da letâîf-i aşere üzerine, tarîk-i cehrde nüfûs-u seb'a üzerine sülûk etmişlerdir. Bu fakir, âciz ise dört hatveden ibaret; hem kısa, hem sehl bir tarîki, Kur'ân'ın feyzinden istifade etmiştir.

Birinci hatve: فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ¹ âyetinden;

İkinci hatveyi: وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ² âyetinden;

Üçüncü hatveyi: مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ³ âyetinden;

Dördüncü hatveyi: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ⁴ âyetinden ahzetmiştir.

Bunların izahı:

Birinci Hatve: Evet insan yaratılışında kendi nefesine muhip olarak ya-
ratılmıştır. Hatta bizzat nefsi kadar bir şeye sevgisi yoktur. Kendisini, ancak mâbuda lâıyk senâlar ile medhediyor. Nefsini bütün ayıplardan, kusurlardan tenzih etmekle, –haklı olsun haksız olsun– kemâl-i şiddetle müdafaa ediyor. Hatta Cenâb-ı Hakk'ı hamd ü senâ için kendisinde yaratılan cihâzâtı, kendi nefesine hamd ü senâ için sarf ediyor ve مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ⁵ 'deki مَنْ⁶ şümulüne dahil oluyor. Bu mertebede nefsin tezkiyesi, ancak adem-i tezkiyesiyle olur.

İkinci Hatve: Nefis hizmet zamanında geri kaçır. Ücret vaktinde ileri safa

¹ “Öyleyse, nefislerinizi temize çıkarmayın, kendinizi hatasız görmeyin.” (Necm sûresi, 53/32)

² “Allah'ı unutup da, Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın!” (Haşır sûresi, 59/19)

³ “Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefisindendir.” (Nisâ sûresi, 4/79)

⁴ “O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur.” (Kasas sûresi, 28/88)

⁵ “(Baksana) şu kendi heva ve heveslerini tanı edinen kimseye!” (Furkan sûresi, 25/43; Câsiye sûresi, 45/23)

⁶ O kimse ki..

hücum ediyor. Bu mertebede onun tezkiyesi, şu hâlin aksidir. Yani işe, hizmete ileriyse sevk edilmeli, ücret tevziinde geriye bırakılmalıdır.

Üçüncü Hatve: Kendi nefsinde, torbasında, kusur, naks, acz, fakr'dan mâadâ bir şeyi bırakmamalıdır. Bütün mehâsin, iyilikler, Fâtır-ı Hakîm tarafından in'am edilen nimetler olup hamdi iktiza eder. Fahrî istilzam etmediklerini itikat ve telâkki edilmelidir. Bu mertebede onun tezkiyesi; kemâlinin adem-i kemâlinde, kudretinin aczinde, gınasının fakrında olduğunu bilmekten ibarettir.

Dördüncü Hatve: Kendisi istiklâliyet hâlinde fânî, hâdis, mâdum olduğunu ve esmâ-yı ilâhiyeye aynadarlık ettiği hâlde şahit, meşhud, mevcut olduğunu bilmekten ibarettir. Bu mertebede onun tezkiyesi; vücudunda ademi-ni, ademinde vücudunu bilmekle **لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ** 'yü kendisine vird itti-haz etmektir.

Ve keza Vahdetü'l-vücut ehli, kâinatı nefyetmekle idam ediyorlar. Vahdetü's-şuhûd halkı ise bütün mevcudâtı –kürek cezalıları gibi– nisyan zindanında ebedî hapse mahkûm ediyorlar.

Kur'an'ın ifham ettiği tarîk, kâinatı, mevcudâtı hem idamdan, hem hapten kurtarır. Esmâ-yı hüsnâya mazhariyetle âyinedarlık etmek gibi vazifelerde istihdam ediyor. Fakat kâinatı, istiklâliyetten ve kendi hesabına çalışmaktan azlediyor.

Ve keza insanın vücudunda birkaç daire vardır. Çünkü hem nebatîdir, hem hayvanîdir, hem insanîdir, hem imanî. Tezkiye muamelesi bazen tabaka-yı imaniyede olur. Sonra tabaka-yı nebatiyeye iner. Bazen de yirmi dört saat zarfında her dört tabakada muamele vâki olur. İnsanı hata ve galata atan, bu dört tabakadaki farka riayet etmemektir. **يَا حَلَقْ لَنَا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا** 'ya istinden insanîyetin mide-i hayvaniye ve nebatiyeye münhasır olduğunun zanıyla galat ediyor. Sonra bütün gayelerin nefsinde ait olduğunun hasrıyla galat ediyor. Sonra, her şeyin kıymeti menfaati nisbetinde olduğunun takdiriyle galat ediyor. Hatta Zühre yıldızını kokulu bir zühreye mukabil almaz; çünkü kendisine menfaati dokunmuyor.

¹ “(Varlıklar üzerinde) mutlak mülkiyet ve hakimiyet O'nundur, bütün hamd de O'na mahsustur.” (Teğâbün sûresi, 64/1; Tirmizî, *deavât* 36; Nesâî, *menâsik* 163; İbni Mâce, *ticârât* 40, *menâsik* 84)

² “Yeryüzünde bulunan her şeyi bizim için yarattı.” (el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 4/103)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Ubûdiyet; sebkat eden nimetin neticesi ve onun fiyatıdır, gelecek bir nimetin mükâfat mukaddimesi ve vesilesi değildir. Mesela insanın en güzel bir surette yaratılışı, ubûdiyeti iktiza eden sâbık bir nimet olduğu ve sonra da imanın îtâsıyla kendisini sana tarif etmesi, ubûdiyeti iktiza eden sâbık nimetlerdir. Evet nasıl ki midenin îtâsıyla bütün mat'umat îtâ edilmiş gibi telâkki ediliyor; hayatın îtâsıyla da âlem-i şehâdet müştemil bulunduğu nimetler ile beraber îtâ edilmiş gibi telâkki ediliyor.

Ve keza nefis-i insanînin îtâsıyla, bu mide için mülk ve melekût âlemleri nimetler sofrası gibi kılınmıştır. Kezalik imanın îtâsıyla, mezkûr sofralar ile beraber, esmâ-yı hüsnâda iddihar edilen defineleri de sofralar olarak verilmiş oluyor. Bu gibi ücretleri peşin aldıktan sonra, devam ile hizmete mülâzım olmak lâzımdır. Hizmet ve amelden sonra verilen nimetler mahza O'nun fazlındandır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Envân efrâdında, bilhassa haşerat ve hevâm kısmında görünen fevkalâde çoklukta müşahede edilen hârikulâde gayr-i mütenâhi bir cûd u sehâvet vardır. Kemâl-i ittikan ve intizam ile bütün envâda bulunan şu kesret-i efrâd, tecelliyât-ı ilâhiyenin gayr-i mütenâhi olduğuna ve Cenâb-ı Hakk'ın mahiyeti her şeye mübâyin olduğuna ve bütün eşya O'nun kudretine nisbeten mütesâvi olduğuna sarahaten delâlet eder. Evet bu cûd-u îcad Sâni'in vücûbundandır. Nevide celâlidir, fertte cemâlidir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın yaptığı sanatların sühûlet ve suûbet dereceleri, onun ilim ve cehliyle ölçülür. Ne kadar sanatlarda bilhassa ince ve latîf cihâzâtta ilmî mehareti çok olursa, o nisbette kolay olur. Cehli nisbetinde de zahmet olur. Binâenaleyh eşyanın hilkatinde sürat-i mutlaka ile vüs'at-i mutlaka içinde görünen sühûlet-i mutlaka, Sâni'in ilmîni nihayet olmadığına hads-i kat'î ile delâlet eder.

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın fıtraten mâlik olduğu câmiîyetin acaibindendir ki: Sâni-i Hâkim şu küçük cisimde gayr-i mahdud envâ-ı rahmeti tartmak için gayr-i mâdud mizanlar vaz'etmiştir. Ve esmâ-yı hüsnânın gayr-i mütenâhi mahfî definelerini fehmetmek için gayr-i mahsur cihâzât ve âlât yaratmıştır. Mesela mesmûât, mubsırât, me'kûlât âlemlerini ihata eden insandaki duygular, Sâni'in sıfât-ı mutlakasını ve geniş şuûnâtını fehmetmek içindir.

¹ “Her şeyi sadece tek bir emirle, sanki göz açıp kapayıncaya kadarlık bir süratle yaparız Biz.” (Kamer sûresi, 54/50)

Ve keza hardaleden daha küçük kuvve-i hâfızasında öyle bir latîfe-i müd-rike bırakılmıştır ki o hardalenin tazammun ettiği geniş âlemde o latîfe daimî seyr ve cevelân etmekte ise de sahiline vâsıl olamaz. Maahâzâ, bazen bu büyük âlem o latîfeye o kadar darlaşır ki âlem o latîfenin karnında bir zerre gibi olur. Ve o latîfeyi, bütün seyahat meydanlarıyla, mütâlâa ettiği kitaplarıyla o hardale dahi yutar, yerinde oturur, karnı da ağrımaz. İşte, insanın mütefâvit mertebeleri bu sırdan anlaşılır.

Evet bazı insanlar zerrede boğulurlar. Bazısında da dünya boğulur. Bazılar da kendilerine verilen anahtarlardan birisiyle kesretin en geniş bir âlemini açar fakat içinde boğulur. Sahil-i vahdet ve tevhide zorla vâsıl olur. Demek, insanın seyr-i ruhânisinde çok tabakalar vardır. Bir tabakada, insanlara huzur-u tevhid pek sühûletle nasip ve müyesser olur. Bir tabakasına da gaflet ve evham öyle istilâ eder ki kesret içinde gark olmakla tam manasıyla tevhi-di unutmüş olur. Sukutu suûd, tedenniye terakki, cehl-i mürekkebi yakîn, uykunun son perdesini intibah zan ve tevehhüm eden bir kısım medenîler ikinci tabakadaki insanlardandır. Onlar, hakâik-i imaniyeyi derk etmekte bedevîlerin bedevîleridir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İsm-i Celâl, alekser nevilerde, külliyatta tecelli eder. İsm-i Cemâl ise mevcudâtın cüz'iyatına tecelli eder. Bu itibarla nevilerdeki cûd-u mutlak, celâlin tecellisidir. Cüz'iyâtın nakışları, eşhasın güzellikleri cemâlin tecelliyâtındandır.

Ve keza celâl, vâhidiyetin tecellisinden, cemâl dahi ehadiyetin tecellisinden zâhir olur. Bazen de cemâl, celâlden tecelli eder. Evet cemâlin gözünde celâl ne kadar cemildir, celâlin gözünde dahi cemâl o kadar celildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Basar masnûâtı görüp de basiret Sâni'i görmezse çok garip ve pek çirkin düşer. Çünkü o hâlde Sâni'in mânen, kalben görünmemesi, ya basiretin fıkdanındandır veya kalb gözünün kör olmasındandır veya pek dar olduğundan meseleyi azametiyle kavramadığındandır. Veya bir hızlandır. Ve illâ Sâni'in inkârı, basarın şuhûdunu inkârdan daha ziyade münkerdir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir tarlaya edilen bir tohum, mânevî bir sur ve bir duvardır. O tarlayı tohum sahibine mal eder. Başkasının tasarrufuna mâni olur. Kezalik küre-i arz tarlasına zer' edilen nebâbât, hayvanât tohumları mânevî bir sur ve bir seddir ki şirketi men ediyor; gayrı, müdahaleden tard eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Tabiatları latîf, ince ve latîf sanatlara meftun bazı insanlar, bilhassa has bahçelerinde pek güzel hendesevârî bir şekilde şekilleri, arkları, havuzları, şadırvanları yaptırmakla bahçelerine pek muntazam bir manzara verirler. Ve o letâfetin, o güzelliğin derecesini göstermek için bazı çirkin kaya, kaba, gayr-i muntazam –mağara ve dağ heykelleri gibi– şeyleri de ilâve ediyorlar ki onların çirkinliğiyle, adem-i intizamıyla bahçenin güzelliği, letafeti fazlaca parlasın. Çünkü **إِنَّمَا الْأَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِأَضْدَادِهَا¹**. Lâkin müdakkik bir kimse, o ezdadı cemedan bahçenin manzarasına baktığı zaman anlar ki o çirkin kaba şeyler kasten yapılmıştır ki; güzellik, intizam, letafet artsın. Zira güzelin güzelliğini arttıran, çirkinin çirkinliğidir. Demek bahçenin tam intizamını ikmal eden, o çirkinlerdir. Ve o çirkinlerin adem-i intizamı nisbetinde bahçenin intizamı artar.

Kezalik dünya bahçesinde nizam ve intizamın son sisteminde bulunan mahlûkât ve masnûât arasında –hayvanlarda olsun, nebâbâtta olsun, cemâdâtta olsun– bazı çirkin, intizamdan hariç şeyler bulunur. Bunların çirkinliği, intizamsızlıkları, dünya bahçesinin güzelliğine, intizamına bir zînet, bir süs olmak üzere Sâni-i Hakîm tarafından kasten yapılmış olduğunu, pek yüksek, geniş, şâirâne bir hayal ile dünyanın o bahçe manzarasını nazar altına alabilen adam görebilir.

Maahâza, o gibi şeyler kasdî olmasaydı, şekillerinde hikmetli tehâlûf olmazdı. Evet tehâlûfte kast ve ihtiyâr vardır. Her insanın bütün insanlara sîmaca muhalefeti buna delildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanı fitraten bütün hayvanlara tefevvuk ettiren câmiyyetinin meziyetlerinden biri, zevilhayatın Vâhibü'l-hayat'a olan tahiy-ye ve tesbihlerini fehmetmektir. Yani insan kendi kelâmını fehmettiği gibi iman kulağıyla zevilhayatın da belki cemâdâtın da bütün tesbihlerini fehmeder. Demek her şey sağır adam gibi yalnız kendi kelâmını anlar. İnsan ise bütün mevcudâtın lisanlarıyla tekellüm ettikleri esmâ-yı hüsnânın delillerini fehmeder. Binâenaleyh her şeyin kıymeti, kendisine göre cüz'îdir. İnsanın kıymeti ise küllîdir. Demek bir insan, bir fert iken bir nevi gibi olur. **وَاللَّهُ أَعْلَمُ**–

–بِالصَّوَابِ²

¹ “Her şey zıddıyla bilinir.” (et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 19/19. Ayrıca bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/321; İbni Kayyim, *Medâricü's-sâlikîn* 3/188)

² Allah Teâlâ, her şeyin en doğrusunu en mükemmel şekilde bilir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Zâhir ile bâtın arasında müşâbehet varsa da hakikate bakılırsa aralarında büyük uzaklık vardır. Mesela âmiyâne olan tevhid-i zâhirî, hiçbir şeyi Allah'ın gayrisine isnad etmemekten ibarettir. Böyle bir nefiy, sehl ve basittir. Ehl-i hakikatin hakikî tevhidleri ise her şeyi Cenâb-ı Hak'ka isnad etmekle beraber her şeyin üstünde bulunan mührünü, sikkesini görüp okumaktan ibarettir. Bu, huzuru isbat, gafleti nefyeder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hayat-ı dünyeviyeye kasten ve bizzat teveccüh edip bağlanan kâfirin, imhâl-i ikabında ve bilakis terakkiyat-ı maddiyede muvaffakiyetindeki hikmet nedir?

Evet o kâfir, kendi terkihiyle, sıfatıyla Cenâb-ı Hak'ça nev-i beşere takdir edilen nimetlerin tezahürüne –şuuru olmaksızın– hizmet ediyor. Ve güzel masnûât-ı ilâhiyenin mehâsinini bilâ-şuur tanzim ediyor. Ve kuvveden fiile çıkarmakla garâbet-i sanat-ı ilâhiyeye nazarları celp ediyor. Ne fayda ki farkında değildir. Demek o kâfir, saat gibi kendi yaptığı amelden haberi yok. Amma vakitleri bildirmek gibi nev-i beşere pek büyük bir hizmeti vardır. Bu sırra binâen dünyada mükâfatını görür.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Tefvîk-i ilâhî refikî olan adam, tarîkat berzahına girmeden zâhirden hakikate geçebilir. Evet Kur'an'dan, hakikat-i tarîkatı –tarîkatsız– feyiz suretiyle gördüm ve bir parça aldım. Ve keza maksud-u bizzat olan ilimlere ulûm-u âliyeyi okumaksızın îsal edici bir yol buldum. Serîü's-seyr olan bu zamanın evlâdına, kısa ve selâmet bir tarîki ihsan etmek, rahmet-i hâkimenin şânındandır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanı gaflete düşürmekle Allah'a ubûdiyetine mâni olan, cüz'î nazarını cüz'î şeylere hasretmektir. Evet cüz'iyat içerisine düşüp cüz'îlere hasr-ı nazar eden, o cüz'î şeylerin esbaptan sudûruna ihtimal verebilir. Amma başını kaldırıp nev'e ve umuma baktığı zaman, ednâ bir cüz'inin en büyük bir sebepten sudûruna cevaz veremez. Mesela cüz'î rızıkını bazı esbaba isnad edebilir. Fakat menşe-i rızık olan arzın, kış mevsiminde kupkuru, kıraç olduğuna, bahar mevsiminde rızık ile dolu olduğuna baktığı vakit, arzı ihya etmekle bütün zevilhayatın rızıklarını veren Allah'tan mâadâ kendi rızıkını verecek bir şey bulunmadığına kanaati hâsıl olur. Ve keza evindeki küçük bir ışığı veya kalbinde bulunan küçük bir nuru bazı esbaba isnad edebilirsin. Ama, o ışığın, şemsin ziyasıyla, o nurun da Menbau'l-envar'ın nuruyla muttasıl olduğuna vâkıf olduğun zaman anlarsın ki kalıbını ışıklandıran, kalbini tenvir eden ancak leyl ve neharı birbirine kalbeden Fâtır-ı Hakîm'dir.

Ve keza senin vücûdunun zuhur ve vuzuhça Hâlık'ın vücûduna nisbeti, Hâlık'ın vücûduna delâlet edenlerin nisbeti gibidir. Çünkü sen bir vecihle kendi vücûduna delâlet ediyorsun. Amma Hâlık'ın vücûduna, bütün mevcudât, bütün zerratıyla delâlet ediyor. Öyle ise O'nun vücûdu senin vücûdundan âlemin zerratı adedince zuhur dereceleri vardır.

Ve keza seni nefisini sevmeye sevk eden esbap:

1– Bütün lezzetlerin mahzeni nefistir;

2– Vücûdun merkezi ve menfaatin madeni nefistir;

3– İnsana en karib –yakın– nefistir, diyorsun. Pekâlâ. Fakat o fâni lezzetlere mukabil, lezâiz-i bâkiyeyi veren Hâlık'ı daha ziyade ubûdiyetle sevmek lâzım değil midir? Nefis vücûda merkez olduğundan muhabbete lâayık ise o vücûdu icad eden ve o vücûdun kayyûmu olan Hâlık, daha fazla muhabbete, ubûdiyete müstehak olmaz mı? Nefsin maden-i menfaat ve en yakın olduğu, sebep-i muhabbet olursa, bütün hayırlar, rızıklar elinde bulunan ve o nefsi yaratan Nâfi', Bâki ve daha karib olan, daha ziyade muhabbete lâayık değil midir? Binâenaleyh bütün mevcudâta inkısam eden muhabbetleri cem ve muhabbetin ile beraber mahbub-u hakikî olan Fâtır-ı Hakîm'e ihda etmek lâzımdır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Senin önünde çok korkunç büyük meseleler vardır ki insanı ihtiyata, ihtimama mecbur eder.

Birisi: Ölümdür ki insanı dünyadan ve bütün sevgililerinden ayıran bir ayrılıktır.

İkincisi: Dehşetli korkulu ebed memleketine yolculuktur.

Üçüncüsü: Ömür az, sefer uzun, yol tedariki yok, kuvvet ve kudret yok, acz-i mutlak gibi elîm elemelere maruz kalmaktır. Öyle ise bu gaflet ü nisyan nedir? Deveküşü gibi başını nisyan kumuna sokar, gözüne gaflet gözlüğünü takarsın ki Allah seni görmesin. Veya sen O'nu görmeyesin. Ne vakte kadar zâilât-ı fânîyeye ihtimam ve bâkiyat-ı daimeden tegâfûl edeceksin?

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'a hamdler, şükürler olsun ki mesâil-i nahviyeden “isim” ile “harf” arasındaki mânevî fark ile çok mühim meseleleri bana öğretmiştir, şöyle ki:

Harf, gayrın manasını izah için bir âlet, bir hâdim olduğu gibi şu mevcudât da esmâ-yı hüsnânın tecelliyâtını izhar, ifham, izah için bir takım ilâhî

mektuplardır ki içlerinde yazılı delâil, berahin, havanık mu’cize-i kudrettir. Mevcudât bu vecihle nazara alınması; ilim, iman, hikmettir. Şayet isim gibi müstakil ve maksud-u bizzat cihetiyle bakılırsa, küfran ve cehl-i mürekkebe olur.

Ve keza mesâil-i mantikiyeden “külli” ile “küll” arasındaki fark ile rubûbiyete dair çok meseleleri öğrenmiş bulunuyorum. Cemâl ile ehadiyet **كُلِّيُّ دُو** **كُلِّ دُو** **أَجْزَاءٍ**² şümûlüne dahildir. Celâl ve vâhidiyet **كُلِّ دُو** unvanına dahildir.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! Dünya, âlem-i âhirete bir fihriste hükmündedir. Bu fihristede âlem-i âhiretin mühim meselelerine olan işaretlerden biri, cismanî olan rızıklardaki lezzetlerdir. Bu fânî, rezil, zelim dünyada bu kadar nimetleri ihsas ve ifâza etmek için insanın vücûdunda yaratılan havas, hissiyat, cihâzât, âzâ gibi âlât ve edevatından anlaşılır ki âlem-i âhirette de **تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا**³ kasırların altında, ebediyete lââyık cismanî ziyafetler olacaktır.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! İnsanın havf ve muhabbeti halka teveccüh ettiği takdirde, havf bir belâ, bir elem olur. Muhabbet bir musibet gibi olur. Zira o korktuğun adam, ya sana merhamet etmez veya senin istirhamlarını işitmez. Muhabbet ettiğin şahıs da, ya seni tanımaz veya muhabbetine tenezzül etmez. Binâenaleyh havfın ile muhabbetini dünya ve dünya insanlarından çevir. Fâtır-ı Hakîm’e tevcih et ki havfın O’nun merhamet kucağına –çocuğun anne kucağına kaçtığı gibi– leziz bir tezellül olsun. Muhabbetin de saadet-i ebediyeye vesile olsun.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! Sen şecere-i hilkatın ya bir semeresi veya bir çekirdeğisin. Cismin itibarıyla küçük, âciz, zayıf bir cüz’sün. Lâkin Sâni-i Hakîm lütfulu, latîf sanatıyla seni cüz ve cüz’den küll ve küllîye çıkartmıştır.

Evet cismine verilen hayat sayesinde, geniş duyguların ile âlem-i şehâdet üzerinde cevelân etmekle filcümle cüz’iyet kaydından kurtulmuşsun. Ve keza insanîyet îtasıyla bilkuvve “küll” hükmündesin. Ve keza iman ve İslâmiyet ih-sanıyla bilkuvve “külli” olmuşsun. Ve keza mârifet ve muhabbetin in’âmıyla muhit bir nur olmuşsun.

¹ Hepsı tek başına bütünüň hususiyetlerini taşıyan fertlerin oluşturduğu bütünlük.

² Parça ve bölümlerden oluşan bütün.

³ “Onlara, içinden ırmaklar akan (cennetler vardır).” (Bakara sûresi, 2/25, 266; Âl-i İmran sûresi, 3/15, 136, 195, 198; Nisâ sûresi, 4/13, 57, 122; ...)

Binâenaleyh dünyaya ve cismanî lezâize meyledersen, âciz, zelil bir “cüz’î” olursun. Eğer cihâzâtını insaniyet-i kübra denilen İslâmiyet hesabına sarf edersen, bir “külli” ve bir “külli” olursun.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! Bu kadar elîm firak ve ayrılıklara maruz kalmakla çektiğin elemelerin sebebi ve kabahati sendedir. Çünkü o muhabbetleri gayr yerinde sarf ediyorsun. Eğer o muhabbetleri cem’ edip Vâhid-i Ehad’e tevcih ve O’nun hesabıyla, izniyle sarf edersen, bütün mahbupların ile beraber bir anda birleşip sevinçlere, memnuniyetlere mazhar olacaksın.

Evet bir sultana intisap eden bir adam, o sultanın, her şeyle alâkadar, her mekânda herkesle muhaberesi, alâkası zımnında, o adam da bir cihette, bir derece alâkadar olabilir.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! Mesela kamerin ahvâline veya istikbalin hakikati-ne dair îta-yı mâlûmat eden adama, bütün mâmelekini ona feda etmeye hazırısın. Amma kamer daire-i mülkünde bir arı hükmünde bulunan Hâlık’tan haber getiren.. ve ezel, ebede, hayat-ı ebediyeye, hakâik-i esasiyeye, azîm meselelere dair mâlûmat îta eden.. ve seni mânevî perişaniyetlerden, dalâletlerden kurtarıp kesretten vahdete doğru yol gösteren.. ve hayat-ı ebediyeye imanla mâû’l-hayatı sana içirtmekle firak ve ayrılmak ateşlerinden kurtaran.. ve Hâlık’ın marziyatını, metalibini tarif eden.. ve Sultan-ı Ezel, Ebed’in muhaberesine tercümanlık yapan Resûl-i Rahmân’ı dinlemeye ve o Muhibir-i Sadık’a iman ile teslim olmaya mâni olan nefsin heva ve hevesini terk etmiyorsun!..

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! Görüyoruz ki: Sâni-i Hakîm, kemâl-i hikmetiyle pek âdi şeylerden pek harika mu’cize-i mensucat yapıyor. Ve keza abesiyet ve israfa mahal bırakılmamak üzere, bir ferdi envaen vazifeler ile tavzif ediyor. Hatta insanın başında, insanın muvazzaf olduğu vazifeleri görmek için her vazifeye göre birer tırnak kadar maddî bir şeyin bulunması icab etseydi, bir başın Cebel-i Tûr büyüklüğünde olması lâzım gelirdi ki ashab-ı vezâife yer olsun.

Ve keza lisan, sair vezaifiyle beraber erzak hazinesine ve kudretin matbahında pişirilen bütün taamlara müfettiştir. Ve bütün taamların tatlarını yakînen bilen bir ehl-i vukuftur.

İşte bu faaliyet-i hakîmiyeden anlaşılıyor ki zamanın seyliyle beraber gelişip geçen eşya-yı seyyaleden ve geçen günlerden senelerden, asırlardan, leyl ve neharın takallübü ile pek çok mensucat-ı gaybiye ve uhreviye yapılmakta-

dır. Evet âlemin fihristesi hükmünde olan insan fabrikasında dokunan mensucat o hakikati tanvir eder. Öyle ise bu fânî dünyada mevt, fenâ, devair-i gaybiyede sâfi bir bekaya intikal ederek bâki kalır. Evet rivâyetlerde vardır ki: “İnsanın ömür dakikaları insana avdet ederler. Ya gafletle muzlim olarak gelirler veya hasenat-ı mudîe ile avdet ederler.”¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Görüyoruz ki Sâni-i Hakîm'in, efrâd ve cüz'iyatın tasvirinde büyük büyük tefennünleri vardır. Evet hayvanların pek büyük ve pek küçükleri olduğu gibi kuşlarda, balıklarda, meleklerde ve sair ecramda, âlemlerde dahi pek küçük ve pek büyük ferdleri vardır. Cenâb-ı Hak'ın şu tefennünde takip ettiği hikmet:

- 1– Tefekkür ve irşad için bir lütuf, bir teshilâtıtır.
- 2– Kudret mektupları okunup fehmetmekte bir kolaylıktır.
- 3– Kudretin kemâlini izhar etmektir.
- 4– Celâlî ve cemâlî her iki nevi sanatı ibraz etmektir.

Maahâzâ, pek ince yazıları herkes okuyamaz ve pek büyük şeyler de nazar-ı ihataya alınamaz. İşte irşadı, teshil ve tâmim için bir kısmını küçük harfler ile bir kısmını da büyük harflerle yazmakla irşadın iktizası yerine getirilmiştir.

Amma şeytanın talebesi olan nefs-i emmâre, cismin küçüklüğünü sanatın küçüklüğüne atfetmekle, esbaptan sudûrunu tecviz ediyor. Ve pek büyük cisimler dahi hikmetle yaratılmamış iddiasında bulunarak bir nevi abesiyete isnad ediyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Gerek cûdda, gerek rızıkta ifrat derecesinde mebzûliyet vardır. Bu ise hikmetten uzak, abesiyete yakın görünür. Evet eğer yaratılan şey bir gaye için yaratılıyorsa hakkın var; amma gayeler pek çoktur. Binâenaleyh bir gayeye nazaran abesiyet hissedilse bile, gayelerin mecmuuna nazaran ayn-ı hikmet ve ayn-ı adalettir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın sanatıyla Hâlık'ın sanatı arasındaki fark: İnsan kendi sanatının arkasında görünebilir, amma Hâlık'ın masnûu arkasında yetmiş bin perde vardır.² Fakat Hâlık'ın bütün masnûâtı def'aten bir nazarla görünebilirse, siyah perdeler ortadan kalkar, nuranîler kalır.

¹ Bkz.: İbni Receb, *Câmiu'l-ulûmi ve'l-hikem* 1/231.

² Arada yetmiş bine yakın perde olduğuna dair bkz.: Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd* 13/520; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/278, 8/382. Ayrıca bu perdeler olmasa, azamet-i ilâhiye karşısında her şeyin mahv olacağına dair bkz.: Müslim, *imân* 293; İbni Mâce, *mukaddime* 13.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hayvanâtтан olsun nebâbâtтан olsun tevellüd ile tenasül şumulüne dahil olan her ferd vech-i arzı istilâ ve tasallut etmek niyetindedir ki arzı kendisine ve zürriyetine has ve hâlis bir mescid yapmakla Fâtır-ı Hakîm'in esmâ-yı hüsnâsını izhar ile Hâlık'ına gayr-i mütenâhi bir ibadette bulunsun.

Evet kuşların, balıkların, karıncaların yumurtalarında, eşcar ve sebzevatın semeratında ve o semeratın tohumlarındaki ifrat derecesini bulan kesret o vaziyeti tenvir eder. Lâkin âlem-i şehâdetin darlığına ve müstakbel ibadetlerin Allâmü'l-guyûb'un ilminde mevcut olduğuna binaen, niyetten fiile henüz çıkmayan onların ibadetleri kabul edilmiştir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Kerîm, bazen bir şeyin müteaddit gayelerinden insanlara ait bir gayeyi zikre tahsis eder. Bu ihtar içindir, inhisar için değildir. Yani, o şeyin gayeleri, zikredilen gayeye münhasır değildir. Ancak o şeyin nizam ve intizam ve sair faydalarına insanın nazar-ı dikkatini celb etmek için insanlara râci o faydayı zikrediyor. Mesela

وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِّتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابِ¹

âyet-i kerîme ile zikredilen fayda, takdir-i kamerin binlerce faydalarından biridir. Yoksa, takdir-i kamer bu faydaya münhasır değildir. Yani, kamer yalnız bu gaye için değildir. Bu gaye onun gayelerinden biridir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'a mahsus taklidi mümkün olmayan en bâhir tevhid sikke ve mühürlerinden biri, gayr-i mâdud muhtelif eşyayı basit bir şeyden halketmektir. Evet pek basit olan şu topraktan binlerce envâ, muhtelif nebâbât, gayr-i mütenâhi bir kudret ile, bir ilim ile, pek büyük bir itikan, bir sühûletle yaratılmakta olduğu tevhidin öyle bir burhanıdır ki hem taklidi, hem tenkidi imkân haricidir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Hayat-ı insaniyenin vezaifinden biri de kendi cûzî sıfatlarını şuûnâtını, Hâlık'ın küllî sıfatlarını, şuûnâtını fehmetmek için bir mikyas yapmaktır. Amma, âlem-i âhirette haşirdeki şuûnât-ı azîmesini ve kıyâmette emvâtın ihyasıyla ahvâl-i umumiyesini fehmetmek için, ancak güz mevsiminin kıyâmetiyle baharların haşri, haşir ve kıyâmet-i kübrada Hâlık'ın şuûnâtına mikyas olabilir.

¹ "(Ay'ı da bir nur kılıp), ona birtakım konaklar tayin etti ki yılların sayısını ve vakitlerin hesabını bilesiniz." (Yûnus sûresi, 10/5)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Müslümanları lehviyat-ı nevmiye mesabesinde olan dünya hayatına davet etmekle, Cenâb-ı Hakk'ın helâl ettiği tayyibat da-iresinden, haram ettiği habîsat mezbelesine teşvik eden adamın meseli öyle bir sarhoşa benzer ki parçalayıcı arslan ile ünsiyetli ehli atı birbirinden tefrik edemiyor. Sehpa ağacı ile jimnastik aletini birbirinden ayıramıyor. Kanlı yarayı kırmızı gülden temyiz edemediği hâlde, kendisini mürşid bilerek irşad ve nasihate çıkıyor.

Esna-yı irşadda bir adama rast gelir. Zavallı adamın arka tarafında korkunç bir arslan duruyor. Ön tarafında da sehpa ağacı kurulduğu gibi her iki yanında da dehşetli yaralar var. Fakat adamcağızın elinde iki ilâç vardır. Ve lisanıyla kalbinde iki tılsım vardır. Onları istimal ederse şifayâb olur. Ve o arslan, ata inkılâp eder; burak gibi bineği olur. O sehpa ağacı da daima teceddüd etmekte olan ahvâl-i âlemi, seyyal manzaraları seyretmeye âlet ve vasıta olur.

O sarhoş herif, o zavallı adamcağıza diyor:

– “Yahu nedir o ilâçları, tılsımları saklıyorsun? Onları at keyfine bak.”

Adamcağız:

– “Yok baba! Bu ilâçlar ve tılsımların hıfz ve himayelerindeyim. Onlardan almakta olduğum haz, lezzet, keyif bana kâfidir. Fakat o arslan gibi parçalayıcı ölümü öldürebilirsen ve sehpayı kırmakla kabir ağzını kapatabilirsen ve hayatımın maruz kaldığı fenâ ve zeval yaralarını bir hayat-ı bâkiyeye tebdil etmekle tedavi edebilirsen, pekâlâ seninle beraber dans oynayalım. Ve illâ gözümün önünden defol git! Sen ancak kendin gibi sarhoşları kandırabilirsin. Ben sarhoş değilim. Dünyanıza, keyfinize ihtiyacım yok. Çünkü

² *حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ¹ ، نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ²* bana yeter.”

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Felsefe talebesiyle medeniyet tilmizleri, Müslümanları ecnebi âdetlerine ittiba ile şeâir-i İslâmiye'yi terk etmeye davet ettiklerinden, Kur'ân nurcuları böylece müdafaada bulunurlar:

Eğer dünyadan zeval ve ölümü ve insandan acz ve fakrı kaldırmaya iktidarınız varsa, pekâlâ, dini de terk ediniz, şeâiri de kaldırınız. Ve illâ dilinizi kesin, konuşmayınız. Bakınız arkamızda pençelerini açmış hücumu hazır ecel arslanı tehdit ediyor. Eğer iman kulağıyla Kur'ân'ın sadâsını dinleyecek olursan o

¹ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

² “O ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır!” (Enfâl sûresi, 8/40)

ecel arslanı bir burak olur. Bizleri rahmet-i Rahmân'a ulaştıracaktır. Ve illâ o ecel, yırtıcı bir hayvan gibi bizleri parçalar ve –bâtıl itikadınız gibi– ebedî bir firak ile dağıtacaktır.

Ve keza önümüzde idam sehpaları kurulmuştur. Eğer iman, îkanla Kur'an'ın irşadını dinlersen, o sehpa ağaçlarından, Sefine-i Nuh gibi sahil-i selâmete, yani âlem-i âhirete ulaştırıcı bir sefine yapılacaktır.

Ve keza sağ yanımızda fakr yarası, solda da acz, zaaf cerihası vardır. Eğer Kur'an'ın ilâçlarıyla tedavi edersen, fakrımız rahmet-i Rahmân'ın ziyafetine şevk u iştiyaka inkılâp edecektir. Acz ve zaafımız da Kadîr-i Mutlak'ın dergâh-ı izzetine iltica için bir davet tezkeresi gibi olur.

Ve keza bizler uzun bir seferdeyiz. Buradan kabre, kabirden haşre, haşireden ebed memleketine gitmek üzereyiz. O yollarda zulûmatı dağıtacak bir nur ve bir erzak lâzımdır. Güvendiğimiz akıl ve ilimden ümit yok. Ancak Kur'an'ın güneşinden, Rahmân'ın hazinesinden tedarik edilebilir. Eğer bizleri bu seferden geri bırakacak bir çareniz varsa, pekâlâ. Ve illâ sükût ediniz, Kur'an'ı dinleyelim bakalım ne emrediyor:

فَلَا تَعْرَنْكُمْ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغْرَنْكُمْ بِاللّٰهِ الْعُرُورُ¹

Hülâsa: Ayık olan sana tâbi olmaz. Ancak siyaset şarabıyla veya şöhet hırsıyla veya rikkat-i cinsiye ile veya felsefenin dalâleti ile veya medeniyetin sefahetiyle sarhoş olanlar senin meşrep ve mesleğine tâbi olurlar. Fakat insanın başına indirilen darbeler ve yüzüne vurulan tokatlar, onun sarhoşluğunu izale ile ayıltacaktır.

Ve keza insan hayvan gibi yalnız zaman-ı hâl ile müptelâ ve meşgul değildir. Belki müstakbelin korkusu ve mâzinin hüzn ve kederi ile hâl elemlelerine maruzdur. Fakat kendisini şakî, dâll, ahmaklardan addetmeyen adam, Kur'an'ın şu beşaretini dinlesin:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ۝

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۚ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ²

¹ “Dünya hayatı sizi sakın ola ki aldatmasın! Yine sakın ola ki, (o çok hilekâr şeytan dahil) aldatanlar da sizi Allah hakkında (yanlış bilgi, yanlış inanç ve yanlış yaklaşımlarla) aldatmasın.” (Lokman sûresi, 31/33; Fâtır sûresi, 35/5)

² “İyi bilin ki, Allah'ın velîleri için (özellikle âhirette) herhangi bir korku söz konusu değildir ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de. Onlar, hakkıyla iman etmişlerdir ve daima kalbleri Allah'a karşı saygıyla dolu olarak (teşriî, tekvinî bütün hükümlerinde) O'na karşı gelmekten sakınıp ve vazifelerini yerine

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ ۖ وَطُورِ سَيْنِينَ ۖ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۖ
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ¹

i'lem Eyyühe'l-Aziz! Her bir masnûda tahakkuk eden kemâl-i sanat, Sâni'in her mekânda ve her masnûun yanında bulunmasına delâlet ettiği gibi; hiçbir mekânda ve hiçbir masnûun yanında bulunmamasına da delâlet eder.

Ve keza insan, her bir şeye muhtaç olduğu cihetle her şeyin melekûtu elinde ve her şeyin hazinesi yanında olan Zât-ı Akdes'ten mâadâ kimseye ibadet edemez.

Ve keza insan vücûd, îcad, hayır, ef'âl cihetiyle pek küçük, nâkıs olmakla karıncadan, arıdan edna, örümcekten daha zayıftır. Fakat adem, tahrip, şer, infial cihetiyle semâvât, arz, cibalden daha büyüktür. Mesela hasenat yaptığı zaman, habbe habbe yapar; seyyiat yaparsa kubbe kubbe yapar. Evet mese-la küfür seyyiesi bütün mevcudâtı tahkir eder, kıymetten düşürür.

Ve keza insanın bir cihetle kıl kadar bir ihtiyârı, zerre kadar bir iktidârı, şuâ kadar bir hayatı, dakika kadar bir ömrü, cüz'î bir cüz kadar mevcudiyeti varsa da diğer cihetle hadsiz bir acz ve fakrı da vardır. Kadîr-i Mutlak ve Ganiyy-i Mutlak'ın tecelliyâtına geniş bir mâkes olur.

Ve keza insan hayat-ı dünyeviye cihetiyle bir çekirdek olup, pek büyük semere ve sümbüller vermek için kendisine tevdi edilen cihâzâtı, bazı maddeleri elde etmek için tavuk gibi toprakları, gübreleri, necisleri eşmeye sarf eder, faydasız tefessüh eder. Ve hayat-ı mâneviye cihetiyle emelleri ebede kadar uzanan bir şecere-i bâkiyedir.

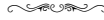
Ve keza insan fiil ve sa'yi cihetiyle zayıf bir hayvan olup daire-i sa'yi pek dardır. İnfial, suâl, dua cihetiyle Rahmân-ı Rahîm'in aziz bir misafiridir. Dairesi hayal kadar geniştir.

getirirler. Onlar için dünya hayatında da âhirette de (Allah'ın rızası, ebedî saadet ve başarı) müjdesi vardır. Allah'ın hükümlerinde olsun, verdiği sözlerde olsun asla değiştirme olmaz. İşte budur çok büyük kazanç, çok büyük başarı.” (Yûnus sûresi, 10/62-64)

¹ “Yemin olsun İncir’e ve Zeytin’e, Sina Dağı’na, ve bu güvenli Belde’ye: Muhakkak ki Biz insanı, (varlığın mükemmel modeli olarak) en güzel şekil ve en mükemmel kıvamda yarattık” (Tîn sûresi, 95/1-5)

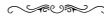
Ve keza insanın hayat-ı hayvaniyeden aldığı lezzet bir serçe kuşunun lezzeti kadar değildir. Çünkü insanda hüzn, keder, korku var, onda yoktur. Fakat cihâzât, hissiyat, duygular, istidatlar itibarıyla hayvanların en âlâsından fazla lezzet alır. İnsanın şu vaziyetine dikkat edilirse anlaşılır ki bu kadar cihâzât, bu hayat için olmayıp, ancak bir hayat-ı bâkiye için kendisine verilmiştir.

Ve keza insan saltanat-ı rubûbiyetin mehâsinine nâzır ve esmâ-yı kudsiyenin cilvelerine dellâl ve kalem-i kudretle yazılan mektubat-ı ilâhiyeyi mütâlaa ile mütefekkir olduğu cihetle, eşref-i mahlûkât ve halife-i arz olmuştur.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsandaki kusur sonsuz olduğu gibi, acz, fakr ve ihtiyacına da nihayet yoktur. İnsana tevdi edilen açlık ile nimetlerin lezzetleri tebarüz ettiği gibi insandaki kusur, kemâlât-ı sübhaniye derecelerine bir mirsaddir. İnsandaki fakr, gına-yı rahmetin derecelerine bir mikyastır. İnsandaki acz, kudret ve kibriyâsına bir mizandır. İnsandaki tenevvü-ü hâcât, envâ-ı niam ve ihsanâtına bir merdivendir. Öyle ise fitratından gaye ubûdiyettir. Ubûdiyet ise dergâh-ı izzetine kusurlarını “Estağfirullah” ve “Sübhaneallah” ile ilân etmektir.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۖ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ²

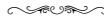
İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Her bir insan için hayat seferinde iki yol vardır. Bu iki yolun uzunluğu kısalığı birdir. Amma birisinde ehl-i şuhûd ve ehl-i vukufun şehâdet ve tasdikleriyle onda dokuz menfaat ihtimali var. İkinci yolda mesele mâkûsedir. Onda dokuz zarar ihtimali vardır. İkinci yol ile gidenin ne silâhı var, ne zahîresi. Tabîî, yolda pek çok korkulara maruz kalacağı gibi ihtiyaçlarını def için çoklara minnet altında kalır. Fakat birinci yola sülûk edenin, hem silâhı, hem erzakı beraberdir. Pek serbestâne gider. Birinci yol Kur'ân yoludur, ikinci yol ise dalâlet yoludur.

¹ “Ey insanlar! Allah karşısında siz hepiniz yoksulsunuz ve O'na muhtaçsınız.” (Fâtır sûresi, 35/15)

² “Kâmil iyilik ve fazilet ehli, hiç şüphesiz nimetler içinde, içinde nimetlerin kaynadığı cennettedir. Günaha dadanmış hayasızlar ise Kızgın Alevli Ateş'te.” (İnfîtar sûresi, 82/13-14)

Evet ehl-i şuhûdun, ehl-i vukufun tasdik ve şehâdetleriyle sabittir ki iman yümnüyle yürüyen emn ü eman içindedir. Ve bilâhare merkez-i hükûmete ulaştığında onda dokuzu büyük mükâfatlara mazhar olacaklardır. Fakat dalâlet zulûmatı içinde yürüyenler esna-yı seferde korkudan, açlıktan her şeye ve herkese tezellül ettikten sonra, mahall-i hükûmete vâsıl olduğunda onda dokuzu ya idam veya ebedî hapse mahkûm olacaklardır. Binâenaleyh akıllı olan, zararlı bir şeyi, dünyevî, ednâ bir hiffet için tercih etmez.

Ehl-i şuhûd dediğimizden maksat, evliyaullahtır. Zira velâyet sahibi, avâmın itikattettiği şeyleri gözle müşahade ediyor. Kur'ân yolu ile gidenlerin silâh ve zahîreleri ise; Kadîr-i Mutlak'a, Ganiyy-i Kerîm'e olan tevekkül onları temin eder. Zira tevekkül, istinad ve istimdad noktalarını tazammun ediyor. Bu noktalar da kelime-i tevhidi istilzam ediyor. Kelime-i tevhid de namazı iktiza ediyor. Namaz dahi ubûdiyetin esas bir rûknüdür. Ubûdiyeti emreden tekliftir. Mükellefiyetini îfa edenin, mükellefiyet müddetince, mükellefiyet-i askeriye gibi yemekleri, libasları ve sair hayat lâzımları hazine-i Rahmân'dan verilir. Mükellefiyet-i askeriye iki buçuk senedir. Amma mükellefiyet-i ubûdiyet, müddet-i ömürdür.

وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوَ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِیَ الْحَيَوةُ¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsan bir yolcudur. Sabavetten gençliğe, gençlikten ihtiyarlığa, ihtiyarlıktan kabre, kabirden haşre, haşirden ebede kadar yolculuğu devam eder. Her iki hayatın levâzımatı, Mâlikü'l-mülk tarafından verilmiştir. Fakat o levâzımatı, cehlinden dolayı tamamen bu hayat-ı fâniyeye sarf ediyor. Hâlbuki o levâzımatı lâakal onda biri dünyevî hayata, dokuzu hayat-ı bâkiyeye sarf etmek gerektir. Acaba birkaç memleketi gezmek için hükûmetten yirmi dört lira harcırah alan bir memur, ilk dahil olduğu memlekette yirmi üç lirayı sarf ederse, öteki yerlerde ne yapacaktır? Hükûmete ne cevap verecektir? Böyle yapan kendisine akıllı diyebilir mi? Binâenaleyh Cenâb-ı Hak her iki hayat levâzımatını elde etmek için yirmi dört saatlik bir vakit vermiştir. Çoğunu aza, azını çoğa vermek suretiyle, yirmi üç saat kısa ve fâni olan dünya hayatına, hiç olmazsa bir saati de beş namaza ve bâki ve sonsuz uhrevî hayata sarf etmek lâzımdır ki dünyada paşa, âhirette geda olmasın!

¹ “Bu dünya hayatı, (kendine bakan yüzüyle) boş bir oyalanma ve oyundan başka bir şey değildir. Âhiret yurdu ise, işte o, (her şeyin diri olduğu) gerçek havattır.” (Ankebût sûresi, 29/64)

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Gafil olan insan, kendi vazifesini terk eder, Allah'ın vazifesiyle meşgul olur. Evet insan, gafletten dolayı iktidarı dahilinde kolay olan ubûdiyet vazifesinin terkiyle, zayıf kalbiyle rubûbiyet vazife-i sakîlesinin altına girer, altında ezilir. Ve aynı zamanda bütün istirahatini kaybetmekle âsi, şakî, hâin adamların partisine dahil olur.

Evet insan bir askerdir. Askerlik vazifesi başka, hükûmetin vazifesi başkadır. Askerlik vazifesi talim, cihad gibi din ve vatani koruyacak işlerdir. Hükûmetin vazifesi ise erzakını, libasını, silâhını vermektir. Binâenaleyh erzakını temin için askerliğe ait vazifesini terk edip ticaretle –mesela– iştilal eden bir asker, şakî ve hâin olur. Bu itibarla insanın Allah'a karşı ubûdiyet, vazifesidir. Terk-i kebâir takvasıdır. Nefis ve şeytanla uğraşması, cihadıdır.

Amma gerek nefsine, gerek evlât ve taallukatına hayat malzemesini tedarik etmek Allah'ın vazifesidir. Evet madem hayatı veren O'dur. O hayatı koruyacak levâzımatı da O verecektir. Yalnız, hükûmetin asker için ofislerde cem' ettiği erzakı askerlere taşıttırdığı, temizlettirdiği, öğüttürdüğü, pişirttirdiği gibi, Cenâb-ı Hak da hayat için lâzım olan levâzımatı küre-i arz ofisinde yaratıp cem' ettikten sonra, o erzakın toplanmasını ve sair ahvâlini insana yaptırır ki insana bir meşguliyet, bir eğlence olsun ve atalet, betalet azabından kurtulsun.

Ey insan! Rahm-ı maderde iken, tıfil iken, ihtiyâr ve iktidardan mahrum bir vaziyette iken, seni pek leziz rızıklar ile besleyen Allah, sen hayatta kaldıkça o rızkı verecektir. Baksana! Her bahar mevsiminde sath-ı arzda yaratılan envâ-ı erzakı kim yaratıyor ve kimler için yaratıyor? Senin ağzına getirip sokacak değil ya! Yahu, eğlencelere, bahçelere gidip dallarda sallanan o güleç yüz-lü leziz meyveleri koparıp yemek zahmet midir? Allah insaf versin!

Hülâsa: Allah'ı ittiham etmekle işini terk edip Allah'ın işine karışma ki nankör âsiler defterine kaydolmayasın.

اُدْعُوْنِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! “Bazı dualar icabete iktiran etmez.” diye iddia da bulunma. Çünkü dua bir ibadettir. İbadetin semeresi âhirette görünür. Dünyevî maksatlar ise –namaz vakitleri gibi– dualar ibadeti için birer vakittirler.

¹ “Bana dua edin, size cevap vereyim.” (Mü'min sûresi, 40/60)

Duaların semeresi değildir. Mesela şemsin tutulması küsuf namazına, yağmursuzluk yağmur namazına birer vakittir.

Ve keza zalimlerin tasallutu ve belâların nüzûlü, bazı hususî dualara vakittir. Bu vakitler bâki kaldıkça, o namazlar, o dualar yapılır. Eğer bu vakitlerde dünyevî maksatlar hâsıl olursa, zâten nurun alâ nur. Ve illâ, “İcabet duaya iktiran etmedi.” diyemezsin. Ancak, “Henüz vakit inkıza etmemiş, duaya devam lâzımdır.” diyebilirsin. Çünkü o maksatlar duaların mukaddimesidir, neticesi değildir. Cenâb-ı Hakk’ın duaların icabetine vaad etmesi ise icabet ayn-ı kabul değildir. Yani, icabet kabulü istilzam etmez. Duaya her hâlde cevap verilir. Cevapsız bırakılmaz. Matluba olan is’af ise, Mucîb’in hikmetine tâbidir. Mesela doktoru çağırdığın zaman, herhâlde: “Ne istersin?” diye cevap verir. Fakat: “Bu yemeği veya bu ilâcı bana ver.” dediğin vakit, bazen verir, bazen hastalığına, mizacına mülâyim olmadığından vermez.

Adem-i kabul esbabından biri de duayı ibadet kastıyla yapmayıp, matlubun tahsiline tahsis ettiğinden aksü’l-amel olur. O dua ibadetinde ihlâs kırılır, makbul olmaz.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! İnkılâplar neticesinde, her iki taraf arasında geniş geniş dereler husûle geliyor. O dereler üstünde her iki âlemle münasebettar köprüler lâzımdır ki her iki âlem arasında gidiş geliş olsun. Lâkin o köprülerin inkılâbat cinslerine göre şekilleri, mahiyetleri mütebâyin; isimleri müte-nevvi olur. Mesela uyku âlemi, yakaza ile âlem-i misal arasında bir köprüdür. Berzah, dünya ile âhiret arasında ayrı bir köprüdür. Ve misal, âlem-i cismanî ile âlem-i ruhânî arasında bir köprüdür. Bahar, kış ile yaz arasında ayrı bir nevi köprüdür. Kıyamette ise, inkılâp bir değildir. Pek çok ve büyük inkılâplar olacağından, köprüsü de pek garip, acîb olması lâzım gelir.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! İnsanın ba’d-e’l-mevt Hâlık-ı Rahmân-ı Rahîm’e rücuu hakkında ilânât yapan şu

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ¹ ، وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ² ، وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ³ ، وَإِلَيْهِ مَابِ⁴

gibi âyetlerde büyük bir beşaret ve teselli olduğu gibi, ehl-i isyana da büyük tehditleri îmâ vardır.

¹ “Nihayet dönüşünüz O’nadır.” (En’âm sûresi, 6/60; Yûnus sûresi, 10/4)

² “Ve sonuçta O’na döndürülürsünüz.” (Bakara sûresi, 2/245; Yûnus sûresi, 10/56; Hûd sûresi, 11/34; Kasas sûresi, 28/70, 88; Yâsîn sûresi, 36/22, 83, Fussilet sûresi, 41/21; Zuhuruf sûresi, 43/85)

³ “Ve, nihâî varış da yine O’nadır.” (Mâide sûresi, 5/18; Şûrâ sûresi, 42/15; Teğâbûn sûresi, 64/3)

⁴ “Ve bütün varlığımla ancak O’na yönelirim.” (Ra’d sûresi, 13/36)

Evet bu âyetlerin sarahatine göre: Ölüm; zeval, firak, adem kapısı ve zulûmat kuyusu olmayıp; ancak Sultan-ı Ezel ve Ebed'in huzuruna girmek için bir medhaldir. Bu beşaretin işaretiyle kalb adem-i mutlak korkusundan, eleminden kurtulur. Evet küfrün tazammun ettiği cehennem-i mâneviyeye bak! ¹ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي hadis-i kudîsî sırınca, Cenâb-ı Hak kâfirin zan ve itikadını daimî bir azab-ı elîme kalbeder. Sonra, iman ve yakîn ile Cenâb-ı Hakk'ın lîkasından sonra, rızasından sonra, rû'yetinden sonra müminler için hâsıl olan lezzetlerin derecelerine bak! Hatta cehennem-i cismanî, Yarattıcı'yı bilen âsî bir mümin için, Yarattıcı'yı kabul etmeyen bir kâfirin cehennem-i mânevîsine nisbeten cennet gibidir.

Arkadaş! Âlem-i bekaya delâlet eden berahinden mâadâ, arkasında saf-lar teşkil edip dualarına bir ağızdan "Âmîn! Âmîn!" söyleyen enbiyâ, evliya, sıddîkîn imamları, Mahbub-u Ezelî'nin Habîb-i Ekrem'i Muhammed (*aleyhi-s-salâtu ve-s-selâm*)'ın tazarruatı, duaları, âlem-i bekada insanın bekasına pek büyük burhan ve kâfi bir vesiledir. Çünkü kâinatı serapa istilâ eden şu hüsünler, güzellikler, cemâller, kemâller; o Habîb'in tazarruatını iştirmek veya kabul etmemek kadar çirkin, kabih, kusur, naks addedilecek bir şeye müsaade eder mi? Cenâb-ı Hak bütün nekaisten, çirkin şeylerden münezzehtir, müberra değildir? Elbette münezzehtir.

İ'lem Eyyühe'l-Azîz! Cenâb-ı Hakk'ın verdiği nimetleri söyleyip ilân ve tahdis-i nimet etmek, bazen gurura ve kibre incirar eder. Tevazu kastıyla da o nimetleri ketmetmek iyi değildir. Binâenaleyh ifrat ve tefritten kurtulmak için istikamet mizanına müracaat edilmeli, şöyle ki:

Her bir nimetin iki vechi vardır. Bir vechi insana aittir ki insanı tezyin eder, medar-ı lezzeti olur. Halk içinde temayüze sebep olur. Mûcib-i fahir olur, sarhoş olur. Mâlik-i Hakikî'yi unuttur. En nihayet kibir ve gurur kuyusuna düşürür.

İkinci vechi ise, in'am edene bakar ki keremini izhar, derece-i rahmetini ilân, in'amını ifşa, esmâsına şehâdet eder. Binâenaleyh tevazu, ancak birinci vecihle tevazu olabilir. Ve illâ küfrânı tazammun etmiş olur. Tahdis-i nimet dahi, ikinci vecihle mânevî bir şükür olmakla memduh olur. Yoksa kibir ve gururu tazammun ettiğinden mezmumdur.

¹ "Kulum beni nasıl tanırsa, onunla öyle muamele ederim." (Buhârî, tevhid 15, 35; Müslim, zikir 2, 19, tevbe 1; Tirmizî, zühd 51, deavât 131)

Tevazu ile tahdis-i nimet şöylece bir içtimaları var: Bir adam hediye olarak bir palto birisine veriyor. Paltoyu giyen adama başka bir adam “Ne kadar güzel oldun.” dediğine karşı “Güzellik paltonundur.” dediği zaman, tevazu ile tahdis-i nimeti cem’ etmiş olur.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! Ücret alındığı zaman veya mükâfat tevzi edildiği vakit, rekabet, kıskançlık mikrobi oynamaya başlar. Fakat iş zamanında, hizmet vaktinde o mikrobun haberi olmuyor. Hatta tembel olan adam, çalışkanı sever. Zayıf olan, kavîyi takdir ve tahsin eder. Fakat çalışmasını ister ki iş hafif olsun, zahmetten kurtulsun.

Dünya da umûr-u diniyeye ve a’ mâl-i âhirete iş ve hizmet için kurulmuş bir fabrika olduğu cihetle ve o fabrika içerisinde işlenen ve yapılan ibadetlerin semeresi öteki âlemde görüldüğüne nazaran ibadetlerde rekabet edilmemelidir; olduğu takdirde ihlâsı kaybolur. Ve o rekabeti yapan, halkın takdir ve tahsinleri gibi dünyevî bir mükâfatı düşünür. Zavallı düşünmüyor ki o düşünce ile amelini adem-i ihlâs ile iptal eder. Çünkü sevap îtâsında ve ücret aldığı anda, nâsı Rabb-i nâs’a şerik yapar ve halkın nefretlerine hedef olur.

İ’lem Eyyühe’l-Aziz! Keramet ile istidraç mânen birbirine mübâyindir. Zira keramet, mu’cize gibi Allah’ın fiilidir. Ve o keramet sahibi de kerametın Allah’tan olduğunu bilir ve Allah’ın kendisine hâmi ve rakîb olduğunu da bilir. Tevekkül ü yakîni de fazlalaşır. Lâkin bazen Allah’ın izniyle kerametlerine şuur olur, bazen olmaz. Evlâ ve eslemi de bu kısımdır.

İstidraç ise gaflet içinde iken eşya-yı gaybiyenin inkişafından ve garip fiilleri izhar etmekten ibarettir. Fakat bu istidraç sahibi, nefesine istinad ve iktidarına isnad etmekle enâniyeti, gururu öyle fazlalaşır ki ¹ **إِنَّمَا أُوتِيَهُ عَلَىٰ عِلْمٍ** okumaya başlar. Lâkin o inkişaf, tasfiye-i nefis ve tenevvür-ü kalb neticesi olduğu takdirde, ehl-i istidraç ile ehl-i keramet arasında tabaka-yı ûlâda fark yoktur. Tam manasıyla fenâya mazhar olanlar ise onlara da Allah’ın izniyle eşya-yı gaybiye inkişaf eder. Ve onlar da o eşyayı fenâ fillâh olan havaslarıyla görürler. Bunun istidraçtan farkı pek zâhirdir. Zira zâhire çıkan bâtınlarının nuraniyeti, mürâilerin zulûmatıyla iltibas olmaz.

¹ “Ben, bilgi ve becerim sayesinde bu serveti elde ettim.” (Kasas sûresi, 28/78; Zümer sûresi, 39/49)

وَلَا يَسْبَحُ بِحَمْدِهِ¹

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Tesbihat, ibadât, gayr-i mahdud envâlarıyla her şeyde vardır. Fakat her şeyin kendi tesbihat ve ibadetini bütün vecihlerini daima bilip şuur edinmesi lâzım değildir. Çünkü husûl huzuru istilzam etmez. Tesbih ve ibadet edenler, yalnız yaptıkları amelin mahsus bir tesbih veya sıfatı mâlûm bir ibadet olduğunu bilirlerse kâfidir. Zâten Mabud-u Mutlak'ın ilmi kâfidir. İnsandan mâadâ mahlûkâtta teklif olmadığından, onlara niyet lâzım değildir. Ve keza amellerinin sıfâtını bilmek de lâzım değildir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsan-ı müminin kıymeti, ihtiva ettiği sanat-ı âliye ile esmâ-yı hüsnâdan in'ikâs eden cilvelerin nakışları nisbetindedir. İnsan-ı kâfirin kıymeti ise et, kemikten ibaret fâni ve sâkıt maddesinin kıymetiyle ölçülür. Kezalik bu âlem de eğer Kur'ân'ın tarif ettiği gibi mana-yı harfiyle, yani Cenâb-ı Hakk'ın azametini bir âlet nazarıyla bakılırsa, o nisbette kıymetli olur. Eğer felsefenin dediği gibi mana-yı ismiyle yani hiçbir fâil, Hâlık ile bağılı olmayıp müstakill-i bizzat nazarıyla bakılırsa, kıymeti câmid, mütegayyir maddesinde münhasır kalır. Kur'ân'dan istifade edilen ilmin felsefe ilminin ne derece yüksek olduğu, şu misal ile tebarüz eder: **وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا**² Bu hükm-ü Kur'ânî esmâ-yı hüsnânın cilvelerine bakmak için bir pencere açıyor, şöyle ki:

Ey insan! Bu şems, azametiyle beraber size musahhardır. Meskenlerinize nur veriyor. Yemeklerinizi hararetiyle pişirtiyor. Sizin öyle Azîm, Rahîm bir Mâlik'iniz var ki bu şems O'nun bir lâmbası olup misafirhanesinde sâkin misafirlerini ziyalandırıyor.

Felsefenin hikmetince, şems büyük bir ateştir, yerinde dönüyor. arz ile seyyarat, ondan uçan parçalardır. Cazibe ile şemse merbut kalarak medarlarında hareket ediyorlar.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsanın Cenâb-ı Hak'tan hiçbir hakkı talep etmeye hakkı yoktur. Bilakis daima O'na şükretmeye medyundur. Çünkü mülk O'nundur. İnsan O'nun memlûküdür.

¹ “Hiç bir şey yoktur ki, O’nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44)

² “Güneşi de (ışığı kendinden) bir lamba yaptı.” (Nûh sûresi, 71/16)

(Mu'cize-i Kübradan Birkaç Katreyi Tazammun Eden)

On Dördüncü Keshâ

Birinci Katre

Nübüvvet-i Ahmediye'yi (*aleyhissalâtü vesselâm*) isbat eden deliller ne tâdât ve ne tahdît edilemez. Ehl-i tahkik ve yüksek insanlarca, beyanları hakkında yapılan tasnifler pek çoktur. Acz ve kusurum ile “Şuâât” adlı eserimde o şemsin bazı şuâları beyan edildiği gibi, “Lemeât” adlı ikinci bir eserimde Kur’ân’ın i’câz dereceleri, kırka iblâğ edilmiştir. Ve o vücuh-u i’câzdan belâgat-ı nazmiyeye ait bir vecih de “İşârâtü'l-i’câz” nam eserimde beyan edilmiştir. İştihâsı olanlara o üç kitabı tavsiye ediyorum.

İkinci Katre

Geçen derslerden anlaşıldığı üzere Hâlık-ı arz ve semâvâtın, nev-i beşerin ıslah ve terbiyesi için inzâl ettiği Kur’ân’ın pek çok vazife ve makamları vardır.

Evet Kur’ân, kâinatın bir tercüme-i ezeliyesidir. Ve kâinatın kendi lisanlarıyla okudukları âyât-ı tekvinîyenin tercümanıdır. Ve şu kitab-ı âlemin tefsiri olduğu gibi; arz, semâvât sayfalarında müstetir esmâ-yı hüsnânın definelerini keşşâftır. Ve şu âlem-i şehâdete âlem-i gaytın bir lisandır. Ve âlem-i İslâm’ın güneşi olduğu gibi, âlem-i âhiretin de haritasıdır. Ve Cenâb-ı Hakk’ın zâtına, sıfâtına, esmâsına, şuûnâtına bir burhan ve bir tercümandır. Ve keza nev-i beşerin şeriat kitabı, hikmet kitabı, dua kitabı, davet kitabı, ibadet kitabı, emir kitabı, zikir kitabı, fikir kitabı olmakla, zâhiren bir kitap şeklinde ise de ihtiva ettiği fûnûn ve ulûm cihetiyle binlerce kitap hükmündedir.

Üçüncü Katre

Tekrarat-ı Kur’âniye’deki i’câzın bir lem’asını beyan zımında “Altı Nokta”dan ibarettir.

Birinci Nokta

Kur'ân bir zikir kitabı, bir dua kitabı, bir davet kitabı olduğuna nazar, sûrelerinde vukua gelen tekrar, belâgatça ayn-ı isabet ve ayn-ı hikmettir. Çünkü zikir ve duadan maksat sevaptır ve merhamet-i ilâhiyeyi celp etmektir. Mâlûmdur ki bu gibi hususlarda fazlasıyla tekrar lâzımdır ki o nisbette sevap kazanılsın ve merhamet celp edilsin. Hem de zikrin tekrarı kalbi tenvir eder. Duanın tekrarı bir takrirdir. Davet dahi, tekrarı nisbetinde tesiri, tekidi vardır.

İkinci Nokta

Kur'ân bütün beşerin tabakatına hitap ve deva olduğu için, zeki-gabî, ta-kî-şakî, zâhid-gayr-i zâhid, bütün insan tabakaları şu hitab-ı ilâhiyeye mazhar ve bu eczahane-i rahmâniyeden ilâç almaya hakları vardır. Hâlbuki Kur'ân'ı tamamen ve daima okumak herkese müyesser değildir. Bunun için, lüzumlu olan maksatlar, hüccetler bilhassa uzun sûrelerde tekrar edilmiştir ki her bir sûre hemen hemen bir küçük Kur'ân hükmünde olsun ki herkes sühûletle istediği vakit istediği sûreyi okumakla tam Kur'ân'ın sevabını kazanabilsin. Evet ¹وَلَقَدْ يَسْرَنَّا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ olan âyet-i kerîme bu hakikati isbat ediyor.

Üçüncü Nokta

Cismanî ihtiyaçlar vakitlerin ihtilâflarıyla tebeddül eder. Noksan ve fazlalaşır. Mesela havaya olan ihtiyaç her anda var. Suya olan ihtiyaç, midenin harareti zamanlarında olur. Gıdaya olan hacet, her günde olur. Ziyaya olan ihtiyaç, alekser haftada bir defa lâzımdır. Ve hâkeza...

Kezalik mânevî ihtiyaçlar da vakitleri muhtelif ve mütefâvittir. Her anda "Allah" kelimesine ihtiyaç vardır. Her vakit "Besmele"ye her saatte ²لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ'ya ihtiyaç vardır. Ve hâkeza...

Binâenaleyh; âyetlerin, kelimelerin tekrarı, ihtiyaçların tekrarından ileri geliyor. Ve keza o gibi hükümlere olan ihtiyacın şiddetine işarettir.

Dördüncü Nokta

Bilirsiniz ki; Kur'ân bu metin din-i azîmin esâsâtını ve İslâmiyet'in erkânını tesis ettiği gibi, içtimaat-ı beşeriyeyi tebdil eden bir kitaptır. Mâlûmdur ki

¹ "Gerçek şu ki, (insanın dilinde indirmekle) Kur'ân'ı Allah'ı anma, onu indirmekteki gayesini anlama ve ondan gereken dersi alma adına kolaylaştırdık." (Kamer sûresi, 54/17, 22, 32, 40)

² "Allah'tan başka ilâh yoktur." (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

müessis olan zât, vaz' ettiği esasları güzelce yerleştirmek için tekrarlarla çok ihtiyacı olur. Evet tekrar edilen şey sabit kalır, takarrur eder, unutulmaz.

Ve keza Kur'ân beşerin muhtelif tabakalarından kâli veya hâlî yapılan suâllere lâzım olan cevapları veren umumî bir mürşid-i mücîptir. Mâlûm ya, suâl tekerrür ederse cevap da tekerrür eder.

Beşinci Nokta

Bilirsiniz ki Kur'ân pek büyük meselelerden bahseder. Ve kalbleri iman ve tasdiğe dâvet eder. Ve çok ince hakikatlerden bahis açar. Akılları; mârifete, dikkate tahrik eder. Binâenaleyh o mesâilin, o ince hakâikin, kalblerde, efkârda tesbit ve takriri için süver-i muhtelifede türlü türlü üslûplarla tekrara ihtiyaç vardır.

Altıncı Nokta

Bilirsiniz ki her âyet için bir zâhir var, bir bâtın var; bir had var, bir mutta-la' var¹. Ve her bir kıssa için çok vecihler, hükümler, faydalar, maksatlar vardır. Binâenaleyh muayyen bir âyet her yerde öbür münasip bir vecih için, bir fayda için zikredilebilir. Bu itibarla, zâhiren tekrar görünse bile hakikatte tekrar değildir.

Dördüncü Katre

Kur'ân'ın felsefî mesâil-i kevnîyenin bir kısmında ihmal ile, bir kısmında ibham ile, öteki kısmında icmal ile işaret ettiği derece-i i' câzı "Altı Nükte" zım-nında izah ediyoruz.

Birinci Nükte

Suâl: Ne için Kur'ân da hikmet ve felsefe gibi kâinattan bahsetmiyor?

Cevap: Felsefe hakikatten udûl etmiş, kâinata mana-yı ismiyle bakarak, kâinatı kâinat hesabına istihdam ediyor. Kur'ân ise, Hak'tan hak ile nâzil olmuş, hakikate gidiyor. Mevcudâta mana-yı harfiyle bakarak Hâlık'ının hesabına istihdam ediyor.

Suâl: Ulvî ve süflî ecrâmın mahiyetleri, şekilleri, hareketleri hakkında fennin verdiği beyanat gibi beyan lâzım iken, müphem bırakılmıştır?

¹ Bkz.: Abdurrezzak, *el-Musannef* 3/358; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 9/278; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/236.

Cevap: Bu gibi meselelerde ibham daha mühimdir. Ve icmal daha cemil ve güzeldir. Çünkü Kur’ân, istitrâdî ve tebeî olarak Cenâb-ı Hakk’ın zâtına, sıfâtına istidlâl için kâinattan bahsediyor. İstidlâlîn birinci şartı, delilin neticeden daha zâhir ve mâlûm olması lâzımdır. Eğer fencilerin iştihası gibi “Şemsin sükûnuna, arzın hareketine bakmakla Allah’ın azametini anlayınız.” demiş olsaydı, delil müddeadan daha hafî olurdu. Ve insanların ekserisi, ekser zamanlarda fehmedemediklerinden inkâra zehap ederlerdi. Hâlbuki irşad ve hidayet zamanlarında cumhurun derece-i fehimleri nazara alınarak ona göre söz söylemek icab eder. Maahâzâ ekseriyete yapılan mürâattan, ekalliyette kalanın mahrumiyeti neşet etmez. Çünkü onlar da istifade ediyorlar. Amma mesele mâkûse olursa, ekseriyet mahrum kalır, istifade edemez. Çünkü fehimleri kasırdır.

Ve sâniyen: Belâgat-ı irşadiyenin şe’nindendir ki avâmın nazarına, âmmenin hissine, cumhurun fehmine göre hareket yapılsın ki; nazarları tevahhuş, fikirleri kabulden imtina etmesin. Binâenaleyh cumhura olan hitabın en belîği zâhir, basit, sehl olmasıdır ki âciz olmasınlar. Muhtasar olsun ki melûl olmasınlar. Mücmel olsun ki lüzumlu olmayan tafsilden nefret etmesinler.

Ve sâlisen: Kur’ân mevcudâtın ahvâlinden ancak Hâlık’ları için bahseder. Mevcudâtın zâtlarına ait değildir. Bu itibarla Kur’ân’ca en mühim, kâinatın Hâlık’a nâzır olan ahvâlidir. Fen ise Hâlık’ı işe katmıyor. Kâinatın ahvâlinde bizâtiha bahsediyor. Ve keza Kur’ân bütün insanlara hitap eder. Ve ekseriyetin fehmini mürâat eder ki tahkiki bir mârifet sahibi olsunlar. Fen ise yalnız fenciler ile konuşur. Avâmı nazara almıyor. Avâm taklitte kalıyor. Bu itibarla fennin tafsilâtını ihmal veya ibham, maslahat-ı âmme ve menfaat-i umumiye ye nazaran, ayn-ı isabet ve ayn-ı hikmettir.

Ve râbian: Kur’ân bütün zamanları tenvir ve bütün insanları irşad eden bir kitaptır. Bu itibarla irşadın belâgatı icabınca, ekseriyeti, nazarlarında bedihî olan meselelere karşı mükâbereye, mugâlataya îka ve icbar etmemek lâzımdır. Ve onlarca, mahsus, meşhud, maruf olan bir şeyi lüzumsuz yerde tağyir etmemek lâzımdır. Ve keza vazife-i asliyece ekseriyete lâzım olmayan şeyin ihmal veya icmali lâzımdır. Mesele, şemsin zâtından, mahiyetinden bahsetmek değildir. Ancak âlemi tenvir etmekle, hilkatın nizam merkezi ve âleme mihver olması gibi harika şeyleri ihtiva eden vazifesinden bahsetmekle, Hâlık’ın azamet-i kudretini efkâr-ı âmmeye ibraz etmektir.

İkinci Nükte

وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا¹

Suâl: Ne için şems “sirac”la tavsif edilmiştir. Hâlbuki ehl-i fence, şems arza tâbi değildir ki ona sirac olsun. Belki arz ile seyyarat kendisine tâbi olan bir merkezdir?

Cevap: “Sirac” tabiri şöyle bir tasvire işarettir ki: Âlem bir saray gibidir. Mevcudâtı, o sarayın müstemilâtı, tezyinatı makamında olduğu gibi, şems de o saray halkını tenvir eden ilâhî bir lüküstür. Ve keza “sirac” tabiri Cenâb-ı Hakk’ın rubûbiyetinden doğan vüs’at-ı rahmetine ve o rahmet içinde derece-i in’am ve ihsanına bir ihtar ve azamet-i saltanatı içinde vahdaniyetine bir ilândır ki müşriklerin mabud ittihaz ettikleri kocaman şems, âlem sarayında lüküs vazifesiyle muvazzaf musahhar bir memur ve bir hizmetkârdır. Mâlûmdur ki lâmba hizmetini gören câmid bir şeyin ibadete, yani mabud olmaya hiç liyakatı var mıdır?

Üçüncü Nükte

Kur’ân’ın takip ettiği makasîd-i esasiye ve anâsır-ı asliye, ubûdiyet ile tevhid, risalet, haşır, adalet olmak üzere dördtür. Diğer bahsettiği meseleler ancak bu maksatlara vesilelerdir. Bu itibarla vesilelerde yapılacak tafsilât, ol bâbdaki kavâide muhaliftir. Çünkü mâlâyânî ile iştigal, maksadı geri bırakıyor. Bunun içindir ki bazı mesâil-i kevnîyede Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyan ihmal veya ibham veya icmal yapmıştır. Ve keza Kur’ân’ın muhataplarından kısm-ı ekseri avâmdır. Avâm sınıfının hakâik-i ilâhiyenin ince ve müşkül kısmına fehimleri kadır değildir. Ancak temsil ve icmaller ile fehimlerine yakınlaştırmak lâzımdır. Bunun içindir ki Kur’ân, kesret ile temsilleri zikrediyor. Ve istikbalde keşfedilecek bazı mesâilde de icmal yapıyor.

Dördüncü Nükte

Bu nükte mütercim tarafından tayyedilmiştir.

Beşinci Nükte

Müellif-i muhterem tarafından tayyedilmiştir.

¹ “Güneşi de (ışığı kendinden) bir lamba yaptı.” (Nûh sûresi, 71/16)

Altıncı Katre

Kur'ân başka kelâmlar ile mukayese edilmez. Aralarında münasebet yoktur. Evet kelâmın ulviyetine, kuvvetine, hüsnüne, cemâline kuvvet veren mütekellim, muhatap, maksat, makam olmak üzere dört şeydir. Eדיplerin zannettikleri gibi yalnız makam değildir. Demek, bir kelâmın derece-i kuvvetini anlamak istediğin zaman; fâiline, muhatabına, gayesine, mevzuuna bak. Bunların dereceleri nisbetinde kelâmın derecesi anlaşılır.

Evet mesela o kelâm emir veya nehiy olursa, irade ve kudreti tazammun ettiğinden derecesine göre tezâuf ediyor. Mesela Kur'ân'ın **يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ** 'ın âyeti ile semâ ve arza verdiği emrin tazammun ettiği yüksek ve kat'î irade ve kudret ile derhal semâî sehâb çekilir, arz da suyunu yutar. Ve keza arz ve semâya **إِنِّي طَوْعًا أَوْ كَرْهًا** âyetiyle verilen emri itaatla kabul etmelerinden, o emirdeki irade ve kudretin derece-i kuvveti ve dolayısıyla kelâmın derece-i ulviyeti tebarüz eder. Fakat insanların câmidata verdikleri emirler, mütekellimindeki irade ve kudretin zaafiyeti nisbetinde ruhsuz, hayalî hezeyanlardan farkları yoktur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'ın **أَعْلَمُ³ , أَكْبَرُ⁴ , أَرْحَمُ⁵ , أَحْسَنُ⁶** gibi esmâ ve sıfât ve ef'âlinde kullanılan ism-i tafdil tevhide naks değildir. Çünkü maksat, bizzat ve hakikî bir mevsufu, gayr-i hakikî veya aklî bir imkânla veya vehmî bir mevsufa tafdil etmektir.

Ve keza izzet-i ilâhiyeye de münâfi değildir. Çünkü maksat, sıfât ve ahvâl-i ilâhiye ile mahlûkâtın sıfât ve ef'âli arasında bir muvâzene yapmak değildir. Yani, ikisini bir seviyede tuttuktan sonra, bunu ona tafdil etmek değildir ki sıfat-ı ilâhiyeye bir naks olsun.

Evet masnûâtta ki kemâlât, Cenâb-ı Hakk'ın kemâlinde in'ikâs eden bir gölge olduğuna nazaran, masnûât, sıfât-ı ilâhiye ile muvâzene hakkına mâlik değildir.

¹ “Ey yeryüzü! Vazifeni bitti; suyunu yut. Ey semâ! İhtiyaç kalmadı; yağmuru kes.” (Hûd sûresi, 11/44)

² “İsteyerek de olsa, istemeyerek de olsa emrime gelin!” (Fussilet sûresi, 41/11)

³ En bilgili.

⁴ En büyük.

⁵ En merhametli.

⁶ En güzel.

Sûle

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bütün esmâ-yı hüsnânın ifade ettiği manalar ile bütün sıfât-ı kemâliyyeye lafza-yı celâl olan “Allah” bililtizam delâlet eder. Sair ism-i haslar yalnız müsemmalarına delâlet eder. Sıfatlara delâletleri yoktur. Çünkü sıfatlar, müsemmalarına cüz olmadığı gibi aralarında lüzum-u beyyin de yoktur. Bu itibarla ne tazammunen ve ne iltizamen sıfatlara delâletleri yoktur. Ama lafza-yı celâl bi'l-mutabakat Zât-ı Akdes'e delâlet eder. Zât-ı Akdes ile sıfat-ı kemâliye arasında lüzum-u beyyin olduğundan sıfatlara da bililtizam delâlet eder. Ve keza ulûhiyet unvanı sıfât-ı kemâliyyeyi istilzam etmesi, ism-i has olan “Allah”ın da o sıfatı istilzam ettiğini istilzam ediyor. Ve keza “Allah” kelimesi de nefiyden sonra sıfatlar ile beraber düşünülür. Binâenaleyh ¹لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ kelâmı, esmâ-yı hüsnânın adedince kelâmları tazammun ediyor. Bu itibarla, şu kelime-i tevhid kelâmı, delâlet ettiği sıfatlar itibarıyla bir kelâm iken bin kelâm oluyor. ²لَا فَاطِرَ لَا رَازِقَ لَا قَيُّومَ إِلَّا اللَّهُ gibi... Binâenaleyh terakki etmiş olan zâkir bir zât, bu kelâmı söylerken içindeki binlerce kelâmları söylemiş oluyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Mademki her şeyin Allah'tan olduğunu bilirsın ve O'na iz'anın vardır. Zararlı menfaatli her şeyi tahsin ve hüsn-ü rıza ile kabul etmek lâzımdır. Ve illâ, gaflete düşmeye mecbur olursun. Bunun için esbab-ı zâhiriye vaz' edilmiş ve gözlere de gaflet perdesi örtülmüştür. Kâinat hâdiselerinden insanın heva ve hevesine muhalif olan kısım, muvafık olan kısımdan daha çoktur. Eğer heva sahibi, bu esbâb-ı zâhiriyyeyi görüp Müsebbibü'l-esbâp'tan gaflet etmese, itirazlarını tamamen Allah'a tevcih eder.

¹ “Allah'tan başka ilâh yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

² Allah'tan başka hiçbir yaratıcı yoktur.

³ Allah'tan başka her şeyi temelden yaratan, gıdaları yaratıp lutfeden ve kendi kendine kaim olan yoktur!

Dualar üç kısımdır:

Birisi: İnsanın lisanıyla yaptığı kavli dualardır. Savt ve sadâlı hayvanâtın, –mesela– acıktıkları zaman kendi hususî lisanlarıyla çıkardıkları sadâlar dahi kavli dualardandır.

İkinci Kısım: Nebâbât, eşcarın bilhassa bahar mevsiminde lisan-ı ihtiyaçla yaptıkları ihtiyacî dualardır.

Üçüncüsü: Tahavvül, tekemmül şe'ninde olan şeylerin, lisan-ı istidat ile hissedilen istidadî dualardır. Evet her şey Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ettiği gibi lisanıyla, ihtiyacıyla, istidadıyla dahi Allah'a dua eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Çekirdek ağaç olmazdan evvel, yumurta kuş olmazdan evvel, habbe başak vermezden evvel binlerce imkân ve ihtimaller içerisinde ve binlerce suret ve şekillere girmek kabiliyetinde iken; o eğri-büğrû ihtimaller, yollar içinden çekilip doğru ve müstakim münteç bir şekle, bir vaziyete sevk edilmelerinden anlaşılır ki o tohumlar, evvelce de Allâmü'l-guyub'un terbiye, tedvir, tedbiri altında imişler. Sanki o tohumların her birisi, kudret kitaplarından istinsah edilmiş küçük bir tezkeredir. Yahut bir fihristedir, ilm-i ezeli'den alınmıştır. Yahut kader kitaplarından yazılmış bazı düsturlardır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Mümin olan zât, mâna-yı harfiyle, yani gayre bir hâdim ve bir âlet sıfatıyla kâinata bakıyor. Kâfir ise mâna-yı ismiyle, yâni müstakil bir “ağa” nazarıyla âleme bakıyor. Bu itibarla her bir masnûda, iki cihet vardır. Bir ciheti, kendi zât ve sıfatından ibarettir. Diğer ciheti, Sâni'a ve esmâ-yı hüsnâdan kendisine olan tecelliyâta bakar.

İkinci cihetin dairesi daha geniş ve meâlce daha kâmindir. Zira, bir harf kendi zâtına bir harf miktarı –o da bir vecihle– delâlet eder. Kâtibine çok vecihler ile delâlet eder. Ve kâtibini, bakanlara tarif ve tavsif eder.

Kezalik Kudret-i Ezeli kitabından olan bir masnû, kendi nefesine kendi cirmi kadar ve bir vecihle delâlet eder. Amma Nakkaş-ı Ezeli'ye pek çok vücut ile delâlet eder. Ve kendisine tecelli eden esmâdan uzun bir kasideyi inşâd eder. Kavâid-i mukarrerendedir ki: “Mâna-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mana-yı harfinin inceliklerine tetkikat yapılamaz. Fakat mana-yı ismî, sadık, kâzib her hükme mahal olur.” Bu sırra binaendir ki mana-yı ismî ile kâinata bakan felâsifenin kitaplarında kâinata ait hükümler, nefsu'l-emirde örümceğin nescinden zayıf ise de zâhire göre daha muhkem görünüyor.

Ehl-i kelâm, felsefî meselelerde ve ulûm-u kevnîyeye mana-yı harfiyle, istidlâl için tebeî bir nazar ile bakıyor. Hatta şemsin sirac olması, arzın beşik, cibalin evlad olması, ehl-i kelâmın müddealarını isbata kâfidir. Hatta ehl-i kelâmın reyleri, hiss-i umumîye ve tearûf-ü âmme mutabık olduktan sonra, vakia mutabık olmasa bile onların müddeasına zarar vermez ve tekzîbe de müstehak olmazlar. Bunun içindir ki ehl-i kelâmın reyleri mesâil-i felsefiyede ednâ ve zayıf görünür. Amma mesâil-i ilâhiyede demirden daha metindir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Cenâb-ı Hakk'ın günahkârları affetmesi fazldır, tazib etmesi addır. Evet zehiri içen adam, âdetullaha nazaran hastalığa, ölüme kesb-i istihkak eder. Sonra hasta olursa, addır. Çünkü cezasını çeker. Hasta olmadığı takdirde, Allah'ın fazlına mazhar olur. Mâsiyet ile azap arasında kavî bir münasebet vardır. Hatta ehl-i i'tizâl, mâsiyet hakkında, doğru yoldan udûl ile mâsiyeti, şerri Allah'a isnad etmedikleri gibi, mâsiyet üzerine tazibin de vâcib olduğuna zehap etmişlerdir. Şerrin azabı istilzam ettiği, rahmet-i ilâhiyeye münâfi değildir. Çünkü şer, nizam-ı âlemin kanununa muhaliftir.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İnsan nisyandan alındığı için, nisyana müptelâdır. Nisyanın en kötüsü de nefsin unutulmasıdır. Fakat hizmet, sa'y, tefekkür zamanlarında nefsin unutulması, yani nefse bir iş verilmemesi dalâlettir. Hizmetler görüldükten sonra neticede, mükâfat zamanlarında nefsin unutulması kemâldir. Bu itibarla ehl-i dalâl ile ehl-i kemâl, nisyân ve tezekkürde müteakistirler. Evet dâll olan kimse, bir iş ve bir ibadet teklifinde başını havaya kaldırarak firavunlaşır. Lâkin mükâfatın, menfaatin tevziinde bir zerreyi bile terk etmez. Amma nefsin unutan ehl-i kemâl sa'y, tefekkür, sülûk zamanlarında her şeyden evvel nefsin ileri sürüyor; fakat neticelerde, faydalarda, menfaatlerde nefsin unutmakla en geriye bırakıyor.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Müminler ibadetlerinde, dualarında birbirine dayanarak cemaatle kıldıkları namaz ve sair ibadetlerinde büyük bir sır vardır ki; her bir ferd, kendi ibadetinden kazandığı miktardan pek fazla bir sevap cemaatten kazanıyor. Ve her bir ferd ötekilere duacı olur, şefaatchi olur, tezkiyeci olur, bilhassa Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) a... Ve keza her bir ferd arkadaşlarının saadetinden zevk alır ve Hallâk-ı kâinat'a ubûdiyet etmeye ve saadet-i ebediyeye namzet olur.

İşte müminler arasında, cemaatler sayesinde husûle gelen şu ulvî, mânevî teavün ve birbirine yardımlaşmak ile hilâfete hamîl, emanete mazhar olmakla beraber mahlûkât içerisinde mükerrer unvanını almıştır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bir şeyden uzak olan bir kimse, yakın olan adam kadar o şeyi göremez. Ne kadar zeki olursa olsun, o şeyin ahvâlî hakkında ihtilâfları olduğu zaman yakın olanın sözü muteberdir. Binâenaleyh Avrupa feylesofları maddiyatta şiddet-i tevaggulden dolayı iman, İslâm ve Kur'ân'ın hakâikinden pek uzak mesafelerde kalmışlardır. Onların en büyüğü, yakından hakâik-i İslâmiye'ye vukufu olan âmi bir adam gibi de değildir. Ben böyle gördüm, nefsü'l-emir de benim gördüğümü tasdik eder. Binâenaleyh şimşek, buhar gibi fennî meseleleri keşfeden feylesoflar, Hakk'ın esrarını, Kur'ân nurlarını da keşfedebilirler diyemezsin. Zira onun akli gözündedir. Göz ise kalb ve ruhun gördüklerini göremez. Çünkü kalblerinde can kalmamıştır. Gaflet o kalbleri tabiat bataklığında çürütmüştür.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Sem', basar, hava, su gibi umumî nimetler daha ehemmiyetli, daha kıymetli olduklarına nazaran, hususî şahsî nimetlerden kat kat fazla şükre istihkak ve liyakatları vardır.

Binâenaleyh o gibi umumî nimetlere karşı nankörlük edip şükran etmemek, en büyük küfrân-ı nimet sayılır. Hâl bu merkezde iken, bazı insanlar şahıslarına ait hususî nimetlere karşı Allah'a şükrederlerse de şu umumî nimetler onlara şümülû yokmuş gibi fikirlerine bile gelmiyor. Hâlbuki en büyük nimet, âmm ve dâimî olan nimetlerdir. Umumiyyet, kemâl ve ehemmiyete delil olduğu gibi, devam da ulviyyet ve kıymete delâlet eder.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın bazı âyetlerinin tekrarı iktiza eden hikmetler, bazı ezkâr ve duaların da tekrarını iktiza eder. Zira Kur'ân, hakikat ve şeriat, hikmet ve mârifet kitabı olduğu gibi; zikir, dua ve davetin de kitabıdır. Duada tekrar, zikirde tezkâr, davette tekit lâzımdır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân'ın yüksek meziyetlerinden biri de şudur ki: Kesrete ait bahislerden sonra vahdet tezkirelerini yazıyor. Tafsilden sonra icmal yapıyor. Cüz'iyatın bahislerinden sonra rubûbiyyet-i mutlakanın düsturlarını, sıfât-ı kemâliyenin namuslarını fezlekeler ile zikrediyor. Bu gibi fezlekelelerin, âyetlerin sonundaki faydaları, âyetlerin ortalarında zikredilen mukaddimelere neticeler hükmündedirler. Veya illet olurlar; tâ ki sâmiin zihni âyetlerde zikredilen cüz'iyat ile meşgul olup ulûhiyyet-i mutlaka mertebesinin azame-tini unutmasın ki ubûdiyyet-i fikriyesine halel gelmesin.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Velilerin himmetleri, imdatları, mânevî fiilleriyle feyiz vermeleri hâlî veya fiilî bir duadır. Hâdi, Muğîs, Muîn ancak Allah'tır. Fakat insanda öyle bir latîfe, öyle bir hâlet vardır ki o latîfe lisânıyla her ne suâl

edilirse, –velev ki fâsık da olsun– Cenâb-ı Hak o latîfeye hürmeten o matlubu yerine getirir. O latîfe pek uzaktan bana göründü ise de teşhis edemedim.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! İlim ve yakîn şümûlüne dahil olan ahvâl-i mâziye ile şek perdesi altında kalan ahvâl-i istikbaliye arasında şöyle bir mukayese yap:

Silsile-i nesebin ortasında, bir dedenin yerinde kendini farz et, otur. Sonra mevcudât-ı mâziye kafilesine dahil olan ecdadınla henüz istikbal rahminde kalıp da peyderpey vücuda çıkan evlât ve ahfâdın arasında bir tefâvüt var mıdır? İyice bak! Evvelki kısım ilim ve ittikan ile Sâni'in masnûu olduğu gibi ikinci kısım da aynen o Sâni'in masnûu olacaktır. Her iki kısım da, Sâni'in ilmi ve müşahedesi altındadır. Bu itibarla, ecdadın iadeten ihyası, evlâdının îcadından daha garip değildir. Belki daha ehvendir. İşte bu mukayaseden anlaşıldı ki: Vukuat-ı mâziye, Sâni'in bütün imkânât-ı istikbaliyeye kadir olduğuna şehâdet eden bir takım mu'cizelerdir.

Evet kâinat bostanında görünen şu mevcudât ve ecrâm, Hâlık'larının her şeye Kadîr ve her şeye Alîm olduğuna delâlet eden harikalarlardır.

Kezâlik nebâbât ve hayvanât, envâıyla, efrâdıyla, Sâni'lerinin her şeye kadir olduğuna şehâdet eden sanat harikalarıdır. Evet kudretine nisbeten zer-rat ile şümûs mütesâvi olduğu gibi, yaprakların neşriyle beşerin haşri de birdir. Ve keza ağaçların çürümüş dağılmış yapraklarının iadeten ihyası arasında fark yoktur.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan büyük bir ölçüde tekrar ettiği ihya-yı arz ve toprak unsuruna nazar-ı dikkati celb ettiğinden¹ kalbime şöyle bir feyiz damlamıştır ki: Arz, âlemin kalbi olduğu gibi, toprak unsurunda arzın kalbidir. Ve tevâzu, mahviyet gibi maksuda îsal eden yolların en yakını da topraktır. Belki toprak, en yüksek semâvâtta Hâlık-ı semâvâta daha yakın bir yoldur. Zira kâinata tecelli-i rubûbiyet ve faaliyet-i kudrete ve makarr-ı hilâfete ve Hayy-ı Kayyûm isimlerinin cilvelerine en uygun topraktır. Nasıl ki arş-ı rahmet su üzerindedir, arş-ı hayat ve ihya da toprak üstündedir. Toprak, tecelliyât ve cilvelere en yüksek bir aynadır.

Evet kesif bir şeyin aynası ne kadar latîf olursa, o nisbette suretini vâzih gösterir. Ve nurânî ve latîf bir şeyin de aynası ne kadar kesif olursa, o nisbette

¹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/164, 259; Nahl sûresi, 16/65; Ankebût sûresi, 29/63; Rûm sûresi, 30/19, 24, 50; Fâtır sûresi, 35/9; Câsiye sûresi, 45/5; Hadid sûresi, 57/17.

esmânın cilvelerini cilâlî gösterir. Mesela hava aynasında yalnız şemsin zayıf bir ziyası görünür. Su aynasında şems, ziyasıyla görünürse de elvân-ı seb'ası görünmüyor. Fakat toprak aynası, çiçeklerinin renkleriyle şemsin ziyasında ki yedi rengi de gösterir. ¹ *أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ* olan hadis-i şerif, bu sırâ işaretlen şehâdet eder. Öyle ise arkadaş, topraktan ve toprağa inkılâp etmekten, kabirden ve kabre girip yatmaktan tevahhuş etme!

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Aklım yürüyüş yaparken, bazen kalbimle arkadaş olur. Kalb zevkiyle bulduğu şeyi akla veriyor. Akıl bervecch-i mûtaad burhan şeklinde bir temsil ile ibraz ediyor. Mesela Fâtır-ı Hakîm'in kâinattan sonsuz bir uzaklığı olduğu gibi, sonsuz bir kurbiyeti de vardır. Evet ilim ve kudretiyle bâtınların en bâtınında bulunduğu gibi fevklerin de en fevkinde bulunuyor. Hiçbir şeyde dahil olmadığı gibi, hiçbir şeyden de hariç değildir.

Evet âsâr-ı rahmetine mazhar olan sath-ı arzda mâmulât-ı kudrete bak ki bir parça bu sırâ vâkıf olasın. Mesela biri arzda diğeri semâda veya biri şarkta diğeri garpta iki şeyi bir anda yaratan Sâni'in, o yaratılan şeylerin arasındaki uzaklık kadar uzaklığı lâzımdır.

Ve keza her şeyin kayyûmu olduğu cihetle de her şeyin nefisinden daha ziyade bir kurbiyeti de vardır. Bu sır, daire-i vücûb, tecerrüd ve tflak hasâisindendir. Ve fâil-i aslînin mahiyetiyle, zıllî olan münfail arasındaki mübâyenet-i lâzimesidir. Mesela şems timsâllerine kayyûm olduğu için fevkalhad onlara bir kurbiyeti vardır. Aynadaki zıll ve gölge ile semâda bulunan asıl arasındaki mesafe kadar da bu'diyeti vardır.

¹ “Kulun Rabbisine en yakın olduğu yer secde dir.” (Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *tatbîk* 78; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne d* 2/421)

Şûle'nin Zeyli

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Bütün kâinatı ihata eden bir nurdan hiçbir şey gizlenemez. Ve gayr-i mütenâhi bir daire-i kudretten bir şey hariç kalamaz. Ve il-lâ, gayr-i mütenâhinin tenâhisi lâzım gelir. Ve keza hikmet-i ilâhiye her şeye değeri nisbetinde feyiz veriyor. Ve herkes bardağına göre denizden su alabilir. Ve keza mukaddir olan Kadîr-i Hakîm'in büyüğe olan teveccühü, küçüğe olan teveccühüne mâni olamaz. Ve keza maddeden mücerred zâhir ve bâtın olan muhit bir nazara, en büyük şey en küçük bir şeyi veya nev bir ferdini gizletemez. Ve keza küçük olan bir şey mazhar ve mahal olduğu sanat nisbetinde büyür. Ve küçük şeylerin neveleri büyük olurlar. Ve keza azamet-i mutlaka şirketi asla kabul etmez. Ve keza fevkalâde bir sühûletle, harika bir süratle, mu'ciz bir ittikan ve intizamla cûd-u mutlakdan akan âsârdan anlaşıyor ki mikrop gibi en küçük ve daha küçük havaî, maî, türabî hayvanlar boş zannedilen âlemin yerlerini doldurmuşlardır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Nefsine olan muhabbeti icab ettiren nefsin sana olan kurbiyeti ise Hâlık'ına muhabbetin daha fazla olmalıdır. Çünkü nefsin den O daha karıbdır. Evet senin fikrin, ihtiyârın idrak edemedikleri sendeki mahfiyat, Hâlık'ın nazarı ve ilmi altındadır.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Âlemde tesadûf yoktur. Evet bilhassa bahar mevsiminde, küre-i arz bahçesinde, bütün ağaçların dallarında çiçeklerin yapraklarında, mezruatın sümbüllerinde hikmet bülbülleri, hikmet âyetlerini tenağğum ve terennüm ile inşad ettikleri iman kulağıyla, basiret gözüyle dinlenilirse, tesadûf şeytanları bile kabul ile hayran olurlar.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Tevhid ile bütün eşyayı, Vâhid-i Ehad'e isnad etmediğin takdirde, âlemde bulunan bütün efrâdın mazhar oldukları tecelliyât-ı ilâhiye adedince ilâhları kabul etmek mecburiyetindesin. Evet gözünü şemsten yumduğun ve timsâllerile irtibatını kestiğin zaman timsâllerine mâkes olan şeylerin adedince hakikî şemslerin vücûdunu kabul etmeye mecbur olursun.

İ'lem Eyyühe'l-Aziz! Sen bazı vecihlerden fenâyâ gittiğin zaman, Hâlîk-ı Rahmân-ı Rahîm ilminde, meşhudunda, mâlûmunda bâki kalmaklığın senin bekan için kâfidir.

Yahu, her şeyi Sahib-i Hakikî' sine ver veya O'na isnad et. O'nun ismiyle al ki rahat edesin. Ve illâ, bu kadar eşyayı vücûda getirip nizam ve intizamla-rını temin edecek o kadar ilâhları kabule muztar kalacaksın.

Nakîa

— مِنْ نُورِ مَعْرِفَةِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ¹ —

(Kırk Beş Sene Evvel Telif Edilmiş Bir Risalenin Bir Kısımıdır.)

İfâde-i Meram

Bir bahçeye girsem iyisini intihap ederim. Koparmasından zahmet çeksem hoşlanırım. Çürüğünü, yetişmemişini görsem مَا كَدَّرَ² مَا صَفَا وَدَعَّ de-rim. Muhataplarımı da öyle arzu ederim. Derler:

– Sözlerin iyi anlaşılıyor?

Bilirim ki kâh minare başında, kâh kuyu dibinde konuşuyorum. Neyleyeyim zuhurat öyle. “Şuâat” ve şu kitapta mütekellim âciz kalbimdir. Muhatap âsi nefsimdir. Müstemî müteharri-i hakikat bir Japondur. Temâşâ eden bunu düşünmeli. Gayetü’l-gayat olan mârifetullahın bir burhanı olan mârifetü’n-Nebî’yi “Şuâat”ta bir nebze beyan ettik. Şu risalede maksud-u bizzat olan tevhidin lâyuhad berahininden yalnız dört muazzam burhanına işaret edeceğiz. Hem nazar-ı aklıyi hads-i kalbiyle birleştirmek için melâike ve haşrin bir kısım delâiline ima ederek imanın altı rûknünden dördünün birer lem’asını, fehm-i kâsırımla göstermek isterim.

أَمِنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى،
وَأَلْبَغْتُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقَّ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ³

Said Nursî

¹ “Allah’ın (celle celâlihi) mârifetinin nurundan...”

² “Duru ve saf olanı al, karışık ve bulanık olanı bırak.” (Bkz.: İbni Düreyd, *el-istikâk* s.146; ez-Zemahşerî, *Esâsü’l-belâğa* s.703; ez-Zebidî, *Tâcü’l-arûs* 14/22 (k-d-r maddesi))

³ “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah Teâlâ’dan geldiğine, ölümden sonra dirilişin hak olduğuna iman ettim. Allah’tan başka ibadete lâayık hiçbir ilâh bulunmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resûlü olduğuna şehâdet ederim.” (Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü’l-ekber* s.27-29. Bunları iman esaslarından sayan hadisler için bkz.: Buhârî, *îmân* 50; *tefsîr* (31) 2; Müslim, *îmân* 1, 8, 9)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ
 خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ¹
 maksudumuzdur, matlubumuzdur. هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ²

Gayr-i mütenâhi berâhininden dört burhan-ı küllîyi îrâd ediyoruz.

Birinci Burhan: Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)'dır. Şu burhan-ı neyyi-
 rimiz Şuâat'ta tenevvür ettiğinden, tenvir-i müddeamızda münevver bir mi-
 r'attır.

İkinci Burhan: Kitab-ı kebîr ve insan-ı ekber olan kâinattır.

Üçüncü Burhan: Kitab-ı Mu'cizü'l-Beyan, Kelâm-ı Akdes'tir.

Dördüncü Burhan: Âlem-i gayb ve şehâdetin nokta-yı iltisakı ve berza-
 hı ve iki âlemden birbirine gelen seyyaratın mültekası vicdan denilen fitrat-ı
 zîşuurdur. Evet fitrat ve vicdan akla bir penceredir. Tevhidin şuânı neşreder-
 ler.

Birinci Burhan

Risalet ve İslâmiyet'le mücehhez olan “hakikat-i Muhammediye”dir ki ri-
 salet noktasında en muazzam icma ve en vâsi tevatür sırrını ihtiva eden mec-
 mu-u enbiyânın şehâdetini tazammun eder. Ve İslâmiyet cihetiyle vahye isti-
 nad eden bütün edyan-ı semâviyenin ruhunu ve tasdiklerini taşıyor. İşte bü-
 tün enbiyânın şehâdetiyle ve bütün edyanın tasdikiyle ve bütün mu'cizatı-
 nın teyidiyle musaddak olan bütün akvâliyle, vücûd ve vahdet-i Sâni'i be-
 şere gösteriyor. Demek şu dâvâda ittihat etmiş bütün efâzıl-ı beşer namına o
 nuru gösteriyor. Acaba bu kadar tasdiklere mazhar, büyük, derin, durbîn, sâ-
 fi, keskin, hakâik-âşına bir gözün gördüğü hakikat, hakikat olmamak hiç ih-
 timali var mı?

¹ Âlemlerin Rabbi, Rahmân ve Rahîm Allah'a, üzerimizdeki hadd ü hesaba gelmez lütufları adedince
 hamd ü senâ.. bütün insanlığa rahmet ve kurtuluş vesilesi olarak gönderdiği son peygamber Hazreti
 Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)'a, nezih aile fertlerine ve seçkin ashabına salât ü selâm olsun.

² “Allah o ilâhtır ki kendisinden başka ilâh yoktur. Hayy (Her zaman var olan, diri olan, ezeli ve ebedi
 hayat sahibi olan) O'dur, Kayyûm (Kendi zâtı ile var olup, zevâl bulmayan ve bütün varlıkları varlıkla
 tutup onları yöneten) O'dur.” (Bakara sûresi, 2/255; Âl-i İmran sûresi, 3/2)

İkinci Burhan

Kâinat kitabıdır. Evet şu kitabın bütün hurufu ve bütün noktaları, efrâden ve terekübten Zât-ı Zülcelâl'in vücûd ve vahdetini, elsine-i mahsusaları kıraat ile **وَيَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبِيحُ بِحَمْدِهِ**¹ 'yi tilâvet ediyorlar. Cemi' zerrat-ı kâinat birer birer zât ve sıfât ve saire vücuh ile hadsiz imkânât mabeyninde mütereddit iken; birdenbire bir ciheti takip, muayyen bir sıfatla ittisaf, mahsus bir keyfiyetle tekeyyüf ederek hayret-bahşâ hikemi intac ettiğinden, Sâni'in vücûb-u vücûduna şehâdetle avalim-i gaybiyenin enmûzeci olan latîfe-i rabbâniye içinde ilân-ı Sâni eden misbah-ı imanı ışıklandırıyorlar. Evet bir nefer, nefsinde ve takımında ve bölükte, taburda ve orduda gibi her bir zerre de kendi başıyla zât, sıfât, keyfiyetindeki imkânât cihetiyle Sâni'i ilân ettiği gibi, tesâvir-i mütedahileye benzeyen mürekkebat-ı müteşâbike-i mütesâide-i kâinatın her bir makamında ve her bir nisbetinde ve her bir dairesinde, her bir zerre, muvâzene-i cereyan-ı umumîyi muhafaza; ve her nisbetinde ve her takımında ayrı ayrı vazifeyi îfa ve hikmeti intaç ettiklerinden Sâni'in kast ve hikmetini izhar ve vücûd ve vahdetinin âyâtını kıraat ettikleri için Sâni-i Zülcelâl'in be-rahini, zerrattan kat kat ziyade olur. Demek **الطُّرُقُ إِلَى اللَّهِ بِعَدَدِ أَنْفَاسِ الْخَلَائِقِ**² hakikattir mübalâğa değil; belki nâkıstır.

Sual: Neden akıyla herkes göremiyor?

Cevap: Kemâl-i zuhurundan ve zıddın ademinden.

تَأْمَلْ سَطُورَ الْكَائِنَاتِ فَإِنَّهَا مِنْ الْمَلَأِ الْأَعْلَى إِلَيْكَ رَسُولُ³

Yani: “Sayfa-yı âlemin eb’âd-ı vâsiasında Nakkaş-ı Ezeli’nin yazdığı silsile-i hâdisatın satırlarına hikmet nazarıyla bak ve fikr-i hakikatle sarıl. Tâ ki me- le-i âlâdan uzanan şu selâsil-i resâil, seni âlâ-yı illiyyîn-i tevhide çıkarsın.” Şu kitabın heyet-i mecmuasında öyle parlak bir nizam var ki nazzamı güneş gibi içinde tecelli ediyor. Her kelimesi, her harfi birer mu’cize-i kudret olan bu ki- tab-ı kâinatın telifinde öyle bir i’câz var ki bütün esbab-ı tabiiye, farz-ı muhal olarak muktedir birer fâil-i muhtar olsalar, yine kemâl-i acz ile o i’câza karşı

¹ “Hiç bir şey yoktur ki, O’nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44)

² Allah Teâla’ya giden yollar yaratılmışların nefesleri adedinceidir. (İbni Arabî, *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye* 3/549; el-Âlûsî, *Rûhu’l-meânî* 1/396, 6/165, 14/160; Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-Zunûn* 1/876)

³ İbni Kayyim, *Medâricü’s-sâlikîn* 3/356; İbni Kayyim, *Bedâiu’l-fevâid* 4/971.

secde ederek ¹أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ diyeceklerdir. Her bir kelimesi bütün kelimatıyla münasebettardır. Ve her harfi, bahusus zîhayat bir harfi, bütün cümlelere karşı müteveccih birer yüzü, nâzır birer gözü var olan bu kitabın öyle bir muzaaf iştibak-ı tesanüd-ü nazmı vardır ki bir noktayı yerinde îcad etmek için bütün kâinatı îcad edecek bir kudret-i gayr-i mütenâhi lâzımdır. Demek sivrisineğin gözünü halk eden, güneşi dahi o halketmiştir. Pirenin midesini tanzim eden manzume-i şemsiyeyi de o tanzim etmiştir. “Sünuhât”ın dokuzuncu sayfasında ²مَا خَلَقْتُمْ وَلَا بَعَثْتُمْ إِلَّا كَفَنٍ وَاحِدَةٍ âyeti-
nin sırrına müracaat et. Yalnız şu kitabın küçük bir kelimesi olan bal arısını gör. Nasıl şehd-ü şehâdet o mu’cize-i kudretin lisanından akıyor. Veyahut şu kitabın bir noktası olan hurdebinî bir huveynat ki çok defa büyülttükten sonra görünür. Dikkat et! Nasıl mu’ciznûma, hayret-feza bir misal-i musağgar-ı kâinat-
tır. Sûre-i Yâsîn, suret-i lafz-ı Yâsîn’de yazıldığı gibi, cezaletli, muciz bir noktayı câmiadır. Onu yazan, bütün kâinatı da O yazmıştır. Eğer insaf ile dikkat et-
sen, şu küçücük hayvanın ve huveynatın sureti altında olan makine-i dakika-
yı bedia-yı ilâhiyenin şuursuz, kör, mecra ve mahrekleri tahdit olunmayan ve imkânâtından evleviyet olmayan esbab-ı basita-yı câmide-i tabiiyeden husûlünü, muhal-ender muhal göreceksin.

Eğer her bir zerrede hükema şuuru, etibba hikmeti, hükkâmın siyaseti bulunduğunu ve her bir zerre de sair zerrat ile vasitasız muhabere ettiğini itikat edersen, belki nefsinı kandırıp o muhali de itikat edebilirsin. Hâlbuki o zîhayat makinede öyle bir mu’cize-i kudret, öyle bir harika-yı hikmet vardır ki ancak bütün kâinatı, bütün şuûnâtını îcad eden, tanzim eden bir Sâni’in sun’u olabilir. Yoksa kör, az, basit imkân tereddüdüyle ayak atamaz. Esbab-ı tabîiden olamaz. Bahusus o esbab-ı tabiiyenin üssül-esası hükmünde olan cüz-ü lâyeteccezzadaki kuvve-i cazibe ve kuvve-i dâfianın içtimalarının hortumu üzerinde bir muhaliyet damgası var. Fakat caizdir ki her bir şeyin esası zannettikleri olan cezb, def, hareket, kuva gibi emirler, âdâtullahın kanunlarına birer isim olsun. Lâkin kanun, kaidelikten tabiîliğe ve zihnîlikten haricîliğe ve itibarîden hakikate ve âletiyetten müessiriyete geçmemek şartıyla kabul ederiz.

¹ Sen, her türlü eksiklikten, noksanlıktan, hatadan uzaksın. Aslında bizim gücümüz, kudretimiz de yok. Üstün kudret ve izzet sahibi, tam hüküm ve hikmet sahibi sadece Sensin!

² “Sizin hepinizi yaratmak da, ölümünüzün ardından (âhirette) hepinizi diriltmek de, (O’nun için) ancak bir kişiye yaratmak ve diriltmek gibidir.” (Lokman sûresi, 31/28)

Suâl: Ezeliyet-i madde ve harekât-ı zerrattan teşekkül-ü envâ gibi umûr-u bâtlıya neden ihtimal veriliyor?

Cevap: Sırf başka şey ile nefsini ikna etmek sadedinde olduğu için, o umûrun esas-ı fasidesini tebeî bir nazarla derk etmediğinden neşet ediyor. Eğer nefsini ikna etmek suretinde kasten ve bizzat ona müteveccih olursa muhaliyetine ve makul olmadığına hükmedecektir. Faraza kabul etse de, tegâfûl-ü Sâni sebebiyle hâsıl olan ızdırar ile kabul edilebilir. Dalâlet ne kadar acıbdır. Zât-ı Zülcelâl'in lâzım-ı zarurisi olan ezeliyeti ve hâssası olan îcadı aklına sığdırmayan, nasıl oluyor ki gayr-i mütenâhi zerrata ve âciz şeyle-re veriyor.

Evet meşhurdur ki: Hilâl-i ıyde bakarlardı. Kimse bir şey görmedi. İhtiyar bir zât yemin etti: "Hilâli gördüm." Hâlbuki gördüğü hilâl, kirpiğinin takavvus etmiş beyaz bir kılı idi. Kıl nerede, kamer nerede? Harekât-ı zerrat nerede, sebep-i teşkil-i envâ nerede?

İnsan fıtraten mükerrerrem olduğundan hakkı arıyor. Bazen bâtil eline gelir. Hak zannederek koynunda saklar. Hakikati kazarken ihtiyârsız dalâlet başına düşer; hakikat zannederek başına giydiriyor.

Suâl: Nedir şu tabiat, kavanin, kuva ki onlar ile kendilerini aldatıyorlar?

Cevap: Tabiat, âlem-i şehâdet denilen cesed-i hilkatın anâsır ve âzâsının ef'âlini intizam ve rabt altına alan bir şeriat-ı kübra-yı ilâhiyedir. İşte şu şeriat-ı fitriyedir ki sünnetullah ve tabiat ile müsemmadır. Hilkat-i kâinata câri olan kavanin-i itibariyesinin mecmû ve muhassalasından ibarettir. Kuva dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer hükmüdür. Ve kavanin dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer meselesidir. Fakat o şeriatdaki ahkâmın yeknesak istimrarına istinaden vehim, hayal tasallut ederek tazyik edip, şu tabiat-ı hevâiye tevazzu' ve tecessüm edip mevcud-u haricî ve hayalden hakikat suretine girmiştir. Hayali, hakikat suretinde gören, gösteren nüfusun istidad-ı şûresinden, fâil-i müessir tavrını takmıştır. Hâlbuki kör, şuursuz tabiat, katiyen kalbi ikna edecek ve fikre kendini beğendirecek ve nazar-ı hakikat ona ünsiyet edecek hiçbir mülâyemet ve münasebet yok iken ve masdar olmaya kabiliyeti mefkud iken, sırf nefy-i Sâni farazından çıkan bir ızdırar ile veleh-resan-ı efkâr olan kudret-i ezeliyenin âsâr-ı bâhiresinin tabiatından sudûru tahayyül edilmiş.

Hâlbuki tabiat misalî bir matbaadır, tâbî' değil; nakıştır, nakkaş değil; kabildir, fâil değil; mistardır, masdar değil; nizamdır, nâzım değil; kanundur, kudret değil; şeriat-ı irâdiyedir, hakikat-i hariciye değil.

Mesela yirmi yaşında bir adam birdenbire dünyaya gelse, hâlî bir yerde muhteşem ve sanayi-i nefisenin âsârıyla müzeyyen bir saraya girse, hem farz etse katiyen hariçten gelme hiçbir fâilin eseri değil. Sonra içindeki eşya-yı muntazamaya sebep ararken tanziminin kavaninini câmi' bir kitap bulsa, onu mâkes-i şuur olduğundan, bir fâil, bir illet-i ızdırârî kabul eder. İşte Sâni-i Zülcelâl'den tegâfûl sebebiyle böyle gayr-i makul, gayr-i mülâyim bir illet-i ızdırârî olan tabiatla kendilerini aldatmışlar.

Şeriat-ı ilâhiye ikidir:

Biri: Sıfat-ı kelâmdan gelen bir şeriattır ki beşerin ef'âl-i ihtiyâriyesini tanzim eder.

İkincisi: Sıfat-ı iradedden gelen ve evâmir-i tekviniye tesmiye edilen şeriat-ı fitriyedir ki bütün kâinatta câri olan kavanin-i âdâtullahın muhassalasından ibarettir. Evvelki şeriat nasıl kavanin-i akliyeden ibarettir; tabiat denilen ikinci şeriat dahi, mecmu-u kavanin-i itibariyeden ibarettir. Sıfat-ı kudretin hâssası olan tesir ve icada mâlik değillerdir.

Sâbıkan sırr-ı tevhid beyanında demiştik: Her şey her şeyle bağlıdır. Bir şey her şeyeşiz yapılmaz. Bir şeyi halk eden her şeyi halketmiştir. Öyle ise bir şeyi yapan Vâhid, Ehad, Ferd, Samed olmak zaruridir.

Şu ehl-i dalâletin gösterdikleri esbab-ı tabiiye, hem müteaddit, hem birbirinden haberi yok; hem kör, iki elinde iki kör olan tesadüf-ü âma ve ittifakiyet-i avrânın eline vermiştir.

قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ¹

Elhâsıl: İkinci burhanımız olan kitab-ı kebîr-i kâinattaki nazm ve nizam, intizam ve telifindeki i'câz güneş gibi gösteriyor ki; bir kudret-i gayr-i mütenâhi, bir ilm-i lâyetenâha, bir irade-i ezeliyenin eserleridir.

Suâl: Nazm ve nizam-ı tâmm ne ile sabittir?

Cevap: Nev-i beşerin havas ve cevâsisi hükmünde olan fûnûn-u ekvan istikra-yı tâmm ile o nizamı keşfetmişlerdir. Çünkü; her bir nev'e dair bir fen ya teşekkül etmiş veya etmeye kabildir. Her bir fen, külliyyet-i kaide

¹ “Sen “Allah” de; sonra bırak onları daldıkları bataklıkta oynayadursunlar.” (En'âm sûresi, 6/91)

hasebiyle kendi nev’indeki nazm ve intizamı gösteriyor. Zira, her bir fen kavâid-i külliye desâtirinden ibarettir. Demek şahsın nazarı, nizamı ihata etmezse, cevâsis-i fûnûn vasıtasıyla görür ki insan-ı ekber insan-ı aşgar gibi muntazamdır. Her bir şey, hikmet üzere vaz’ edilmiştir. Faydasız abes yoktur. Şu¹(Hâşiye) burhanımız değil yalnız erkânı ve âzâsı, belki bütün hüceyratı, belki bütün zer-ratı birer lisan-ı zâkir-i tevhid olarak büyük burhanın sadâ-yı bülendine iştirak ederek ²لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ diye zikrediyorlar.

Üçüncü Burhan

Kur’ân-ı Azimüşşân’dır. Şu burhan-ı nâtıkın sinesine kulağını yapıştırırsan işiteceksin: ³لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ’yu tekrar ediyor. Hem gayet mükemmel semeratiyla, meyvedar bir ağacın menba-ı hayatı olan cürsûme olmazsa veya kökü bozuksa, semere vermez. Şu burhanımız dallarında meyve-i hak ve hakikat o kadar çoktur ve o kadar doğrudur ki şüphe bırakmaz ki cürsûmesinde olan mesele-i tevhid, hiç vehim bırakmaz derecede kuvvetli, doğru bir hak ve hakikati tazammun ediyor. Hem şu burhanın âlem-i şehâdet tarafına tedelli etmiş olan ahkâma dair dalı, bütün sıdk ve hak ve hakikat olduğu gibi bizzarure âlem-i gayb tarafına uzanan tevhide ve gayba dair gusn-u âzamı (ağaç dalı) yine sabit hakâik ile meyvedardır.

Hem derince şu burhan tersim edilse anlaşılır ki onu gösteren zât, neticesi olan mesele-i tevhidde o kadar emindir ki hiçbir şaibe-i tereddüt hiçbir tarafında ihsas edilmiyor. Hem o neticeyi bütün hakâike esas addederek müselleme ve zaruriye olduğunu bütün kuvvet-i beyanıyla ve ısrarıyla ona giydiriyor. Ve başka şeyleri ona ircâ ediyor. Temel taşı gibi o şedit kuvvet, sun’î olamaz. Hem de, üstündeki sikke-i i’câz her ihbarını tasdik eder. Tezkiyeden müstağni kılar. Adeta ihbaratı binefsiha sabit umûrlardandır.

Evet şu burhan-ı münevverin altı ciheti de şeffaftır. Üstünde i’câz; altında mantık ve delil; sağında aklı istintak; solunda vicdanı istişhad; önünde hedefinde hayır ve saadet; nokta-yı istinadı vahy-i mahzûd. Vehmin ne haddi var ki girebilsin.

1 (Hâşiye) Delâletçe sîması bir “Hû” lafzına benzer ki o “Hû”nun her bir cüzü küçük “Hû”lardan, her bir küçük “Hû” da küçücük “Hû”lardan teşekkül etmiştir.

2 “Allah’tan başka ilâh yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

3 “Allah o ilâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur.” (Bakara sûresi, 2/255; Âl-i İmran sûresi, 3/2; Nisâ sûresi, 4/87; Tevbe sûresi, 9/129; Tâhâ sûresi, 20/8; Neml sûresi, 27/26; Kasas sûresi, 28/70; Teğâbûn sûresi, 64/13)

Mârifet-i Sâni denilen kemâlât arşına uzanan miraçların usûlü dördtür:

Birincisi: Tasfiye ve işrâka müesses olan muhakkikîn-i sofîyenin minha-cıdır.

İkincisi: İmkân ve hudûsa mebni mütেকellimînin târikidir.

Bu iki asıl, çendan Kur'ân'dan teşâub etmişlerdir. Lâkin fikr-i beşer baş-ka surete ifrâğ ettiği için uzunlaşmış ve müşkülleşmiş, evhamdan masun kal-mamışlar.

Üçüncüsü: Şübehat-âlûd hükema mesleğidir.

Dördüncüsü ve en birincisi: Belâgat-ı Kur'âniye'nin ulvî mertebesini ilân etmekle beraber, cezalet cihetiyle en parlağı ve istikamet cihetiyle en kı-sası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan mi'rac-ı Kur'ânî'dir. Hem o arşa çıkmak için dört vesile vardır: İlham, talim, tasfiye, nazar-ı fikrî.

Târîk-i Kur'ânî iki nevidir:

Birincisi: Delil-i inâyet ve gayettir ki menafi-i eşyayı tâdât eden bütün âyât-ı Kur'âniye bu delili nesc ve şu burhanı tanzim ediyorlar. Bu delilin züb-desi, kâinatın nizam-ı ekmelinde ittikan-ı sanat ve riayet-i mesalih ve hikem-dir. Bu ise Sâni'in kast ve hikmetini isbat ve tesadüf vehmini ortadan nefye-diyor. Zira ittikan ihtiyârsız olmaz. Evet nizamın şahitleri olan bütün fûnûn-u ekvan, mevcudâtın silsilelerindeki halkalardan asılmış mesalih ve semeratı ve inkılâbat-ı ahvâlin katmer ve düğümleri içinde saklanmaz hikem ve fevaidi göstermekle, Sâni'in kasd ve hikmetine kat'î şehâdet ediyorlar. Ezcümle:

Fenn-i hayvanât, fenn-i nebâbât, iki yüz bini mütecaviz envân büyük pe-der ve âdemleri hükmünde olan mebdelerinin her birinin hudûsuna şehâdet ettiği gibi; mevhum ve itibarî olan kavanin, kör ve şuursuz olan esbab-ı tabii-ye ise bu kadar hayret-feza silsileler ve bu silsileleri teşkil eden ve efrâd deni-len dehşet-engiz birer makine-i acîbe-i ilâhiyenin îcad ve inşasına adem-i ka-biliyetleri cihetiyle her bir ferd, her bir nevi müstakillen Sâni-i Hakîm'in dest-i kudretinden çıktıklarını ilân ve izhar ediyorlar.

Kur'ân-ı Kerîm ¹ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ der. Kur'ân'da delil-i inâyet vücut-u mümkinenin en mükemmel vechi ile bulunuyor. Kur'ân, kâinata te-fekküre emir verdiği gibi, fevaidi tezkâr ve nimetleri tâdât eden âyâtın fevasıl

¹ “Çevir de bak gözünü, görebilir misin bir kusur?!” (Mülk sûresi, 67/3)

ve hâtimelerinde galiben akla havale ve vicdanla müşaverete sevk etmek için ⁴أَفَلَا تَعْلَمُونَ³, ¹أَفَلَا تَعْتَبِرُونَ² gibi, o burhan-ı inâyeti ez-handa tesbit ediyor.

İkinci Delil-i Kur'ânî: "Delîl-i İhtirâ"dır. Hülâsası:

Mahlûkâtın her nev'ine, her ferdine ve o nev'e ve o ferde müretteb olan âsâr-ı mahsusasını müntic ve istidad-ı kemâline münasip bir vücudun verilmesidir. Hiçbir nevi müteselsil-i ezeli değildir. İmkân bırakmaz. İnkılâb-ı hakikat olmaz. Mutavassıt nev'in silsilesi devam etmez. Tahavvül-ü esnaf inkılâb-ı hakâikin gayrisıdır. Madde dedikleri şey, suret-i müteğayyire, hem harekât-ı mütehavvile-i hâdiseden tecerrüd etmediğinden hudûsu muhakkaktır. Kuvvet ve suretler, âraziyetleri cihetiyle envâdaki mübâyenet-i cevheriye teşkil edemez. Âraz cevher olamaz. Demek envâmın fasileleri ve umum ârazının havass-ı mümeyyizeleri bizzarure adem-i sıftan muhteradırlar. Silsilede tenasül, şerait-i âdiye-i itibariyedir.

Feyâ acaba! Vâcibü'l-vücûd'un lâzime-i zaruriye-i beyyinesi olan ezeliyeti zihinlerine sığıştıramayan, nasıl oluyor da her bir cihetten ezeliyete münâfi olan maddenin ezeliyetini zihinlerine sığıştırebilirler? Hem dest-i tasarruf-u kudrete karşı mukavemet edemeyen koca kâinat, nasıl oldu da küçücük ve nazik zerratların (Öyle dehşetli salâbet bulmuş ki) kudret-i ezeliyenin yed-i idamına karşı dayanıyor. Hem nasıl oluyor ki kudret-i ezeliyenin hâssası olan ibda ve îcadı, hiçbir münasebet-i makule olmadan en âciz ve en bîçare esbaba isnad ediliyor?

İşte Kur'ân-ı Kerîm şu delili, halk ve îcaddan bahseden âyâtı ile ez-handa tanzim ediyor. Müessir-i hakikî yalnız Allah'tır. Tesir-i hakikî esbapta yoktur. Esbap, izzet ve azamet-i kudretin perdesidir. Tâ ki aklın nazar-ı zâhîrîsinde, dest-i kudret umûr-u hasise ile mübaşîr görünmesin.

Bir şeyde iki cihet var: Biri mülk, aynanın mülevven vechi gibi. Ezdâd ona vârid oluyor. Çirkin olur, şer olur, hakir olur, azîm olur... ilâ âhir. Esbap bu cihette vardır. İzhar-ı azamet ve izzet-i kudret öyle ister.

¹ "Düşünün de ibret alın!" (Haşır sûresi, 59/2)

² "Halâ düşünüp ders almayacak mısınız?" (En'âm sûresi, 6/80; Secde sûresi, 32/4)

³ "Halâ akıllanmazlar mı?" (Yâsîn sûresi, 36/68. Ayrıca أَفَلَا تَعْلَمُونَ şeklinde muhatap sigasıyla çok yerlerde geçmektedir. Bkz.: Bakara sûresi, 2/44, 76; Âl-i İmran sûresi, 3/65; En'âm sûresi, 6/32; A'râf sûresi, 7/169; Yûnus sûresi, 10/16; ...)

⁴ "Bilmiyorlar mı ki..." (Bakara sûresi, 2/77)

İkinci cihet melekûtiyet cihetidir. Aynanın şeffaf vechi gibi. Şu cihet her şeyde güzeldir. Şu cihette esbabın tesiri yoktur. Vahdet öyle ister. Hatta hayat ve ruh ve nur ve vücûd, iki vecihleri şeffaf ve güzel olduğundan mülken ve melekûten vasıtasız dest-i kudretten çıkıyorlar.

Dördüncü Burhan

Vicdan-ı beşer denilen fıtrat-ı zîşuurdur. Şu burhanda “Dört Nükte”yi nazar-ı dikkate al:

Birincisi: Fıtrat yalan söylemez. Mesela bir çekirdekte meyelân-ı nûmuv der ki: “Sümbülleneceğim, meyve vereceğim.” Doğru söyler. Mesela yumurtada bir meyelân-ı hayat var, der: “Piliç olacağım.” Biiznillâh olur. Doğru söyler. Mesela bir avuç su, incimad ile meyelân-ı inbisatı der: “Fazla yer tutacağım.” Metin demir onu yalan çıkaramaz. Sözünün doğruluğu demiri parçalar. İşte bu meyelânlar, irade-i ilâhiyeden gelen evâmir-i tekvîniyenin tecellileridir, cilveleridir.

İkincisi: Beşerin havassü'l-hams-ı zâhire ve bâtınadan başka, âlem-i gayba karşı açılan pek çok pencereleri var. Gayr-i meş'ûr pek çok hisleri var. Hiss-i sâmia, bâsıra, zâika olduğu gibi, bir hiss-i sâdise-i sadıka olan sâika vardır. Hem bir hiss-i sâbia-yı bârika olan şâika var. O şevk ve sevk yalan söylemez, yanlış gidemez.

Üçüncüsü: Mevhum bir şey hakikat-i hariciyeye mebde olamaz. Fıtrat ve vicdanda nokta-yı istinad ile nokta-yı istimdad, iki hakikat-i zaruriedir. Hilkatın saffeti ve en mükerremleri olan ruh-u beşer, o iki nokta olmazsa en süfli, en berbat bir mahlûk olur. Hâlbuki kâinattaki hikmet ve nizam ve kemâl bu ihtimali reddeder.

Dördüncüsü: Akıl tatil-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sâni'i unutamaz. Kendi nefsinin inkâr etse de; O'nu görür, O'nu düşünür, O'na müteveccihdir. Hads ki şimşek gibi sürat-i intikaldır, daima onu tahrik eder. Hadsin muzaafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelânın muzaafı olan arzu ve onun muzaafı olan iştiaq ve onun muzaafı olan aşk-ı ilâhî, onu daima mârifet-i Zülcelâl'e sevk eder. Şu fıtrattaki incizap ve cezbe, bir hakikat-i cazibedarın cezbiyledir.

Bu nükteleri bildikten sonra şu burhan-ı enfüsî olan vicdana müracaat et. Göreceksin ki kalb bedeninin aktarına, neşr-i hayat ettiği gibi, kalbdeki ukde-i hayatiye olan mârifet-i Sâni'dir ki istidadat-ı gayr-i mahdude-i insaniye ile

mütenâsib olan âmâl ve müyul-ü müteşâibeye neşr-i hayat eder. Lezzeti içine atar ve kıymet verir ve bast ve temdid eder. İşte nokta-yı istimdad.

Ve kavga ve müzahemetin meydana olan dağdağa-yı hayata hücum gösteren âlemin, binlerce musibet ve müzâhamelere karşı yegâne nokta-yı istinad yine mârifet-i Sâni'dir.

Evet her şeyi hikmet ve intizam ile işleyen bir Sâni-i Hakîm'e itikat etmezse ve ale'l-amyâ kör tesadüflere havale ederse ve o beliyyata karşı elindeki kudretin adem-i kifayetini düşünse, ister istemez tevahhuş, dehşet, telâş, havftan mürekkep bir hâlet-i cehennem-nümun ve ciğersikâfe düşecektir. O ise eşref ve ahsen-i mahlûkât olan ruh-u insanîyetin her şeyden ziyade perişan olduğunu istilzam eder. O ise intizam-ı kâmil-i kâinatı nizam-ı ekmele zıt oluyor. Şu nokta-yı istimdad ve nokta-yı istinad ile bu derece nizam-ı âlemde hüküm-fermalık, hakikat-i nefsü'l-emriyenin hâssa-yı münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan Sâni-i Zülcelâl mârifetini kalb-i beşere daima tecelli ettiriyor. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır. Sâni-i Zülcelâl bu dört burhan-ı azîmin kat'î şehâdetleriyle Vâcibü'l-vücûd, Ezelî, Vâhid, Ehad, Ferd, Samed, Âlîm, Kadîr, Mürîd, Semî, Basîr, Mutekellim, Hayy, Kayyûm olduğu gibi bütün evsaf-ı celâliye ve cemâliye ile muttasıftır. Zira mukarrerdir ki: Masnûdaki feyz-i kemâl Sâni'in zıll-i tecellisinden muktebestir. Demek, kâinata ne kadar hüsn-ü cemâl, kemâl varsa, umumundan lâyühad derecede yüksek tabakada evsaf-ı cemâliye ve kemâliye ile Sâni-i Zülcelâl muttasıftır. Zira, ihsan servetin, îcad vücûdun, îcab vücûbun, tahsin hüsnün, tenvir nurun fer'i ve delili olduğu gibi; bütün kâinatı bütün kemâl ve cemâl, Sâni-i Zülcelâl'in kemâl ve cemâline bir zıll-ı zâildir ve burhanıdır.

Hem de Sâni-i Zülcelâl cemî nekâisten münezzehdir. Zira nevâkıs mahiyet-i maddiyatın istidatsızlığından neşet eder. Zât-ı Zülcelâl maddiyattan mücerrettir, münezzehdir. Hem kâinatın mahiyât-ı mümkinnesinden neşet eden evsaf ve levâzımâtından mukaddestir.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ جَلَّ جَلَالُهُ، سُبْحَانَ مَنْ اخْتَفَى بِشِدَّةِ ظُهُورِهِ، سُبْحَانَ مَنْ اسْتَرَّ لِعَدَمِ صِدْدِهِ، سُبْحَانَ مَنْ احْتَجَبَ بِالْأَسْبَابِ لِعِزَّتِهِ¹

Suâl: Vahdetü'l-vücûdu nasıl görüyorsun?

¹ O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. Şiddet-i zuhurundan gizlenmiş olan Zât'ı her türlü kusur ve noksan sıfatlardan tenzih ederiz. Münezzehdir o Zât ki, zıddı ve rakibi olmadığı için istitar etmiştir. Münezzehdir o Zât ki, esbabı izzetine perde yapmıştır.

Elcevap: Tevhidde istiğraktır ve nazara sığmayan bir tevhid-i zevkidir. Esasen tevhid-i rubûbiyet ve tevhid-i ulûhiyetten sonra tevhidde zevken şidet-i istiğrak, vahdet-i kudret yani لَا مُؤْتَرِّ فِي الْكَوْنِ إِلَّا اللَّهُ sonra vahdet-i idare, sonra vahdetü’ş-şuhûd, sonra vahdetü’l-vücûd, sonra yalnız bir vücûdu, sonra yalnız bir mevcudu görünceye müncer oluyor. Muhakkikîn-i sofiyenin müteşabihat hükmünde olan şatahatıyla istidlâl edilmez. Daire-i esbabı yırtıp çıkmayan ve tesirinden kurtulmayan bir ruh, vahdetü’l-vücûddan dem vursa, had-dini tecavüz eder. Dem vuranlar, Vâcibü’l-vücûd’a o kadar hasr-ı nazar etmişlerdir ki mümkünattan tecerrüd ederek, yalnız bir vücûdu belki bir mevcudu görmüşler. Evet delil içinde neticeyi görmek, âlemde Sâni’i müşahede etmek, tarîk-i istiğrakkârâne cihetiyle cedâvil-i ekvanda cereyan-ı tecelliyât-ı ilâhiyeyi ve melekûtiyet-i eşyada sereyan-ı füyûzâtı ve merâyâ-yı mevcudâtta tecelli-i esmâ ve sıfâtı, yalnız zevken anlaşılır birer hakikat iken, diyk-ı elfaz sebebiyle ulûhiyet-i sâriye ve hayat-ı sâriye tabir ettiler. Ehl-i fikir, o hakâik-i zevkiyeyi nazarın mekâysisine sıkıştırdığından çok evham-ı bâtlıya menşe oldu. Maddeperver hükema ve zayıfı’l-itikat ehl-i nazarın vahdetü’l-vücûdu ile evliyanın vahdetü’l-vücûdu, tamamen birbirinin zıddıdır. Beş cihetten fark vardır:

Birincisi: Muhakkikîn-i sofiye, Vâcibü’l-vücûd’a o kadar hasr-ı nazar etmiş ve müstağrak olmuş ve ehemmiyet vermişler ki O’nun hesabına kâinatın vücudunu inkâr etmişler. Hükemâ ve zayıfı’l-itikat olanlar, maddeye o kadar hasr-ı nazar etmişler ve müstağrak olmuşlar ki fehm-i ulûhiyetten uzaklaştılar. Ve o derece maddeye kıymet verdiler ki her şeyi maddede görmek hatta ulûhiyeti onda mezcetmek, hatta kâinat hesabına ulûhiyetten istiğna etmek derecede tarîk-i müteassifeye girmişlerdir.

İkincisi: Muhakkikîn-i sofiyenin vahdet-i vücûdu vahdetü’ş-şuhûdu tazammun eder. İkincilerin vahdetü’l-mevcudu tazammun eder.

Üçüncüsü: Birincilerin mesleği zevkidir. İkincilerin nazarıdır.

Dördüncüsü: Birinciler evvelen ve bizzat Hakk’a, nazar-ı tebeî olarak halka bakarlar. İkinciler, evvelen ve bizzat halka bakarlar.

Beşincisi: Birinciler, Hüda-peresttirler. İkinciler, hod-peresttirler.

أَيْنَ الثَّرَى مِنَ الثَّرَى وَأَيْنَ الضِّيَاءِ السَّاطِعِ مِنَ الظُّلْمَةِ الدَّامِسَةِ²

¹ “Kâinata Allah’tan başka Müessir-i Hakiki yoktur.” (es-Suyûtî, *Şerhu’s-Suyûtî* 3/127; Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn* 1/22)

² Süreyyâ yıldızı nerede, yeryüzü nerede?! Her şeyi gösteren ışık nerede, her şeyi örtüp saklayan zulmet nerede?! (Aralarında ne kadar fark var!)

Tenvir

Mesela küre-i arz rengârenk muhtelif ve küçük küçük cam parçalarından farz olunursa, her biri başka hâsiyetle levnine ve cirmine ve şekline nisbet ile şemsten bir feyiz alacaktır. Şu hayalî feyiz ise ne güneşin zâtı ve ne de ayn-ı ziyasıdır. Hem de ziyanın temâsili ve elvân-ı seb'asının tesâviri ve güneşin tecellisi olan şu gûna-gûn ve rengârenk çiçeklerin elvanı faraza lisana gelseler, her biri “güneş benim gibidir.” veyahut “güneş benim.” diyeceklerdir.

أَنْ خَيَّالَتِي كِه دَامَ أَوْلِيَّاسْتُ عَكْسِ مَهْرُويَانِ بُوسَتَانِ خَدَّاسْتُ¹

Fakat ehl-i vahdetü’ş-şuhûdun meşrebi, fark ve sahvıdır. Ehl-i vahdetü’l-vücûdun meşrebi mahv ve sekirdir. Safi meşrep ise, meşreb-i ehl-i fark ve sahvıdır.

تَفَكَّرُوا فِي آلَاءِ اللَّهِ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِهِ فَإِنَّكُمْ لَنْ تَقْدَرُوا²
حَقِيقَةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُذَكِّرُهَا فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ ذِي الْقَدَمِ
هُوَ الَّذِي أَبْدَعَ الْأَشْيَاءَ وَأَنْشَأَهَا فَكَيْفَ يُذَكِّرُهُ مُسْتَحْدَثُ النَّسَمِ³

“Nokta”nın ikinci kısmı, haşır ve melâike ve beka-yı ruha âit olduğundan ve bu hakikatleri kerametli “Yirmi Dokuzuncu Söz” ve “Onuncu Söz” gayet parlak bir surette izah ettiğinden onlara havale edilerek buraya dercedilmedi. Üçüncü kısım ise, On Dört Ders’ten ibaret “Nur’un İlk Kapısı” namıyla ayrıca neşredildi.

Said Nursî

¹ Evliyâullah’a tuzak olan o hayaller ise, Hudâ bahçesinin ay yüzülerinin cemâllerinin yansımından ibarettir. (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî-i Şerif* (terc. Şefik Can) 1/26)

² “Allah’ın nimetlerini tefekkür edin. O’nun Zât’ını tefekkür etmeyin. Çünkü buna güç yetiremezsiniz.” (et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 6/250; el-Beyhakî, *Şuabü’l-îmân* 1/136; Ebu’ş-Şeyh, *el-Azame* 1/220)

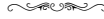
³ “İnsan, kendi hakikatini dahi idrak etmekten âciz iken, her şeyden önce var olan ve her şeyi ceberûtiyet-i mutlaka ile hükmü altında tutan Zât’ı nasıl idrak edebilir? O Cebbâr-ı Zikîdem ki, her şeyi ilk olarak yoktan yaratmış ve inşa etmiştir; sonradan var olup can bulanlar O’nu nasıl idrak etsin?” (Ali b. Ebi Talib, *Divân-ı İmam Ali* s.185)

Münderecat Hakkında

Bu mühim mecmuanın cümle-i mukaddimatından olan bir “İ’lem” de:

“Bu Risale, bazı âyât-ı Kur’âniye’nin şuhûdî bir nevi tefsiridir. Ve ondaki meseleler Kur’ân-ı Hakîm’in bahçesinden koparılmış çiçeklerdir. Bu risalenin ibaresindeki icmal ve îcaz ve fehmindeki zâhirî müşkülât, sana tevahhuş vermesin. Tekrar tekrar mütâlaa et, tâ ki ¹لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ve emsali tekrar-ı Kur’âniye’nin sırrı sana açılsın.

Ey kârî! Bu mecmuadaki tevhidin burhanları ve mazharları, birbirine ihtiyaç bırakmıyor zannetme. Çünkü ben her bir burhana her bir makam-ı mahsusta ihtiyaç hissettim. Harekât-ı cihadiyem beni öyle bir mevkie ilca ediyordu ki o mevkide, o anda bir kapı açmaya mecbur kalıyordum. Çünkü o dehşetli anda diğer açık kapılara dönmek müyesser olmuyordu. Hem o seyahat-i acîbede rast geldiğim nurlara delâlet etmek için değil, belki hatırlamak için işaretler koydum. Bazen büyük bir nura bir işaret koyuyordum... “İlâ âhir” diye ne kadar güzel bir mukaddimeyi ve bir hülâsayı –bu mecmua– adeta şifre gibi bir anahtarı kârîlerine takdim ediyor.

Bu Mesnevî-i Nuriye’deki risalelerin isimleri “Reşhalar, Katre, Hubab, Habbe” şeklinde gidiyor. Eğer Katre Risalesi’nin âhırinde merhum Şeyh Safvet Efendi’nin yazdığı gibi, her bir risaleye bir takriz yazılrsa idi, o merhumun “Bu bir katre değil bir bahrdır.” dediği gibi biz de derdik:

“O bir lem’a değil bir şemstir. O bir reşha değil bir bahrdır. O bir zühre değil bir cinandır. O bir hubab değil bir ummandır.”

¹ “Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah’ındır.” (Bakara sûresi, 2/107; Mâide sûresi, 5/40; A’raf sûresi, 7/158; Tevbe sûresi, 9/116; Furkan sûresi, 25/2; Zümer sûresi, 39/44; Zuhuruf sûresi, 43/85; Hadîd sûresi, 57/2, 5; Bürûc sûresi, 85/9)

Fihrist

MUKADDİME2-4

LEM'ALAR5-15

Tevhîde dair olup Risale-i Nur'daki Yirmi İkinci Söz'ün esasî ve bir cihette Arapça'sıdır. On Dört Lem'a ile tevhidin en ince hakikatlerini, en mufassal bir surette

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ¹

hakikatine mazhar edecek bir silsile-i delâil ve şehâdeti ibraz eden çok kıymetli ve hava, su, ekmek gibi herkesin muhtaç olduğu bir risaledir.

Nur'un Mesnevîsi'nin başında dercedilen "Lâsiyyemalar", "Lem'alar", "Reşhalar" isimlerindeki üç risale, âhirdaki risaleler gibi müteferrik meselelerden bahis değildir. Aynı mevzu üzerinde gidiyorlar.

REŞHALAR 16-27

Bu Reşhalar risalesi, imanın en mühim üç erkânından nübüvvetin hakikatini ve nübüvvet-i Ahmediye'yi (*aleyhissalâtü vesselâm*) gayet kat'î ve parlak burhanlarla isbat ediyor. Şems nasıl ziya vermemesi mümkün değildir aynen öyle de ulûhiyet de risaletsiz mümkün olmadığını isbat ediyor. Ve nübüvvetin hakikatini güneş gibi gösteriyor. Kâinatı mücessem bir Kur'ân-ı kebîr olarak temsil edip, Muhammed-i Arabî (*aleyhissalâtü vesselâm*) onun âyetü'l-kübrâsı olduğunu, gözünde perde ve kalbinde pas olmayanlara irâe ediyor.

Bu harika risale "On Bir Reşha"dır. On Birinci Reşha'da, yirmi bir mu'cizat-ı Ahmediye'ye (*aleyhissalâtü vesselâm*) işaret eden bir salavât-ı şerifeyi o Nebiyy-i Zîşan (*aleyhissalâtü vesselâm*) Efendimiz'e getiriyor.

On Birinci Reşha'dan sonra uzun bir "İ'lem"de, nübüvvet-i Ahmediye'ye (*aleyhissalâtü vesselâm*)—başka bir tarzda—görülmemiş delilleri gösteriyor.

¹ "Bütün her şeyde Allah'ın varlık ve birliğini gösteren bir âyet (işaret) vardır." (Bkz.: el-Esfehanî, *el-Eğânî* 4/39; el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ* 12/413; el-Üşşeyhî, *el-Müstatraf* 1/16, 2/280)

Bu risalenin Türkçe’si, Risale-i Nur’daki On Dokuzuncu Söz’dedir.

Mesnevî’nin başındaki bu üç risale “Eski Said”in eserlerinden olmayıp, Üstadımız’ın tabiriyle, “Yeni Said”in eserleridir. Üstadımız’ın eski eserlerinden Risale-i Nur’a girenler olduğu gibi; Risale-i Nur’u telifi zamanında yazdığı Arapça eserleri de bu suretle Mesnevî-i Arabiye’ye idhal olunmuştur.

LÂSİYYEMALAR 28-42

İman-ı haşre dair olan bu risale Risale-i Nur’daki Onuncu Söz’ün esası olup Barla’da, Üstadımız’ın –bir bahar gününde– rahmet-i ilâhiyenin âsârını bağ ve bahçelerde müşahedesinden ve ihtiyârsız olarak

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ
هُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

âyet-i kerîmesini kırk defaya yakın okumasından sonra tulû’ etmiş gayet kıymetli ve bu zamanda çok lüzumlu ve inkâr-ı haşir mefkûresini köküyle kesip İbni Sina gibi acîb bir dâhînin “Haşir bir mesele-i nakliyedir, akıl bu yolda gidemez.”² dediği haşri en basit fehme de kabul ettiren; ve haşrin binler numûnelerini arz yüzünde gösteren; ve haşri iktiza eden pek çok esmâ-yı ilâhiyeden tut, tâ mahiyet-i insaniyede dahi haşri isbat eden bir risaledir.

Bir kaide-i hasenenin tezahürü olarak, her risalenin başında olduğu gibi bu risalenin başında da Cenâb-ı Hakk’a tahmidat ve Nebiyy-i Zîşan’a salât ü selâm vardır. İman-ı billâh, iman-ı bi’n-nebî, iman-ı bil’haşir ve şuhûd-u kâinat mabeyninde bir irtibat-ı tâtimme ve telâzum-u kat’iye olduğundan, bu risale kısaca olarak “Tevhid ve Risalet” hakikatlerinden bahsederek esas mesele olan mesele-i haşriyeye lâsiyyemalarla geçmiştir. Risale-i Nur’un Yirmi Sekizinci Söz’ünün İkinci Makamı olan bu risale, yirmi senedir Üstadımız’ın eline yeni geçmiştir.

KATRE 43-55

Bu “Katre” risalesi, bir mukaddime, bir hâtime ve dört bâbdan ibarettir. Mukaddime’de Üstadımız, kırk sene ömründe, telif eylediği seneye nisbetle otuz senelik ilim seyrinde, dört kelime ile dört kelâm tahsil ettiğini ve bu dört

¹ “İşte bak, Allah’ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları yapan kim ise, ölüleri de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir.” (Rûm sûresi, 30/50)

² Bkz.: el-Gazâlî, *el-iktisâd fi’l-i’tikad* s.210-213; İbni Haldun, *Mukaddime* 2/1254.

kelimenin biri “mâna-yı harfî”, ikincisi “mâna-yı ismî”, üçüncüsü “niyet”, dördüncüsü “nazar” olduğunu.. dört kelâm ise biri “Ben kendi kendime mâlik değilim.”, ikincisi ¹ اَلْمَوْتُ حَقٌّ, üçüncüsü ² رَّبِّي وَاحِدٌ, dördüncüsü “Ene’nin bir nokta-yı sevdâ ve bir vâhid-i kıyâsî” olduğunu söylüyor. Bu Risale اَنْ شَهِدَ اَنَّ اِلَهَ اِلَّا اللهُ hakikatini, Birinci Bâb olarak, kâinat erkânından her bir rûkûn eli beş küllî ve gayet zâhir lisanla isbat ediyor.

Takriz.....56

Katre’nin Hâtimesi.....57-65

Müteferrik ve kısa, fakat çok lüzumlu ve mühim hakikatlerden bahseder. Başında “yeis, ucub, gurur, sû-i zan” gibi nefsin dört hastalığını; sonra dört hakikati ve daha sonra da “Katre”de zikredilen Birinci Bâb’daki ⁴ اِلَهَ اِلَّا اللهُ hakikatini ve devamı olarak Bâb-ı Sâni’de ⁵ سُبْحَانَ اللهِ; Bâb-ı Sâlis’te اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ; Bâb-ı Râbi’de ⁷ اَللّٰهُ اَكْبَرُ mertebelerini beyan ettikten sonra, “Nokta” ve “Nükte” başlıklarıyla mevzu itibarıyla birbirinden farklı i’lemlere geçer.

Katrenin Zeyli.....67-73

“Remiz”ler ve “İ’lem”ler unvanı altında, her birisi bir risaleye mevzu olacak kıymette hakikatlerden ibarettir. Başında salât ü selâmdan sonra birinci “İ’lem” namazda evvel vakte riayet etmenin ve hayalen Kâbe’ye mütevec-cih olmanın faziletini ve evham ve vesvese-i şeytaniyeyi nasıl müzmahil ettiğini ve musallînin bütün letâif ve havassının nasıl feyizlendiğini beyan eder.

Bu geçen risaleler aynı zamanda erkân-ı imaniyeden bahsetmekle hem iman, hem ilim, hem mârifetullah, hem zikir olduğundan okuması dahi bir nevi ibadettir.

¹ “Ölüm kesin bir gerçektir.” (Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir* 3/180. Ayrıca, ölüm gerçeğini ifade eden âyet-i kerîmeler için bkz.: Bakara sûresi, 2/28; Âl-i İmran sûresi, 3/185; Hac sûresi, 22/66; Câsiye sûresi, 45/26; Kaf sûresi, 50/19; Cum’a sûresi, 62/8; Mülk sûresi, 67/2)

² Rabbim tektir.

³ “Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilâh yoktur.” (Müslim, *salât* 60; Tirmizî, *salât* 216; Ebû Dâvûd, *salât* 178; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsneid* 1/292)

⁴ “Allah’tan başka ilâh yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

⁵ Allah’ı bütün eksiklerden tenzih ederim.

⁶ Bütün hamdler, övgüler Allah’adır.

⁷ Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah’tır.

HUBAB 74-85

Biri Türkçe diğeri Arapça iki zeyli olan bu çok mühim risale, Üstadımız'ın "Hutuvat-ı Sitte"yi neşri münasebetiyle taltif için Ankara'ya çağrıldığında, Ankara'da İslâm ordusunun Yunan'a galebesinden neşe alan ehl-i imanın kuvvetli efkârı içine gayet müthiş bir zındıka fikri girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için derrasâne çalıştığını gördüğü hengâmda telif ettiği iki eserden birisidir.

Bu risalenin başında bulunan salât ü selâm çok ehemmiyetlidir. Bu Mesnevî-i Nuriye'nin fevkalâde olan ve hiçbir eserde rastlanmayan bir hususiyeti de bir parmağın hareketiyle birkaç makineyi birden çalıştırmak gibi gayet belâgatlı bir beyan tarzına sahip oluşudur. Sâbıkan zikredildiği gibi, bu muazzam mecmuada hem zikir, hem iman, hem tefekkür, hem ilmi bir arada bulmak daima mümkündür. Mesela salât ü selâmı yalnız zikir olarak dercetmiyor. Aynı zamanda onda bir iman inkişafı, aynı zamanda bir ilim, aynı zamanda mümin-i musalliyi evham ve şübehattan kurtaran hakikatleri serdederek lâakal üç mana mertebesini beyan ediyor.

Bu harika risale mühim bir "İ'lem"inde, medenî mümin ile medenî kâfirin suret ve sîret ve zâhir ve bâtın farklarını gayet belîğ bir tarzda beyan ediyor. Ve neticede bu farkı körlere de göstermek için diyor ki: "Eğer istersen hayalinle Nurşin karyesindeki Seydâ'nın meclisine git bak. Orada fukara kıyafetinde melikler, padişahlar ve insan elbisesinde melâikeleri bir sohbet-i kudsiyede göreceksin. Sonra Paris'e git ve en büyük localarına gir, göreceksin ki akrepler insan libası giymişler ve ifritler adam suretini almışlar ilâ âhir..." diyerek daha başka cihetteki farklarını "Lemeât" ve "Sünühat"a havale eder.

Başka bir "İ'lem"de, Risale-i Nur'da Yirmi Yedinci Söz namını alan İctihad Risalesi'ni dört sayfada hülâsa ediyor.

Hubab'ın Birinci Zeyli 86-96

Farisî bir münâcâtla başlar. Bu münâcâtın Türkçe'si "Yedinci Rica" da ve "On Yedinci Söz"ün zeylinde vardır.

Üstadımız hiç Farisî tahsil etmediği hâlde o kadar mükemmel Farisî bir lisan ile telif edilmiştir ki o zamanki Afgan Sefiri bu eseri takdir hisleri içerisinde Afganistan'a göndermiştir. Bu Farisî münâcâtın akabinde: "Ey Mücahidîn-i İslâm!" başlığı altında Türkçe olarak meb'usana on maddelik bir hitap vardır. Bu hitabın tesiriyle Meclis-i Mebusan'da küçük bir oda olan mescid, büyük bir salona tebdil edilmiştir.

Zeylül'l-Hubab.....97-104

Hubab'ın İkinci Zeyli de çok mühim hakikatleri ihtiva etmektedir.

HABBE.....105-121

İki zeyli vardır. Bu risalenin birinci "İ'lem"i, hakikat-i Muhammediye (*aleyhissalâtü vesselâm*) âlemin hem sebep-i hilkatî, hem çekirdeği, hem meyvesi, hem netice-i hilkat-i âlem olduğunu gayet edibâne bir üslûp ile beyan ediyor. Diyor ki:

"Eğer âlemi bir kitab-ı kebîr olarak görsen, kâtibinin kaleminin mürekkebi Nur-u Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)'dır. Eğer âlemi bir şecere suretinde görsen, evvelâ çekirdeği, sonra meyvesi yine Nur-u Muhammed (*aleyhissalâtü vesselâm*)'dır. Eğer âlemi bir zihayat libasını giymiş görsen, Onun ruhu Nur-u Muhammedî (*aleyhissalâtü vesselâm*)'dır. Eğer âlemi bir gül bahçesi olarak görsen onun andelib-i zîşanı yine Nur-u Muhammedî (*aleyhissalâtü vesselâm*)'dır."

Risalenin sonunda gayet güzel bir tazarru ve niyaz ve istiğfar vardır.

Zeylül'l-Habbe.....122-129

Habbenin Birinci Zeyli'nin âhirlerinde,

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ¹ ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ²

mertebelerinin Yirmi Dokuzuncu Lem'a-yı Arabiye'ye nisbeten kısa ve gayet güzel beyanları münderiştir.

Zeylül'z Zeyl.....130-134

Habbe'nin ikinci zeylinde, gayet mühim bir risale olan hem Arapça, hem Türkçe olarak kesretle intişar eden Asâ-yı Mûsâ mecmuasında Yirmi Üçüncü Lem'a namındaki "Tabiat Risalesi"nin muhtasar kısa Arapça'sı da vardır.

Bu risale, Ankara'da telif edildiği zaman bir matbaada tab edilmiştir. İnsanların ağızından çıkan dehşetli üç kelimenin butlanını isbat ederek tabiat bataklığında boğulanları kurtarıyor.

¹ "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!" (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

² "Hareket ve güç, ancak yüceler yücesi ve pek büyük olan Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ile olur." Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) bu sözün, cennet hazinelerinden bir hazine olduğunu bildirmiştir. (Bkz.: Buhârî, meğâzî 38, deavât 51, 68, kader 7; Müslim, zikir 44-46)

ZÜHRE 135-166

Uzun bir hakikatin yalnız ucunu göstermek ve parlak bir nurun yalnız bir şuaını irae etmek maksadıyla yazılan bu çok mühim risale, gayet ehemmiyetli hakikatleri ihtiva ettiğinden en mümtaz Nur şakirdlerinin musırrâne talepleri üzerine –ekserisi Arapça bilmeyen o şakirdlerin istifadelerine medar olmak için– kısmen izahlı, kısmen kısa bir meâli Üstadımız tarafından Türkçe’ye çevrilmiş ve On Yedinci Lem’a namıyla On Beş Nota olarak Risale-i Nur Külliyyatı’nın Lem’alar kısmına ilhak edilmiştir.

Zühre şöyle bir hakikatle başlar:

“Dünyadaki her zîhayat, mâlikinin ismiyle, namıyla hesabıyla çalışan muvazzaf bir asker gibidir. Kim kendini kendine mâlik zannetse o kimse hâlikdir.”

Sonra uzun ve muhit bir salât ü selâmı müteakip her biri bir risalenin güya hülâsası ve çekirdeği mahiyetindeki şümullü “İ’lem”lere geçer. “İ’lem”lerin birisinde, Kur’ân tilmizi ile felsefe tilmizini içtimâi ve şahsî cihetlerden mukayese ederek felsefenin sakım ve muzır kısmının bâtil hükümlerini çürütür. Son “İ’lem”i de gayet güzel ve hazîn bir münâcât ihtiva etmektedir. daha fazla mâlûmatı Türkçe olan Notalar Risalesi’ne havale ederiz.

Bu Mesnevî-i Nuriye’nin fihristesinde, o kıymetli harika risalelerdeki yüzer hakikatlerden yalnız bir-ikisini nâkıs fehmimizle ve kasır ifademizle göstermeye çalıştık. Yoksa gösterdiğimiz misaller, o harika-yı ilm ü irfanın ne en canlı noktaları olabilir ve ne de en kıymetli cevherleri olabilir. Belki o şemsin cüz’î bir şuaî ve o bahrın küçük bir katresidir.

ZERRE 167-176

Şeytanın ve ehl-i ilhadın bazı vesveselerini tard eden müteferrik meselelerden bahseden harika ve fevkalâde bir risale olup iki kısımdan ibarettir.

İman ve ahlâkiyatı ve vesveselerin izalesini ve insandaki teşahhusat-ı vecihiyenin hikmetini beyan eden “İ’lem”ler bu risalenin münderecatındadır. Bir “İ’lem”inde ¹ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَاكِعُ فِيكُمْ âyetinde zikredilen semâvât ve arzın hilkatı ve beşerin lisan ve renklerinin ihtilâfı

¹ “O’nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de: Gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır.” (Rûm sûresi, 30/22)

Cenâb-ı Hâlık-ı Zülcelâl'in âyetlerinden olduğunun hakikatini gayet güzel bir tarzda beyan ediyor. Diyor ki:

“Bütün beşerin esâsât-ı âzâda ittifakı, Sâni'in vahdetine; teşahhusat-ı vechiyede temayüzü, Sâni'in muhtar ve hakîm olduğuna gayet bâhir ve zâhir delildir.” der ve isbat eder. Beşerin birbirinden teşahhusça farklarının hikmetini ve diğer mahlûkâtta bu temayüzün ferden ferda olmayıp nevi nevi oluşu hikmetin öyle iktiza ettiğini izah ediyor.

Başka bir “İ'lem”de, şeytan-ı insî ve cinnînin, bakaranın bâtinen gayet mükemmel, zâhiren miskin oluşu hakkındaki bir vesvesesini tard eder ve der ki: “Ey şeytan-ı cinnîye üstad olan şeytan-ı insî! Eğer her şey, her şeyi maslahat miktarıyla ve lâyük-ı vechile yapan Kadîr-i Ezelî'nin sanatı olmasa idi, senin eşeğinin kulağı senden ve senin üstadlarından daha akıllı ve daha hâzik olması lâzım gelirdi.” diye insî ve cinnî şeytanların vesveseleri yüzlerine çarpı-larak; bakaranın yani ineğin dahilinin mutlak olduğunun ve haricinin mukay-yed oluşunun hikmetini aklen ve ilmen gayet mukni bir surette beyan eder.

Ahlâka dair bir “İ'lem”inde der ki: “Ey fâsık! Bil ki medeniyet-i sefihe öy-le müthiş bir riyâyı ibraz etmiş ve meydana çıkarmış ki ehl-i medeniyetin on-dan kurtulması mümkün değildir. Çünkü ehl-i medeniyet o riyâyâ şan ü şeref namını vermiş. İnsanı şahıslara karşı riyâkârlığa bedel unsurlara ve milletlere ve devletlere karşı riyâkârlığa teşvik etmiş ve tarihi onlara müşevvik ve alkuş-çı ve cerideleri de yani gazeteleri de dellâl yapmış. Ölümü unutturup (güya) unsurları içinde bir hayatları var diye zaman-ı cahiliyetteki gaddar zalimlerin desiseleri nev'inden bir desise ile beşeri tasannu ve riyâkârlığa sevk etmiştir.” Ne kadar okunsa okunmaya lâyük olan bu risale dahi, bir istiğfar ve Hazreti Mevlâna'nın bir beytiyle nihayet bulmuştur.

ŞEMME..... 177-188

Kâinatın mecmmundan tâ zerreye kadar mütenâzilen her bir mevcudun, pek çok esmâ-yı ilâhiyeden “Allah, Rab, Mâlik, Müdebbir, Mürebbî, Mutasarrıf ve Nâzım” isimlerine şehâdet ettiklerini isbat eder. Başka bir “İ'lem”inde, hiçbir kimsenin Sâni-i âlem'den şikâyet hakkı olmadığını gösterir. Diğer bir “İ'lem”inde Kur'ân-ı Hakîm'in ilk ve ekser muhatabı olan cumhur-u avâmın fehimlerini nasıl okşadığını ve onların idraklerine nasıl mürâat ettiğini uzun bir hakikatle beyan eder. Hem tayy-ı mekân ve bast-ı zaman ve ene'nin mahiye-ti ve iki vechi gibi pek çok ince hakâiki beyan eden müteferrik mevzulardan müteşekkil bir kıymettar risaledir.

Bu risale,

Medet ey kafilâ-salâr-ı rusûl huz biyedî,
Sensin ey nur-u kerem cümlemizin mu'temedi
İntisâbım sanadır.. işte dilimde senedi:
Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah

diye bir manzum kıtadan sonra uzun ve muhit bir istiğfar ve duaya geçerek hitama erer.

ONUNCU RİSALE

189-212

Diğerlerine nisbetle büyük olan bu risalede, Sözler'den bazılarının hülâsalarıyla, müteferrik ve muhtelif mevzulardan ibaret "İ'lem"ler vardır.

Birinci "İ'lem"inde ¹ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ âyet-i kerîmesinin tefsirini, semâvâta çıkmak isteyen şeytanların recmedilmelerini "Yedi Basamak" ile beyan eder.

Birinci basamağında semâdaki sükûnet ve sükûta ve intizama işaretlerle der ki: "Semâ ehli, arz ehli gibi hayırların ve şerlerin karışmasından ve zıtların içtimaidan meydana gelen münakaşa ve ihtilâfat ve tezezbüb içinde değillerdir. Belki onlar, kendilerine Hâlık'ları tarafından emredilen şeyleri kemâl-i itaatle yapan mutîlerdir."

Şeytanların recmedilmelerini beyan ve isbattan sonra başka bir "İ'lem"de (Üstadımız) Kur'ân'dan istifade ettiği dört tariki dört hatve ile gayet veciz bir tarzda izah eder. Risale-i Nur'un Sözler kısmında mufassal izahı bulunan bu "İ'lem" çok mühimdir.

Diğer bir "İ'lem"inde, ubûdiyetin mukaddime-i mükâfat-ı lâhika değil, netice-i nimet-i sâbika olduğunu beyandan sonra çok hakikatli ve geniş manadaki "İ'lem"lere geçerek "Nur'un İlk Kapısı"nda ve "Küçük Sözler"de bir derece meâlleri bulunan hakikatlerin izahıyla bu kıymettar ve mühim risale hitama erer. Bu kıymettar risalenin münderecatından şems gibi nurlu kamer gibi parlak bir misali şudur: Kur'ân-ı Hakîm kâinattaki insana râci ve menfaatli olan eşyayı ihtar için zikrediyor. Yoksa Kur'ân-ı Hakîm'in o beyanatı yalnız o faydasına inhisar etmiyor. Çünkü insan kendisiyle alâkası olan ve faydası dokunan bir zerreye, kendisi ile alâkası olmayan bir şemsten ziyade ehemmiyet verir. Mesela

¹ "Gerçek şu ki, yere en yakın olan göğü lambalarla donattık ve onlardan bir kısmını şeytanlara atılan mermiler yaptık." (Mülk sûresi, 67/5)

وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابِ¹

Yani, kamerin küre-i arz etrafında devrinin Cenâb-ı Hak tarafından takdir edilmesinin pek çok hikmetlerinden bir hikmeti de beşerin günlerini, aylarını, senelerini hesap etmesi, bilmesidir. Yoksa kamerin takdiri, bizce çok lüzumlu bulunan bu faydasına inhisar etmez. Hâlık-ı Zülcelâl'in esmâsına âyinedarlık eden binler hikmetleri daha var.

Bu kıymetli risalenin âhirinde, altı katrede İ'caz-ı Kur'ân'ı hülâsa eden küçük fakat o nisbette şümüllü bir risale vardır.

ON DÖRDÜNCÜ REŞHA.....213-218

Peygamber (*aleyhissalâtu vesselâm*)'ın risaletinin hakkaniyetine bir delil de Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'dır.. Kur'ân-ı Hakîm'in kırka yakın vech-i i'câzı, "Lemeât" ve "İşârâtü'l-i'câz" tefsirinde beyan edildiğinden onlara havale ederek *Birinci Katre* nihayet bulur.

İkinci Katre'de: Yirmi Beşinci Söz'de zikredilen "Kur'ân Nedir?" diye olan tarifi kısa bir Arapça'sı vardır.

Üçüncü Katre: Altı noktadır. Üçüncü noktasında: Nasıl ki insan muhtelif hâcât-ı cismaniyeye muhtelif vakitlerde muhtaçtır.. Mesela havaya her ân, hararete, suya her vakit, gıdaya her gün, ziyaya her hafta muhtaçtır. Öyle de hâcât-ı mâneviye-i insaniye de muhtelifdir. Bir kısmına her an muhtaçtır. Lafzullah gibi. Bir kısmına her vakit muhtaçtır. Bismillâh gibi. Bir kısmına her saat muhtaçtır. ²لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ gibi. Ve hâkeza kıyas et.

Dördüncü Katre: Altı nüktedir. Beşinci Nüktesi'nde çok âyet-i kerîme bulunmasından; ve orası da izah makamı olmadığından Mu'cizat-ı Kur'âniye'ye havale edilerek o nükte tayyedilmiştir. Bazen bir harf-i Kur'ânî'de Kur'ân'ın i'câzını isbat eden bu risale ve arkadaşları olan "İşârâtü'l-i'câz" ve "Mu'cizat-ı Kur'âniye" risaleleri Kur'ân-ı Hakîm'in birer elmas kılıncıdır.

Altıncı Katre: Belâgat-ı Kur'âniye'nin bir sırrını keşfederek; ediplerin ³أَنْظُرْ إِلَى مَنْ قَالَ وَلَمْ يَنْظُرْ إِلَى مَنْ قَالَ yani "Kim söylemiş." demelerine mukabil

¹ "(Ay'ı da bir nur kılıp), ona birtakım konaklar tayin etti ki yılların sayısını ve vakitlerin hesabını bilesiniz." (Yûnus sûresi, 10/5)

² "Allah'tan başka ilâh yoktur." (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

¹لَمَّا قَالَ وَلَمَّا قَالَ وَفِيمَا قَالَ¹ diyerek i'câz-ı Kur'âniye'yi parlattırıyor. Bu Altıncı Katre, belâgat-ı Kur'âniye için mühim bir anahtardır.

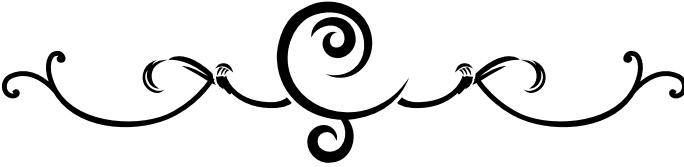
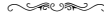
ŞÛLE.....219-226

İki sayfalık bir zeyli olan küçük hacimde bir risaledir

NOKTA.....227-240

Çok muhtasar olduğu için özetlenmedi.

اللَّهُمَّ اخْتِمْ لَنَا بِالسَّعَادَةِ وَالشَّهَادَةِ وَالْكَرَامَةِ وَالْبُشْرَى، أَمِينَ أَمِينَ أَمِينَ²

¹ Bir bak: Kim söylemiş? Kime söylemiş? Ne için söylemiş? Ne makamda söylemiş?

² Allahım, bize kelime-i şehadeti söylediğimiz, âhiret saadeti ve cennet müjdesini aldığımız kerâmetli bir ölüm nasip et, âmîn, âmîn, âmîn!

İ'tizar

Fihristi hitama eren Mesnevî-i Nuriye, hayatın hayatı ve gayesi ve en yüksek hakikat olan imanı taklitten tahkike, tahkikten ilmelyakîn mertebesine, ilmelyakîn mertebesinden aynelyakîn derecesine ve daha sonra da hakkalyakîne ulaştırın muazzam ve muhteşem ve pek çok risaleleri tazammun eden muhit ve harika bir eserdir.

Bu eserin hakikî kıymetini tebarüz ettirecek en hakikî fihristi, yine onun aziz ve muhterem müellifi Üstadımız yapabildi. Bizim çok kısa anlayışımız ve zayıf idrakimiz ve kasır fehminiz ve Arapça'ya olan vukufsuzluğumuz, ulemâyı mütebahhîrînin katresine bahr dedikleri bu emsalsiz eserin fihristini kârilere pek noksan olarak takdim etmemizin âmilleri olmuştur.

Muhterem kârî! Bu fihriste bakıp da tılsım-ı kâinatın keşşâfı, hakâik-i eşyanın miftahı, hikmet-i hilkatın dellâlı olan bu mânevî hazine hükmündeki mecmuayı da o mizan ile tartma. Çünkü bizdeki acz ve noksanlık o mecmuanın kıymetiyle mebsûten değil, mâkûsen mütenasiptir. Güneşin bir zerre cam parçasındaki timsâline bakıp da “güneş de bu kadardır.” deme! Çünkü o zerre, kabiliyeti kadar o güneşten feyz alır. Sen ise aynanın büyüklüğü nisbetinde o mânevî şemsten feyz alacaksın.

Hem bu mecmuada bulunan yüzlerce “İ’lem”lerden yalnız pek az bir kısmının pek cüz’î bir manası yalnız işaret için zikredilmiş. Yoksa her bir risale, hatta her bir i’lem için bu Mesnevî fihristinin mecmuu kadar bir fihrist yapmak lâzım gelirdi. Buna da ne bizim iktidar-ı ilmimiz ve ne de makam ve ne de zaman müsait değildir.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا²

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا بِأَحْسَنِ قَبُولٍ هَذِهِ الْفَهْرِسْتَةُ النَّاقِصَةُ بِحُزْمَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، آمِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ³

Mustafa Gül ve Tahirî Mutlu

¹ “Sübhanısın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32)

² “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba çekme!” (Bakara sûresi, 2/286)

³ Ey Rabbimiz! Kulların içinden seçip zirve payelerle şerefleştirdiğin Hazreti Muhammed ve O’nun terterimiz, pırl pırl hane halkı ile mükerrer ashabı hürmetine, eksiğiyle-kusuruyla şu yapmaya çalıştığımız fihristeyi en makbul surette kabul buyur. Evvel-âhir bütün hamd ü senâlar, Âlemlerin Rabbi Cenâb-ı Allah’adır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا فَردُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَكَمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُّوسُ¹

İsm-i âzâmın hakkına ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın hürmetine ve Resûl-i Ekrem (*aleyhissalâtü vesselâm*)'ın şerefine, bu mecmuayı bastıranları ve mübârek yardımcılarını ve Risale-i Nur talebelerini Cennetü'l-Firdevs'te saadet-i ebediyeye mazhar eyle, âmin...

Ve hizmet-i imaniye ve Kur'âniye'de daima muvaffak eyle, âmin...

Ve defter-i hasenâtlarına Mesnevî-i Nûriye'nin her bir harfine mukabil, bin hasene yazdır, âmin...

Ve Nur'ların neşrinde sebat ve devam ve ihlâs ihsan eyle, âmin...

Yâ Erhamerrâhimîn!.. Umum Risale-i Nur şâkirtlerini iki cihanda mesûd eyle, âmin...

İnsî ve cinnî şeytanların şerlerinden muhafaza eyle, âmin...

Ve bu âciz ve bîçâre Said'in kusurâtını affeyle, âmin...

Umum Nur Şâkirtleri Nâmına

Said Nursî

¹ Ya Allah, yâ Rahmân: Ey Zât'ı itibarıyla merhametli olan! yâ Rahîm: Ey rahmetiyle mahlûkâtına merhamet eden! yâ Ferd: Ey eşi ve benzeri olmayan! yâ Hayy: Ey her zaman var olan, diri olan, ezeli ve ebedi hayat sahibi olan! yâ Kayyûm: Ey kendi Zât'ı ile var olup, zeval bulmayan ve bütün varlıkları varlıkta tutup onları yöneten! yâ Hakem: Ey hükmü geçersiz kılınmayan Hâkim! yâ Adl: Ey tam adalet sahibi! yâ Kuddûs: Ey her şeyi tertemiz yapan ve kendisi bütün eksiklerden uzak ve yüce Zât!